

Hay Diana – Szögi László

*A Magyar Tudományos Akadémia
képes története ∞ 1825–2025*

Hay Diana – Szögi László

A Magyar Tudományos Akadémia
képes története

1825–2025

Johann Nepomuk Ender: A Magyar Tudományos Akadémia díszcímere, 1834
A „társaság’ czímerét tevő allegorikai ábrázolat” az alapító, gróf Széchenyi István megrendelésére készült, és Johann Nepomuk Ender bécsi biedermeier festő műve. 1834 kora nyarán érkezett a Társaság gyűléstermébe, és azóta is a tudós közösség mint szellemi birodalom és mint intézmény megkülönböztető jegye.

Hay Diana – Szögi László

A Magyar Tudományos Akadémia képes története

1825–2025

MTA

ELTE | HUMÁN TUDOMÁNYOK
KUTATÓKÖZPONTJA

Budapest, 2025

*A kötet a Magyar Tudományos Akadémia és Könyvtára alapításának
200 éves évfordulója, az MTA200 ünnepi programsorozata keretében,
az Akadémia támogatásával jelent meg.*

Az előzők az alábbi fotók felhasználásával készült: A Magyar Tudományos Akadémia épülete.
Klősz Győrgy felvétele, 1837–1879. Fortepan / Budapest Főváros Levéltára, HU.BFL.
XV.19.d.1.05.049.; A Magyar Tudományos Akadémia épülete. Szigeti Tamás felvétele, 2025.

© Hay Diana, Szőgi László, 2025

© Magyar Tudományos Akadémia, ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja, 2025

ISBN 978-963-416-499-9

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás,
a nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás,
valamint a fordítás jogát, az egyes tanulmányokat illetően is.

Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia és az ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja
Nyomdai előkészítés: ELTE HTK Történettudományi Kutatóintézet
Tudományos Információs Osztály
Vezető: Kovács Éva
Olvasószerkesztő: Ördög Virág
Képszerkesztő: Hay Diana, Kocsis Gabriella
Tördelés: Demeter Gitta
Nyomdai munka: Prime Rate Zrt., Budapest
Felelős vezető: Dr. Tomcsányi Péter

Tartalom

Előszó – <i>Kecskeméti Gábor</i>	9
Az akadémiai mozgalom előzményei Magyarországon – <i>Szögi László</i>	13
A Magyar Tudós Társaság megalapítása és első negyedszázada (1825–1849) – <i>Szögi László</i>	21
A magyar szabadságharc leverésétől az osztrák–magyar kiegyezésig. A korlátozott működés évtizede (1850–1866) – <i>Szögi László</i>	59
Az Akadémia első virágkora a kiegyezés után (1867–1888) – <i>Szögi László</i>	87
Változások az első világháború előtt és alatt (1889–1918) – <i>Szögi László</i>	103
Az első világháború utáni helyzettől a kommunista átszervezésig (1919–1949) – <i>Hay Diana</i>	127
Az Akadémia mint az ország legfelsőbb tudományos intézménye (1949–1989) – <i>Hay Diana</i>	165
A rendszerváltás után (1990–2025) – <i>Hay Diana</i>	217
Az MTA elnökei és főtitkárai – <i>Hay Diana</i> – <i>Szögi László</i>	273
Képegyzék	287

Előszó

Kecskeméti Gábor

A Magyar Tudományos Akadémia 2025-ben ünnepli alapításának 200. évfordulóját. Ebből az alkalmából készítettük el könyvünket, amely szabatosan, mégis közérthetően beszéli el az intézmény fennállásának kétszáz éves történetét, gazdag képanyaga pedig szemléletessé is teszi a történeteket.

Egészen bizonyos, hogy egy évfordulás megemlékezésnek nem szabad megmaradnia a ceremoniális, kötött, formális keretek között. Amikor az Akadémia évfordulójára emlékező, sok száz eseményből álló rendezvénysorozat és a hozzájuk kapcsolódó számos kiadvány előkészítését megkezdtük, abban a reményben tettük, hogy legalább a magyarországi tudománytörténetről és a tudományok mindenkori megszervezésének intézménytörténetéről új, átfogó képre tehetünk majd szert. Így is történt: alapvető történet-tudományi szintézis készült el az Akadémia összes eddigi elnökének és főtitkárának törekvéseiről és tevékenységéről, s hasonló nagy áttekintés íródott az intézmény mindenkori anyagi alapjainak megteremtéséről, támogatóiról, a magyarországi tudományművelésért áldozatokat hozó személyekről és társadalmi rétegekről, csoportokról. A jelen kötet egy része szintén alap kutatások eredményeit közli, főként a 20. század közepe óta eltelt időszak egyes adatai és történetei először kerülnek rendszeres összegzésre.

Az évfordulóra való készülődés hozama azonban messze meghaladta ezeket a várakozásokat is. Bebizonyosodott, hogy aki a múltba tekint, annak valamilyen módon a jelenét is látnia, értékelnie kell, sőt a jövő felé mutató mozgásokat is meg kell pillantania, köztük mind a történetből szervesen következő, mind a korábban be nem váltott további lehetőségeket. Milyen tanulságokat látunk máris?

A világ számos más, tudományos és művészeti akadémijától eltérően a Magyar Tudományos Akadémiát (eredeti nevén Magyar Tudós Társaságot) nem fejedelmi alapító aktus, hanem közadakozás hozta létre a 19. század első harmadának végén. A társaság felállítására és működtetésére irányuló felajánlások a magyar rendi országgyűlés főúri és nemesi résztvevőinek körében kezdődtek 1825-ben, majd jóval szélesebb körre terjedtek ki; a társaság felállításáról szóló törvény 1827-ben született meg, a tényleges tevékenység kezdete pedig az 1830. esztendő. Ez az alapí-

tási időszak mélyen meghatározta az első évtizedek működését. Az intézményt törvénybe iktató 1827. évi XI. törvénycikk „A hazai nyelv művelésére fölállítandó tudós társaságról vagy magyar akadémiáról” címet viseli, s rögzíti, hogy az alapítás „a hazai nyelvnek nemcsak terjesztésére, hanem a tudományok és művészetek minden nemében leendő kiművelésére is” irányul. E célkitűzés kezdettől fogva összekapcsolódott a mind a nyelv pallérozásában, mind a nemzeti kultúra képviselésében kitüntetett jelentőségű szépirodalom alkotó művelésével és a magyar irodalmi múlt történeti nyilvántartásával, rendszerezésével. Az Akadémia 1830-ban megválasztott első tagjai között ott találjuk legalább két emberöltő magyar irodalmának meghatározó vagy jellegzetes művelőit, közöttük a magyarság kulturális identitására máig alakító hatással bíró nemzeti klasszikusokat. A megalapítását követő évtizedekben az Akadémia mindekelőtt a magyar nyelvi mozgalmat, a szépirodalmat, a bölcsészeti tudományokat és a jogtudományt karolta fel, mozdította elő, elsődlegesen a magyar nemzeti kultúra kiterjesztése, a nemzeti múlt feltárása, a nemzeti közpolitika jogi kereteinek megalkotása céljából. A természettudományoknak a nemzetközi tudományos élettel párbeszédet folytatni képes kiművelése, intézményes alapjaik megteremtése és megerősítése csak a 19. század utolsó évtizedeiben jelentkezett ezekkel egyenrangú célkitűzésként; a tudományok egyetemes művelésének ma oly természetes igénye egy következő korszak a testületet nem csekély mértékben újraorientáló törekvéseinek eredményeként jelent meg hangsúlyosabban. Innentől fogva vált kiegyensúlyozottabbá az a kettős küldetés, amelyet a ma is hatályos akadémiai törvény preambuluma nyitó mondata ír le: „A Magyar Tudományos Akadémiát a nemzet a magyar nyelv ápolására, a tudomány szolgálatára hozta létre.”

A 19. század első fele Közép-Európában a modern nemzetek és a hozzájuk kapcsolódó nemzeti identitások kialakulásának időszaka. Ez közjogi értelemben is igaz; nem véletlen, hogy az Akadémia megalapításának éve a magyar történelem tagolására szolgáló egyik korszak hagyományos kezdete, s ezt a korszakot reformkornak nevezik, a magyar állam modern intézményeiért folyó küzdelem időszakának

tartják. A magyar állam politikai, jogi, közgazdasági kerekeit kialakító tudósok jelentős részben az Akadémia tagjai közül kerültek ki. A magyar nemzet kulturális identitásának, történelmi tudatának, irodalmi, szellemi és művészeti hagyományainak a kialakításában és megformálásában pedig a magyar állam hosszú évtizedekig nem is rendelkezett más olyan nemzeti intézménnyel, amely erre a kivételes feladatra vállalkozhatott volna. A modern magyar nemzetnek és a Magyar Tudós Társaságnak egy a születésnapja, közös a története. Az intézmény máig megőrizte ebből fakadó, különleges hitelességét és tekintélyét; minden közvélemény-kutatás évtizedek óta rendületlenül a legelfogadottabb, legnagyobb presztízsű intézményként azonosítja.

A 20. században már nem maradhatott volna fenn az Akadémia, ha nem részesül az állami költségvetésből évente folyósított támogatásban. Saját vagyonát világháborúk és az azokat követő inflációk tizedelték meg, élték fel, majd a kommunista berendezkedés kárpótlás nélkül elvette földjeit, épületeit. Ekkor úgy tűnt, hogy a tudományos élet szervezéséből, irányításából is teljesen kiszorítják; a Magyar Kommunista Párt szovjet mintára egy országos tudományos tanács felállításával kívánta perifériára szorítani. Tagságának csaknem felét megfosztották akadémikusi jogaitól, a művészeket befogadó alosztályát feloszlatták. Végül az eredeti szándék ellenkezője történt: a tisztogatáson átesett Akadémia már alkalmas volt arra, hogy a kommunizmus évtizedeiben mintegy tudományos minisztériumként működjék. Ez volt az az időszak, amikor felépítette kivételes jelentőségű, a bölcsészet-, a társadalom-, a természet- és a műszaki tudományok legszélesebb körét felölelő, az alap kutatásokra koncentráló kutatóhálózatát.

1990-ben, a kommunista uralmat követő rendszerváltáskor az Akadémia is alapvető változásokon esett át. 1949-ben kizárt tagjait – nagyrészt posztumusz – rehabilitálta, tagságukat helyreállította; a művészetek befogadására társintézményt alapított, a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémiát. 1994-ben olyan új akadémiai törvény lépett hatályba, amely a Magyar Tudományos Akadémia működését köztestületi alapra helyezte, vagyis képvisleti elven helyet biztosított benne a tudomány valamennyi magyarországi művelőjének. Testületei, bizottságai azóta a szakmai

erők legszélesebb körű bevonásával szerveződnek meg, s az egyes tudományterületek szakmai önrendelkezését biztosító munkát végeznek. Emellett a kutatóhálózat is az Akadémia irányítása alatt maradt, munkájának dinamizálására, hatékonyságának fokozására több reformintézkedés történt.

2019-ben az Akadémia elveszítette kutatóintézetait: csaknem teljes körű hazai elutasítás és jelentős nemzetközi tiltakozás ellenére a kutatóhálózatot a magyar kormány leválasztotta róla, s azóta más formában való működtetésének módját keresi. Az Akadémia még ugyanabban az évben megújította küldetésnyilatkozatát; új jogi lehetősége birtokában, kérésükre, pályázati úton a magyarországi kutatóhelyek kiválóságát értékeli és tanúsítja; továbbra is részt vesz a tudományirányításban, saját és átruházott forrásokból pályázatokat működtet a tudományos könyv- és folyóirat-kiadás finanszírozására, a szakmai tudományos társaságok fenntartására, nemzetközi konferenciák hazai szervezésére és külföldi konferenciákon való részvételre, a kutatónők karrierjének előmozdítására, a határon túli magyar kutatóhelyek támogatására, kiválósági pályázatokon Bolyai-ösztöndíjat ítél oda egyéni kutatóknak, a nagyon kompetitív Lendület-pályázatokat pedig olyan kutatócsoportoknak szánja, amelyek a European Research Council nemzetközi pályázati megmérettetésére készülhetnek fel ebben a formában. Nemcsak a székház falain belül nyüzsög tehát az élet, hanem a teljes magyar kutatói közösség újradinamizálásában, forrásokhoz juttatásában, minőségének erősítésében, életpályamodelljeinek kialakításában meghatározó szerepe van az Akadémiának.

A lankadatlan tevékenység magabiztos, nyugodt ereje. A nemzeti közösség hasznára való törekvés öntudata. A nemzetközi tudományos és tudományszervezési, tudományirányítási trendekkel való egyenértékű partnerség kiegyensúlyozottsága. Mindezek az Akadémia mai jellemzői. A kétszáz éves történet összes tapasztalata egybevág: a tudomány szakmai és etikai mércéivel, a nemzeti és az emberi közösség javára véghez vitt, következetes és fáradhatatlan cselekvésnek ma sincs alternatívája, és nemigen tehető ennél vonzóbb ajánlat a társadalom javára.

2025. május

Az akadémiai mozgalom előzményei Magyarországon

Szögi László

Az akadémia szó eredetileg az Athén közelében található liget nevéből ered, ahol Akademosz görög hőrosz szobra állt, és ahol Platón tartotta híres filozófia-előadásait. Az elnevezés innen került át az európai tudományosságba, részben „felsőbb iskola”, részben „tudós társaság” jelentéssel.

A 15. századi itáliai humanisták között terjedt el az immár „academiának” nevezett mozgalom, amelynek során neves tudósok, művészek társaságokat hoztak létre filozófiai és számos más kérdések megvitatására, tárgyalására. Ilyenek alakultak Firenzében, Rómában, Nápolyban, később Padovában, Velencében és másutt. Általában rövid életűek voltak, hiszen egy-egy vezető személyiséghez kötődtek, akinek halála után hamar megszűntek. A jelentőségük mégis óriási, mert meghonosították Európában az akadémiai mozgalom gondolatát.

„PALLAS MAGYAR IVADÉKAI” – A 15. SZÁZADTÓL A 18. SZÁZADIG

A mozgalom eljutott Magyarországra is a 15. század második felében, Mátyás király udvarába, illetve Vitéz János váradi püspök, majd esztergomi érsek humanista környezetébe. 1467-ben Vitéz esztergomi palotájában már híres hazai és itáliai humanisták, többek között Janus Pannonius, Galeotto Marzio, vagy a Pozsonyi Egyetemre meghívott Regiomontanus gyűltek össze, az itáliaihoz hasonló társaságként. Mátyás udvarában, Budán is történt hasonló kezdeményezés az 1470-es években, amikor Firenzéből Francesco Bandini, az ottani akadémia tagja Budára költözött, és nyilván átadta itáliai tapasztalatait. Végezetül meg kell említenünk a század legvégén már konkrétan említett Sodalitas Litteraria Danubianát, amely az első akadémiai jelleggel működő csoport volt Magyarországon. A társaságot ugyan Bécsben alapította Konrad Celtis 1497-ben, de hamar létrejött ennek budai filiája, amelyet esetenként Coetusnak is neveztek. A hazai akadémiai kezdeményezések a török háborúk során érthető módon megszűntek, de a külföldi egyetemeken tanuló magyar diákok megismerték az ottani tudós társaságok tevékenységét, és hazatérve legalább meg-

próbáltak figyelmeztetni a tudomány ápolásának szükségességére. Ők voltak – Klaniczay Tibor kifejezésével élve – „Pallas magyar ivadékai”.

Az európai akadémiai mozgalom a 17. században már a kialakuló abszolút monarchiák állami támogatásával új szakaszába lépett. Richelieu bíboros 1635-ben alapította a Francia Akadémiát, amely mintául szolgált sok más kezdeményezésnek. Angliában 1660-ban alakult meg a Royal Society. Leibniz tervei alapján jött létre 1700-ban a Sozietät der Wissenschaften Berlinben, és Nagy Péter cár alapította 1724-ben, Szentpéterváron az Orosz Tudományos Akadémiát. A 18. században már szinte minden európai országban működtek akadémiai, a szétagolt Németországban és Itáliában számos, amelyek közül a jénai és a göttingeni hatott nagymértékben a magyar tudományosságra, éppen az ott tanuló számos magyar peregrinus okán.

HAZAI KEZDEMÉNYEZÉSEK A 18. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN ÉS A 19. SZÁZAD ELSŐ NEGYEDÉBEN

A 18. században egyre többen ismerték fel, hogy Magyarországon is szükséges lenne egy tudós társaság létrehozása. Bél Mátyás, a Hallei Egyetemen tanult kiváló tudós és polihisztor – akit a Royal Society is tagjai közé választott 1735-ben – javasolta a Litteraria Societas Posonii, vagyis az akkori fővárosban, Pozsonyban egy tudós társaság létrehozását, méghozzá olyat, amely már a tudományok minden ágát magába foglalta volna. Bár a javaslat eljutott az uralkodóig, mégsem valósult meg. Miközben a Habsburg Birodalomban Bécsben 1761-ben, Prágában 1774-ben már létesült tudós társaság, Magyarországon még mindig nem jött létre ilyen.

A kor számos javaslata közül csak a fontosabbakat említjük meg. Bod Péter Erdélyben 1756-ban a magyar nyelv ápolásával foglalkozó társaság létrehozását szorgalmazta; Bessenyei György, aki képzetlenül került a bécsi magyar testőrségbe, hatalmas szorgalommal kezdett tanulni, és saját kezdeményezésből 1779-ben létrehozta a Haza-fiúi Magyar Társaságot, olyan tagokkal, mint Virág Benedek,

1. kép. Platón akadémiaja. Római mozaik Pompejiből, 1. század

Ányos Pál, Dugonics András, Révai Miklós és Batsányi János. Uralkodói támogatást nem nyertek, de Bessenyei 1781-ben megírta *Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék* című röpiratát. A röpiratot 1790-ben Révai Miklós adta ki, és a II. József halála után újra összeülő magyar országgyűlés elé is ő vitte az akadémia ügyét. Révai az 1790-es években sokat küzdött az akadémia létrejöttéért, a kibővített javaslat támogatására kérte a frissen kinevezett József nádort, és a hazai főnemesség tagjait is az ügy pártolására hívta fel. A téma végül a javaslatokat feldolgozó rendszeres bizottság elé került, amely akkor eredménytelenül zárta munkáját, és majd csak 1825-ben az akkor, hosszú szünet után összeülő országgyűlés során folytatta. Az Akadémia tényleges megalapítása után nagyra becsülte Révai tevékenységét – nem véletlen, hogy az új épületen egyetlen magyarként éppen az ő szobra áll ma is.

Az előzmények között kell még megemlítenünk Aranka György kezdeményezését 1791-ből egy „Erdélyi Magyar Nyelvnevelő Társaság” felállítására érdekében. A tervet az Erdélyi Országgyűlés elvi támogatásáról biztosította, és a társaság 1793-ban meg is kezdte működését. Aranka terve szintén egy akadémia létesítésének csíráit mutatta, s a tervezetet több további országgyűlés is tárgyalta, hivatalos támogatást mégsem kapott, sőt az újra megerősödő abszolutizmus 1820-ban be is tiltotta működését.

A 19. század elejére a hazai értelmiség és az arisztokrácia legjobbjai előtt már teljesen nyilvánvaló volt, hogy elkerülhetetlen a nemzeti nyelvű tudományosság kifejlesztése érdekében egy hazai tudós társaság, egy akadémia létrehozása. Az egyébként eléggé sanyarú körülmények között működő Pesti Egyetem tanárai is ezt a véleményt képviselték. A gondolatot 1802-ben nemcsak a humán tudományokkal foglalkozók, de olyan kiváló természettudósok, mint Winterl József Jakab, Kitaibel Pál, Tomcsányi Ádám és Rácz Sámuel is támogatták. 1809-ben ugyancsak az Egyetem professzora, a történész Fejér György jelentett meg egy röpiratot *Egy magyar tudós társaság legkönnyebb s leghelyesebb felállításáról* címmel. Mivel a magyar országgyűlést a ferenci abszolutizmus éveiben, 1812 és 1825 között nem is hívták össze, e kérdés tárgyalására a század első negyedében nem kerülhetett sor.

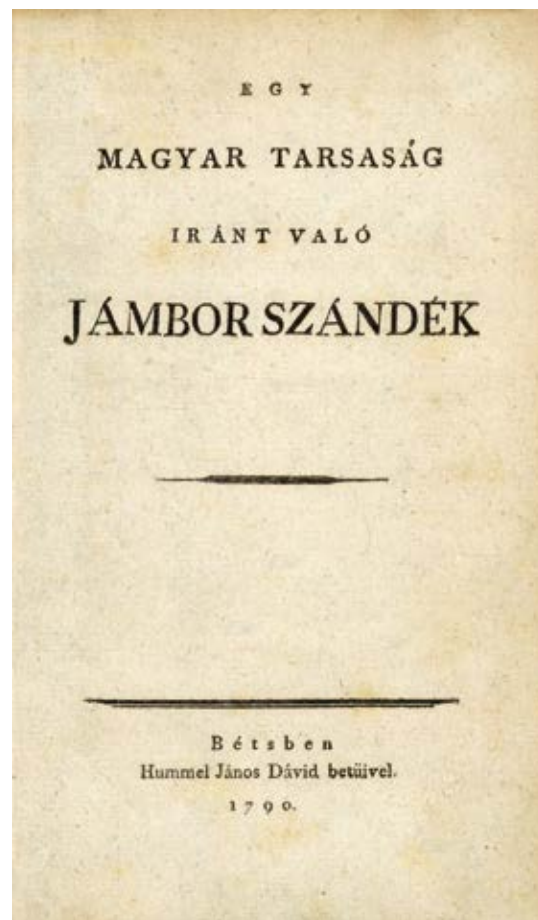
2. kép. Révai Miklós szobra, egyetlen magyarként az Akadémia épületének Széchenyi tér felőli sarkán. Izsó Miklós alkotása

3. kép. Vitéz János esztergomi érsek síremlékének részlete az esztergomi bazilika kriptájában

4. kép. Bod Péter *Magyar Athenas* című könyvének címlapja 1766-ból

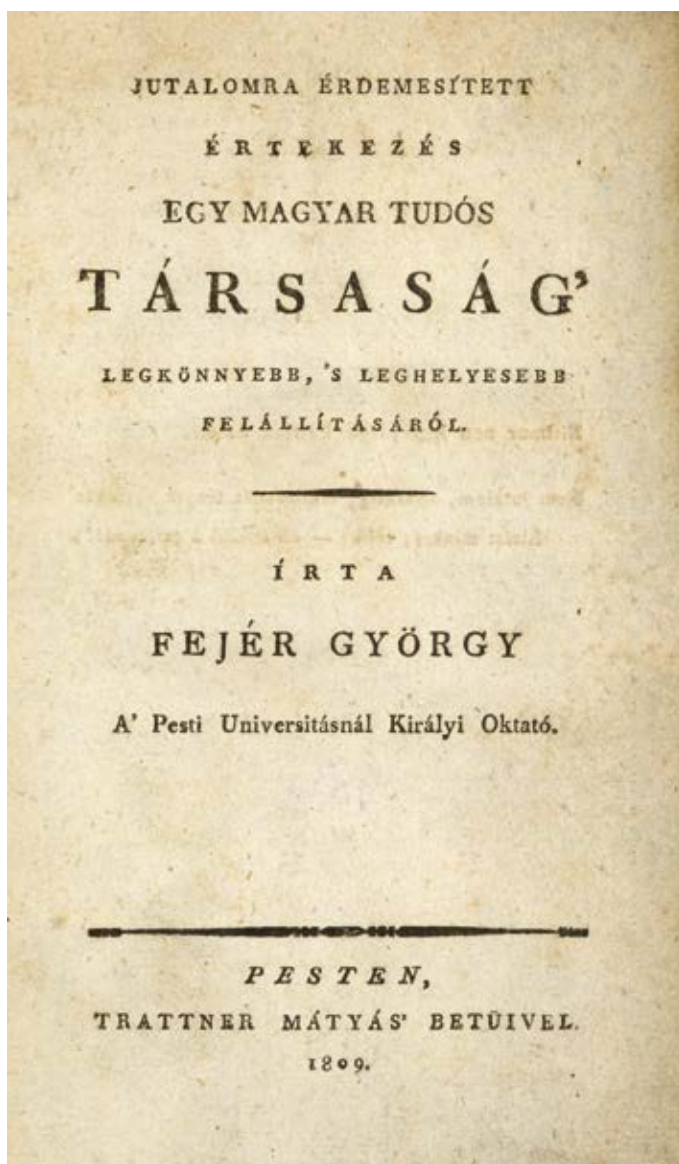
5. kép. Bessenyei György tervezetének címlapja egy tudós társaság alapításáról. 1780-ban készült, 1790-ben nyomtatták ki

6. kép. Révai Miklós arcképe. Ismeretlen festő
műve Franz Sales Lochbihler után, 1894

7. kép. Aranka György javaslata egy nyelvművelő társaság létrehozására Erdélyben, 1791

8. kép. Fejér György pesti egyetemi tanár javaslata 1809-ben a Magyar Tudós Társaság létrehozásáról

A Magyar Tudós Társaság
megalapítása és első
negyedszázada (1825–1849)

Szögi László

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

A Magyar Tudományos Akadémia alapításának az országgyűlés 1825. november 3-án tartott kerületi ülését tekintjük, amikor gróf Széchenyi István megtette azóta tán minden magyar ember által ismert kijelentését: „Nekem itt szavam nincs, az Országnak Nagyja nem vagyok, de birtokos vagyok, és ha feláll oly intézet, mely a magyar nyelvet kifejti, mely azzal segíti honnosunknak magyarokká neveltetését, jószágaim egy esztendei jövedelmét feláldozom.” (A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei. 1831–1832. 1. kötet. Trattner-Károlyi nyomtatása, Pest, 1833.) A 60 ezer forintot érő felajánlás óriási dolog volt a korabeli Magyarországon, és további arisztokratákat, Károlyi Györgyöt, Andrássy Györgyöt, valamint Vay Ábrahámot indította hasonló, bár kisebb összegű felajánlásokra. Ők négyen lettek az alapítók, akiknek a későbbiekben még fontos szerep jutott. A felajánlás hatalmas visszhangot váltott ki az országban, a még kevés magyar nyelvű sajtóban, és végül 1827-ben az uralkodó is szentesítette az 1827. évi XI. törvénycikket, miszerint

„A honni nyelv kiművelésére felállítandó Tudós Társaságról, vagy is a Magyar Akadémiáról a Karoknak és Rendeknek gondosságok a honni nyelvnek nem csak terjesztésére, de egyszersmind annak minden tudományok, s mesterségek nemeiben lehető kiműveltetésére is lévén intéztetve Ő Felségének megegyezésével elrendeltetik. 1. hogy önként és szabad adakozással összeszedett tőke vagyonból Tudós Társaság vagyis magyar akadémia állittassék fel mennél rövidebb idő alatt, s annak állandó széke, szabad királyi Pest városában leend.” (Magyar Törvénytár. Corpus Juris Hungarici 1740–1835. évi törvénycikkek. 1827. XI. cikkely. Franklin-Társulat, Budapest, 1901. 445.)

Itt érünk el ahhoz a kérdéshez, amely a korabeli és már a korábbi akadémiaalapításoknál is gyakran felmerült. Olyan akadémia van-e szükség, amely elsősorban vagy kizárólagosan a nemzeti nyelv fejlesztését, használatát, kiművelését segíti, vagy olyanra, amely nemcsak a humán, hanem valamennyi tudomány művelését és fejlesztését segíti? A nagy nyugat-európai országok már nagyjából a 17.

században kizárólagossá tették nemzeti nyelvük használatát, másutt ez hosszabb harc eredményeként jöhetett létre. Ne felejtjük el: Magyarországon 1844-ig a hivatalos nyelv a latin volt, annak minden előnyével és hátrányával együtt! A soknemzetiségű Magyarországon és Erdélyben a latin nyelvű oktatás mint neutrális közvetítő nyelv például az egyetemen minden nemzetiség számára elérhetővé tette a tudományos ismeretek elsajátítását, míg a magyar tanítási nyelv ebből azonnal kizárta a magyar nyelven nem beszélőket. (Többek között ez is jelentette a későbbi nemzetiségi konfliktusok forrását.) Azt se felejtjük el, hogy a magyar nyelv még nem volt ekkor abban az állapotban, hogy minden tudományágban megfelelő szóincse lett volna. A hazafiatlansággal nem vádolható Jedlik Ányos például a magyar tannelv bevezetése után is latinul tanította a fizikát, mert mint írta, egyszerűen nem voltak meg a szükséges kifejezések a magyar nyelvű tanításhoz. Mindezek alapján nyugodtan kijelenthetjük, hogy az alapításkor a nemzeti nyelv kiművelését így hangsúlyozni helyeselhető, és ez nem jelenti azt, hogy más tudományágakról megfeledeztek volna. A hazai természettudomány 1825-ben még kezdeti szakaszában volt, bár kitűnő tudósok is képviselték, de igazi fejlődése csak a század második felében kezdődött meg.

Az alapítók 1826-ban írásba foglalták adományait, oly módon, hogy a felajánlott összegnek csak a kamatait kellett évenként befizetniük az intézménynek, a tőkét elkülönítve a család őrizhette. Érdekes, hogy Széchenyi minden eshetőségre felkészülve egy olyan paragrafust is beíratott az alapítólevélbe, hogy mi legyen akkor, ha az intézmény esetleg megszűnik. „Minthogy az emberi dolgoknak és intézeteknek változandósága, azt multhatatlanul szükségessé teszi, hogy a most szerentsésen született Nemzeti Intézetnek halála esetére is rendelkezést tegyek, melyet azomba távoztasson az Isteni bölcs Gondviselés mind addig, míg édes Magyar Nemzetemet a Nemzetek sorába megtartani jónak látja.” (MNL OL ArchivumRegni N. 36. Lad. A. NB. Academia. Nr. 2.) Erre az esetre az összeg visszakérülne a családnak, de az a pénzt kizárólag egy másik, hasznos nemzeti intézményre fordíthassa.

Az Akadémia alapszabályát 1827 novemberétől egy 26 tagú bizottság dolgozta ki. A tagok között ott voltak az alapítók, egyházi és világi méltóságok, de a kor jeles, vagy csak a nemzet iránt felelősséget érző tudósai is, mint Fejér György, Guzmics Izidor, Budai Ézsiás, Schédius Lajos, Horvát István, Kisfaludy Sándor, Kazinczy Ferenc, Jankovich Miklós, Döbrentei Gábor és Vitkovics Mihály. A társaság igen vegyesnek mondható, de már minden felekezet és több társadalmi réteg képviselőit is megtaláljuk benne. A nemzeti ségeket azonban csak a szerb Vitkovics képviselte. Az alapszabályt végül 1831 januárjában hagyta jóvá az uralkodó. A szabályzat tükrözte a kor viszonyait, hiszen az udvar kívánságára tartalmazta, hogy az akadémiának tartózkodnia kell a vallási és politikai kérdések vitatásától, valamint azt is, hogy az intézményt a 25 tagú igazgatótanács vezeti, amely a legfőbb kérdésekben dönt. Az első tagokat az igazgatótanács választotta, utána viszont mindig az Akadémia nagygyűlése. Kétségtelenül nem egy önálló, autonóm tudós testület képe rajzolódik ki az alapszabályból, de nem helyes

9. kép. Széchenyi 1825. november 3-i felszólalását ábrázoló relief az Akadémia épületén. Holló Barnabás alkotását 1893-ban avatták fel

mai nézőpontból bírálni ezt az állapotot. 1831-ben ezzel a szerkezettel is óriási jelentőségű ügy volt, hogy végre megkezdhette működését a Magyar Tudományos Akadémia, és éppen a nemzeti fellendülés, a reformkor időszakában sok hasznot hajthatott a hazának.

AZ AKADÉMIA ELSŐ SZERVEZETE ÉS A TAGSÁG

Az Akadémia első elnöke gróf Teleki József lett, aki Pest után a Göttingeni Egyetemen is tanult, jól ismerte az európai tudományosságot, és 1842-ben még Erdély kormány-

zójává is kinevezték. Az ő könyvadományából alakult meg az Akadémia Könyvtára. Az alelnök gróf Széchenyi István lett, nyilván az alapító iránti tiszteletből, míg titoknokká, azaz titkárrá Döbrentei Gábort választották. Az Akadémia felépítése a kor viszonyai között korszerűnek mondható. Hat osztálya a következő volt, mai kifejezésekkel: I. Nyelv-tudomány, II. Filozófia, III. Történetírás, IV. Matematika, V. Törvénytudomány (Jog), VI. Természettudomány. A tervezett 42 rendes tagból egyelőre 23-at választottak meg, és 12-nek biztosítottak fizetést. Az első nagygyűlésen 16 tiszteleti és 30 levelező tagot is választottak. A tagok között kezdetben többségben voltak az írók, a társadalom-tudósok, történészek, és kevesebb hely jutott orvosoknak és természettudósoknak. A munkáját megkezdő Akadémia szerény anyagi lehetőségeit számos adomány gazdagította. József nádor, aki valóban pártfogolta az Akadémiát, 10 ezer forintot ajánlott az intézménynek, míg a későbbi V. Ferdinánd koronázási ajándékából szintén 10 ezer forintot aján-dékozott az Akadémiának. Ez is nagyon fontos volt, de talán még fontosabb azoknak a kisebb összegű adomá-nyoknak a sora, amellyel a megyék, a szabad királyi vagy a mezővárosok, sőt városi polgárok, kézművesek és keres-kedők segítettek az új intézmény megalakulását. Mindez mutatta, hogy az Akadémia ügyét már felekezettől és tár-sadalmi állástól függetlenül, az egész nemzet kezdte ma-gáénak érezni. A tudós társaság iránt óriási volt a várakozás: a legkülönbözőbb igények teljesítését, de legalább párto-lását várták el az Akadémiától, amely bizony képtelennek bizonyult minden kíváncsiaknak megfelelni a reformkor gyorsan változó világában. Az intézmény 1833-ban meg-jelentette első évkönyvét, megindította a *Tudománytár* című sorozatát, amelyben a külföldi új tudományos ered-ményeket igyekezett ismertetni. Az intézmény kapcsolato-kat épített ki a külföldi akadémiákkal, jelentős külföldi tu-dósokat választottak tiszteleti tagnak, mint például Friedrich Wilhelm Schellinget, a kor egyik leghíresebb filozófusát, Carl Friedrich Gausst, Bolyai Farkas barátját, a kiváló ma-tematikust, vagy Wilhelm von Humboldt, a Berlieni Egye-tem alapítóját. 1833-ban levelező taggá választották Kőrösi Csoma Sándort, aki később megjelent tibeti–angol szótá-

rából a londoni osztrák nagykövetségen keresztül küldött példányokat az Akadémiának és más hazai intézmények-nek. Az 1840-es évek elején egyre több tudóst ajánlanak a tagok felvételre. Ma már elképzelhetetlen, de a reformkor-ban már húszas, harmincas éveik közepén járó fiatalokat is tagságra ajánlottak, hiszen az akkori pezsgő időszakban egyre több új kiváló szakember bontogatta szárnyait, akik-ben az a lehetőség látszott, hogy igazi tudóssá váljanak. Ilyen példaként a matematikus Vállas Antal, akit 28 évesen választottak rendes taggá, s aki sokat küzdött a magyar politechnikum, azaz a Műegyetem megvalósításáért, és 1848-ban egyetemi tanárrá is kinevezték. Érdekesség, hogy az Egyesült Álla-mokban, New Orleansban alapított egy tudományos aka-démiát, és ott működött haláláig. Kossuth Lajost is levele-ző tagnak ajánlotta 1841-ben Teleki József elnök, de őt nem választották be az Akadémiába.

Az intézmény korai időszakában komoly eredmények is születtek. Az Akadémia végezte el a magyar helyesírás szabályainak első rögzítését, mintegy lezárva a nyelvúj-tási küzdelmeket. Az első magyar helyesírási szabályzat 1832-ben jelent meg, de ez még csak az Akadémia saját kiadványaira vonatkozott. Ugyanakkor fontos volt, hogy rögzítette a hangjelölésül szolgáló betűk állományát és formáját. A 38 betű alig különbözik a ma használatosaktól. Előkészületek történtek egy magyar nagyszótár kiadására, amelyet Vörösmarty Mihály vezetésével egy bizottság dolgozott ki. Megkezdődött a magyar nyelvelmékek gyűj-tése és publikálása. Szépen foglalja össze ezt a törekvést az 1835-ös év egyik forrása: „Maradjanak fenn a nemzet nyelvének ezen eddig feltalált, s még elékerülhető régi emlékei együtt, egy gyűjteményben, mert magános sze-mélyeknél, viszontagságok miatt úgy veszhetnének el, mint eddig hihetőleg, több eltűnt, gondatlanság, s hazai ezernyi zaj miatt.” (MNL OL Archivum Regni N. 36. Lad. A. NB. Academia. Nr. 2, 1835. július 2. 22. ülés jegyzőkönyve. 159/1836. sz.)

A nyelvészet és a történettudomány területén kétség-telenül szép eredményeket ért el az Akadémia, de ez nem volt elmondható az összes többi tudományterületre. Egy-

10. kép. Széchenyi István, a Magyar Tudós Társaság „másod elölülője”.
Barabás Miklós festménye, 1836

re többen hangsúlyozták, hogy nagyobb figyelmet kell fordítani a természettudományokra, sőt az egyre fejlődő műszaki tudományokra is. A számos bírálat feszültséget okozott az intézményen belül, sőt vitákat generált az igazgatótanácsban is, így az új titkár, (Schedel) Toldy Ferenc és például a mezőgazdász Szontagh Gusztáv rendes tag között. A nagy tervek megvalósítását az anyagi nehézségek hátráltatták, de a tudományok egyre gyorsabb fejlődése és differenciálódása is válságba sodorta az Akadémiát. Minden új igényt lehetetlen volt kielégíteni, miközben arra is vigyázni kellett, hogy az intézmény ne kerüljön végleg szembe a feudális államhatalom irányítóival. A korabeli bírálóknak korántsem volt mindenben igazuk. Egyrészt nem vették figyelembe azokat a körülményeket és lehetőségeket, amelyek között az Akadémia működött, ezért irreális elvárásokat fogalmaztak meg. Másrészt számos tudományág, amelyekkel valóban foglalkozni kellett volna,

még nagyon kiforratlan volt a korabeli Magyarországon, és néhány kivételtől eltekintve e tudományok művelői nem álltak a korabeli európai színvonalon, vagyis nem tudták még segíteni az intézmény tevékenységét.

1842. november 27-én Pesten a vármegyeház nagytermében Széchenyi István kétórás, hatalmas beszédben nyitotta meg az Akadémia XI. nagygyűlését és foglalta össze gondolatait az intézmény feladatáról, amely hamarosan nyomtatásban is megjelent. Széchenyi ekkor a Akadémia működését – konzervatív nézetei alapján – szűkebb, elsősorban nyelvművelő tevékenységben kívánta meghatározni, szembemenve ezzel a nemzeti reformerek minden elképzelésével. Nehéz igazságot tenni a beszéd értékelésével kapcsolatban. A gróf jogosan és helyesen ismerte fel a nemzetiségi kérdés fontosságát a korabeli Magyarországon, amit a reformerek egyszerűen a polgári szabadságjogok megadásával véltek megoldani. Az 1848–49-es események

megmutatták, hogy ez óriási tévedés volt. A beszédben Széchenyi azt mondta:

„Nem elég mai időkben törvényeket írni; de azok iránt simpatíát is kell gerjeszteni. És ha valaki olyas törvénynek nem hódol, mely előtte gyűlöletes, melytől természete visszaborzad, sújthatja őt a betűnek szigorúsága ugyan, de célját veszti; mert mártírt emel, ez pedig fanatizmust szül. És ha mindenki rögtön nem hódol oly törvénynek, mely csak idővel, s egyedül szeretetre méltó lét által vesztheti el sanyarúságát, illik-e, sőt szabad-e nekünk magyaroknak minden átallás, minden illetődés nélkül olyasokra anatómiát szórni, kik ily bűnökbe esnek? Mi olyan nyira kristálytiszták vagyunk-e? Nyúlunk keblünkbe s feleljünk őszintén: illik-e, szabad-e nekünk ilyest tenni, kik szinte nemcsak pirulásra méltó hanyagok vagyunk törvényeink végrehajtásában.”
(Széchenyi István: A Magyar Academia körül Pest 1842. <https://mek.oszk.hu/01000/01072/01072>. Utolsó megtekintés: 2025. 03. 05.)

A beszéd óriási visszhangot váltott ki, s szinte mindenki, ideértve Wesselényi Miklóst is, bírálta elmondóját, kiállva egy új, korszerű szerkezetű, az államhatalomtól független, és csak a nemzetközi mércével mérhető tudományos teljesítményeket elismerő intézmény szükségessége mellett. 1844-ben az Akadémián belül egy jelentős csoport – többek között Bajza József, Balogh Pál, Eötvös József, Erdélyi János, Fáy András, Fényes Elek, Kubinyi Ferenc, Szalay László, Vállas Antal, Vörösmarty Mihály – egy új szerkezetű intézmény szabályait kezdték kidolgozni. A javaslat a

következő évben nyomtatásban is megjelent, de 1848-ig nem valósulhatott meg.

REFORMTERVEK 1848-BAN

Az 1848-as forradalmi mozgalom győzelme után az Akadémiában is új tervek kezdtek készíteni. Az Akadémia javasolta először egy „Magyar Álladalmi Közlevéltár” felállítását, mert egyre több hír érkezett értékes levéltári anyagok pusztulásáról. A sajtószabadság azt is jelentette, hogy már karikatúrák is napvilágot láttak az intézményről. Ezt azonban nem gúnynak, sokkal inkább az addigi béklyóitól megszabaduló sajtó jellegzetességének lehet tekinteni.

Tárgyunk szempontjából sokkal fontosabb, hogy az osztályok terveket készítettek az Akadémia belső szerkezetének átalakítására. A tervekben közös volt, hogy javasolták a valódi függetlenséget, s így az igazgatótanács irányítási jogának megvonását. Az új alapszabályt egy közgyűlésnek, majd az uralkodónak kellett volna jóváhagynia, de ennek összehívását többször is elhalasztották, majd a hadiesemények következtében végleg elmaradt. Amikor 1849-ben a honvédsereg felszabadította Pestet, a június 4-i kisgyűlésen elhatározták, hogy mint annyi más fővárosi intézmény, az Akadémia is hűségnyilatkozatot tesz a forradalmi kormánynak. Ez volt a Magyar Tudományos Akadémia utolsó tevékenysége a császári csapatok bevonulása előtt. 1849 júliusától átmenetileg megszűnt az Akadémia működése.

HAZAI 'S KÜLFÖLDI TUDÓSÍTÁSOK.

(39.)

Pesten, Szombaton, Szent András Hava 12-dik napján 1825.

A' félénk, és a' bátor.

Hogyha haraszt zörög is, félénk megretten azonnal,
Mint, pufzták' fia, nyúl zajra futásnak ered.
Bátor, a' mennydörgő eget is, nyílt szemre fészíti. —
Félelem árt. Bátrát futja sietve vészély.

MAGYAR és ERDÉLY ORSZÁG.

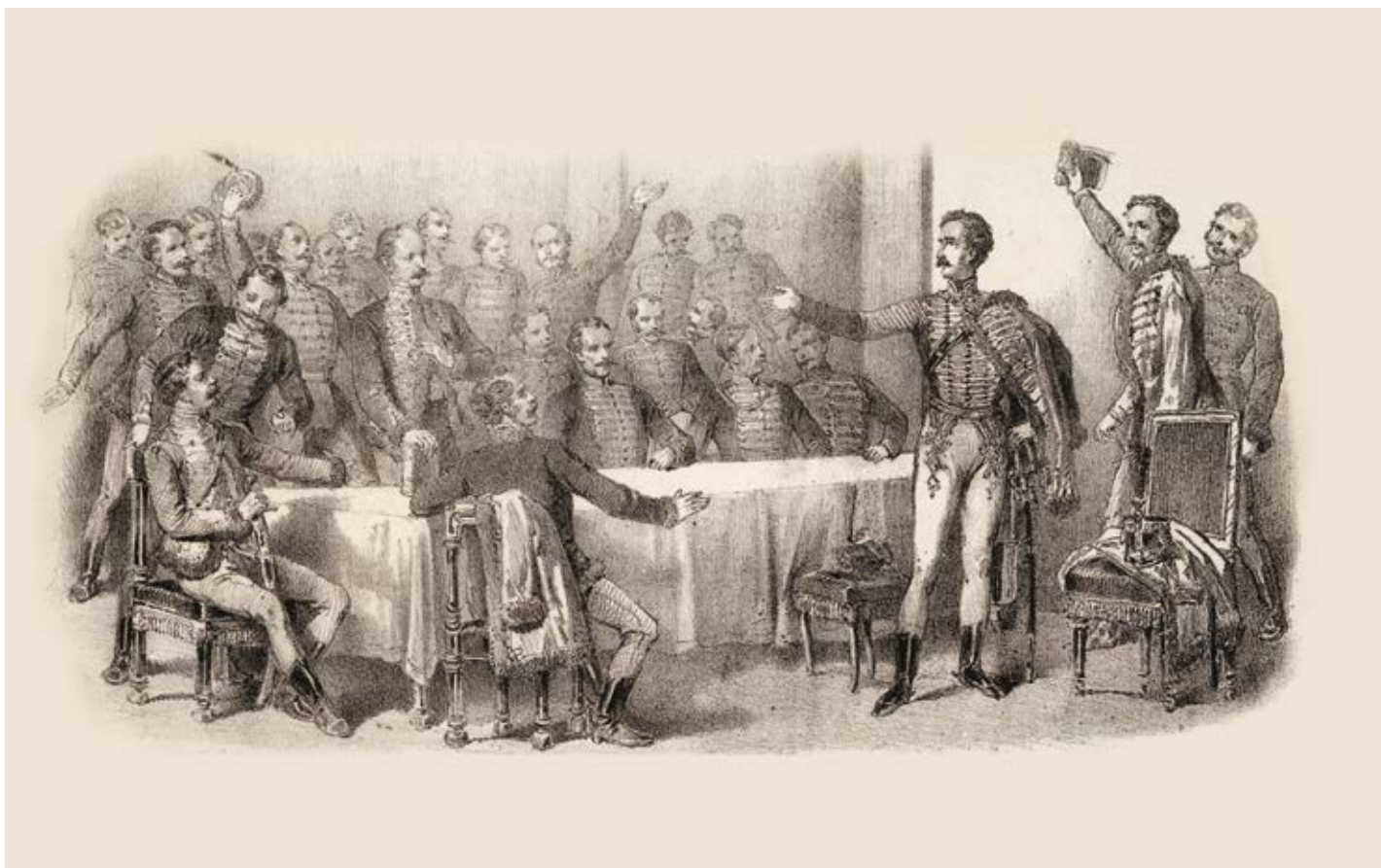
Pozsonyi tudósítások szerént Oct. 17-kén az Ország gyűlésének 14-ik ülésében választatott az a' Deputatio, melly az 1791-iki Deputatiók munkáját megvizsgálja. Az új nagy Deputatiónak Elölülőjévé Nagy M. Gróf Cziráky Antal, Tárnok-Mester Ó Excellentiája neveztetett, és apróbb Deputatiókra felosztatott, a' mint tudniillik a' tárgyak egymástól különböznek, úgymint: a' törvényes dolgokban; az Ország köz igazgatásában; a' kereskedés, és váltó Törvényfzék dolgában; a' Bányászságban; a' nevelés és tudományok dolgában; a' Katonaságot illető tárgyakban; a' Commissariatust, és Urbariumot illető dolgokban. — Ezen apróbb Deputatiók a' nevezett naptól fogva folyvást munkálkodván, az említett tárgyakat annyira kifejtették, hogy a' Fő Deputatiónak már tudósítást tehetnek, melly utóbb ezen tárgyakat az Ország gyűlése elejébe terjeszti.

(Második Féléstendő 1825.)

Ezen kívül a' Státusok majd minden nap kerületbeli ülléseket tartottak, mellyekben kiváltképpen azon tárgyakról értekeztek, mellyek a' többieknel előbbvalóknak tartathatnak; úgymint: a' kereskedés; a' köz adó; a' nemes felkelés; a' pénz dolga; a' nemzeti characternek megújítása, 's a' nemzeti nyelvnek tökéletesítése, 's terjesztése; a' közönséges nevelés, 's a' t.

Különös emlékezetre méltó a' November 3-ikán tartatott kerületi üllés, mellyben midőn a' nemzeti nyelv tökéletesítéséről lett volna szó, és Tudományok M. Nemzeti Aca-
demiájának fel-állítása javaltatott volna, olly közönséges felbuzdulás fogta el az egész gyülekezetet, hogy nem csak a' tárgyat kész örömmel elfogadnák, hanem annak végbe vitelére a' Magyar nagylelkűségnek, és a' Nemzeti méltóságnak örök emlékezetére mindjárt többen nagy summákat ajánlanának. Melly fényes példákat már is, noha még a' idolog az Országos üllésben elő nem

)(

12. kép. Széchenyi István
felszólalása az országgyűlésen.
Vincenz Katzler litográfiája

11. kép. Korabeli tudósítás az
1825. november 3-i kerületi
ülésről, ahol megtárgyalták az
Akadémia ügyét

de Jeddahani tartomány és tartományok. -
5. Mind azonok fő principiumokhoz kétem fűz-
dationak, melyek az Ophápos Dyracis által jelen lettettek és de-
gorattak, nevezetesen meg kétem hogy ezek magába állt, és maga által
kommandirandó eszen. Tudományok huzat fűzmi máis huzatok
isde fűz ne köte, fűz, hanem ártatlan tudományok foglalatok.
záró kétem és Hozam egyeztetett javának és csak ezek, magába es-
zen foglalatok. -

[illegible][illegible]

13. kép. Széchenyi István adományáról szóló alapító oklevél, 1826

14. kép. Vay Ábrahám, Andrásy György és Károlyi György adományairól szóló alapító oklevél, 1826

Altabbi Vajai Vaj Abraham (f. d. Hamarai, Schenker, Kemer, An,
 god Varmugisch Ordinarus Wapanya in Katalis Kewaja, a Jura
 in Melovajon Hof magar Altabbi bi jelanat kura Hamajon,
 gai laktijem gengerigika tyjwa kowon kivanan, ena Maga
 mas in Successoratus 8000 ar a Nyota cur fawenara
 lis icola Differentials Juciora, uyyan aoma fclakel elia
 malyet a' Japula Grof Recheny Jivan Us om a' dicitur fil
 Jegeris Fundationalis Kaitleru Lodisch pomyjaban fagelwa
 ragnat, in uyyan aoma faramitalu Usi kemilyet elia bi lo
 lorum Kote Pofonyba Bujimai Haminal 19te Mayjan
 1826te Jundoben.

8000. ^{Rhys}
 (1000) ^{florib}

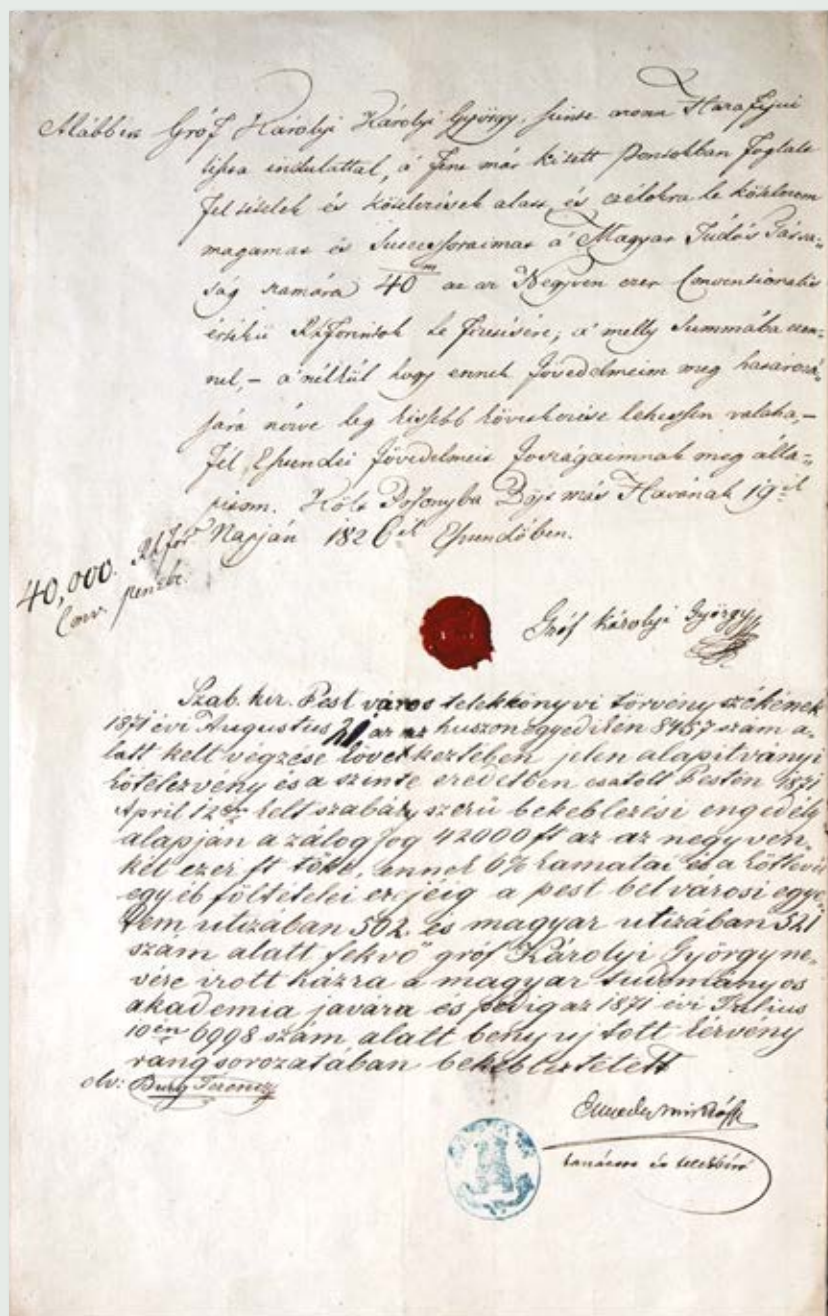
Vajai Vaj Abraham,

Altabbi Grof Andrius Jygy (f. d. Hamarai in Schenker, Kemer,
 Jona Varmugisch Kewaja, Junte aoma Hamajon iniallul
 kowon kivanan a' Jip Jeldu, magamar a' Jura in Altabbi
 ampan aoma, a' a' faramitalu Usi kemilyet elia, a' minai
 laktijet in bi jelanattem Kaitleru 10000 ar a' Jura cur faw
 renationalis coala Differentials uyyan Kote Pofonyba Buj
 mai Haminal 19te Mayjan 1826te Jundoben.

10,000. ^{Rhys}
 (1000) ^{florib}

minai Jura in Grof Andrius Jygy
 uyyan mag Hamajon cur fawenara.

Grof Recheny Wapanya

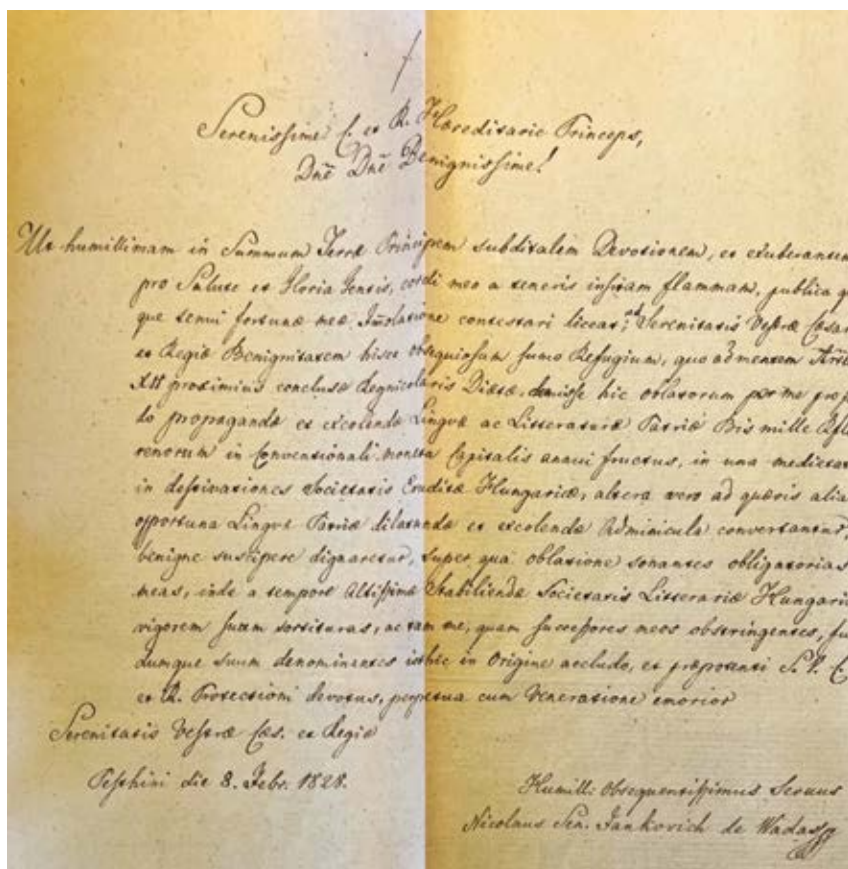

16. kép. Andrassy György portréja.
Franz Eybl litográfiája, 1842

17. kép. Károlyi György portréja.
Franz Eybl litográfiája, 1842

18. kép. Jankovich Miklós műgyűjtő, tiszteleti tag
portréja. Pesky József festménye, 1823

19. kép. Jankovich Miklós 1000 forintos felajánlása az Akadémiának, 1828

20. kép. A Nákó-ház épülete a Duna-parton, ahol az Akadémia első helyiségei voltak, 1830

Tagjai közzül a következők: Mellső, Nagyvágos, B.-Rózsa,
 Füzfelendő, Füzüsfő, Tüdő, Kemec és Kemecsek nagy és,
 Leány házai: ugyancsak Városvi és Városvi Gróf Városvi,
 nyi István, Lajai Vay Abraham, Bit-bent-Királyi és
 Krasznahorvati Gróf Andráshy György, és Nagy-Károlyi
 Gróf Károlyi György Urak, mint Alkotók; nem különben
 Horvát János Borzoni Püspök, Lajai György Püspök, Hor-
 vát Andráshy, Bitnica Lajos, János Vidor, Lajai János,
 Budai Csaba, Gróf Derworny József, Káro Mednyánszky
 Alajos, Bartal György Káro-Mester, Schöndi Lajos, Káro
 László, Horvát István, Kisfaludy Lajos, Károlyi Cs.
 reusz, Jandovich Mihály, Dobronczy János, Kemec Pál,
 Cseri Daniel, (Károly István bejegyzése miatt meg
 nem jelenkedve) Károly Mihály és Károly Lajos
 Urak, mint Együttműködők. — Mellyben

1.

A Mellső Elöljáró Ur min,
 deud-előtt a Tanderfogás,
 Ead megnyitó való Befejezés,
 ben a küldöttéket előadta,
 mi nagy előmenetelét szül,
 let a Tudomány országában
 mindenfelé azon egyesített lel,
 ki erő, mellyel először a Lajna,
 nem valóra a Themze partján,

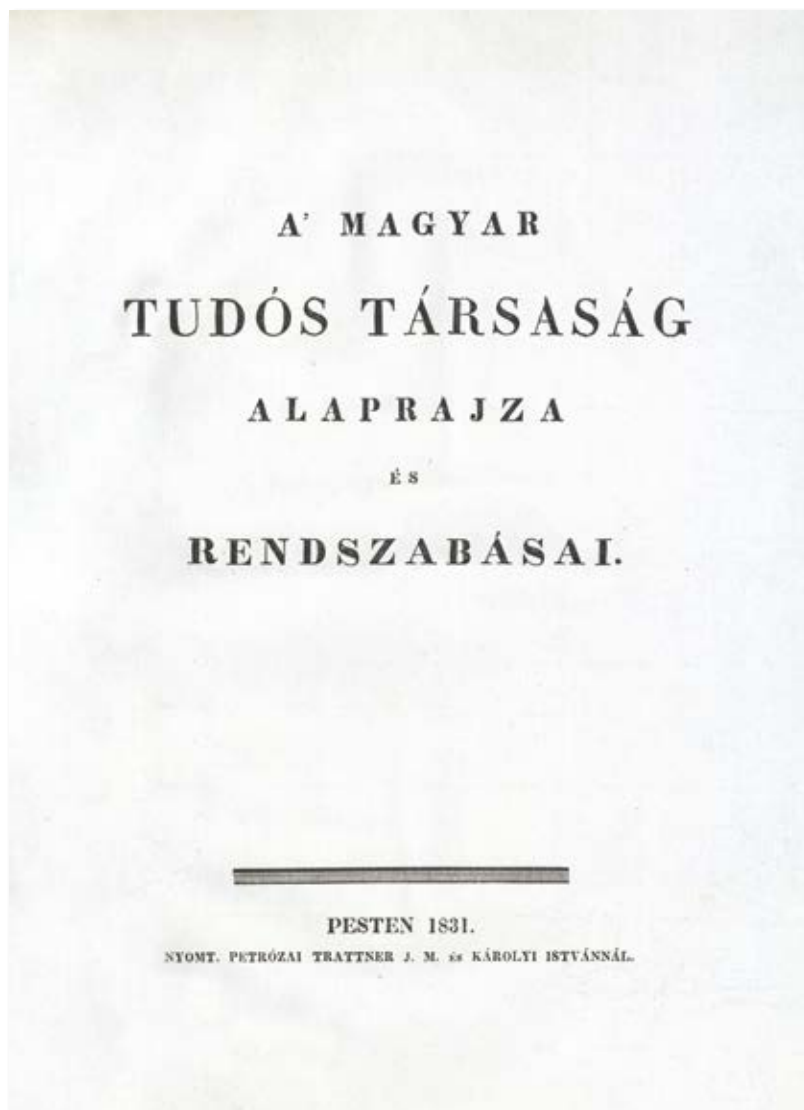

22. kép. Sajtótudósítás a Magyar Tudós Társaság leendő szervezetéről, 1830

23. kép. Teleki Józsefnek, az Akadémia első elnökének portréja. Barabás Miklós festménye, 1836

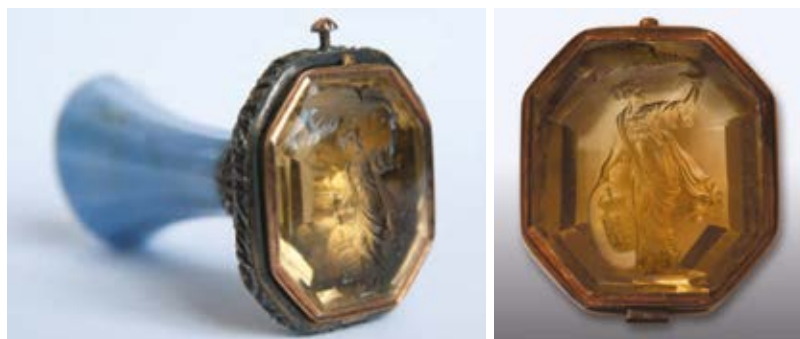
24. kép. Az Akadémia 1831 januárjában jóváhagyott első alapszabálya

25. kép. Az Akadémia első szavazóládája

26. kép. A Magyar Tudományos Akadémia első pecsétje

27. kép. József nádornak, az Akadémia pártfogójának portréja.
Ismeretlen festő műve Barabás Miklós nyomán, 19. század első fele

Felsőleges Császári Királyi Örökös Herceg, *Serenissime Cas. Regis Haered. Princeps,*
Austriacae Fohenzegsége, *Archidux Austriae,*
 Magyarország Nádor-Iszánja, *Regni Hungariae Palatine,*

A magyar tudós társaság Igazgató Tanácsa helyben hagyván a nagy gyűlés által kidolgozott azon rendet, melly szerint a köz-ülést, a folyó hó napján, mint Császári Királyi Fohenzegség által hozzáhozott kegyes választásban jóváhagyott nap, tartandó lenne; - én azt Császári Királyi Fohenzegség Előjele az Igazgató Tanács végzése szerint kegyes megtekintés és jóváhagyás végzett eseménnyel alázatos kérelemmel tojásztam: méltóztatni a köz-ülést legfőbb jelentéssel díszíteni és így azon egész egyesületet legforróbb elhajtással teljesítésére által megörvendeztetni.

Melly után magamat Császári Királyi Fohenzegség kegyelméhez és hathatós partfogásába ajánlom maradok.

Császári Királyi Fohenzegség Serenitatis Vestrae Caesaris Regiae
 Pest, Septembris 5. die 1832. Pestini die 5. Septembris 1832.

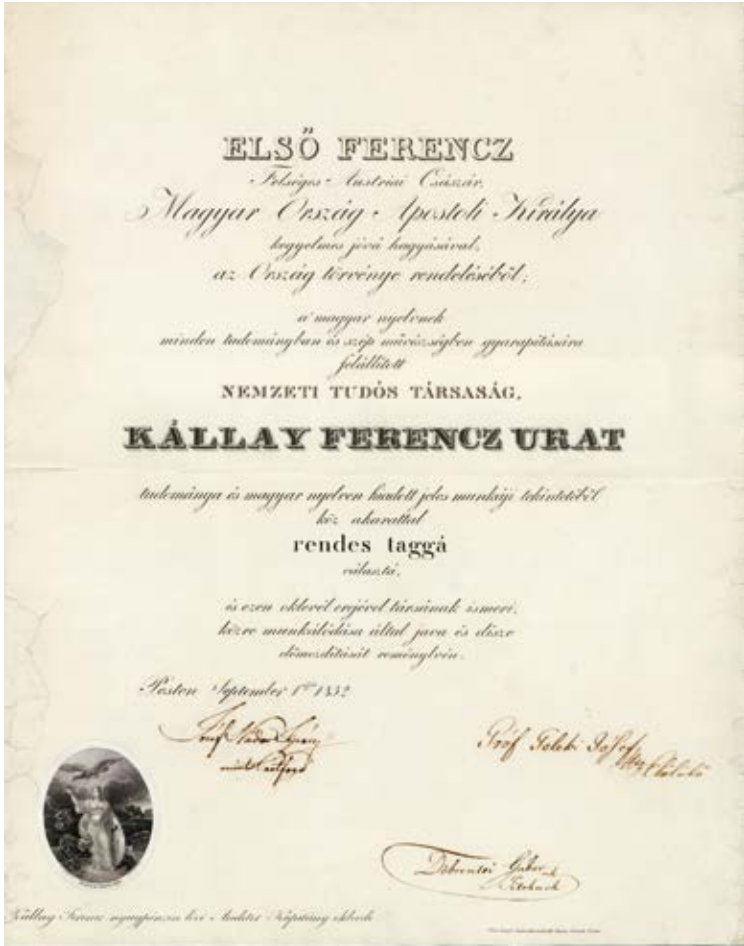
alázatos szolgálója
P. Teleki József

Jussus humillimus
Joseph C. Teleki

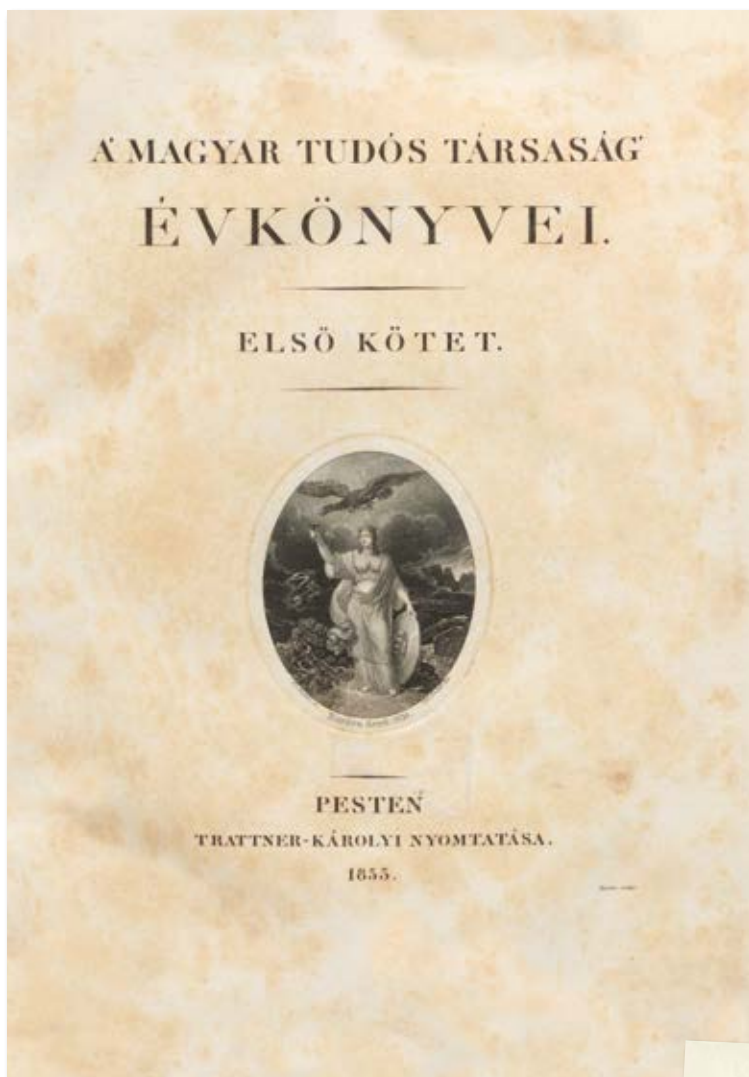
28. kép. Teleki József meghívja József nádort a Magyar Tudós Társaság nagygyűlésére, 1832

29. kép. Bajza József kritikus, színigazgató, 1832-től az Akadémia rendes tagja

30. kép. Kállay Ferencz művelődés- és nyelvtörténész, rendes tag oklevele, 1832

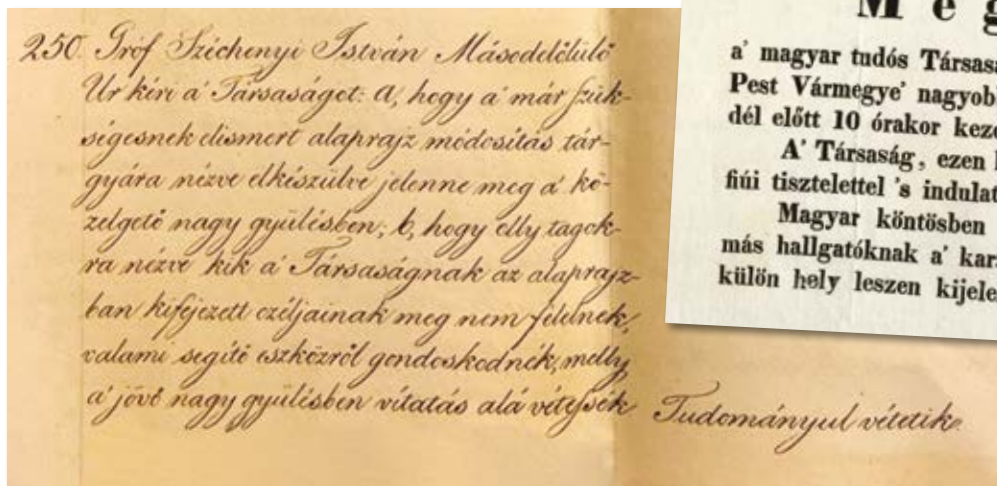

34.

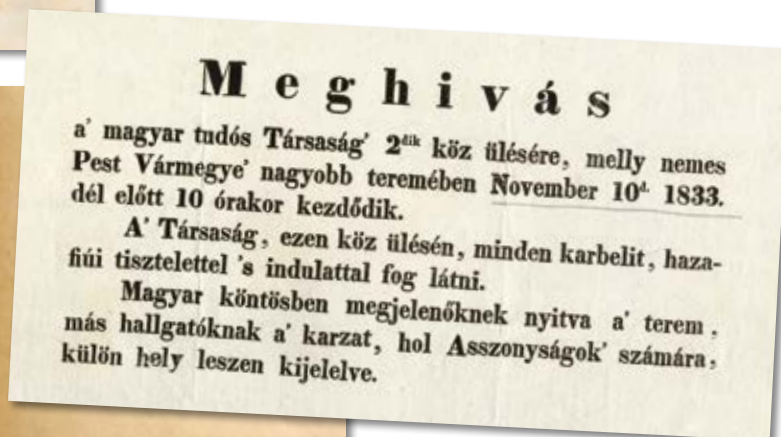
34. kép. Az Akadémia első évkönyvének címlapja, 1833

35. kép. Széchenyi István javaslata az alapszabály módosításáról, 1833

36. kép. Meghívó az Akadémia 1833. évi nagygyűlésére

35.

36.

24350.

Serenissime Caesaris Regis Haereditarie Princeps
 Archi Dux Austriae et Palatine
 Domine Domine Benignissime!

Quam Majestatem Sacratissimam clementer annuere
 dignatam esse ut trecentorum floren. Ann. Moneta
 Subsidium per Magistratum Civitatis M. Theresiopoliensis
 Studite Societati Hungariae, ad promovendam lingue
 Latinae culturam, oblatum, et Capa praefata Civitatis
 Cameratica assignari valeat. Serenitati Vestrae Cae. Res.
 qua laudata Societatis S. Patrons, pro alio notitia
 statu hinc reverenter significandum duxit Regium
 in hoc S. C. Consilium. Quod in reliquis sese Benignitate
 et Gratia debeat. Datum ex Consilio Regio S. C. Hun-
 gariae, Budae die Vigesima sexta Augusti Anno mille-
 simo Peringentesimo trigesimo quarto aelbato.

Celsitudinis Vestrae Cae. Regis

humillimi et devotissimi Servi
 Alexander Mirey
 Petrus Homarumy

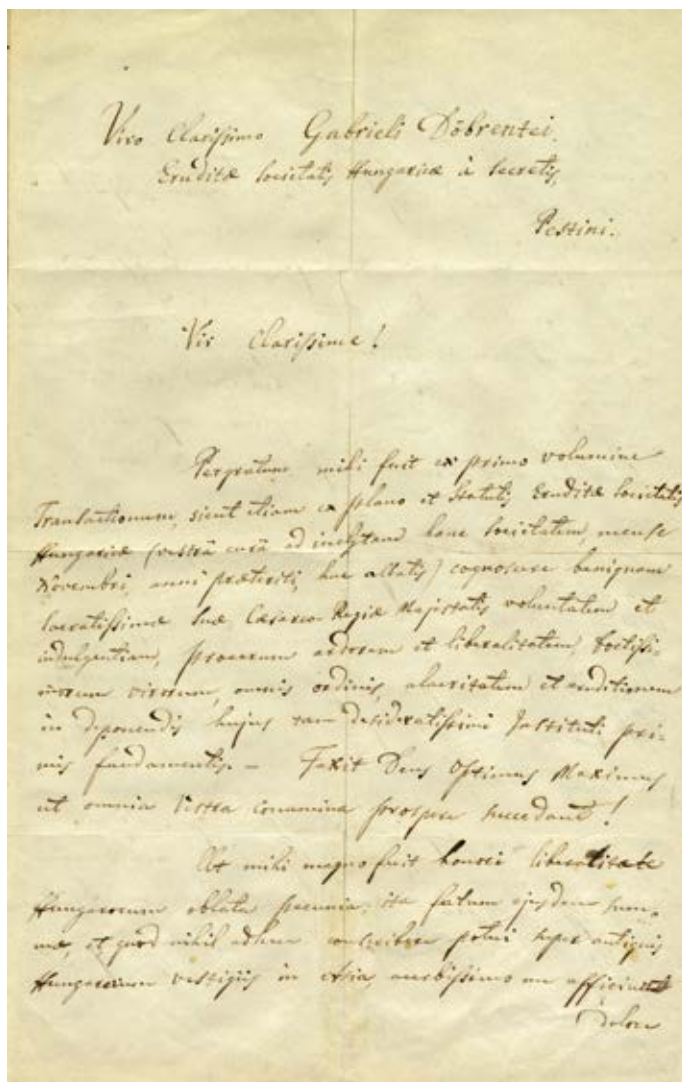
Franciscus Szepietzky
 Sae. Serenitati Cae. Res. Archi. Palatine. co. H.

37. kép. Szabadka városa
 300 forintot adományoz
 a Tudós Társaságnak, 1834

38. kép. Kőrösi Csoma Sándor portréja. Rohn Alajos litográfiája Schöfft József Ágoston rajza után, 1846

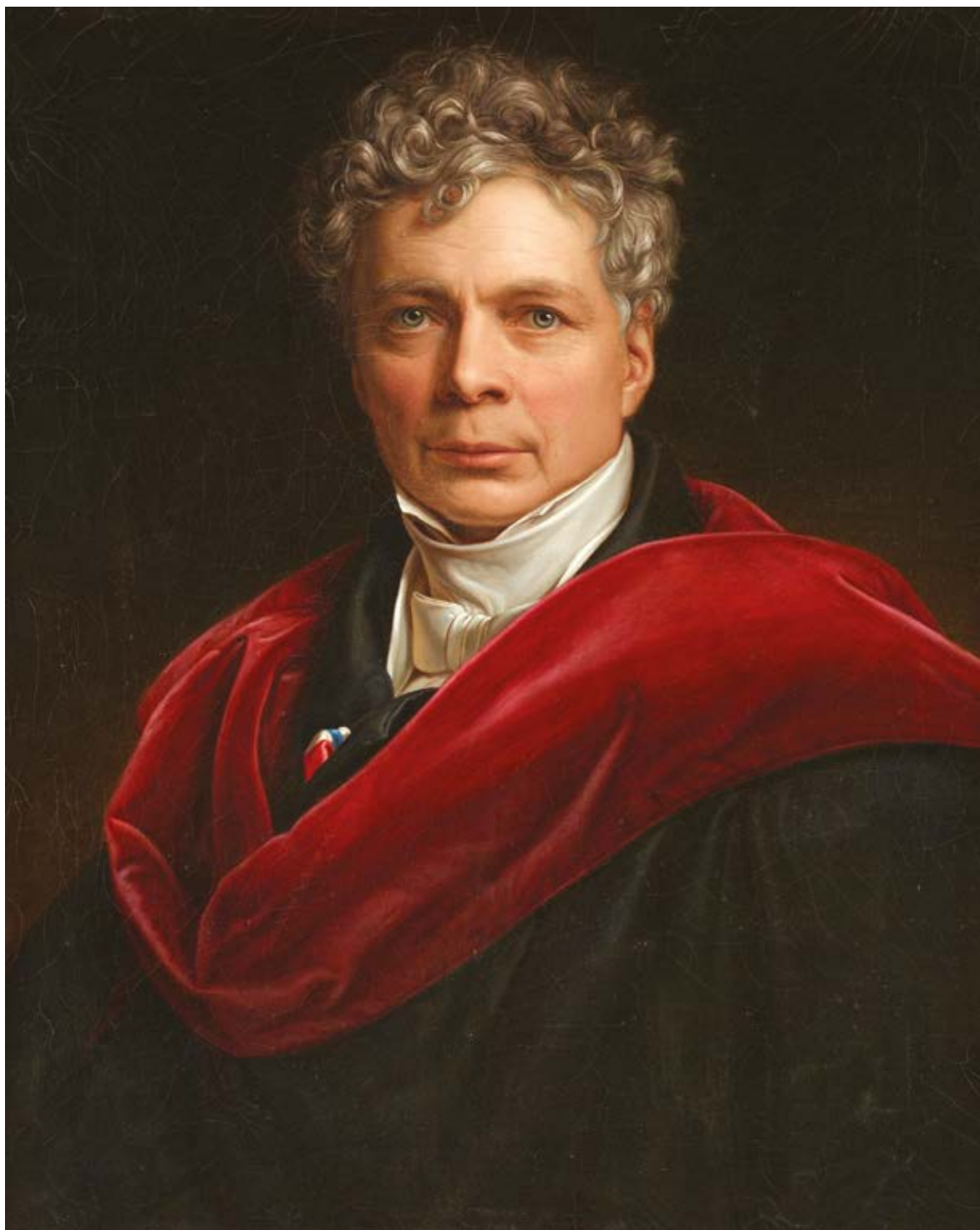

39. kép. Kőrösi Csoma Sándor levele Döbrentei Gábornak, amelyben rendelkezik tibeti–angol szótárából ötven példány szétesztásáról, 1835

40. kép. Kőrösi Csoma Sándor síremléke az Akadémia emléktáblájával Dardzsilingben

42. kép. Friedrich Wilhelm Schelling német filozófus portréja.
Joseph Karl Stieler festménye, 1835. Az akadémia külső tagja 1834-től

203. Olvassa a' titoknok a' régi magyar nyelvemlékekhez tartozó dőszet, melly így következik:
 „Azon régi magyar kéziratok közül, melyeket a' magyar tudós társaság 1832^{ből} Szeptemberben tartott III. nagy gyűlése határozatánál fogva, hű másolatban összegyűjtött 1834. Novemberig, az ekkor volt V. nagy gyűlés az ezen kétdobban állókat választotta befizető sajtó alá.

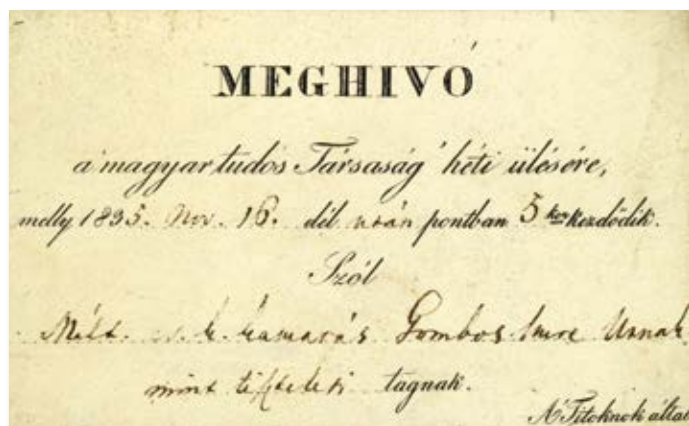
Ílly régi, akármedly tárgyú, de nyelv: tekintetből érdekes kéziratok közrebeszélését azért tartotta szükségesnek a' társaság,

1. Hogy együtt leve nagy gyűjteményből összehasonlítások által, könnyebben megérthessék a' tagok az alapfajz kizárta célra, melly így szól: „Ex a' tudós társaság, szoros gondjait fordítja a' magyar nyelv hajdanai nyomai, régi emlékei bar hol nyitják, kedjének, felkutatására, hogy annak formát mind a' magános szavakban, mind azok összekötésében, az emberi nyelv felerősít, nyitól ugyan közönségesen, de különösen magának a' nyelvnek kebeléből, a' heni szokásokból

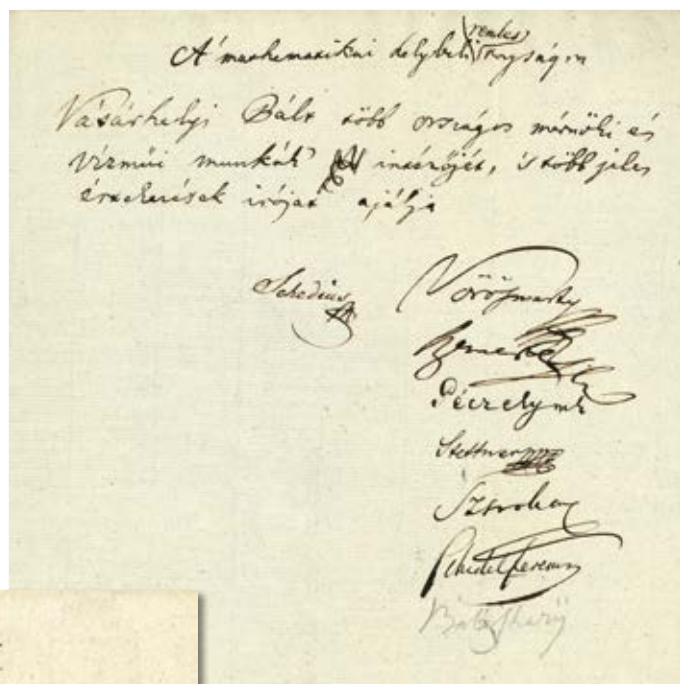
43. kép. Döbrentei Gábor, az Akadémia első „titoknoka”. Kovács Mihály festménye, 1880-as évek

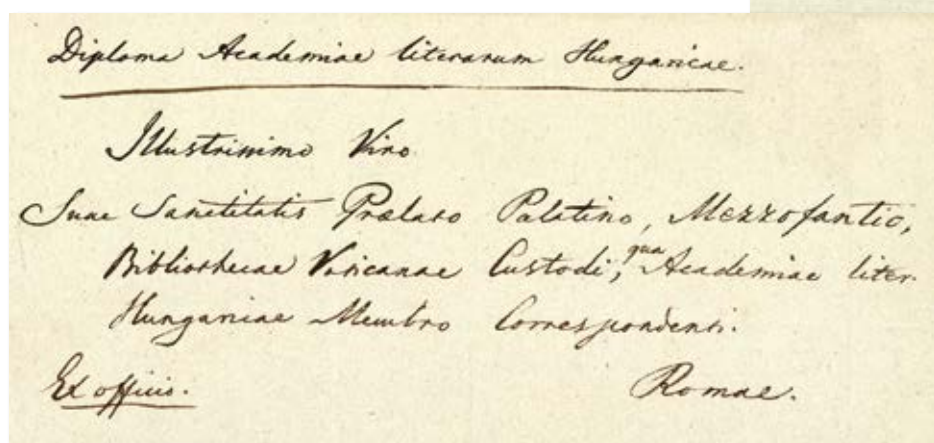
44. kép. A Tudós Társaság javaslata a magyar nyelvemlékek gyűjtéséről, 1835

45. kép. Meghívó a hetenként tartott, úgynevezett kisgyűlésekre, 1835

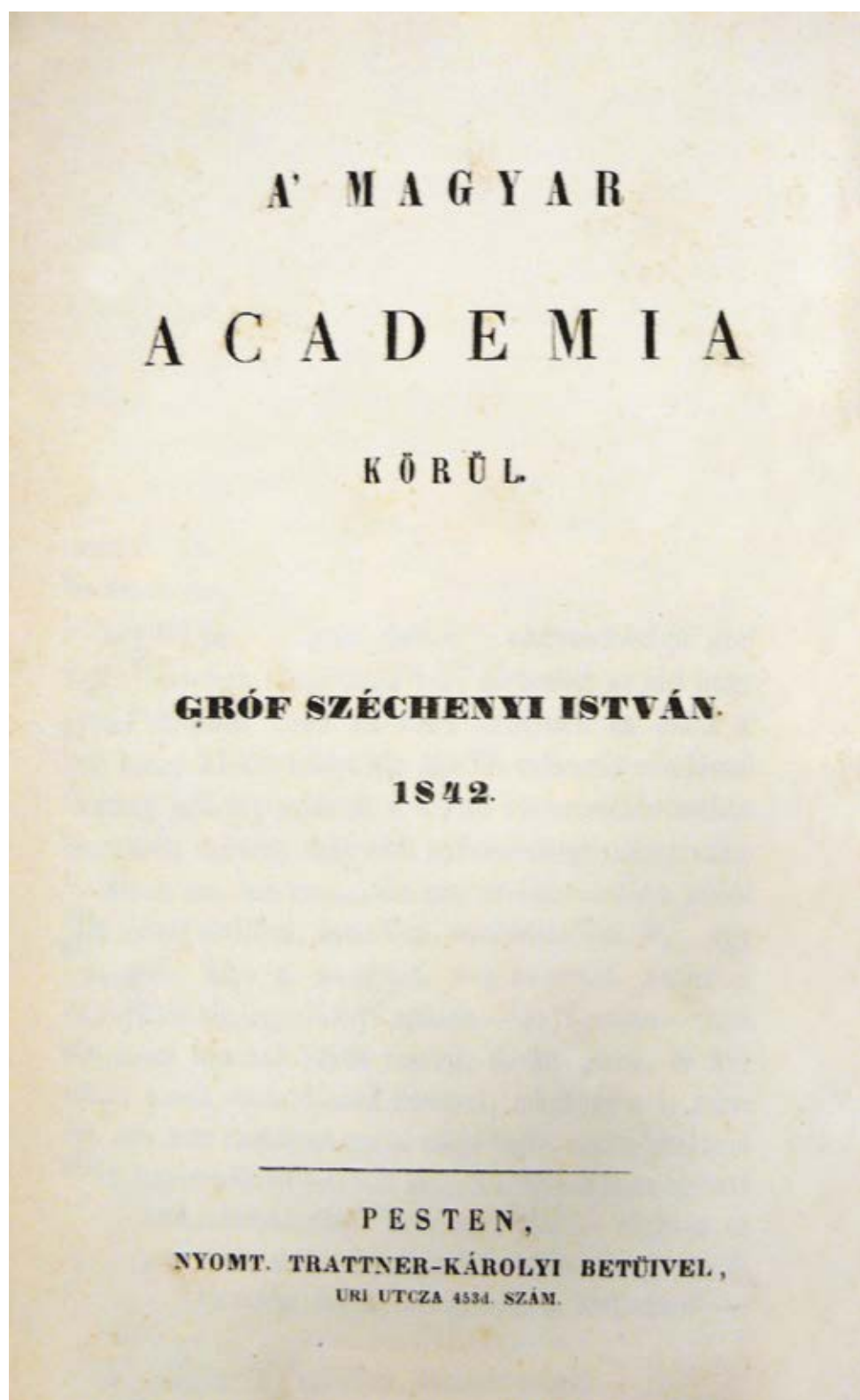
46. kép. Vásárhelyi Pál mérnök ajánlása rendes tagságra, 1838

47. kép. Külső taggá választásáról értesítik Giuseppe Gasparo Mezzofantit, a Vatikáni Apostoli Könyvtár igazgatóját, 1837

48. kép. Kossuth Lajost levelező tagságra ajánlják, 1841. Nem valósult meg

49. kép. Széchenyi híres beszédének nyomtatott kiadása, 1842

50. kép. A Vörösmarty-serleg
előoldala, 1842

51. kép. A Vörösmarty-serleg
másik oldala a felirattal, 1842

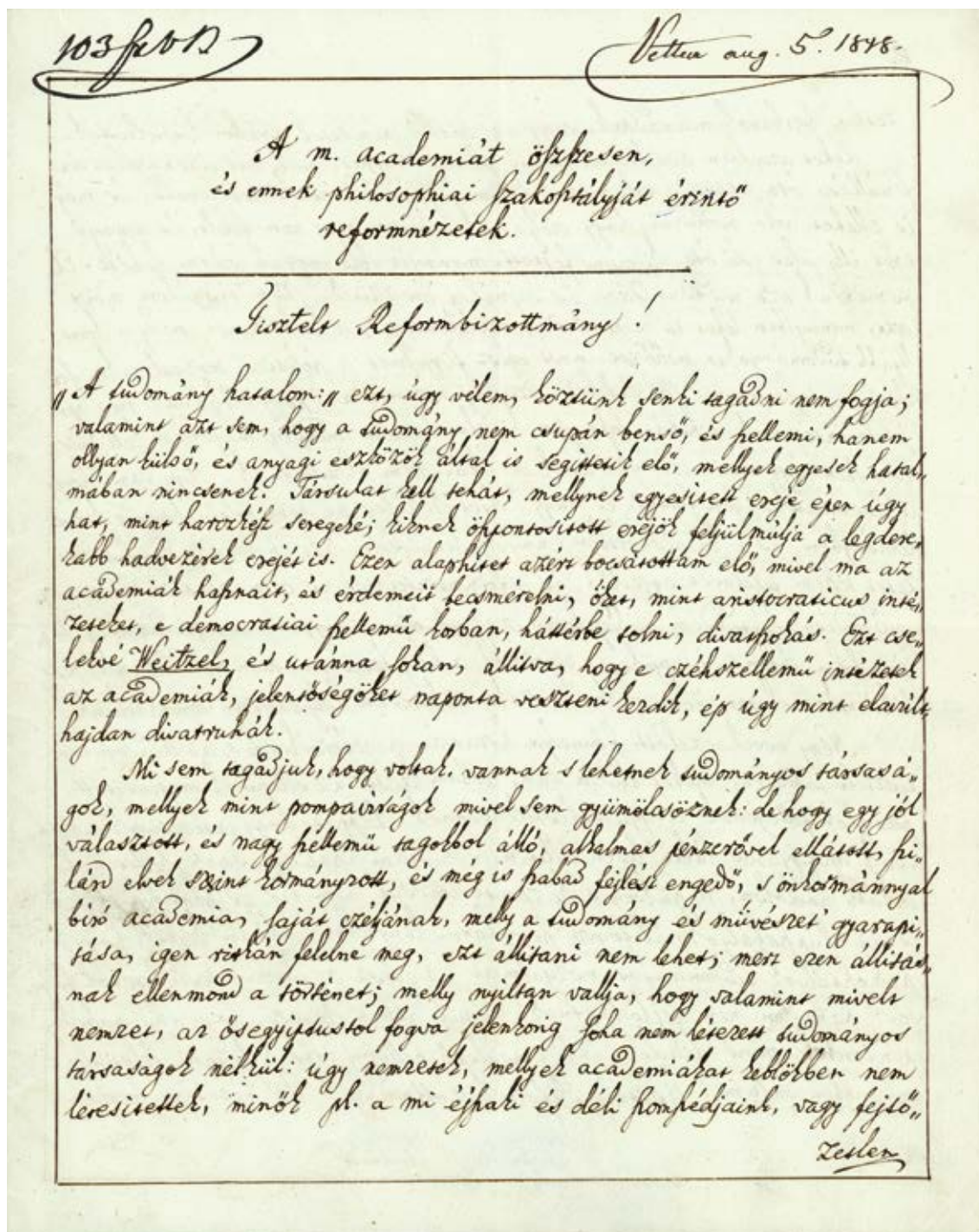
Nyugtávján
Kicsi szar, az az 200 darab köröszi aranyról és egy nagyobb
arany serlegről, melyet, mint Vörösmarty Mihály
újabb munkái és cseméi dolgozatimért a m. aca-
démia által nekem ítélt nagy jutalmak
felvételére. Bécs. Nov. 29^{én} 1842. Vörösmarty Mihály

52. kép. Vörösmarty Mihály
nyugtája a jutalomdíj és a serleg
átvételéről, 1842

54. kép. Szerelmey Miklós karikatúrája az 1848-ban rövid ideig létező, *Dongó* című élclapban

55. kép. Hetényi János református lelkész,
filozófus, 1840-től az Akadémia rendes tagja,
javaslata az Akadémia reformjára 1848-ban

A magyar szabadságharc leverésétől
az osztrák–magyar kiegyezésig.
A korlátozott működés
évtizede (1850–1866)

Szögi László

HÁZA FELÉPÜLT
MDCCCLXIV.

1850-ben úgy tűnt, hogy Széchenyi István borúlátása vált valóra. Mivel Bécsben 1847-ben Császári Akadémia alakult, az a veszély is fennállt, hogy a neoabszolutista kormányzat, amely Magyarország minden különállását meg akarta szüntetni, abba akarja beolvasztani a magyar akadémiát is. Teleki József elnök 1850 januárjában felszólította a tagokat munkájuk megkezdésére, de sokan közülük belső vagy éppen külföldi emigrációban voltak. Gróf Andrássy György közbenjárására Geringer, Magyarország teljhatalmú császári biztosa ugyan engedélyt adott a munka megkezdésére, de azzal a feltétellel, hogy egy bizottság áttekintse a tagok forradalom és szabadságharc alatti tevékenységét, és kizárja azokat, akik a forradalmi kormányt támogatták. Az Akadémia becsületére válik, hogy a felhívásra tagadó választ írtak Geringernek, amit ebben az időben kevesek mertek volna megtenni: „a forradalomban részt vett tagok nevei, bűnei és a beszámítás fokozatai előtt [mármint a bizottság előtt] ismerve nem lévén, [...] sem bírói tisztet nem vállalhatván, a forradalomban előkelőleg, vagy más munkás részt vett [...] tagok elősorolására magát hivatottnak nem érzi.” (*A Magyar Tudományos Akadémia másfél évszázada, 1825–1975*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975. 88.) Geringer végül engedélyt adott arra, az Akadémia kisgyűléseket, vagyis heti összejöveteleket tarthasson, de nyilvános rendezvényeket nem szervezhetett. Közben a Pesti Hadbíróssággal vizsgálhatta ki az akadémikusok forradalom alatti szereplését, a testület pedig mindössze öt akadémikust nyilvánított lojálisnak. A beteg Teleki József már nem tudott részt venni az intézmény munkájában, Széchenyi mint másodelnök már Döblingben volt, így az intézményt alelnökként az egyik régi alapító, Andrássy György vezette.

E nehéz években a haza mégsem feledkezett meg az Akadémiáról. Rengetegen adományoztak kisebb-nagyobb összegeket az intézménynek, amely így kiadványaival képes volt elérni a szélesebb közönséget. Már 1850-től megjelent az *Új Magyar Múzeum* című periodika, amelyhez alcímként azt írták: *Kiadják a Magyar Akadémia több tagjai*. A lap inkább népszerűsítő, mint tudományos folyóirat volt, de mutatta, hogy az Akadémia él, és igyekszik a tagok munkájának, kutatásainak eredményét a társadalom szélesebb

rétegeihez eljuttatni. 1855-ben megindult a *Magyar Történelmi Tár*, amely célját így határozta meg: *A történeti kútfők ismeretének előmozdítására*. E fontos forráskiadvány-sorozat egészen az első világháborúig jelent meg. Ugyancsak az Akadémia érdeme a már a legkorszerűbb forráskiadási elvek és európai példák alapján készített új, négy osztályból álló sorozat, a *Magyar Történelmi Emlékek* (*Monumenta Hungariae Historica*) megindítása 1857-ben. Az *Okmánytárak* (*Diplomataria*), az *Írók* (*Scriptores*), az *Országgyűlési emlékek* (*Comitialia*) és *Diplomatikai emlékek* (*Acta Extera*) címet viselő sorozat az első világháború előtti magyar történettudomány legnagyobb vállalkozása volt. Mindez még a neoabszolutizmus idején kezdődött: 1856-ban megbízást adtak Wenzel Gusztávnak, hogy járja be az ország levéltárait, és gyűjtsön anyagot történeti kutatásaihoz, amelyeket később éppen a *Monumenta* sorozatban publikált.

ÚJRAKEZDÉS ÁLLAMI FELÜGYELETTEL

Miután Teleki József meghalt, az igazgatótanács 1855 áprilisában Dessewffy Emilt választotta elnöknek, Eötvös Józsefet pedig alelnöknek. Az intézménynek 1858-ra egy új szabályzatot kellett elfogadni, ez volt a feltétele ugyanis annak, hogy megint országos testületként működhessen. Ennek alapján az elnököt három jelölt közül a király, míg az új tiszteleti, rendes és levelező tagokat a főkormányzó nevezte ki. Innentől kezdve az intézmény hivatalos elnevezése Magyar Tudományos Akadémia. 1858. december 20-án, 11 évi szünet után ismét összeülhetett a közgyűlés, ezúttal a Nemzeti Múzeum épületében. Az új elnök, Dessewffy Emil konzervatív, de nem a neoabszolutizmust kiszolgáló politikus nyitotta meg a rendezvényt, amely jelentős változásokat hozott. Mivel egy évtizeden át nem volt tagválasztás, az Akadémiát már a kihalás veszélye fenyegette, ezért egyszerre 74 új rendes, levelező és tiszteleti tagot választottak az akadémikusok soraiba, amely így teljesen megfiatalodott, és összetételében is átalakult. Ilyen mértékű változásra sem ezelőtt, sem ezután nem került

57. kép. Az Akadémia egyik fő mecénása: Sina Simon görög–osztrák diplomata portréja

sor. Bekerült sok új, később nagyhírű történész, író, irodalmár, például Ipolyi Arnold, Salamon Ferenc, Greguss Ágost, Jókai Mór; természettudós, például Szabó József, Stoczek József, Kruspér István és nem sokkal később Than Károly. Jedlik Ányos és Arany János rögtön rendes tag lett. Erdélyi Jánost ekkor választották a rendes tagok közé, aki a népköltészet kutatásában szerzett komoly érdemeket.

A kiegyezés előtti években megerősödött az Akadémia anyagi támogatása. A korábbi arisztokrata mecénások helyett immár a bécsi és pesti nagypolgárság tagjai ajánlottak fel jelentős adományokat, de megjelentek a támogatók között a katolikus egyház méltóságai, püspökök és kanonokok is. Legjelentősebb volt közülük Sina Simon 80 ezer forintos adománya. A Bécsben élő, görög származású és bárói rangra emelkedő földbirtokos és diplomata emelkedett hangú levelében értesítette az Akadémiát többek között már arra gondolva, hogy tevékenységét saját méltó székházában végezhesse.

„A tudomány hatalom [...] fényt árasztó szövétnekénél fogva, a szellemi, s erkölcsi világban szintúgy szétoszlatván lassanként a tudatlanság, s elöítéletek ködeit, midőn az értelmet fejti, a szívet nemesíti, a Valónak megismerésére, s megkedvelésére vezet, egyszersmind a társadalmi hiányokból származó bajokat is orvosolja.” (Sina Simon alapítólevele: MTA KIK RAL 184/1858.)

E nehézkes körmondatot azért érdemes idézni, hogy jobban megérezzük a kor hangulatát, és azt az őszinte lelkesedést, amely az újra induló Akadémiát mint igazi nemzeti intézményt körülvette. Toldy Ferencről 1861-ben Szalay László vette át a titoknoki tisztséget, ettől kezdve az intézmény életében jelentős változások következtek be. Érdemes megemlíteni, hogy az új vezetés – szembefordulva a romantikus nacionalizmussal – a nemzeti és az egyetemes tudomány egységét hirdette.

Tekintetes magyar tudós Társaság!

A tudomány, hatalom, oly hatalom, mely egy
részről hatalásai s találmányai által a
lelketlen természet felett vív ki mind
több s több győzelmet s azt mintegy de-
zaválva teszi, más részről fényt áraszt
szévtűneként fogva, a szellem s erkölcsi
világban szintúgy szétoszlatván lefagy-
kint a tudatlanság s elűzlések ködét,
mely az életet sőt, a szívét ne-
síti, a Valónak megismerésére s meg-
kedvelésére vezet, egyrészmint a társa-
dalmi hiányoktól származó bajokat is
orvoslja; s ékep egyint, nemzetet s vá-
ra az igaz emberi nemet azon tehé-
s teltségére képes emelni, melyben
az Alkotó azes teremtményeit adomá-
nyai által, ha ereikkel kellőleg élni tud-
nak is akarnak, e földön részvételre
kivánta. Ez okból tartatainak a tudó-
mányokat előmozdító eszközök s intéz-
mények kiváltott nemzedeknél, régi
s újabb időkben, mindentör kör fe-
gyelmeire is különös pártolásra méltó-
lónak. Ide sorozható a magyar
akadémia is, melyet áldozni kész de-
vő honfiak, köles uralkodók helyeslése

és pártfogolása mellett létesítettek, s
melynek alapszabályait legújabbak-
most uralkodó felsőszék Szejdelmünk is
figyelemmel megismereni méltó-
latott. Ezen áldozat intérd gyarapítása,
hoz kívánván részvétel is járulni, a
víg, hogy az akadémia saját, hozzá-
álló lakhdyre annál hamarabb tehes-
szen, nyolcvanra pengő forintot szor-
tolt oly mérték, mint az ide mel-
lelt alapítói levélben tartja.

Mellettőltek a Tekintetes Társaság
az ajánlatomat s egyrészmint abbéli
észinte kívánságomat szívesen fogadni,
hogy a tudományos intérd működését
a nemzet érdekében, mentül dísz-
seker korszerűsre!

Különös tisztelettel

A Tekintetes Társaság

Buda Augustus 14. 1858

alázatos szolgája.

Sina Simon

Fontos évfordulóra emlékezett az Akadémia 1859-ben, Kazinczy Ferenc születésének 100. évében, nagy ünnepség keretében. Egy esztendővel később gyászolták meg az alapító, Széchenyi István halálát. Ebben az időszakban szélesedtek ki az Akadémia nemzetközi kapcsolatai. Még nem tudtak részt venni a lassan kibontakozó nemzetközi tudományos együttműködésben, de a kiadványok nemzetközi cseréje megindult, és egyre több világhírű tudóst választottak tiszteleti taggá. Ekkor lesz ilyen tag többek között Alexander Humboldt, Michael Faraday, Robert Bunsen, John Frederick William Herschel, vagy François Guizot, Elias Lönnrot és Ernest Renan. Érdekes elolvasni Faraday angol, viszont Bunsen latin nyelvű köszönőlevelét megválasztása alkalmából. Semmelweis Ignác ez idő tájt küldte meg a gyermekágyi lázról szóló könyvét az Akadémia könyvtárának.

Ekkoriban már arra is volt anyagi ereje az Akadémiának, hogy külföldi kutatásokat segítsen. Így kapott 1861-ben Vámbéry Ármin, a híres orientalista keleti utazásához 1050 forint támogatást. 1862-ben jelent meg az első kötete egy olyan munkának, amelyet még 1844-ben kezdeményezett az Akadémia. Ez volt a Czuczor Gergely és Fogarasi János által készített *A magyar nyelv szótára*. A bencés rendi szerzetes és jogász-nyelvész páros a magyar nyelv értelmező szótárát készítette el, amely úttörő munka volt a maga nemében.

A SZÉKHÁZ FELÉPÍTÉSE

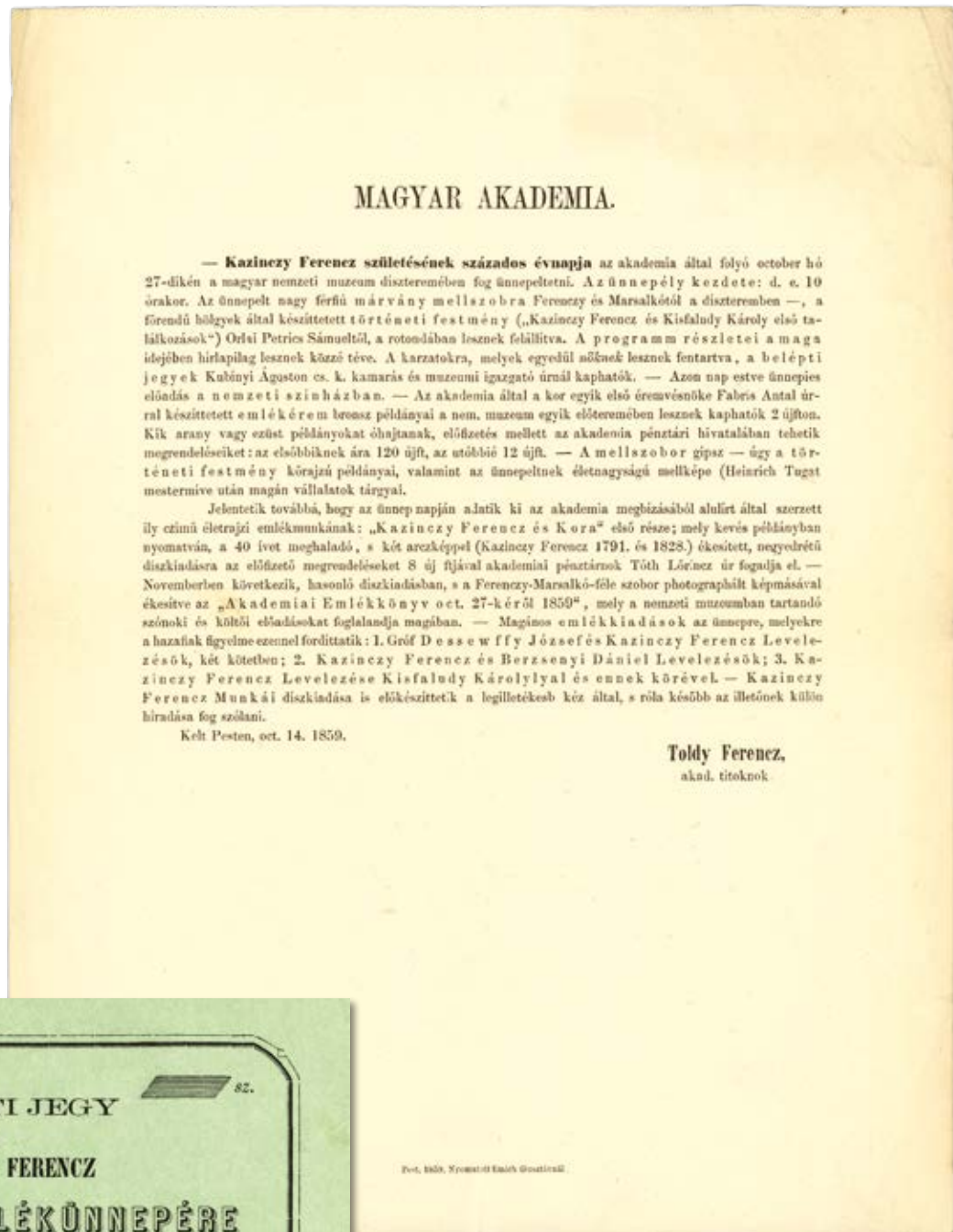
Az 1860-as évek elején megkezdődtek az előkészületek az Akadémia végső székhelyének, új impozáns épületének elkészítésére. Már 1858-ban gyűjtést indítottak a palota felépítésére. A lelkesedés hatalmas volt: tőkés vállalkozások, városi polgárok, céhek, iparosok, diákok, parasztemberek adakoztak a nemes célra. Több építészrt kérték fel az új palota tervezésére, így Ybl Miklóst, Henszlmann Imrét és a berlini királyi építészrt, Friedrich August Stülerrt. A tervek közül az Akadémia végül Stüler neoreneszánsz stílusú változatát fogadta el. Az épület 1865-re készült el, és december

11-én avatták fel. Az elnök ekkor már betegsége miatt nem tudott részt venni az eseményen, és a következő évben már Eötvös Józsefet választották az Akadémia elnökévé. Szalay László halála miatt már az új főtitkár, Arany János költözött be az épületbe, bár a titkári lakást csak 1867-ben kapta meg. Az épület díszítése és felszerelése még természetesen éveket vett igénybe. Tanulságos megnézni az 1865. januári nagygyűlés résztvevőinek névsorát: a magyar irodalom, a társadalom- és természettudományok olyan csillagai sorakoznak a papíron, ami csak ritkán látható így együtt. Az avatóünnepségen már ott volt az uralkodó, Ferenc József is, mintegy megelőlegezve a közelgő kiegyezés új világát.

Ez az új korszak azonban újabb és egyre nagyobb kihívások elé állította a Magyar Tudományos Akadémiát.

66. kép. Toldy Ferenc értesítése
a Kazinczy-ünnepségről, 1859

67. kép. Belépőjegy az Akadémia
Kazinczy-ünnepségére, 1859

68. kép. A Magyar Tudományos Akadémia Kazinczy-émlékérmének elő- és hátlapja. Antonio Fabris alkotása, 1859

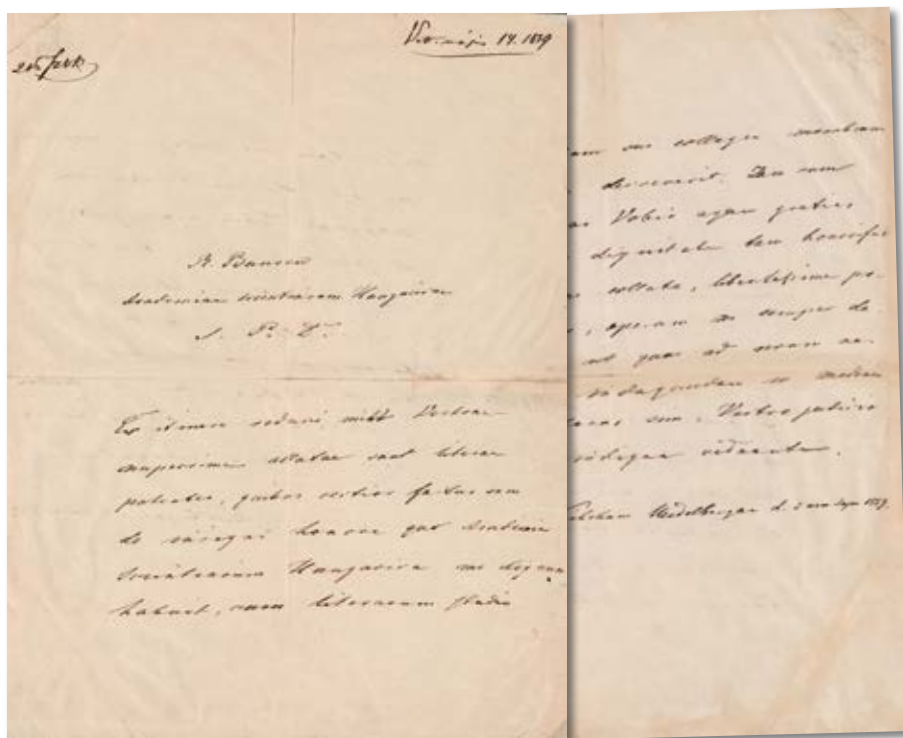
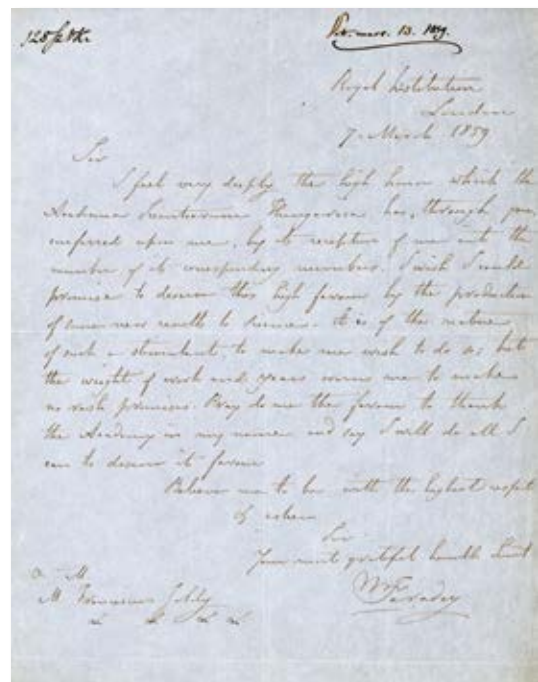
69. kép. A Kazinczy Ferenc születésének 100. évfordulójára rendezett ünnepség, 1859. október 27. Litográfia Werfer Károly műnyomdájából, 1860

70. kép. Michael Faraday
angol fizikus és kémikus,
az Akadémia külső
tagjának portréja

71. kép. Faraday köszönő-
levele külső taggá válasz-
tása alkalmából, 1859

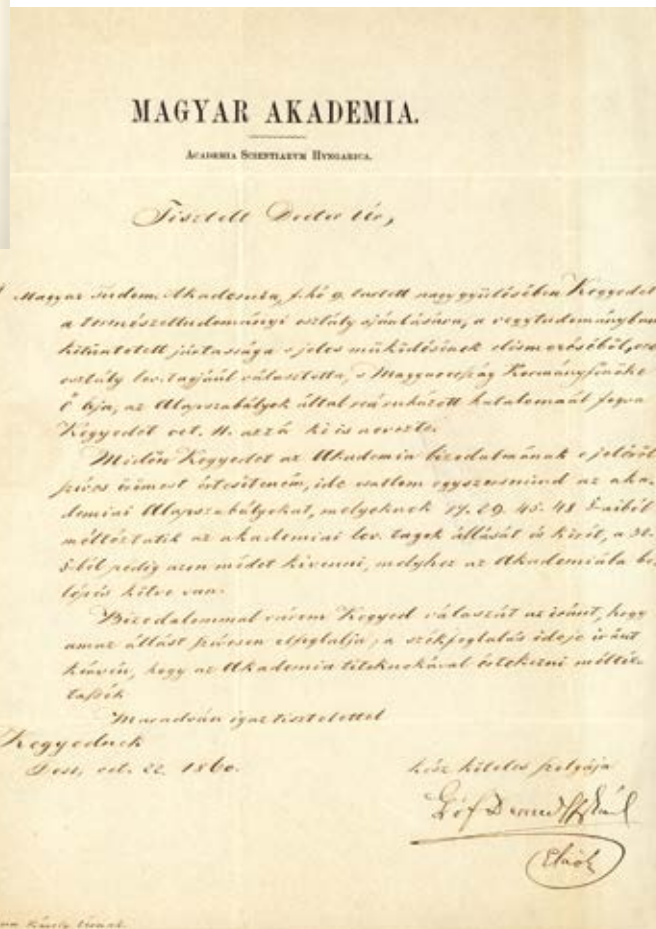
72. kép. Bunsen köszönőlevele külső
taggá választása alkalmából, 1859

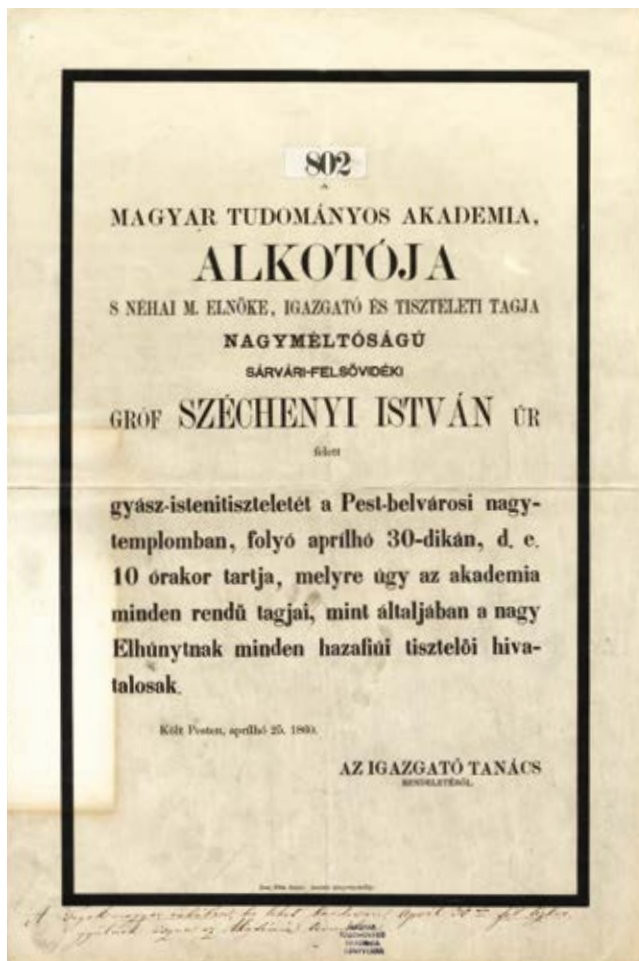
73. kép. Robert Bunsen német kémikus,
az Akadémia külső tagjának arcképe

75. kép. Oklevél Than Károly levelező taggá választásáról, 1860

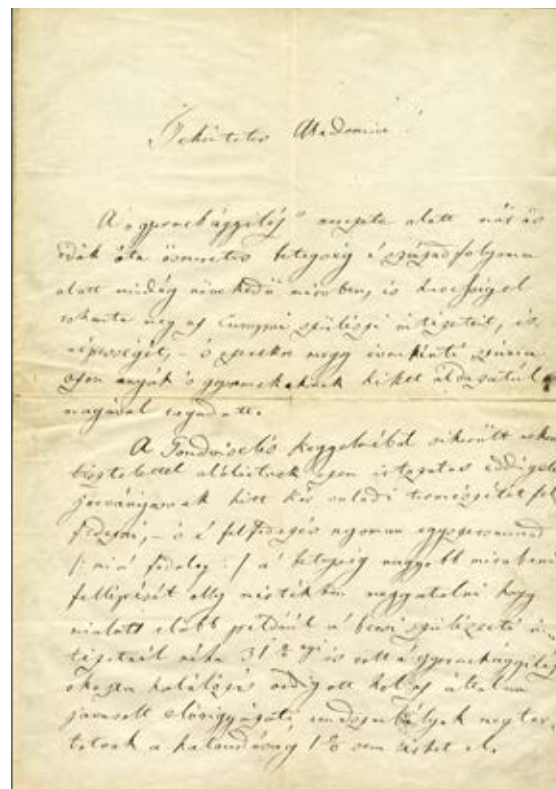
76. kép. Az Akadémia elnökének levele Than Károlyhoz, 1860

77. kép. Gyászjelentés Széchenyi István haláláról, 1860

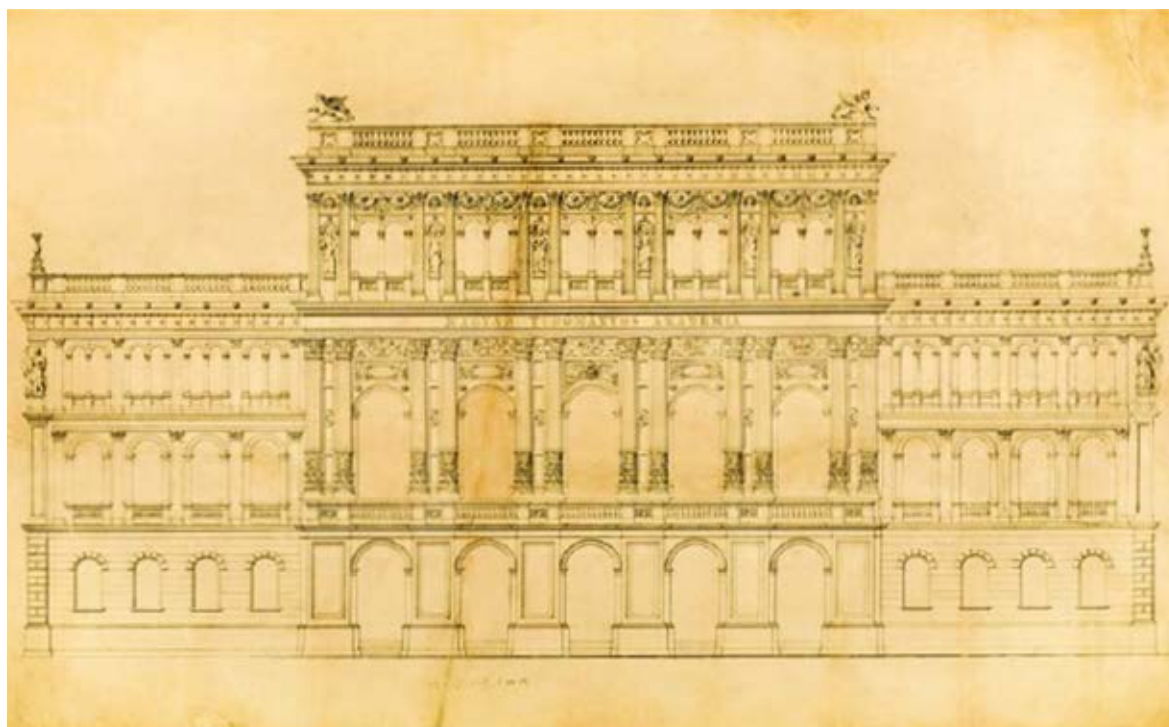
78. kép. Semmelweis Ignác szülész-
nőgyógyász eljegyzési portréja.
Canzi Ágost akvarellje, 1857

79. kép. Semmelweis megküldi a
gyermekági lázról szóló munkáját
az Akadémia könyvtárának, 1860

83. kép. Henszlmann Imre építész terve az Akadémia leendő székházáról, 1861

84. kép. Friedrich August Stüler építész – később megvalósult – terve a székház homlokzatáról, 1864

85. kép. Friedrich August Stüler terve az Akadémia új épületéről. Pollák Zsigmond fametszete a *Vasárnapi Ujság*ban

86. kép. Friedrich August Stüler német építész mellszobra. Izsó Miklós alkotása Hermann Schievelbein után, 1865

87. kép. Szalay László portréja, 1861-től az Akadémia titkára. Székely Bertalan festménye, 1864

POLITIKAI HETILAP.

Negyzetnek hetfő reggel

számlát-két vagy négy.
Előfizetési díja, akár Budapestre külső postán, akár
világos postán küldve, egész évre 8, fél évre 4, ha-
gyonként 2 ft. Egy szám ára 10 kr. Hirdetési díj 4
hatalmú hirdetésért 6 kr., félpage 100 kr.

„Citoz enim emergit veritas e silentio,
quam e strepitu.” B. a. v.

Szerkesztőség és kiadó-helytől.

Cikkek, leveleknek a kiadónak a lap szerkesztési osztá-
lyához küldendőek és továbbadnak a szerkesztőségnek
(Közlöny: 20 sz.), előfizetési díjnak, reklámozásért és
hirdetésért a kiadó-helytől (Budapest: 7. sz. utca)
küldendő.

Első évfolyam. 1865.

24. szám.

Pesten, December 11.

Az Akadémia megnyitásakor.

A magyar Akadémia palotájának történelme mindyá-
junk előtt ismeretes. Midőn az utolsó évtized hosszú
vesztéskése közt, összes politikai intézményeink hamva alatt,
a m. Akadémia híj örökösé mellett csak már a hazai nyelv
és irodalom paraszta szilárdult: akkor a szabados nem-
zet és tiszta életi melegsége virasztotta át az éjszakát, míg
csak újra meg nem virradt. De a szerény tűzhelyet fényes
oltárrá alakította át, s a nép szívéből palotát épített kör-
ülte, melyre hálás kegyelettel fogunk tekinteni késő mo-
nánk is, mint vesztélyben forgott legdrágább kincseink men-
tő oltárára.

A palota most készen áll és megnyitásának ma lesz a
ünnepélye nemzeti ünnep a szó legszebb, legbiztosabb ér-
telmeben, mely tiszta örömmel töltötte minden hazai lelket,
mert a megnyitást csak az áldozat és jutalmát látja
szeme előtt, a nemzeti tudomány ékes házában megtestesül-
ve. A mi kevéssel ez előtt csak reménytelen ohajtás volt,
most valóság. S az anyagi töké, melyet honi indulattal az
öntudatos áldozatkészség gyűjtött, hova tovább szellemi tö-
kévé változik át, mely szíves alakban, de ezer áldás képében
visszahárul a nemzetre.

Csak hogy e költséges egymáshatás utolsó lépcsője-
ről hiányzik még egy lépcső, s e lépcső kitöltésére meg-
jött az idő.

Mert a magyar Akadémia palotája felépült ugyan; a ha-
zai tudományok tág és kényelmes háza van, melyben szé-
lesebb alapon működhetik a ház meenyire terjeszkedik, el-
tér benne még sokáig; de e ház csak marad és befejezet-
len mindaddig, a míg a belső terem kopár falai és a szob-
roknak szánt üres síkjai a csarnokokban hirdetői fogják
szegénységünket; házhoz lesz és tökéletes, míg csak a mű-
vészet díszével nem koronázzuk a művet, mely a hazai tör-
ténét egy a jelen ivadék lelkébe vésett fordulópontjának s a
magyar közszellem jelen fejlettségének maradandó emlékeül
szolgálna van hivata.

A palota külső alakja és dísz, belső termeinek nagy-
mértvű arányai és építészeti részletei bármilyen fényesek legye-
nek a bármint feleljenek meg külön rendeltetésüknek: az
épület tisztes czéjéről, alakulása történetéről, összes műve-
lődségünk kiválóbb mozzanatairól ékebben fogunk szólni a
művészet eszhangja beszéde, mely belsejében várja meg-
szólatását, mint az az egyiket arany betű, mely homlokzatán
ragyog.

A teendők első és nagyobb fele be van fejezve, kisebb,
elbíráltabb felet, mely még hátra van, ne bízzuk utólsáinkra.
Legyen az Akadémia egyöntetű teljes emléke: jelentke-
nek, és midőn a tudomány diadalát tartja bevonulását a
háza, melylyel a nemzet azt megajándékozta, nyissanak meg
azt a hazai művészetnek is.

Szebb tér ereje megfeszítésére nem nyíltatik, mint az
Akadémia fölékesítése körül: a nemzetnek viszont a hazai
művészet felkarolására hálásabb, szebb alkalom, mint ennek
létesítése, nem kínálkozik soha.

A kezdet az Akadémia nagy teremét illetné. Tág falain,
egymás mellett és fölött tizenhat nagyobb négyszög várja a
falfestmény színes öltönyét, hogy a tudomány ünnepélyeire
idegyűlt közönséget sűrű mestelensége által ne szomorítsa.

Hogy a falfestmények tárgyai kizárólag a magyar nem-
zet művelődése történetéből merítendők, okasulról foly a

díszépület külön czéljából, mely a nemzet tudományos mun-
kálkodása körén túl nem terjeszkedik.

Mivelődségünk sarkpontjai voltak: a korán szervezke-
dett államélet; a keresztény vallás befogadása; a tudomány
és művészet meghonosítása és lendítésére czélzó intézke-
dések.

Ez eszmekörből választandók a földszinti nyolca fal-
festmény, mint szoros értelemben vett történelmi képek tár-
gyai. Ilyenek lehetnek: I. A pusztaszeri gyűlés. II. Szt.
István átveszi az Adria partját. IV. Mátyás tudósaitól kör-
nyezve a Corvinában. V. Tinódi, mint az egri hősek lelke-
sítő dalnok. VI. Pázmán Péter s a nagykomlói egyetem
alapítása. VII. Bethlen Gábor Enyeden, mint az erdélyi ma-
gyar tanügyi és tudományos mozgalmának megindítója. Vé-
gül VIII. A Magyar Tudományos Akadémia megalapítása.

E földszinti falfestmények lépcsőzetét kiegészítendő a
karzat mentében alkalmazandó, kisebb tárgyat falfestme-
nyek felső sora, azon helyek és hazai városok ábráival, (tör-
ténelmi tájképek), melyek a kijelölt irányban kiválóbb sze-
repet játszottak. Ilyenek volna: I. Munkács. II. Szt. Margit kolostora a Margit-
szigetén. III. Visegrád. Nagy Lajos korában. IV. A kaszai
Sütyiház építése. V. Körömez, mint a bányaipar és köz-
pontja. VI. Pécs, az egyetem székhelye. VII. Brassó, a
könyvnyomtatás első befogadója. VIII. Nagy-Szombat, az
ujkori magyar tudományosság belseje.

A mennyezet alatt elnyúló, félkör alakú mennyezetet a nemzet
szellemi nagykorúságát előkészítő és azt fokozatosan képví-
selő férfiak domborművei arcmái foglalnák el.

Ime dióhéjba szorítva a díszítői terv szerénye, mely
nem csupán a kisméretű történelmi anyag, de egyáltalán
a művészi alakítás szempontjából is részletesen taglalva,
közben várja a hazai közvélemény bírálatát.

Az ed, mely előttünk lebeg: a monumentalitás palotájának
a nemzet méltóságához illő befogadása aránylag már elegendő
áldozatot igényel, s rövid egy-két év alatt érhető teljesülé-
sét, ha egyelőre a felsorolt számokhoz képest ugyanannyi
lelkes hazafi, vagy hazai társulat egy-egy falfestmény, dom-
bormű vagy szobornál elkészíttetését saját költségén magá-
ra vállalja.

Nem a filléreiből kifogyott nép összességéhez fordulunk
e kéressel; csak egyes, földi javakkal gazdagabban megül-
dött hazánkfiakhoz, kik magasabb műveltségükkel fogva a nagy,
és az összes nemzet dícsőségére szolgáló mű méltó be-
fejezésének szükségességétől át vannak hatva; másrészt ar-
ról is meg vannak győződve, hogy a kelletténél tovább mel-
lőzött hazai művészet azon időponttól fogja számítani maga-
sabb lendületét, melyben a nemzet, szíve vérén ápoltt kös-
térte palotájában méltó és lelkesítő feladatokat tűz ki lel-
kesíteni s teremteni képes művészeinek.

Ne gondolja pedig senki, hogy ily emlékszerű felata-
tok sikeres megvalósítása a hazai művészet képviselei elégtel-
en erősek fogvának bizonyulni. Többen már kitűnő képes-
ségeknél adták jeleit. Mások, hogy hasonló bizonyosságokat
tegyenek, csak kedvező alkalomra várnak. Az itthon lakó,
szintegy a külföldön élő hazai művészek lelkesül-
séggel fognak gyülekezni a megtisztelő felhívásra és nincs
miért aggódniuk működésük sikerén, mert a közlekedési-
ség pillanatjai, a felkeltett közszellem oly meleg ágya a te-
remő képzeteknek, mely a valódi tehetség szunnyadó csárái-
ból a legszebb virágokat képes fakasztani.

47

89. kép. Emlékező elő- és
hátlapja az Akadémia épületé-
nek átadása alkalmából. Karl
Radnitsky alkotása, 1865

88. kép. A *Politikai Hetilap* tudósítása
az Akadémia új épületének megnyitá-
sáról, 1865

90. kép. Az Akadémia vendégekönyvének borítója

91. kép. A vendégekönyv első lapja

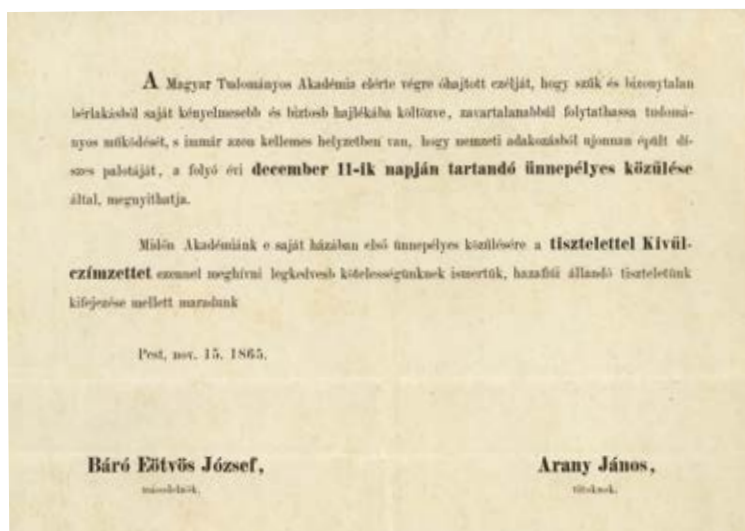
92. kép. Ferenc József király és gyermekeinek aláírása a vendégekönyvben

93. kép. Galilei, Descartes és Raffaello szobrai az épületen, a *Vasárnapi Ujság* által közölt fametszeten

94. kép. Ziltz Mór „Öröm szózata” az Akadémia épületének megnyitása alkalmából, 1865

95. kép. Meghívó az Akadémia 1865. évi nagygyűlésére

A magyar tud. akadémia az új palotában.

A m. tud. akadémia palotájának megnyitási ünnepélye méltó prolog gyanánt képezte elcsaját a fényes királyi napoknak Budapesten.

A magyar tudományos akadémia ez idei naggyűlése, egyúttal megnyitási napja is volt az új palotának.

Decz. 11-én történt először, hogy a tudomány az ünnepét azon palota sugárzó csarnokaiban ülték meg, melyet a nemzet lelkes áldozatkészsége emelt szellemkincsei öreinek.

E palota, mely legdíszesebb terünk ékes-ségét képezi, be van fejezve s az épület nemes arányai a kedvező térszavonnyal folytan, teljes érvényre juthatnak.

A főhomlokzat előtt tágas tér nyílik,

készíti az embert a nagy terem derült s azért mégis főnséges pompájára.

A karzatokat, melyeken most nagyszámu, díszes hölgykioszoru foglalt helyet, barnavörös márványoszlopok tartják, míg világosb színű, lapos oszlopok mesterséges márványból, a falak ékes-ségét képezik. A karyatidok, melyeken a terem lapos kupja pihen, fehér márványból valók s gazdagon aranyozott virágfüzérrel díszítik a világos színezett plafondot. Az ajtók s a fal tövében elnyúló fedések azon hatalmas mahagoni falkockák-ból készültek, melyet a Vasárnapi Újság egyik híj olvasója s munkatársa, László Károly hazánkba küldött Mexikó-ból.

E terem-ben tartották meg az ünnepélyes gyűlést.

érzései s gondolatgazdagsága által mély benyomást gyakorolt a jelenvoltakra, kik szív-ből kívántak egész-séget a beteg elnöknek s őt zajosan éltették. Utána Arany János, az akadémia titkára, adta elő az akadémia mult évi működésének történetét, megható szavakkal áldozván az akadémia elhunyt tagjai emlékezetének is. Ezt követé b. Eötvös emlékezése Szalay László fölött, melyben ércszo-lopsá-l szebb emléket emelt a jeles író, a kitünő történés-znek s államférfi-nak, a barát a barát-nak. Végre Toldy Ferencz, az akadémia egyik legrégibb s érdeme-kben gazdag tagja, a magyar irodalom-nak a nemzeti élet-re való befolyásáról tartott egy, irodalom-történeti adatokkal gazdagon il-lusztrált nagy-érdékű előadást.

A m. tud. akadémia palotájának díszterme. — (Husz rajza.) — A megnyitási ünnepély 1865. decz. 11.

honnan a szem szabadon legelhet az építészeti stíl szépségein s a gazdag ornamentika érdekes részletein.

A reggeli tíz órára szabott gyűlés határ-idejénél már jóval előbb a főbemenet szép faragású ölgyfá-ajtai megnyitk s ünne-pien öltözött, ünneplő közönség ösznölt a kettős oszlopsorral díszlő előcsarnokba, mely nem annyira pompája, mint inkább a felhasznál-t anyagok gazdag volta s a színvegyület által esaközöl gyönyörű benyomást. Az oszlopok szürke saizburgi márványból valók s barnavörös márványtalajon nyugosznak, míg két vége fehér tiroli márványból van faragva. Az előcsarnokból a díszes lépcsőházba jutunk, mely aranyozott rostélyával kellemesen fejlődik ki a pécsi sütét márványból s elő-

Gróf Desseffy Emil, ki öt évvel ezelőtt kibocsátott s a nemzethez intézett szöszata által adta az első lendületet a már most teljes szépségben befejezett díszépülethez s ki a legnagyobb erélylyel, az akadályok nagy tö-megét legyőzve, az általa indítványozott eszme való-sításán éjjel-nappal fáradozott: fájdalom, megtört egész-sége miatt nem elő-lökhett a mai gyűlésben. Az alelnök, b. Eötvös József, ki helyette vezeté a gyűlést, a kürtiszteltű elnök távolléte fölötti átalá-nos sajnálkozást melegen és ékes-szerűlőan fe-jezé ki.

Erre következett az üdvözlő „szöszat”, melylyel gr. Desseffy szent-mihályi jószá-gából fordul az akademiához s melyet b. Fay Miklós olvasott fel. E „szöszat”, meleg

Az ünnepélyt — vidám, elmés pohárkő szöszetésekkel fűszerezett lakoma zárta be.

A díszterem ez ünnepélyes alkalommal díszes nemzeti ruhába öltözött közönséggel telt meg. A földszint egyik emeltebb részén ülték az akadémia tagjai. Jelen volt többi között az ország bibornok primása, Lonovics és Bartakovics érsekek, Páitler váczai püspök, Mailáth György kancellár, j. Sina Simon, gr. Károlyi István és György, gr. Apponyi György s az igazgató tanács több tagja, káptalanok, városok, iskolák s kül-földi tud. intézetek képviselői, a magyar felső- és alsóház számos tagja stb.

Szóval: a tudomány-nak épült háasnt méltó díszszel és fénynyel avatta fel a nemzet. Legyen rajta az ég áldása!

96. kép. Tudósítás a megnyitási ünnepségről a *Vasárnapi Ujság*-ban. Rusz Károly fametszete, 1865

97. kép. Az Akadémia előtti tér 1866 után.
Adam Slowikowski litográfiája

98. kép. Eötvös József, az Akadémia elnöke
1866–1871 között. Madarász Viktor festménye, 1874

99. kép. Eötvös József órája

100–101. kép. Az Akadémia elnöksége és igazgatótanácsa korabeli képeken, 1865

Nagygyűlés
1865 január 26-án
Mik. gróf Sereffsky Emil elől és elnöklése alatt.

Jelen voltak:
Mik. báró Csorós Péter főnökösködő úr.

Prof. Csirák János
Deák Ferencz
Prof. Károlyi György
Kubinai Agoston
Majláth György
Marcsibányi Antal
Bari Pongráz Albert
Völggyázy László igazgató tagok.

Baró Kemény Zsigmond
Korösmics László
Kubinai Ferencz
Lónyay Menyhért tisz. tagok.

Arany János
Baklák Pál
Baklák Már
Csezer Ferencz
Erdélyi János
Füzesi Vilmos
Fogarasi János
Füvedföldi János
Lehár Ferencz
Kövi Sándor
Kovács Ágost
Kollár Ernő
Korösi Antal
Kunfalvy Pál
Kedlik Angél
Kócai Már
Kis Károly
Kondrich Károly
Kölyi József
Köszvöl Ottó
Kurgathy K. József
Kutler József
Köcskei Péter, Toldy Ferencz,
Köhl László
Köldes János
Köszvöl József rendező tagok

Budai József
Bukai Pál
Fényes Pál
Kunfalvy János
Kunfalvy János

102. kép. Az 1865-ös nagygyűlés
résztevőinek listája

Az Akadémia első virágkora
a kiegyezés után (1867–1888)

Szögi László

A kiegyezés meghozta azt a lehetőséget, hogy Magyarország a polgári átalakulás sokkal gyorsabb útjára lépjen, hiszen a közös ügyek kivételével elnyerte önállóságát, és így tudománypolitikáját is immár maga intézhette. A nagy átalakulásból a Magyar Tudományos Akadémia sem maradhatott ki. A helyzet azonban sokat változott, mivel hosszú ideig egyedül az Akadémia képviselte mindazt, amit a nemzet legjobbjai a magyarság kulturális és tudományos felemelkedéséről gondoltak, a körülmények átalakulása nyomán azonban új intézmények sora alakult meg, amelyeknek feladata lett a tudományművelés. Az Akadémia számos tisztségviselője a politikai életben vállalt szerepet, így kevesebb idejük maradt az intézménnyel foglalkozni. Eötvös József, az elnök 1848 után másodszor is vallás- és közoktatásügyi miniszter lett, ami energiáinak hatalmas részét lekötötte. De számos akadémikus kapott szerepet az újonnan létrehozott oktatási, illetve tudományos intézményekben.

Az átalakulásnak csak néhány mozzanatát megemlítve, az ekkor még Pesti Tudományegyetemet kellett kimosztani meglehetősen elmaradott állapotából, ami tanszékek, klinikák létesítésének sorát és új tanárok kinevezését jelentette. 1871-ben létrejött a Királyi József Műegyetem, a műszaki tudományok új hazai központja. 1872-ben nyílt meg az ország második egyeteme Kolozsváron, amely már nem a négy hagyományos fakultásból állt, hanem a szokásos bölcsész, jogász és orvosi karok mellett először alakult hazánkban Matematikai és Természettudományi Fakultás. Magyar nyelvűvé kellett alakítani a Selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémiát, a Magyaróvári Gazdasági Tanintézetet, meg kellett teremteni a hazai művészeti és kereskedelmi (azaz közgazdasági) felsőoktatást, hogy csak a fontosabb feladatokra utaljunk. Mindez azt is jelentette, hogy a nemzeti kultúrának és számos addig elhanyagolt tudományágnak új műhelyei jöttek létre az országban, amelyek a tudományos, vagyis a tudósutánpótlásról is gondoskodhattak. Ez ugyan terheket vett le az Akadémia válláról, de azt is jelentette, hogy meg kellett keresni, a változások következtében az intézmény hogyan és milyen szerkezetben tudja legjobban ellátni feladatát.

A MŰKÖDÉS ÚJ FORMÁI

1867 őszén az Akadémia nagygyűlésén bizottságot hívtak életre egy, az átalakulásokhoz igazodó alapszabály kidolgozására. Nyilvánvaló volt, hogy az igazgatótanács korábbi csaknem kizárólagos döntési jogát meg kell szüntetni, és helyette egy sokkal demokratikusabb működési formára kell áttérni. Az új alapszabályt – hosszú előkészítés után – csak 1869 nyarán hagyta jóvá az uralkodó. Az Akadémia feladata lényegében a következő volt: a tudomány és irodalom magyar nyelven való művelése és terjesztése. E cél érdekében tudományos vizsgálatokat és utazásokat végeztet és segélyez, eredeti munkákat írat, jeles remekírókat fordíttat, tudományos és szépirodalmi pályázatokat ír ki, a tudományos ismereteket saját könyvtára, könyvkiadás, fordítások és előadások révén terjeszti, illetve kiváló tudósoknak munkásságuk folytatására, amennyire teheti, segélyeket ad. Az itt felsoroltak egy akár maig ható nagy kérdést vetnek fel: mennyire lehet feladata az Akadémiának a tudományos ismeretterjesztés, és mennyire a kutatás? Ma az Akadémia egyik küldetése, hogy közvetíti a tudományos kutatások eredményeit a társadalom számára. A kérdés az, hogy ezt visszavetíthetjük-e a 19. század második felére, az egészen más társadalmi és műveltségi viszonyokra.

Az intézmény szervezetét az elnök és a másodelnök irányította, gyakorlati feladatokat a főtitkár végzett, és megmaradt az igazgatótanács, de egészen más jogkörrel. A Tanács 24 tagból állhatott, ám feladata immár csak a gazdálkodás és az Akadémia vagyona feletti őröködés volt. 12 tagot ebbe már maga az Akadémia delegált, míg a másik 12-t részben az alapítók közül, részben olyan személyek közül választották, akiknek a megválasztása segíthette az intézmény működését. Ez lehetőséget biztosított arra, hogy mecénások, vagy éppen politikusok, akiknek hatalmában állt az Akadémiát segíteni, bekerülhessenek az igazgatótanácsba. Ez az eljárás kétségtelenül nem tudományos szempontokat, ugyanakkor – valljuk be – nagyon is gyakorlati szempontokat vett figyelembe. A tiszteleti tagok számát 24, a rendes tagok számát 60, a levelező tagok számát később

103. kép. Országgyűlés az Akadémia nagytermében, 1867. Fametszet a *Magyarország és a Nagyvilágban*

156 főben maximálták. A tiszteleti tagok „oly tudománypártoló hazafiak közül választandók, kiknek megnyerése által az Akadémia díszé s java öregbedését várja, vagy oly jeles tudósok és írók közül, kik a tudomány, vagy az Akadémia körül érdemeket szereztek.” (1869. évi alapszabály. 14. §) Ők tehát belföldi, magyarországi tudósok voltak. A külső tagságot neves külföldi tudósok nyerhették el.

Az Akadémia belső szerkezete úgy alakult, hogy három osztályra tagolódott: I. Nyelv- és Széptudományi Osztály 12 rendes és 6 tiszteleti taggal, II. Bölcséleti, Társadalmi és Történeti Tudományok Osztálya 24 rendes és 9 tiszteleti taggal, III. Matematikai és Természettudományok Osztálya 24 rendes és 9 tiszteleti taggal. A tagok száma a későbbiekben még módosult. Az elnököt és a másodelnököt három évre választották, de lehetséges volt az újraválasztásuk. Kinevezésüket a királynak kellett jóváhagyni. A későbbiekben, Eötvös József 1871-es halála után Lónyay Menyhért miniszterelnök követte az elnöki székben, míg Csengery Antal másodelnököt 1880-as halála után Pauler

Tivadar, a híres jogtudós követte. E periódusban még egyszer változott az Akadémia elnökének személye: Lónyay halála után az ugyancsak miniszteri rangban lévő Trefort Ágostont választották elnöknek, aki haláláig (1888) viselte ezt a tisztséget. Nyilvánvaló, hogy az ilyen magas állami beosztásokban lévő elnökök ténylegesen nem sokat tudtak az Akadémia ügyeivel foglalkozni, inkább reprezentálták az intézményt. A konkrét feladatvégzés a másodelnökre és főleg a főtitkára maradt. A vizsgált korszakban a főtitkári tisztségben is kényszerű változás következett be. Arany János, aki különös lelkiismeretességgel végezte munkáját, írói és költői tevékenységének kárára, már 1876-ban, majd 1877-ben kérte felmentését. Mégis csak 1879-ben mentesítették, igaz, már előtte Rónay Jácint, majd Fraknói Vilmos helyettesítette, akit ekkor főtitkárrá választottak. Az új külső tagok hosszú névsorát közöljük, csupán érdekességeként hozunk egy példát Charles Darwin 1872-es külső taggá választásáról, akinek főbb műveit éppen ezekben az években adták ki magyarul.

AZ AKADÉMIA ÉS A POLITIKA KAPCSOLATA

A jelentős szervezeti változások ismertetése után fordítsuk figyelmünket az Akadémia tudományos tevékenységére, a belső vitákra és az intézmény társadalmi kapcsolataira! A kiegyezés után még mindig óriási hiány volt megfelelő tudósokban, magyarul is publikálni tudó szakemberekben. Eötvös József miniszterként látta, hogy az újonnan alapított felsőfokú tanintézetekben mennyire nehéz a megfelelő, és magas színvonalú tudással rendelkező tanárokat megtalálni. Mindezt ő egy nagyvonalú ösztöndíjpolitikával akarta orvosolni, de ez nem ment egyik napról a másikra.

A nagypolitika természetesen érezte hatását az Akadémián is. Kétségtelen, hogy a korszak kormányzati pozícióban lévő akadémiai elnökei valamennyire a politikát is behozták az intézmény falai közé, és bizonyos érdekellentétek feszültek az egyik vagy másik csoporthoz tartozók között. Ez azonban egy plurális társadalomban korántsem különleges, hanem természetes állapot. A természettudományok, sőt a műszaki tudományok fontosságát helyesen hangsúlyozókat azok támadták, akik az Akadémia hagyományos céljaként a nemzeti kultúra terjesztését és védelmét tartották fontosnak, míg mások felekezeti ellentétekre gyanakodtak. Az Akadémiáról elterjedt az a nézet, hogy benne protestáns többség van, és ezért talán „katolikusellenes”. Nem végeztünk ilyen statisztikát, de nyilvánvaló, hogy ilyen szempont sohasem létezett a beválasztáskor, és számos katolikus pap, sőt főpap is bekerült a tagok közé. Mint láttuk, Fraknói Vilmos váradi kanonok, címzetes püspök, a római Magyar Történeti Intézet alapítója az intézmény főtitkára lehetett. Természetesen belső viták is

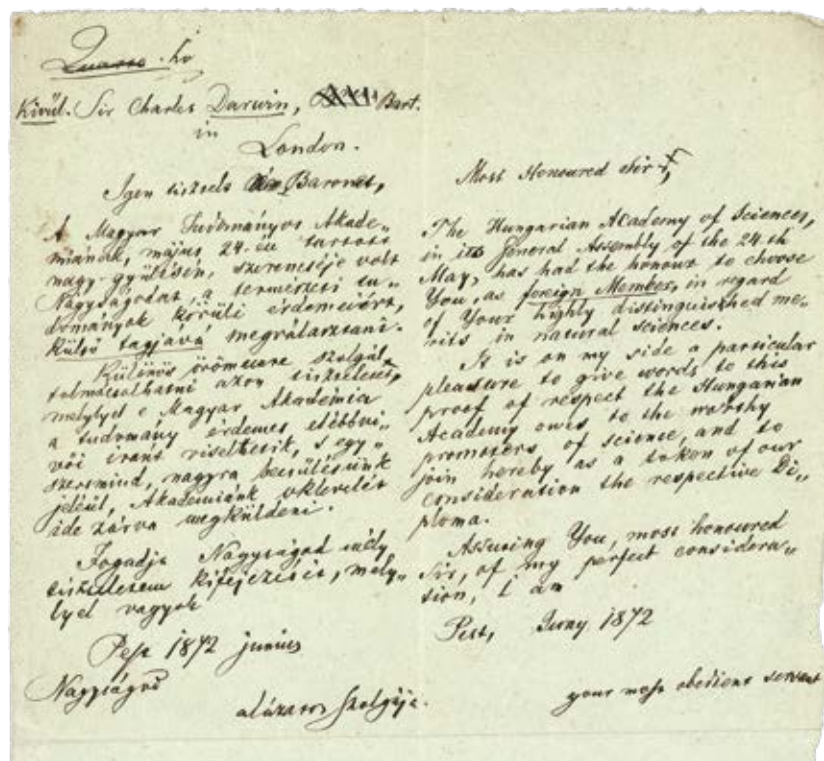
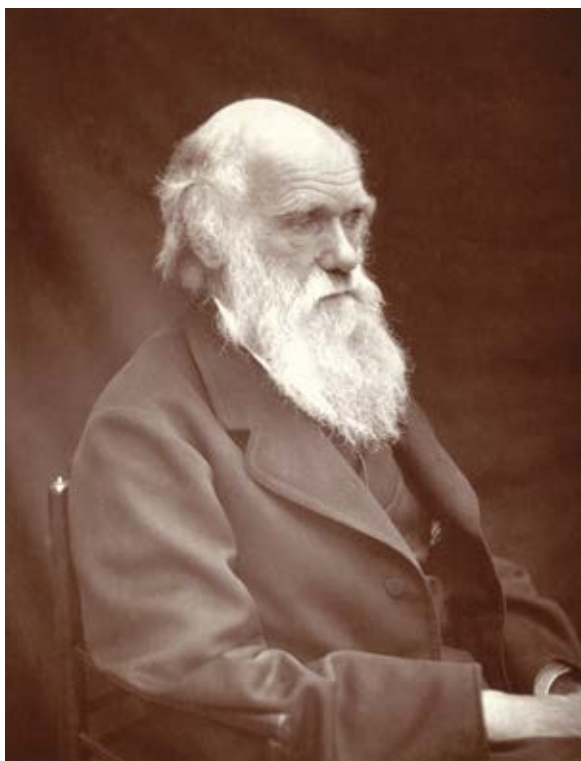
zajlottak az Akadémián belül. Ilyen volt a híres „ugor–török háború”, amely elsősorban a német származású Budenz József és a zsidónak született, majd református vallásra áttért világhírű Kelet-kutató, Vámbéry Ármin és követőik között zajlott. A rendkívül heves vita a magyar nyelv török vagy ugor eredetiségéről szólt, és talán máig sem jutott nyugvópontra. Ezenkívül más kérdések kapcsán is folytak komoly szakmai diskurzusok az Akadémián belül, mint például az őshaza- és eredetkutatás, a népköltészeti gyűjtések, a fordításra vagy az eredetiségre törekvő irodalom, a magas kultúra és a populáris kultúra merev szétválasztása, a nők szerepe az irodalomban, a művészetekben és a tudományban. E korszakban fejeződött be a Czuczor–Fogarasi-féle nagyszótár kiadása, amely alkalomból emlékermet is nyomattak. Deák Ferencet 1876-os halálakor az Akadémia aulájában ravatalozták fel, és temetése országos esemény lett, amelyen tömegek vettek részt. Erzsébet királyné is megjelent a haza bölcse ravatalánál, és ennek emlékére helyezték el az Akadémia előcsarnokában Holló Barnabás *Erzsébet királyné Deák Ferenc ravatalánál* című művét 1914-ben. Szobrát közadakozásból 1887-ben állították fel az Akadémiával szemben. Hasonlóan nagy esemény volt 1880-ban az alapító, Széchenyi István szobrának felavatása az Akadémia épülete előtt, amely alkalomból szintén emlékermet verettek.

Trefort Ágoston elnök 1888-ban meghalt. Az ő távozása mintegy jelképes is volt, hiszen vele távozott az a nemzedék, amelynek tagjai még 1848 előtt harcoltak a Magyar Tudományos Akadémia létrehozásáért. A századforduló előtt már egy egészen új generációnak kellett küzdeni, teljesen új körülmények között, az Akadémia további fejlődéséért.

104. kép. Fénykép a Ferenc József
térről, 1872 után

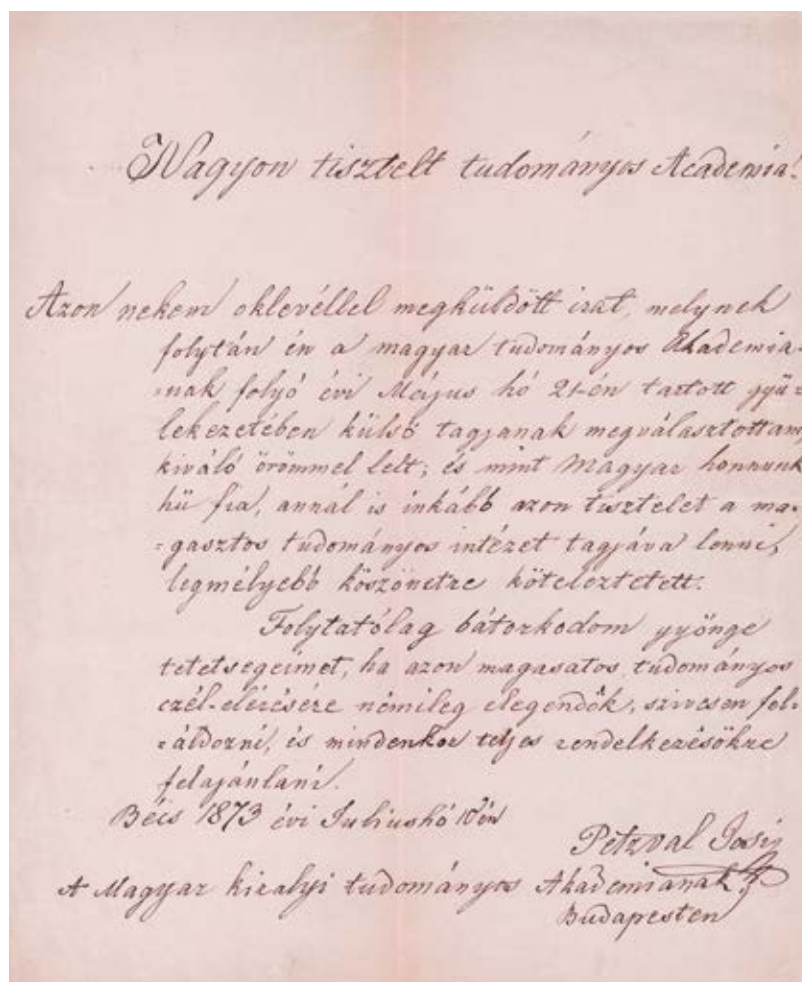
107. kép. Szily Kálmán fényképe,
 1865-től levelező, 1873-tól rendes
 tag. 1889-től az Akadémia főtítkára

108. kép. Toldy Ferenc-
 emlékérem, 1868

105. kép. Charles Darwin portréja,
 1878 körül
 106. kép. Levél Darwinnak, amelyben
 külső taggá választásáról értesítik, 1872

109. kép. Petzval József levele külső taggá választása alkalmából, 1873

110. kép. Keleti Károly statisztikus fényképe, 1868-tól levelező, 1875-től rendes, 1890-től igazgató tag

111. kép. A Czuczor-Fogarasi-emlékérem, 1874

114. kép. Deák Ferenc temetési menete az Akadémia épülete előtt

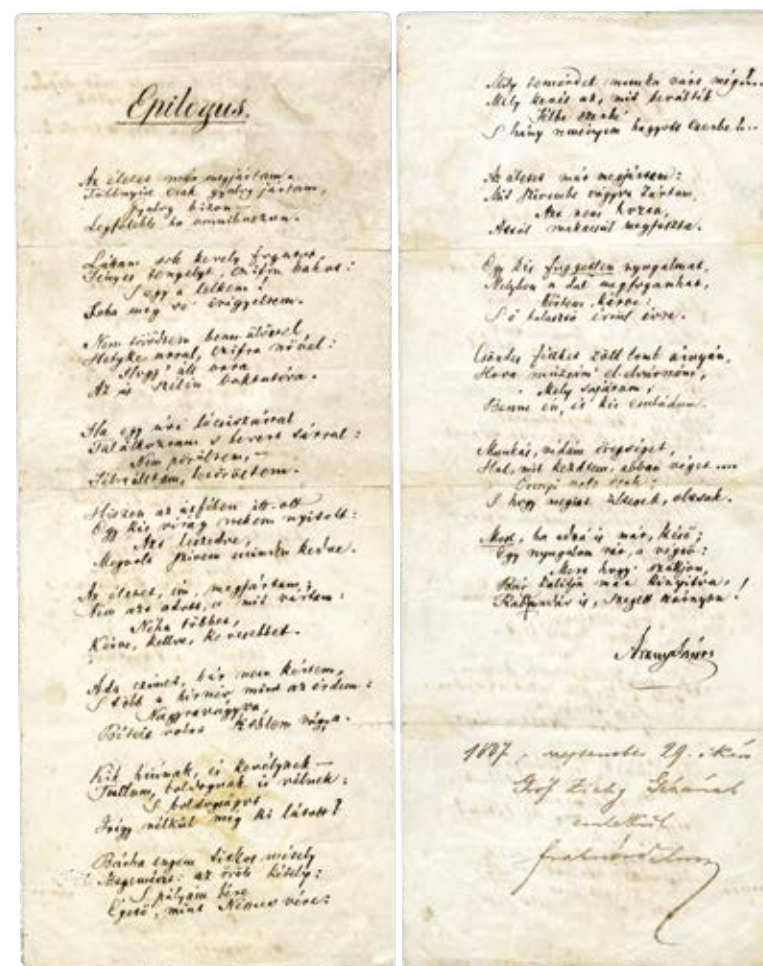
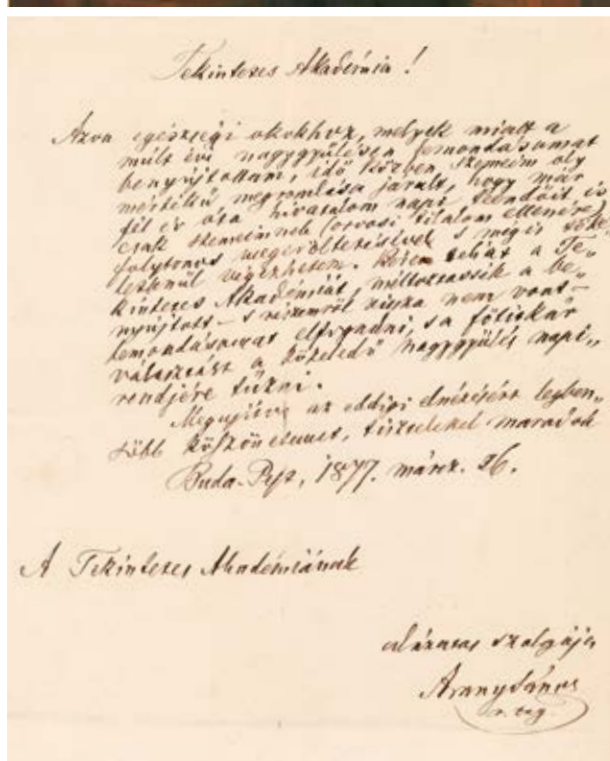
113. kép. Deák Ferenc-
emlékérem, előlap, 1876

112. kép. Erzsébet királyné Deák
Ferenc ravatalánál az Akadémia
előcsarnokában. Zichy Mihály
festménye, 1876

115. kép. Arany János portréja, levelező és rendes tag 1858-tól, titoknok 1865-től, 1870 és 1879 között főtitkár. Barabás Miklós festménye, 1884

117. kép. Arany János *Epilógus* című versének kézirata az Akadémia Könyvtárában

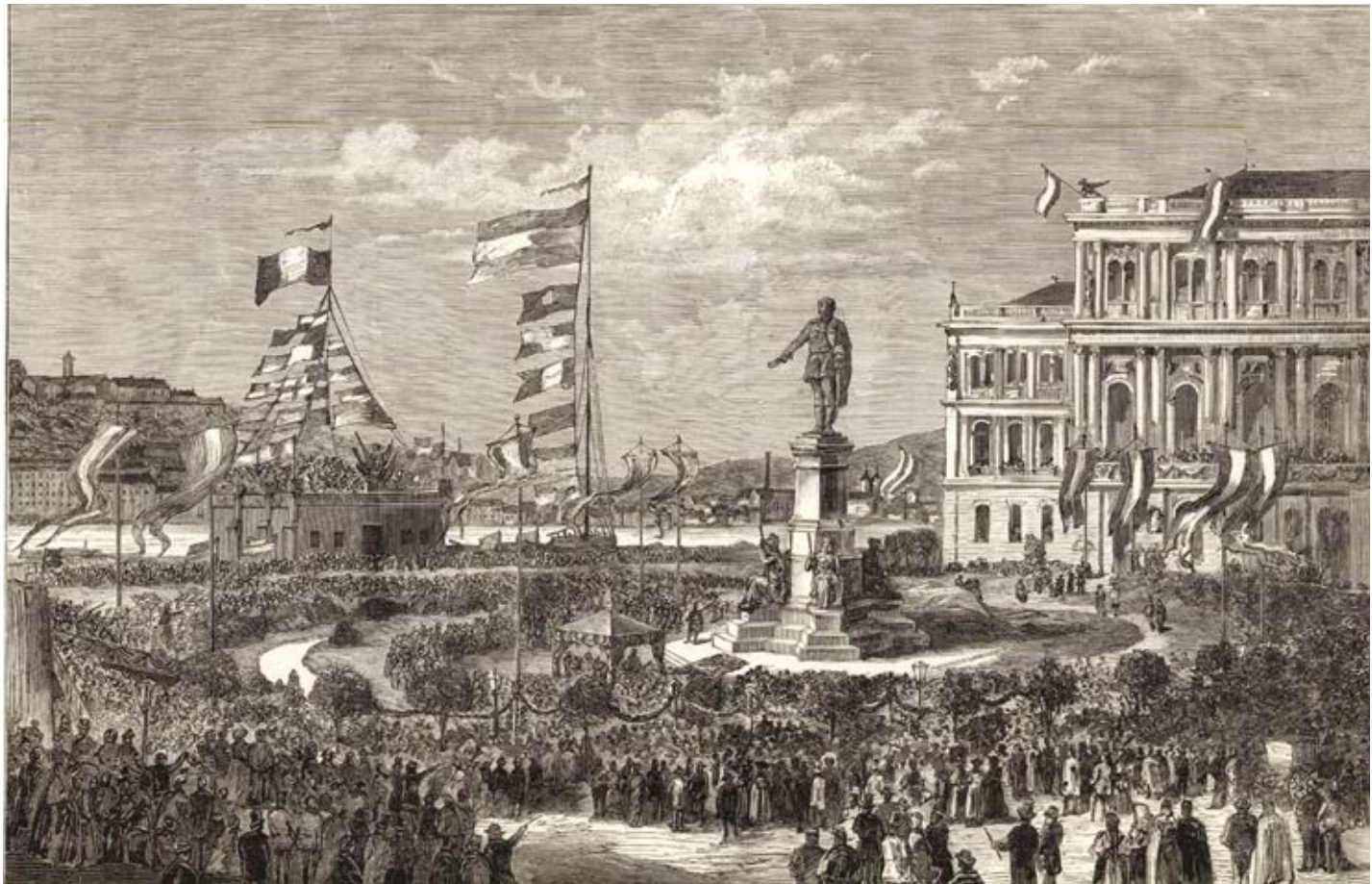
116. kép. Arany János második lemondó levele, 1877

118. kép. Lónyay Menyhért arcképe, az Akadémia elnöke 1871-től 1884-ig. Stetka Gyula festménye, 1886

122. kép. Széchenyi István szobra korabeli fényképen

123. kép. A Széchenyi-szobor avatása az Akadémia épülete előtt. Rauscher Lajos fametszete, 1880

124. kép. A Széchenyi- emlékérem elő- és hátlapja. Antonio Fabris alkotása, 1880

AZ ÉLŐ SZOBOR AZ AKADÉMIÁBAN.

A jó öreg Kazinczy az t. i., aki ott nézi, hallgatja télen nyáron a sok tudományos dolgot az akadémia kisebbik termében.

Előadás előtt nyájas.

Előadás alatt megnyulik a képe.

Előadás után boldogan mosolyog.

125. kép. Karikatúra a *Borsszem Jankó* című élcslapból, 1882

Változások az első világháború előtt és alatt (1889–1918)

Szögi László

1889-ben új tisztikart kellett választani az Akadémián. A változás jele volt, hogy ezúttal nem az államigazgatás valamely befolyásos személyét és – több kiszemelt jelölt visszalépése után – nem minisztert választottak elnökké, hanem Eötvös Lorándot, egy már akkor is jelentős tudóst, méghozzá természettudóst, akinek tudományos tekintélyét nem lehetett kétségbe vonni. Másodelnökké a főtitkári székből lépett elő Fraknói Vilmos, és ami különösen mutatta a változást, hogy Szily Kálmán fizikust, a Műegyetem professzorát, a Magyar Mérnök és Építész Egylet egyik alapítóját választották főtitkárrá. Természettudós addig ezt a tisztséget még soha nem töltötte be.

Szily a társadalmi kapcsolatok javítása érdekében megváltoztatta az akadémiai kiadványok periodicitását. Megszűnt az *Évkönyv*, a létező *Akadémiai Értesítő* pedig nagyrészt már tudományos folyóirattá alakult át. A tudományok egyre gyorsabb differenciálódása miatt 1891-ben módosították a szervezeti struktúrát. Megmaradt ugyan az addigi három osztály, de mindegyiket két-két alosztályra bontották. Így az elsőt Nyelvtudományi és Széptudományi, a másodikat Filozófiai és Társadalmi, illetve Történelmi, míg a harmadikat Matematikai és Fizikai, illetve Természettudományi alosztályokra. Ez a változás kétségtelenül előremutató volt, ugyanakkor túl óvatos is, hiszen a tudományok fejlődése komolyabb módosítást is indokolhatott volna. Eötvös előbbre valótnak tartotta a tudományos kutatások végzését, mint a szélesebb reformokkal kapcsolatos belső viták kezelését, és feltehetően ezért nem vállalkozott mélyebb reformokra.

Itt érkezünk el ahhoz a kérdéshez, hogy ebben a helyzetben mi lehetett az Akadémia legfontosabb feladata, amely kérdés egyébként korszakonként újra meg újra felmerült. A dualizmus második felére mondhatni teljesen kiépült a magyar felsőoktatás intézményhálózat. Új tanházak, intézetek, kutatóállomások, klinikák sora alakult meg, amelyekben az oktatáson kívül – a humboldti egyetem modellnek megfelelően – már a tudományos kutatás is az alapvető feladatok közé került. Ráadásul mindezt kétségtelenül gyorsabb ütemben tudták végezni, mivel az Akadémiát kötötték saját szabályai. Anyagi helyzete nem

tette lehetővé saját kutatóintézetek létesítését, hiszen nem állami költségvetésből, hanem magánadományokból és alapítványokból gazdálkodott. Ezért tehát elsősorban, mint legfelsőbb tekintéllyel bíró testület, a hazai tudományos munka lehetőség szerinti támogatása, szervezése, összehangolása, eredményeinek értékelése lehetett a feladata. Emellett természetesen hatalmas tevékenység volt a tudományos eredmények publikálása és ismertetése. Az Akadémia e korszakban is rengeteg kiadvány és periodika közzétételét támogatta. *Értekezések* címmel valamennyi alosztály publikálta a tudományos előadásokon elhangzottakat. Folytatták a *Történelmi Tár* és a *Monumenta* sorozat köteteinek kiadását, de nemcsak a humán tudományok területén történt ez meg, hanem másutt is. Megjelent például a *Matematikai és Természettudományi Értesítő*, hogy csak egy példát említsünk. Időközben az Akadémiai Könyvtár az ország legértékesebb gyűjteményei közé emelkedett – részben adományokból, részben az egész tudományos világra kiterjedő nemzetközi kiadványcsere következtében. Közben fokozatosan teljessé vált az Akadémia épületének belső szépítése, felszerelése. Különlegesség, hogy az Akadémia épületében úgynevezett emlékszobákat alakítottak ki. Ilyen volt például a Széchenyi-emlékmúzeum, a Goethe-szoba, illetve később a Mikszáth-szoba.

NEMZETKÖZI HÍRŰ TUDÓSOK AZ AKADÉMIÁN

A tudományos életben az egyik legnagyobb kitüntetést az Akadémia „nagyjuttalma” jelentette, 200 aranyforint értékben. Ezenkívül a „Marczibányi-mellékjuttalom” volt kiadható, 50 arany értékben, amelyet évenként más-más alosztály tudományszakában elért eredményekért ítéltek oda. Nem vállalkozhatunk valamennyi alosztály munkájának értékelésére, így csak néhány kezdeményezést említsünk meg. A századforduló körül szükségessé vált a már elavult Czuczor–Fogarasi-szótár helyett egy új nagy magyar értelmező szótár kiadása, amellyel Melich János és a fiatal Gombóc Zoltán kezdett foglalkozni. A munka el is kezdődött, de befejezése csak évtizedekkel később követke-

zett be. A nyelvészeti és történeti kutatások közül a magyar finnugrisztika eredményei mellett fontos kiemelni, hogy komoly kutatások folytak a magyar történelem nem magyar eredetű forrásai feltárása érdekében. Asbóth Oszkár és Hodinka Antal az orosz, délszláv és a ruszin népességgel való nyelvészeti és történeti kérdésekkel, Vámbéry Ármin, Goldziher Ignác, Thúry József és Kúnos Ignác a török nyelvekkel és kapcsolatokkal foglalkoztak, de komoly kutatások folytak a bizantinológia, a klasszika-filológia és a germanisztika területén is.

Az irodalomtudományi munkálatokra nagy hatást gyakorolt Gyulai Pál, az I. Osztály titkára, aki hosszú ideig a magyar irodalom nagyhatalmú ura és a népnemzeti irány ideológusa volt. A századvégen már számos bírálat érte modernitásellenessége, az újíto törekvések be nem fogadása és támadása miatt. A matematika és a természettudományok területéről egyre több kiváló tudós került az Akadémiába, mint például König Gyula és Kürschák József, a Műegyetem professzorai, a budapesti matematikai iskola alapítói, majd pedig Fejér Lipót, aki 1908-ban, 28 évesen lett levelező tag, s később a magyar matematika egyik legnagyobb alakja. A földtudományok képviselői közül megemlíthetjük Lóczy Lajost, aki Kínától kezdve egész Európában kutatott, és 1889-ben levelező tag lett. A nagy Keletkutató Stein Aurélt 1895-ben választotta külső taggá az Akadémia, aki akkor éppen Kasmírban, a Lahorei Egyetem keleti kollégiumának igazgatója volt. Az orvostudományok területén a levelező tagok között találjuk Korányi Frigyeszt, a tuberkulózis elleni küzdelem vezetőjét, Hőgyes Endrét, a Pasteur Intézet megalapítóját, vagy Hutýra Ferencet, a tudományos állatorvoslás hazai meghonosítóját. Hosszan sorolhatnánk még azokat a mérnököket, műszaki szakembereket, akik a dualizmus második felében kerültek az Akadémiára. Minden felsorolás esetleges, de mindenképp említsük meg Liphay Sándort, a vasútépítéstan és Zipernowsky Károlyt, az elektrotechnika nagyhírű tudósát, vagy a kémikusok közül Wartha Vince és Ilosvay Lajos nevét, akik e korszakban fémjelezték az intézményt.

Ha tehát a testület összetételét nézzük, nyugodtan mondhatjuk, hogy megtörtént az egészséges kiegyenlítődés

a különböző tudományszakok között, az Akadémiába bekerültek az ország legkiválóbb tudósai. A külső tagok között is olyanok kaptak helyet, mint Henri Poincaré, a neves francia matematikus, az első Bolyai-díjas, aki külföldön először figyelt fel Fejér Lipót tevékenységére, és akit később beválasztottak a 10 ezer koronás Bolyai-díjat odaítélő bizottságba. A nemzetközi tudományos kapcsolatok egyre fontosabbak lettek a kor Európájában. 1900-ban már a Magyar Tudományos Akadémia is bekapcsolódott az Akadémiák Nemzetközi Szövetsége munkájába. Megkezdődtek a szaktudományok nemzetközi kongresszusai is, amelyekben fokozatosan magyar tudósok is részt vettek.

Folytatódott az Akadémia magánszemélyek által való támogatása. Wahrmann Mór, a híres pesti nagykereskedő és vállalkozó, a magyar országgyűlés első zsidó vallású tagja végrendeletében 10 ezer forintnyi összeget hagyott az Akadémiára, amelynek kamataiból azokat kellett jutalmazni, akik az ipar- és kereskedelemfejlesztés e terén szereztek érdemeket. Erre a célra emlékérem is készült.

A HÁBORÚ ELŐESTÉJÉN

A politika „árnyéka” azért a dualizmus idején is rávetült az Akadémiára. Tisza Kálmán miniszterelnök, a Szabadelvű Párt vezető politikusa 1881-től volt az igazgatótanács tagja, majd 1888-tól tiszteleti tag. A sajtóban természetesen ezzel kapcsolatban is jelentek meg bírálatok vagy éppen karikatúrák. Nyilván nem lehetett elkerülni, hogy a politika valamilyen mértékben ne befolyásolja az Akadémia állásfoglalásait, de az intézmény – tartva magát hagyományaihoz – nem politizált, sőt inkább óvták a szélsőséges nézetektől a magyar társadalmat. Amikor 1905-ben a Szabadelvű Párt vereséget szenvedett a választásokon, egy függetlenségi jelszavakkal győzelemre jutó koalíció vette át a kormányrudat. Ez az autonóm testület munkáját nem befolyásolta, mégis változásokat indított el. 1905-ben előbb a 67 éves Szily Kálmán mondott le főtitkári tisztségéről, majd pár hónappal később az akkor 57 éves Eötvös Loránd is megvált elnöki tisztségétől, és erejét a tudományos kutatásra kívánta

126. kép. A Wahrmann Mór-émlék-
érem elő- és hátlapja. Anton Scharff
alkotása, 1892

fordítani. A politikával való közvetlen összefüggést e lépésekben aligha lehetne kimutatni, de bizonyos, hogy az ismét változó történelmi körülmények között a feladatok végzését új emberekre kívánták bízni. Az Akadémia elnökévé 1905-ben az Eötvösnél csak öt évvel fiatalabb Berzeviczy Albert jogász, közgazdász politikust választották, aki korábban, 1903 és 1905 között vallás- és közoktatásügyi miniszter is volt. A főtitkári tisztséget pedig Heinrich Gusztáv germanista irodalomtörténész nyerte el. A másodelnöki tisztségben e korszakban már az előírt háromévenként történt változás. Csengery Antal 1871 és 1880 között még kilenc évig, Pauler Tivadar utána még hat évig volt másodelnök, de ezután tizenketten töltötték be ezt a tisztséget a világháború végéig. 1883-ban ugyanis az alapszabályt úgy módosították, hogy az alelnök a hároméves ciklus után már nem választható újra. Pulszky Ferenc éppen a millenniumi ünnepségek idején, 1895 és 1897 között volt alelnök.

A háború előtti akadémiai vezetést a kor radikálisai részéről számos bírálat érte, azzal vádolták őket, hogy miért

nem foglalkoztak többet a szociális, illetve a nemzetiségi kérdéssel, vagyis miért nem politizáltak határozottabban. Ez a bírálat csak részben jogos, hiszen a direkt politizálás sohasem volt, és nem is lehetett az Akadémia feladata. Ugyanakkor érdemes Kautz Gyula egyik beszédéből idézni, amelyet 1905-ben mondott az Akadémia nagygyűlésén: „a túlzott nacionalizmus következtében meglazulnak kapcsolataink Európa vezető kulturnépeivel, s irántunk táplált rokonszenvüket elveszítjük, élesztő és serkentő hatásaitól elesünk.” (*A Magyar Tudományos Akadémia másfél évszázada, 1825–1975*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975. 181.)

Nem az Akadémia, hanem a magyar politika becsülte alá a szociális, illetve a nemzetiségi kérdés jelentőségét. Kulturális diplomáciánk katasztrofálisan lemaradt a szomszéd népek és a nemzetiségek hasonló tevékenységétől. Valóban bekövetkezett az, hogy egész Európa Magyarország iránti 1848-ban meglévő szimpátiáját felváltotta egy közömbösség, majd a világháború idejére egy magyarellenesség. E tekintetben az Akadémia is többet tehetett volna a

századforduló utáni években, és valóban eltávolodott az alapítók eredeti nemzeti liberális eszméitől.

A kormány a háború előtti években növelte az Akadémia dotációját, és elvárta egy Balkáni Bizottság felállítását, amely a magyar állam balkáni befolyását szolgálta volna tudományos tekintetben. Ez a lépés korántsem volt egyedi, hiszen a Keleti Kereskedelmi Akadémia is abból a célból képzett szakembereket, hogy a balkáni államokban a magyar törekvéseket segítse.

Az intézmény működése ezekben az években is a megszokott rendben haladt. Ebben a korszakban kitüntetésnek számított, ha egy levelező vagy épp egy rendes tagot tiszteleti taggá fogadtak, mint például Mikszáth Kálmánt 1910-ben. Megünnepelték az egykori másodelnök és főtítkár, Fraknói Vilmos 75. születésnapját, és ebből az alkalmából emlékérmeket adtak ki.

A háború utolsó évére beköszöntött a válság, drágulás, szénhiány formájában. A működés ellehetetlenült, és bekövetkezett a teljes háborús vereség. Amikor kiderült, hogy a győztes hatalmak a magyar állam területének je-

lentős részét el akarják csatolni, az Akadémia vezetői „szózatot intéztek a művelt világ összes akadémijához”. Ahogy írták:

„Az ezeréves Magyarország sorsdöntő óráit éli. [...] Mióta lerakta fegyverét [...] néhány szomszéd nép reá tört és tesztéből ki akarja szakítani azokat a területeket, amelyekben az államalkotó magyarfaj jóvoltából rokonai letelepedhettek és a magyarsággal vegyesen elhelyezkedve, anyanyelvüket és nemzeti szokásaikat háborítlanul megtarthatták.”

Arra kérték a társintézményeket, hogy „ezek, társtalan nemzetünk ügyét megismerjék és hogy veszélyeztetett állami létünket és kultúránkat az emberi művelődés legfőbb képviselőjében megvédelmezzék.” (MTA KIK RAL 918/1918.) Ezekben a hetekben és hónapokban számos hasonló felhívást adtak magyar intézmények, egyesületek, önkormányzatok, természetesen teljesen hatástalanul. A Magyar Tudományos Akadémia életében ezután ismét új korszak kezdődött.

128. kép. Az Akadémia elnöksége 1890-ben.
Elischer Lajos litográfiája, 1890

129. kép. Az Akadémia díszterme,
1890 körül

130. kép. Korányi Frigyes
orvos, levelező tag 1884-től

131. kép. Kőnig Gyula ma-
tematikai fényképe,
levelező tag 1883-tól,
rendes tag 1890-től

132. kép. Korányi Frigyes és a Belgyó-
gyászati Klinika orvosai, 1890 körül

133. kép. Képek a *Vasárnapi Ujság*ban Arany János szobrának felavatásáról, 1893

A leleplezés előtt.

A szobor baloldaltól felvéve, láttatván a Sándor-utca sarokházával.

A leleplezés előtt: Az előtérben gr. Csáky miniszter és k. Eötvös László, a szobor-köztárság elnöke.

A szobor a Múzeum térszögletéről felvéve.

AZ ARANY-SZOBOR LELEPLEZÉSE.

134. kép. Zipernowsky Károly mérnök arcképe, levelező tag 1893-tól

135. kép. Pulszky Ferenc régész, muzeológus fényképe, alelnök 1895–1897 között

MÁJUS 26.

BOLOND ISTÓK.

7

Antichauvinismus az Akadémiában.

Eötvös Orlando Furioso (elnök). Berzsenyi Dániel ur azt mondta: «Romlásnak indult, hajdan erős magyar!» Ez magyar chauvinizmus. Le vele!

Tibisco Colomanno (disztig). Kisfaludy Károly ur ezt írta: «Nemzeti nagy létünk nagy temetője, Mohács!» Őrült sovinizmus! Le vele!

Orlando. Viszont Kisfaludy Sándor ur: «Áldgy-meg minket magyaroknak hatalmas nagy Istene!...» Ez is tulzó chauvinizmus. Le vele!

Tibisco. Kőlcsey Ferencz ur azt írta: «Isten, áldd meg a magyart!» Szent meggyőződés szerint ez veszedelmes sovinizmus! Le vele!

Orlando. Vörösmarthy Mihály ur pláne így szól: «Hazádnak rendületlenül légy hive, ó magyar!» A legvadabb chauvinizmus. Le vele!

Tibisco. Arany János ur is rá dupláz, hogy: «Hallottad e szót: rendületlenül?» Dupla sovinizmus! Le vele!

Orlando. Hát Petőfi Sándor ur? Egy versét azzal kezdi, hogy: «Magyar vagyok!...» Ez már magyar-magyar chauvinizmus! Le vele!

Tibisco. De hát akademikus kollégáink Kazinczytól kezdve — a ki mint nyelvújító eo ipso sovinizsta — bizonyos báró Eötvös József, a kit talán kollega is ismer, s a ki azt mondta hogy: «Hazát kíván, hazáért ver szíve!...» mind kövér sovinizsták!... Abezug! Hoch! Le velők!

Orlando. Végül a «legnagyobb magyar chauvinista!» A ki ilyet mert mondani: «A magyar nem, volt de lesz!» És pláne egy magyar tudományos Akadémiát alapított!... Hát van magyar tudomány?... Hát nem a leguokrább, eszeveszettebb chauvinizmus ez?!... Le vele! Ki innen! törjük össze!...

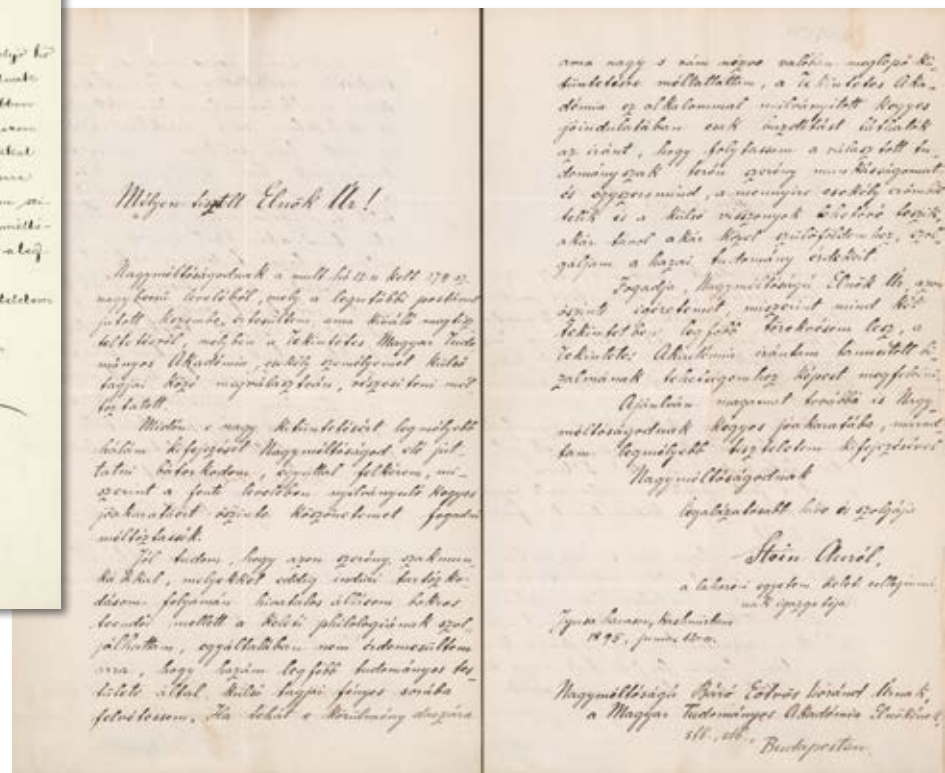
(A többi Lángtelkü antisovinizsta tudós segítségével in effigie agyonütik a nemzetpusztító tudomány nélkül szülőködő sovinizsta magyarokat.)

136. kép. Karikatúra a *Bolond Istók* című élclapban, 1895

137. kép. Eötvös Loránd ki-
tüntetése a Ferenc József-rend
nagykeresztjével, 1896

138. kép. Bánffy Dezső miniszter-
elnök levele Eötvös Lorándnak,
kitüntetése alkalmából, 1896

139. kép. Stein Aurél köszönőlevele Kásmír-
ból, külső tagga választása alkalmából, 1895

140. kép. Az Akadémia előcsarnoka,
1890 körül

141. kép. Szinnyei József
könyvtáros fényképe,
levelező tag 1899-től

142. kép. Pauler Gyula
történész-levéltáros fény-
képe, levelező tag 1870-től,
rendes tag 1877-től

143. kép. Az Akadémia
Felolvasóterme, 1890 körül

144. kép. Az elnöki tanácssterem,
1890 körül

145. kép. Gyulai Pál irodalomtörté-
nész fényképe, levelező tag 1858-tól,
rendes tag 1867-től, igazgatótanácsi
tag 1883-tól

146. kép. A Vámbéry Ármán-émlékplakett előlapja. Murányi Gyula alkotása, 1900

147. kép. Az Akadémia Goethe-szobája, 1900 körül

148. kép. A Kisfaludy Társaság szobája,
1900 körül

149. kép. Az Akadémiai
Könyvtár raktára, 1900 körül

Gyulai Pál, Thököly Lajos, Görgei Artúr, Lévy János és Szily Kálmán az Akadémia székfoglalásán az ünnepi kérésük után.

Ferenc emlékeztetése volt az ünnepi kérésnek vasárnap, május 15-ikén tartották, szép szónok és díszes közönség jelenlétében. Az akadémikusok is számonosan jelentek meg, köztük foglalt helyet Berzeviczy Albert vallás- és közoktatási miniszter, mint a kormány képviselője, lát a mostani nagygyűlésen választottak meg tiszteleti taggá. A képviselőház nevében Pécset Dezső elnök jelent meg. Ott voltak az Akadémia legrégibb jelenei, ma is kitűnőek, a legöregebb tagok: sorban Lévy János a költő, Gyulai Pál és Szily Kálmán. A legidősebb költő Lévy, ki 1825-ben született a 1863-ban lett az Akadémia tagja; Gyulai Pál egy évvel később, 1826-ban született s egyike az Akadémia legrégibb tagjainak; még 1858-ban választották meg. Jóval fiatalabb náluk Szily Kálmán: 1838-ban született s 1866 óta akadémikus. Egyik képviselő az Akadémia e Neveitől együtt törtéti fel a szakszót, ahol ülésük előtt és után társalogási szoktak az akadémikusok. Velük van Görgei Artúr, Görgei Artúr tábornok testvére, történeti dolgozatairól ismert író, s ki nem tagja ugyan az Akadémiának, de ülésének állandó vendége; ő Lévyval egy időse. A fiatalabb tudós nemzedéket képviselő költők Thököly Lajos közös pénzügyminiszteri osztályfőnök, a kiváló történetbír, az »életrajz« körül kelt, Gyulai és Szily az ünnepi kérésre tárgyordán is szerepeltek s a közönség örömeitől szellemük teljes erejét, frissességét.

As elnöki asztal mögött pálmák- és babérlombok közt Deák arcképe függött s az ő szellem, emléke uralkodott a közönségben, melyet báró Esterházy László elnök nyitott meg kedélyes beszéddel.

»Az Akadémia—mondá,—sekké köztünk Deák-mat. Akadémikusok ezeket az évek után az országban hevesen élvezték új életre, erősödött meg és épült fel, melynek diadalmas vezére Deák Ferenc volt, s neki nemcsak mint a vezérnek, de mint tanácsra, tette mindig köz tagjának is felelősséget érdeke van abban, hogy Széchenyi ez alkotás, miközben tudományossá vált, rendeltetés szerint magyar maradt. E mai ülésünkben csak róla legyen szó. Az ő emléke együgyűségünk elg nagy arra, hogy figyelmünket teljesen lekötse.

»Érezzük és tudjuk valamennyien, milyen nagy volt Deák Ferenc tudománya, milyen nagy volt az ő bölcsesége, de tudományát, bölcsességét itt ebben a házban mégis csak azért beszéljük leginkább, mert egy célja volt: nemzeti jóllétünk előmozdítása. Más, megengedem, hogy a tudomány rangfokozatban a miénkkel magasabban álló akadémikus, a mikor ünnepet szűk, később hivatkoznak olyan nagy elődökre, kik alapvető tudományos igazságokkal gondaglódtak az emberiséget, mi ilyenkor elhanyagoljuk sorára visszatérni, a legmagasabbban állókhoz azokat a legidősebbek azok nevét hangztatjuk, a kik tudomány, vagy irodalmi alkotásai mellett, mint harsogtak voltak a legnagyobbak. Az ország fényes palotájában, hol a nemzet ügyeit ennek választottai és kiváltságosai intézik, az igazságosságok terében, a hol hű és ügyvéd a jog védelmére kel, hűs a szabadság, a hol a földműves az éke vasat forgatva milliók kenyérét készíti elő és mindenütt, a hol csak magyar ember él és dolgozik: ott is a tudomány és irodalom csarnokában, a mikor a Deák nevét kiejtik, kell hogy egyszermind azon szent kötelességekre gondoljunk, melyeknek teljesítésével hazánknak tartozunk.

Alékes tetésnyilatkozatokkal kísért elnöki megnyitó után Gyulai Pál lépett a felolvasás számára készített emelvényre. A közönség eljelenésével üdvözölt az egykori fekete atillába öltözött őt író, ki eleinte a meghatótságtól felfőtli hangon, később azonban mindinkább meköszöndre olvasta fel emlékbeszédét Deák Ferencről. Klasszikai tisztaság stílusban írt s a kitűnő író régebbi emlékbeszédéhez minden tekintetben szállt túl es; kiérteni belőle az író meggyőződését, midőn Deák általa oly jól ismert s annyira tisztelt alakjára visszaemlékezett, de úgy egy a kort s eseményeit alapon ismerő s magas szempontból meglehető tudást és írást is. Első részben Deáknak Széchenyire való viszonyát raj-

150. kép. A Vasárnapi Ujság tudósítása a a Deák Ferenc-emlékűnnepségről, 1904

Gyulai Pál felolvasása az Akadémián.

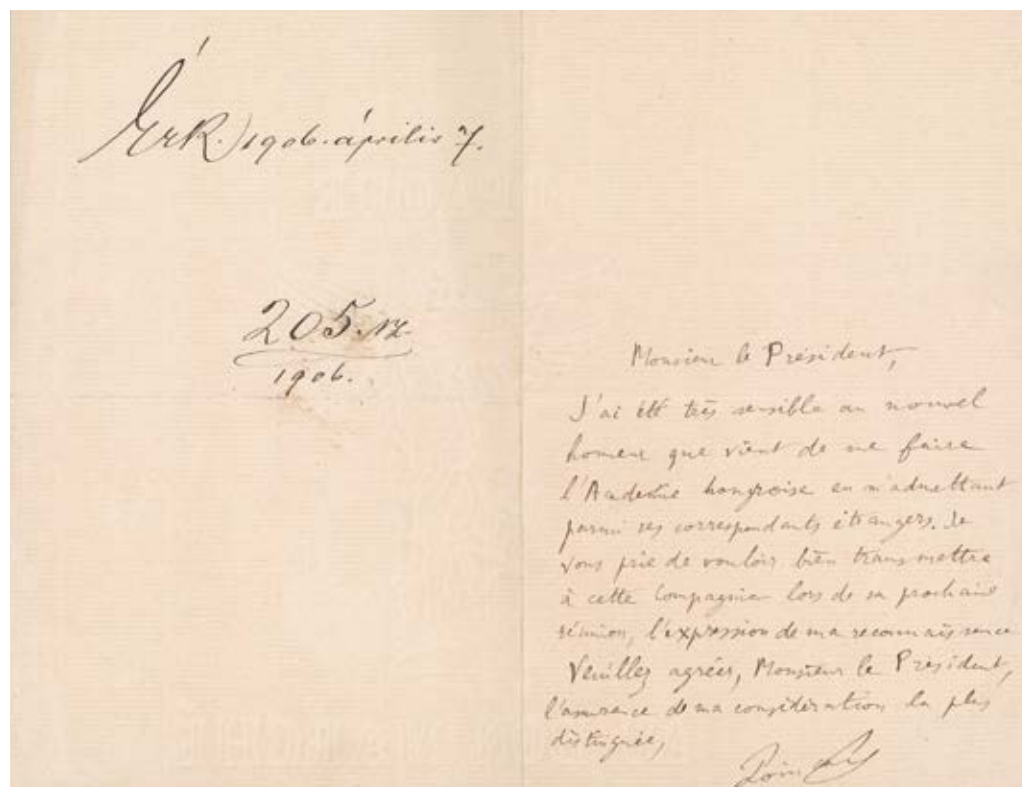
Deák Ferenc emléke az elnöki asztal mögött.

AZ AKADEMIA MÁJUS 15-IKI ÜNNEPI KÖZÜLÉSÉNEK.

151. kép. Berzeviczy Albert, az Akadémia elnöke
1905–1936 között. Zemplényi Tivadar festménye, 1905

152. kép. Henri Poincaré,
Bolyai-díjas francia matematikus
levele külső taggá választása
alkalmából, 1906

153. kép. Than Károly, az Akadé-
mia alelnöke 1907–1908 között

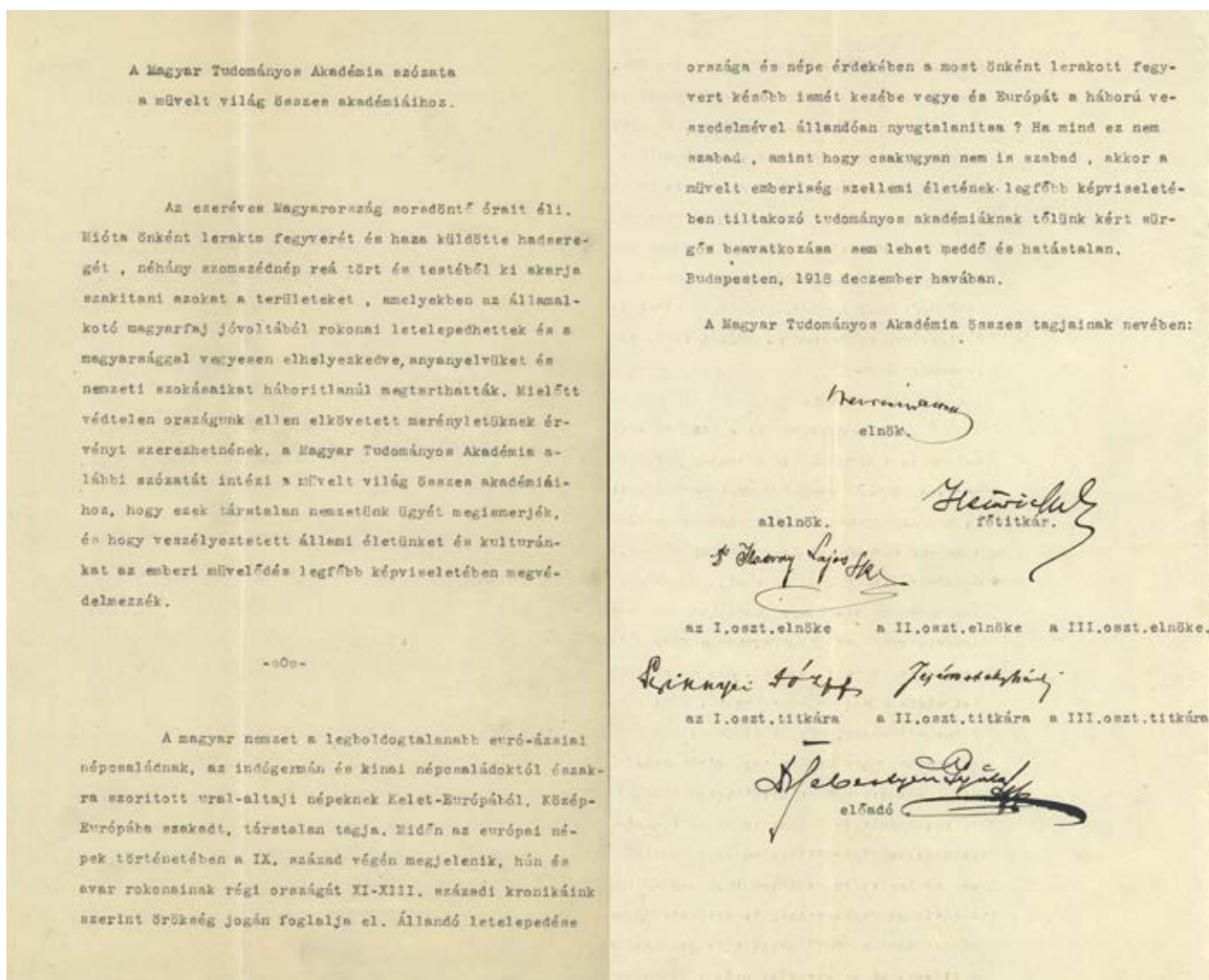

154. kép. Az Akadémia Mikszáth
Kálmán-émlékérme negyvenéves
írói jubileumára. Murányi Gyula
alkotása, 1910

158. kép. Emlékérem
Fraknói Vilmos 75. születés-
napjára. Johanna Blaschczik
alkotása, 1918

159. kép. Az Akadémia elnökségének
„szózata” a világ akadémiaihoz
Magyarország felosztása ellen, 1918

Az első világháború utáni helyzettől
a kommunista átszervezésig
(1919–1949)

Hay Diana

AZ AKADEMIA ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁNI HELYZETE (1919–1920)

Az első világháború és a forradalmak hatalmas törést jelentettek az Akadémia életében. A háborút követő politikai és gazdasági szétesés folytán az intézmény helyzete is megrendült. Értékpapírokban és hadikötvényekben fekvő vagyona a magas infláció és a forradalmi kormányok intézkedései miatt elvesztette értékét. A nyomdai költségek emelkedése következtében az akadémiai folyóirat- és könyvkiadás jelentősen lecsökkent, a fűtési és világítási nehézségek pedig az ülések számát is korlátozták. Ezt az egyre válságosabbá váló helyzetet tovább nehezítették a politikai változások.

Az 1918. november 25-i összes ülésén, amely az Akadémia Alapszabályai szerint az egyik legfontosabb ülés volt, Berzeviczy Albert, az Akadémia elnöke örömmel üdvözölte a háború végét, és annak a reményének adott kifejezést, hogy a békekorszak a tudományban és az irodalomban termékenynek fog bizonyulni. De egyelőre nem ez volt a helyzet, az ülésen hozott határozatokból az derül ki, hogy a vesztes háború és az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása következtében a tudományos élet számos új kihívással került szembe.

A megváltozott viszonyok miatt szükségesnek látszott az alapszabályok módosítása is, így az 1918. december 19-i összes ülésen kiküldtek egy bizottságot, amelynek a feladata ez volt. Sajnos azonban a következő hónapok sem kedveztek a nyugodt tudományos munkának, az újjászervezésnek.

1919. március 21-e, a Tanácsköztársaság kikiáltása után az Akadémia válságos helyzetbe került. Berzeviczy Albert erről így számolt be a Tanácsköztársaság bukása utáni első ülésen, 1919. augusztus 18-án: „Már f. évi április hó 14-én tartott utolsó összes ülésünk alkalmával kénytelen voltam jelentést tenni azokról a károkról, melyeket a március 21-i politikai fordulat következtében súlyos megpróbáltatásokon átment hazánkban a hatalom birtokába jutott úgynevezett tanácsköztársasági kormány addig csak Akadémiánk vagyonában előidézett.” (Akadémiai Értesítő, 1919. 30. köt., 219.) Ugyanis a tanácskormány először elvette a

tudós testület ingatlanvagyonát, majd korlátozták a főtítkár utalványozási jogát, és lefoglalták a székház helyiségeit. Berzeviczy kitért arra is, hogy „Kegyeletes érzelmeinket mélyen sértette az a mód, a hogy a tanácskormány közszereketünkől környezett, feledhetetlen volt elnökünk, b. Eötvös Loránd végtisztességének rendezéséből az Akadémiát kizárta, s azt, hogy ravatala fölött az Akadémia kívánsága szerint Eötvös elnök utódja mondjon búcsúszavakat, megakadályozta.” (Akadémiai Értesítő, 1919. 30. köt., 220.)

Aztán április 14-én Lukács György közoktatásügyi népbiztos levélben értesítette az Akadémiát arról, hogy felfüggeszti működését, megvonta az elnök és a főtítkár intézkedési jogát, és az adminisztratív ügyek vezetésével a főtítkári hivatal irodaigazgatóját bízta meg. A tanácskormány célja az Akadémia átszervezése volt, mivel „összetétele és működése a komoly tudomány fejlesztésének és védelmének érdekeivel mindenképpen ellentétben áll”, de az idő rövidsége miatt ezt nem sikerült megvalósítania.

1919. május 17-én a Vörös Őrség beköltözött az Akadémia székházába, és az erkélyen gépfegyvereket helyeztek el. A június 24-i ellenforradalmi kísérlet alkalmával innen lőttek a dunai monitorokra, aminek következtében az épületet is kár érte. A tanácskormány bukása után az Akadémia visszakapta ingatlanjait, és visszahelyezték jogaiba az elnököt és főtítkárt. A helyzet azonban továbbra sem volt egyszerű, mert Budapest egyelőre román megszállás alatt állt, és a politikai helyzet sem volt szilárd.

Ezen az augusztusi ülésen az elnök beszámolóját a következő gondolattal fejezte be:

„meggyőződése szerint Akadémiánkra is fontos feladatok várnak. Irodalmunk már nem egyszer vitt emlékeztet, mondhatni vezető szerepet a nemzeti megújulás, a nemzetnek súlyos viszontagságok, elnyomatás, megaláztatás után való újabb fölemelkedése munkájában; erre kell képesnek bizonyulnia az után a talán minden eddiginél nagyobb katasztropha után is, mely hazánkat az elvesztett háború nyomán érte s melynek a most lezárult rémuralmi korszak bizonyára leggyászosabb tüneménye volt.” (Akadémiai Értesítő, 1919. 30. köt., 227.)

Az átélt események hatására az 1919 augusztusában uralomra jutott jobboldali-konzervatív rendszer felelősségre akarta vonni az 1918–1919-es forradalmak, elsődlegesen a kommün résztvevőit. Így Pekár Gyula, aki a Fehér Ház nevű ellenforradalmi szervezet elnöke és 1919–1921 között a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium politikai államtitkára volt, ezen az augusztusi ülésen azt indítványozta, hogy vizsgálják meg az Akadémia tagjainak a Tanácsköztársaság idején tanúsított magatartását, mert lehetnek közöttük olyanok, akik nemzethűség szempontjából méltatlanok a tagságra.

Az Akadémia az 1919. november 24-én tartott zárt összes ülésen tárgyalta a tagok igazolását. Ezt egy több hétig tartó eljárás előzte meg. Már augusztusban egy tizenöt tagú igazolóbizottságot hoztak létre, amelyben mindegyik osztály öt taggal képviseltette magát. Ez a bizottság megvizsgálta mindazon akadémikusok ügyét, akik a diktatúra alatt bármilyen szerepet töltöttek be. Beszerezték az idevonatkozó összes adatot, cikkeket, tanúkat hallgattak ki, és aztán felszólították a vád alatt álló tagokat, hogy védelmüket adják elő. A bizottság, miután munkájával elkészült, jelentést készített az egyes ügyekről, és megszerkesztette indítványait, amelyeket az összes ülés elé terjesztett (ezt, tekintettel a jelentés kényes voltára, nem sokszorosították, csak felolvasták az ülésen). Az elnök, Berzeviczy Albert tájékoztatta az összes ülést, hogy a bizottság hét esetben kizárást javasolt, és bár erre vonatkozólag az alapszabályokban és ügyrendben nincsen intézkedés, egy testület sem fosztható meg attól a jogától, hogy méltatlanná vált tagját kizárja kebeléből. Végül azt ajánlotta, hogy a tagválasztáshoz hasonlóan a szavazás legyen titkos, és a kizárás csak kétharmados szótöbbség alapján legyen kimondható. Felhívta a figyelmet arra is, hogy „tekintetbe kell vennünk, hogy kevesen vagyunk, szellemi kiválóságaink közül könnyen senkit sem nélkülözhetünk és ezért csak a legsúlyosabb esetben szabad valakit, akit az Akadémia tagul megválasztásra méltatott, munkásságunk közösségéből kizárni”. (*Akadémiai Értesítő*, 1919. 30. köt., 287.)

Az ülés a javaslatokat elfogadta, de mivel még nem végeztek az ügyek tárgyalásával, ezért azt az 1919. decem-

160. kép. Pekár Gyula író, politikus, az Akadémia levelező tagja 1911-től

161. kép. Alexander Bernát filozófus, esztéta, az Akadémia levelező tagja 1892-től, rendes tagja 1915-től

162. kép. Asbóth Oszkár nyelvész, az Akadémia levelező tagja 1892-től, rendes tag 1907-től

163. kép. Beke Manó matematikus, levelező tag 1914-től

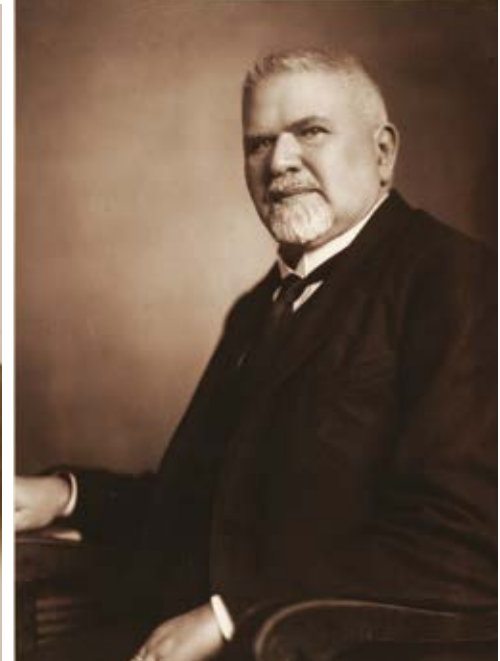
ber 2-i összes ülésen folytatták. Itt Szily Kálmán felvetette, hogy a múlt ülésen tévesen határoztak úgy, hogy a kizáráshoz kétharmados többség kell, mert az ügyrend szerint elég lenne az abszolút többség, ezért azt kérte, hogy hatálytalanítsák a november 24-i határozatokat, és szavazzanak újra annak a három akadémikusnak az ügyében, akiről múltkor határoztak. Így ezen az ülésen törölték a tagok sorából Asbóth Oszkárt, Alexander Bernátot, Lendl Adolfot, és két esetben pedig (Kövesligethy Radó és Schmidt József) rosszallásukat fejezték ki. De az ügyeket még ekkor sem tudták lezárni, így az 1920. február 23-i összes ülésen még Éber Lászlót, április 19-én pedig Beke Manót zárták ki.

Bármennyire is igyekeztek alapos vizsgálatot tartani, az ügyek megítélésében természetesen nagy szerep jutott a tagok politikai szimpátiájának és az érzelmeknek is, hiszen a kizártak bűne legtöbbször annyi volt, hogy a Tanácsköztársaság alatt továbbra is folytatták működésüket a szakterületükön. Bizonytalanságra utal az is, hogy az összes ülés is több körben tárgyalta a javaslatokat, és a szavazások során volt, akit először még felmentettek, majd végül kizártak; illetve Simonyi Zsigmond esete is, akit kizárára javasolt az

igazolóbizottság, de mivel a kiállott izgalmak következtében november 22-én elhunyt, így a november 24-i ülésen ejtették a kizárást, és kegyelettel emlékeztek meg róla.

Ugyan nem a tárgyalt időszakban, de a későbbiekben az Akadémia mindegyiküket rehabilitálta. Beke Manót az 1945. április 26-i ülésen újra megválasztották levelező tagnak. Az 1989. májusi közgyűlési határozat 6/G pontja pedig kimondta,

„hogy a Tanácsköztársaságban viselt tisztségük illetve közszereplésük miatt az Akadémia tagjai sorából 1919–1920-ban kizártak: Alexander Bernát, Asbóth Oszkár, Beke Manó, Éber László, Lendl Adolf közül 1945-ben már csak Beke Manó élt, őt akadémiai jogaiba visszahelyezték, de a többiekre nézve haláluk miatt már nem intézkedtek. A közgyűlés indokoltnak tartja, hogy a már elhaltaknak is elégtételt szolgáltatson, ezért a Tanácsköztársaságban betöltött szerepük miatt az Akadémia tagjaink sorából kizárt Alexander Bernát, Asbóth Oszkár, Éber László és Lendl Adolf akadémiai tagságát haláluk bekövetkeztéig folyamatosnak tekinti.” (Akadémiai Közlöny, 1989/8 [dec. 8.] 149.)

FŐTITKÁRVÁLTÁS ÉS ÚJJÁSZERVEZÉS AZ 1920-AS ÉVEKBEN

Alig zárult le az akadémikusok igazolása, amikor újabb ügy, a főtitkár elmozdítása hozta lázba az akadémiai tagságot. 1920 novemberében a *Pesti Napló* újságírója így írt:

„Még a mostani izgalmas időkben is példátlan dolgot műveltek egyébként szelíd és többnyire őszhajú akadémikusaink: összeesküvést szőttek heteken keresztül nagy titokban, palotaforradalmat szerveztek, sőt mi több, a forradalmat végre is hajtották, még pedig eredménnyel, amennyiben Heinrich Gusztáv, az Akadémiának élete fogytáig megválasztott főtitkára, aki ellen az összeesküvés irányult, tegnap reggel óta nem főtitkára immár az Akadémiának. [...] A mozgalmat tudomásunk szerint az agg és eleven Szily Kálmán szervezte, az Akadémia főkönyvtárosa, aki annak idején elődje volt Heinrich Gusztávnak a főtitkári székben s most immár jó ideje nem érezte jól magát egy házban, illetve egy hivatalban a szintén agg, de szintén eleven Heinrich Gusztávval. Hogy voltaképpen mi az oka az egész akciónak, azt egyelőre nem sikerült megállapítanunk.” (Pesti Napló, 1920. november 18. 3.)

A lemondás kikényszerítésében több dolog játszhatott közre: egyrészt a Trianont követő tudománypolitika számára Heinrich túl liberálisnak számított, másrészt mivel szókimondó nyíltsággal vett részt a tudományos vitákban, és lobbanékony természetű volt, nyilván több „ellenséget” is szerzett, és a forradalmak alatt megbomlott az együttműködés a főtitkár és az elnök között. Heinrich ekkor már tehernek érezte nagyfokú lelkiismeretességgel végzett munkáját, tehát örömmel vált meg tisztségétől.

Utóda az 1920. december 20-i elegyes ülésen – az elegyes ülésen szavaztak az elnök, az alelnök és a főtitkár személyéről – egyhangúan megválasztott Balogh Jenő jogász lett, aki tudományos munkássága mellett komoly politikai múlttal és kapcsolatokkal is rendelkezett. Ez nagyon fontosnak bizonyult 1920-ban az Akadémiát érintő anyagi problémák rendezésében, de a Vigyázó-hagyaték

megöröklése után is. Balogh Jenő személyében az Akadémia egy puritán, rendkívül szorgalmas főtitkárt kapott, aki 1920-ban úgy döntött, hogy az intézmény nehéz anyagi helyzetében főtitkári fizetését nem veszi fel, és ezen akkor se változtatott, amikor az Akadémia anyagilag már jobban állt, mert magatartását az az elvi álláspontja határozta meg, hogy: „mindent az Akadémiáért, semmit az Akadémiától”. (Újság, 1927. január 4. 3.)

Balogh Jenő megválasztása az Akadémia dualizmus kori hagyományainak folytatását és a szélsőséges forradalmi-ellenforradalmi irányzatokkal való szembenállását jelezte. Ebből a konzervatív-liberális szellemből következően jelent meg a Széchenyi-kultusz mellett a Tisza István-kultusz.

Balogh Jenő több beszédében foglalkozott az Akadémia és a főtitkár feladatával, legszebben talán ezt az Arany János főtitkárról szóló megemlékezésben fejtette ki:

„Minden Akadémia arra való, hogy tagjai a tudomány és irodalom mindazon ágait műveljék, amelyek művelésére tehetségük és tudásuk jogosítja őket. Természetesen a tagtársaknak egyéni óhaja, kezdeményezése, hivatottsága fog végeredményben dönteni arra nézve, hogy közülük melyikük minő tudományos, vagy irodalmi munkásságot fejt ki. Igaza volt Arany Jánosnak abban, hogy az első feladat: »hazánkat minden oldalról megismerni és megismertetni a nagyvilággal«, de emellett az Akadémia nem zárkózhatik el a tudománynak folytonos, szinte szünetlen haladásától s ezért természetesen munkássága körét is fokozatosan fejlesztenie és kiterjesztenie kell. [...] A főtitkárnak tehát még ha valamely szakmával évek vagy évtizedek óta foglalkozik is, ebben a hatáskörében háttérbe kell szorítania a saját érdeklődését s a nemzeti és akadémiai szempontból elvégzendő kutatásokra vagy készült munkákra épülő érdeklődést, tárgyilagos figyelmet és teljes jóakaratot kell fordítania. [...] Ezen az alapon állítom: Arany két okból volt mintaszerű, felülmúlhatatlan, főtitkár. Egyrészt, mert tárgyilagossága, kötelességérzete és tudása alkalmassá tette őt minden eléje kerülő ügy alapos megvizsgálására és a vitás kérdések eldöntésére. Másrészt mert fiatal korától

164. kép. Emlékérme elő- és hátlapja Balogh Jenőről, az MTA főtitkáráról. Beck Ö. Fülöp alkotása, 1924

kezdve mindent megtanult, amit akart és tőle magától tudjuk, hogy rendkívül sokféle tudomány, az irodalomnak és költészetnek pedig minden terméke iránt érdeklődött.”
(Akadémiai Értesítő, 1932. 42. köt. 239–240.)

Azok az erőfeszítések, amelyek az Akadémia háború utáni rossz anyagi helyzetének rendezésére irányultak, idővel sikerre vezettek. 1920. március 1-jén Horthy Miklóst kormányzóvá választották, ezután az Akadémia – mivel a király különös oltalma alatt álló tudományos intézet volt a változatlanul maradt alapszabályainak első paragrafusa értelmében – kérte a kormányzó pártfogását. Így 1922-ben a tudós testület hatmillió korona rendkívüli államsegélyt kapott, majd 1922 novemberében Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter törvényjavaslatot nyújtott be a Nemzetgyűléshez az Akadémia állami támogatásáról. A törvény (1923: I. tc. „a Magyar Tudományos Akadémia állami támogatásáról”) az 1923/24. költségvetési évtől 12 millió korona évi segélyt biztosított az Akadémiának

elszámolás kötelezettsége nélkül. A törvény azzal is segítséget kívánt nyújtani az Akadémiának, hogy tisztviselőit állami alkalmazottakként az Országos Magyar Gyűjtemény-egyetem összlétszámába olvastotta, és fizetésüket az állam átvállalta.

AZ AKADÉMIA FENNÁLLÁSÁNAK 100 ÉVES ÉVFORDULÓJA

Közeledett az alapítás 100. évfordulója, és ezt méltón akarták megünnepelni, így a készülődés már 1920 tavaszán elkezdődött. Tervbe vették az Akadémia történetének megírását, de végül pénzügyi okok miatt erről lemondtak. 1924-ben amellet döntöttek, hogy az Akadémiának az egyes tudományágak fejlődésére gyakorolt évszázados hatását dolgoztatják fel, amelyek majd 1925–1926 során az akadémiai üléseken elhangzanak. Végül 1926–1928-ban két kötetben megjelentek a 22 tudományterületről szóló

előadások (*A Magyar Tudományos Akadémia első évszázada* 1–2., Budapest, 1926), és az Akadémia alapítóinak leszármazottai (Teleki Tiborné, Széchenyi Alice és Károlyi Lajosné Széchenyi Hanna) adományaikkal támogatták a kiadást.

1925. november 3-án, 100 évvel később, hogy Széchenyi István nagylelkű adományával Pozsonyban a Magyar Tudományos Akadémiát megalapította, az Akadémia centenáris ünnepi ülést tartott. A székházban az ülésen megjelent a kormányzó, a Nemzetgyűlés elnöke, Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter, József főherceg és a főváros főpolgármestere. A külföldiek közül kilenc kormány, illetve akadémia képviselője adta át üdvözlését. Az elnöki megnyitó után Balogh Jenő főtitkár ismertette az alapítás történetét, majd két előadás hangzott el: Szinnyi József arról beszélt, milyen hatást gyakorolt a Tudós Társaság száz év alatt a magyar nyelvtudomány fejlődésére; Négyesy László a magyar irodalom és költészet százéves történetét vázolta. Az ünnepi ülés végén hangzottak el a meghívott vendégek, a külföldi tudományos társaságok, valamint az osztrák, az észt és a finn kormányok képviselőinek üdvözlései. Setälä Emil, a finn közoktatásügyi miniszter magyarul kívánt sok sikert az Akadémiának.

A VIGYÁZÓ-VAGYON

1928. július 29-én egy bécsi idegstanatóriumban meghalt gróf Vigyázó Ferenc. Végrendeleteiben apjától, gróf Vigyázó Sándortól és anyjától, báró Podmaniczky Zsuzsannától örökölt vagyonát – az ő végakaratuknak megfelelően – és a saját vagyonát is az Akadémiára hagyta. Az anyagi gondokkal küzdő Akadémia ezzel hatalmas vagyon tulajdonosa lett. Az Akadémia Igazgató Tanácsa 1928. augusztus 18-i ülése elfogadta az örökséget, és létrehozott egy gazdasági bizottságot. Az első feladatuk az örökség átvételével járó örökösödési perek és tartozások rendezése volt. Ez a munka elsősorban a főtitkárra hárult. A megegyezések után a vagyon negyede az örökösöké lett, az Akadémia tulajdo-

nába 18 ezer hold (Pest és Somogy megyei) földbirtok, három kastély (Rákoskeresztúr, Abony, Nagyberki), egy budapesti bérház és 600 ezer pengő értékpapír került. A vácrátóti kastélyt ekkor Bolza Marietta, Vigyázó Ferenc unokahúga kapta meg, ez csak 1952-től került az Akadémia kezelésébe az akkor létrehozott Botanikai Intézettel.

A korabeli sajtóban gyakran foglalkoztak azzal a kérdéssel, hogy miként gazdálkodik az Akadémia a vagyonnal, illetve, hogy mire fogja fordítani azt. Így minden évben megjelentették a Vigyázó-vagyon kezelésével kapcsolatos kimutatásokat és jelentéseket az *Akadémiai Értesítő*ben, és nem győzték hangsúlyozni, hogy a bizottság tagjai önzetlen munkát végeznek, abból nekik semmi hasznuk nem származik.

A jövedelem egy jelentős része felett az Akadémia nem rendelkezett szabadon, így például a Podmaniczky Zsuzsannától örökölt vagyonrészből 20 százalékot tőkésíteni kellett, 8 százalékából három község szegényeinek kellett juttatni, 32 százalékából a báró Podmaniczky család emlékét megörökítő életrajzokat és történeti monográfiákat kellett kiadni, és csak a fennmaradó 40 százalékot lehetett „nemzeti célra” fordítani, ezt tudta az Akadémia felhasználni. Ebből fedezték többek között a magyar irodalom klasszikusai népszerű kiadását *A magyar nép irodalmi könyvtára* címen (Vörösmarty és Petőfi válogatott költeményeinek, Mikes Kelemen leveleinek kiadása 5–5 ezer példányban). A rákoskeresztúri kastélyból pedig a végrendeletnek megfelelően Podmaniczky–Vigyázó-élműzeumot alakítottak ki.

Rögtön felmerült, hogy a Vigyázó-vagyon jövedelmének felhasználásával az Akadémia feladatától távolabb eső elképzeléseket is támogathatna, és a tudományos kutatások irányításával is foglalkozhatna. Így például 'Sigmond Elek felvetette egy állami jellegű talajtani intézet felállítását, de az Akadémia úgy vélte, hogy egy ilyen intézetet a mezőgazdasági egyesületeknek és szövetkezeteknek kellene létesítenie, ez nem az Akadémia feladata.

A Vigyázó-vagyonból főként a könyvkiadás növelésére és új bizottságok munkájának a segítésére jutott pénz. Ennek volt köszönhető, hogy 1933-ban az Akadémia meg-

alapította népzenei albizottságát Bartók Béla és Kodály Zoltán részvételével, és megbízta kettejüket, hogy személyesen gondozzák a népzene gyűjtemények közreadását, illetve végezzenek további gyűjtéseket, a gyűjtemény rendezésére pedig helyiséget is biztosítottak a székházban, az úgynevezett patkós szobát.

AZ AKADÉMIA AZ 1930-AS ÉVEKBEN

A természettudományi kutatások támogatására szintén kevesebb jutott a vártnál, hiszen a múlt századból örökölt alapszabályok szerint valamennyi természeti és műszaki tudomány változatlanul egyetlen osztályba tömörült, és 9 tiszteleti, 24 rendes és 60 levelező tagsági hellyel rendelkeztek az összesen 250 tagú Akadémián.

Ezekben az években a tudós testület munkáját konzervativizmus és zártság jellemezte. Az Akadémia vezetése a modern irodalmi törekvésekkel és a tudományban fellépő újabb irányzatokkal szemben tartózkodó volt, de nem engedték be a falak közé a napi pártpolitikát és világnézeti küzdelmeket sem. Ezt azonban nem sokáig tudták fenntartani. 1930. február 17-én a Magyar Tudományos Akadémia III. Osztályának természettudományi szakosztálya ülésén Méhely Lajos, az Akadémia rendes tagja felolvasta *Tudományos életünk elfajulása* című előadását, amelyben Csíki Ernőnek a szárazföldi ászkarákokról (*Isopoda*) szóló művét bírálta. (Méhely több évtizedes zoológiai munkásság után az 1920-as évektől kezdte el írni fajbiológiai és antiszemita cikkeit, és hosszas vitákba keveredett az őt támadó újságírókkal és tudósokkal, többek között Csíki Ernővel.) Az ülésen jelen levő akadémikusok egy része túrhetetlennek minősítette a személyeskedő és szörszálhasogató felszólalást, és Zemplén Gézával az élükön kivonultak a teremből. Ezután Méhely elégtételt követelt az Akadémiától az őt ért támadás miatt. Az Akadémia semmi okot nem látott arra, hogy Méhelynek elégtételt szolgáltatson, erre Méhely lemondott akadémiai tagságáról 1931. decemberében. (Az *Est*, 1931. december 6. 7.)

Berzeviczy 1933-ban, miután már 80. évét is betöltötte, lemondott, de 1934. május 11-én tizenegyszer is megválasztották. Ekkor a következő beszédet mondta:

„tény, hogy midőn a múlt évben, nyolcvanadik születésnapom alkalmával a tiszteletemre rendezett ünnepségen is kijelentettem, az elnöki tisztségre többé nem reflektálok, mert úgy vélem, hogy a mai kor áramlatának jobban megfelel az, ha félreállok, de ebben az elhatározásomban megakadályozott főtákarunknak egy kijelentése. Tisztelt barátom, Balogh Jenő kijelentette ugyanis, hogy távozásom esetén ő is távozik és akadémiai alapszabályaink úgy hozták magukkal, hogy a másodelnöki székben is változásnak kell történnie. Így beállott volna az a tény, hogy mindhárom állás megüresedett volna oly körülmények közt, amelyekhez hasonlóak nem fordultak elő Akadémiánk életében. Tudva-levőleg a Vigyázó-vagyonnak még mindig lebonyolítást igénylő különféle nehéz ügyei vannak folyamatban. Ilyenformán elhatározásomat kénytelen voltam megváltoztatni és úgy dönteni, hogy ha az Akadémia választása az idén (mint ahogy meg is történt) egyhangúlag reám esik, a további rövid időre még állásomban maradok.” (Akadémiai Értesítő, 1934–44. köt. 229–230.)

1935 novemberében megünnepelték elnökké választásának 30. évfordulóját, Berzeviczy pedig bejelentette, hogy tényleg visszavonul.

„Lemondása után az elnökjelölés körül nagy zavar keletkezett. Az Akadémia tagjai, akik között nemzetközi viszonylatban is kitűnő nevek vannak, nem tudtak »egységes« álláspontra jutni a jelölés kérdésében, és pedig mint értesülünk, éppen pártpolitika ellentétek miatt. A zavarból tipikus salamoni ítélettel vágták ki magukat akadémikusaink. Úgy döntöttek, hogy se egyik, se másik jelölt ne legyen hát az elnök, legyen valaki olyan, akire eddig senki sem gondolt. Így merült fel előttük a köztiszteletnek és általános nagy népszerűségnek örvendő József főhercegnek, a magyar katonák bálványozott «apjá»-nak a neve.” (Szabadság, 1936. március 15. 4.)

165. kép. József főherceg, az Akadémia új elnöke koszorút helyez Berzeviczy Albert ravatalára, mellette Voinovich Géza főtítkár és Szalay Gábor, Berzeviczy veje

1936. március 10-én összeült az elnökválasztó ülés, ahol Teleki Pál és Hóman Bálint meggyőzte az akadémikusokat, ahogy azt az előbb említett cikkben is írták, hogy „az Akadémia József főherceg személyében nem egy főherceget választ elnökévé, hanem egy akadémikust, aki az Akadémia ügyei iránt mindig lelkiismeretesen és nagy buzgósággal érdeklődött.” Ezzel arra utaltak, hogy József főherceg mindig jelentős összeggel támogatta az Akadémiát, és felmenői fontos szerepet játszottak a Magyar Tudományos Akadémia létrejöttében és működésében.

A választást már a korabeli sajtóban is kritizálták: Zilahy Lajos azt írta, hogy a főherceg tudományos munkássága nem indokolja megválasztását, és mit fognak mondani külföldön, „Ha azt látják, hogy a magyar Akadémiának egy Habsburg főherceg az elnöke, mit fognak kiolvasni ebből? Hiszen ez nyílt és hangos bevallása annak, hogy a magyarság tudósai és írói között egyetlen kimagasló szellem se akadt”. (*Magyarország*, 1936. március 1. 3.)

A főtítkári tisztségben is változás történt, mert bár Balogh Jenőt élete végéig választották meg, de ő 1934 júniusában benyújtotta lemondását egyéb közéleti tevékenységére és családi okokra hivatkozva. Azonban ezt csak egy év múlva fogadták el, és az 1935. november 7-i elegyes ülésen Voinovich Géza irodalomtörténészt választották meg főtítkárnak. Voinovich a Kisfaludy Társaság titkáráként nagy tapasztalatot szerzett az adminisztrációban. Berzeviczy ajánlásában még arra is felhívta a figyelmet, hogy nemcsak irodalmi munkássága miatt alkalmas a főtítkári posztra, hanem azért is, mert jó gazda, ugyanis Voinovich felesége birtokán már megmutatta, hogy ért ehhez is.

A jó gazdálkodásnak köszönhetően az 1930-as évek végére az Akadémia anyagi helyzete megnyugtatóan rendeződött, ami leginkább a Vigyázó-vagyon körültekintő felhasználásán nyugodott. Ez lehetővé tette régebben abbamaradt komoly tudományos vállalkozások folytatását, vagy azt, hogy az akadémiai kiadványokból ingyen vagy kedvezményes áron juttattak példányokat a közintézményeknek.

ZSIDÓ TUDÓSOK AZ AKADÉMIAÁN

A két háború közötti szellemi életet beárnyékolta az antiszemita diszkrimináció. Az 1919-es kommunista diktatúrát követően megerősödött az antiszemitizmus, mivel a Tanácsköztársaság sok vezetője zsidó volt. A trianoni béke súlyos következményekkel járt, az ország elvesztette területe kétharmadát, és nagy magyar népesség került a határon túlra. A kívül rekedt értelmiségből (főként a köztisztviselők) sokan települtek át Magyarországra, és a fiatalságból is sokan jöttek Budapestre, hogy itt folytassák felsőfokú tanulmányaikat. Az értelmiségi túltermelés miatt a nagy zsidó részarány a felsőoktatásban támadások keresztútjába került, ezért alkották meg az 1920. évi XXV. törvény-cikket (*numerus clausus*), amelynek szigorú rendelkezéseit később enyhítették, de a mögötte levő gondolat, hogy a zsidóság lakosságszámnak megfelelő százalékát (6 százalék) lehet csak az egyetemekre engedni, az egész korszakban megmaradt. Így sok zsidó fiatal kényszerült arra, hogy külföldön tanuljon, és ott folytassa tudományos pályáját. Természetesen ez a törekvés az akadémiai tagválasztásokban is jelentkezett, alig választottak meg zsidó vagy zsidó származású tudóst akadémikusnak (Haar Alfréd levelező tag, 1931; Möller István levelező tag, 1927).

1938-tól kezdve, a zsidótörvények után tovább nehezedett a zsidó értelmiség helyzete. Az akadémikus felsőházi tagok többsége ugyan megpróbálta a zsidó származású akadémikusok számára a mentességet törvénybe foglalni, de ez nem sikerült. A német megszállás után a zsidó akadémikusok helyzete reménytelenné vált, így volt, aki öngyilkosságba menekült (Steiner Lajos meteorológus, Mauthner Nándor vegyészmérnök), és volt, akit koncentrációs táborba vittek. Egészen tragikus Fellner Frigyes (1871–1945) nemzetközileg elismert közgazdász esete. 1903-tól a budapesti egyetem jog- és államtudományi karán az agrárpolitika magántanára, ekkor tért át a református vallásra. 1909-től a Nemzetközi Statisztikai Intézet rendes tagja és ülésein a magyar kormány képviselője. Tudományos munkássága során elsősorban a nemzeti vagyon- és jövedelemszámítással, a fizetési mérleg kérdéseivel, valuta-

politikai, pénzügytani és statisztikai kérdésekkel foglalkozott, és elősegítette a Horthy-korszak gazdasági stabilizációját. 1927-ben a közgazdasági kar küldöttjeként lett felsőházi póttag, 1939-ben rendes tag. 1941-ben hetvenéves lett, így szeptember végével kérte nyugdíjazását, de már június 9-én lemondott felsőházi tagságáról. A német megszállást követően letartóztatták, Mauthausenbe hurcolták, ahol 1945 elején éhen halt. (Hargittai István: Terebélyes fehér folt a magyar tudományosság történetében. *Magyar Tudomány*, 2013/9. 1035–1045.)

AZ AKADÉMIA A HÁBORÚ VÉGÉN ÉS 1945-BEN

Az 1944-es év az ország és az Akadémia életében is sok tragikus fordulatot hozott. 1944. március 19-e, a német megszállás után már csak egy-két felolvasóülést tartottak, a tavaszi nagygyűlést elhalasztották, azt csak a nyilas hatalomátvétel (október 15.) után hívták össze. Az ülésre kevesen mentek el, így határozatképtelen volt, ennek ellenére úgy döntöttek – valószínűleg a Széllásira is felesküdő akadémiai elnök, Habsburg József főherceg javaslatára –, hogy a nagyjutalmat a szélsőjobb oldali, antiszemita orvos-professzor, Orsós Ferenc kapja meg.

Az év végén, amikor megkezdődött Budapest ostroma, minden akadémiai tevékenység megszűnt, a székház is a frontvonalba került. Az ostrom végére (1945. február 13.) egész Budapest romokban hevert, a bombázások miatt alig volt ép ház és tető a városban, és mivel 1945. január 16-án a visszavonuló német hadsereg az összes Duna-hidat felrobbantotta, a két városrész közötti közlekedés is lehetetlenné vált.

1945. március 7-én Melich János rendes tag meghívására (az igazgatótanács és az Akadémia egyik legrégebbi tagja volt) néhány akadémikus összejött, hogy ideiglenes elnököt válasszanak. Tudták, hogy az elnök, József főherceg nyugatra menekült a szovjet hadsereg elől, hiszen a világháború során végig a német orientáció híve volt, és 1944 októberében kiállt az új nyilas–hungarista vezetés mellett. A néhány összejött akadémikus megegyezett abban, hogy ideiglenes elnöknek Kornis Gyulát kell választani, aki az

ostrom óta többször megfordult az Akadémián, tanácsot adott és intézkedett. Kornist elnöki tisztségében az 1945. május 28-i elegyes gyűlés megerősítette. Őt az akadémikusok többsége elfogadta, hiszen a konzervatív filozófus tudását és műveltségét mindenki elismerte, az Akadémia II. Osztálya elnökeként pedig vezetési képességeit is megmutatta. Azonban azt is érezni lehetett, hogy hosszú távon nem maradhat elnök, mert hiába volt ismert náciellenessége – 1944-ben három hétre a Gestapo le is tartóztatta –, a baloldali pártok számára politikai múltja (a két háború közötti kultúrpolitika egyik vezetője) és a katolikus egyházhoz való kötődése (volt piarista szerzetes) miatt nem volt elfogadható. Így, amikor az egyetemen elkezdődtek az igazoló eljárások, nyugdíjba küldték. Kornis fellebbezett, a népbíróság 1945. október 10-én ugyan megsemmisítette a kényszer-nyugdíjazási határozatot, de „közszolgálatban való megghagyása mellett megfeddte” őt. Ez arra készítette Kornis Gyulát, hogy 1945. október 11-én lemondjon elnöki tisztségéről, majd 1948. április 16-án akadémiai tagságáról is. (Az 1989. májusi közgyűlés őt is rehabilitálta, és tagságát visszaállította, mert kikényszerített lemondásnak vélte. Az igazgatótanács március 30-i ülésén ugyanis Voinovich Géza maga számolt be arról, hogy miután nem sikerült elhárítania a kizárási javaslatot, ezt megüzente Kornis Gyulának, aki erre levélben lemondott akadémiai tagságáról.) Ezután az 1945. október 29-i összes ülésen az akadémikusok egyhangúlag kérték fel Moór Gyula jogfilozófust a megüresedettnek nyilvánított elnöki poszt ideiglenes vállalására. Moór Gyulának nemcsak az intézmény háború utáni nehéz anyagi helyzetével, hanem az Akadémia átalakítása körüli támadásokkal is meg kellett küzdenie.

Már a harmincas években több támadás érte az Akadémiát, hogy nem engedi tagjai közé az új szellemi irányzatok képviselőit, és többen kifogásolták azt is, hogy tagsága nagyon elöregedett. Az 1945. április 26-án tartott összes ülésen Szent-Györgyi Albert azt javasolta: a 30 legkiválóbb kivételével a tagok mondjanak le tagságukról, és ez a 30 fő döntsön arról, hogy kit hívjanak vissza a régiiek közül, és kik legyenek az újak, de ezt a javaslatot elvetették. Ezután Szent-Györgyi lemondott akadémiai tagságáról, de

az Akadémia a május 30-i ülésén tiszteleti taggá választotta. (1949-ig a tiszteleti tagokat vagy olyan tudománypártoló hazafiak közül választották, akiktől az Akadémia anyagi és közéleti támogatását várták, vagy olyan jeles tudósok és írók közül, akik a tudomány vagy az Akadémia körül érdemeket szereztek.)

Az 1945. május 30-i összes ülésen terjesztette elő Moór Gyula azt a javaslatát, hogy küldjenek ki egy bizottságot az alapszabályok és ügyrend átvizsgálására, mivel

„A Magyar Tudományos Akadémiának sem alapszabályaiban, sem ügyrendjében nem találni olyan előírást, amelynek alapján tagjai közül bárkit is kizárni, a tagok sorából törölni lehetne. Azonban Akadémiánk tagjai között is vannak vagy lehetnek olyan férfiak, akik háborús bűnösség, vagy népellenes büntett és népellenes vétség útján részesek voltak a reánk szakadt történelmi katasztrófának s így az akadémiai dísz nem érdemlik meg.” (Akadémiai Értesítő, 1946. 478. füzet, 13.)

Miután a módosításokat az Akadémia vegyes bizottsága 1945. július 13-án megszavazta, ennek alapján a július 20-i összes ülésen kizárták Hóman Bálintot, József főherceget és Orsós Ferencet.

TERMÉSZETTUDOMÁNYI AKADÉMIA

Az Akadémia három osztályából 1945-ben csak egy volt természettudományi, a hat alosztály közül pedig kettő tartozott a természettudományokhoz, így a természettudományok képviselői úgy érezték, hogy a tudós testület modernizálását csak a természet- és műszaki tudományok súlyának növelésével, valamint új feladatok vállalásával lehet elérni. Hiába választottak az 1945. május 30-i összes ülésen 37 új levelező tagot (az előző évtizedekben általában 6–10 levelező tagot választottak), a megújításra törekvők számára ez nem volt elég. A következő időben Szent-Györgyi Albert többször is nyilatkozott az Akadémia válságáról, így a *Szabad Nép* 1945. július 22-i számában ez volt olvasható:

„Az akadémia régi feladata tudósok egymás közötti érintkezésének lehetővé tétele volt, alkalomnyújtás a közlésre és megvitatásra. Ezeket a feladatokat ma folyóiratok teljesítik. Az akadémiákra ma más feladat hárulna: a tudományos élet válságának megoldása. A válságnak oka az, hogy a tudomány igazi művelőit nem mentesítik az aprólékos gondoktól, nem áll rendelkezésükre minden eszköz, amelylyel nyugodtan dolgozhatnak.”

Ezután a Szovjetuniót állította példának:

„Ennek az országnak vannak a mához leginkább alkalmazkodó intézményei. Itt az állam az akadémiának adja meg az anyagi eszközöket a tudomány felemelésére, és az akadémia teszi függetlenné a tudóst minden kötöttségtől.”

Szent-Györgyi a nyár közepén úgy látta, hogy az Akadémia reformja belülről nem valósítható meg, így 1945. július 30-án Bay Zoltánnal együtt megalakította a Természettudományi Akadémiát. A következő hónapokban egyre nagyobb lett az ellentét Szent-Györgyi és a Magyar Tudományos Akadémia között. 1945. december 5-én Szent-Györgyi összehívta a sajtó képviselőit, és bejelentette, hogy kérte az Akadémia tagnévsorából való törlését, majd kifejtette, hogy miért hívta létre a Természettudományi Akadémiát. Úgy vélte, hogy korszerű tudományosság nélkül nem lehet újjáépíteni az országot, a jelenlegi Akadémia szelleme viszont nem képvisel sem korszerűséget, sem tudományosságot. (*Magyar Nemzet*, 1945. december 6.) Az Akadémia ezután rágalmozási pert indított Szent-Györgyi ellen, és Moór Gyula helyettes elnök a *Világ* 1945. december 12-i számában utasította vissza Szent-Györgyi vádjait:

„Szent-Györgyi most már nemzeti katasztrófánkért is az Akadémiát teszi felelőssé. Két évvel ezelőtt az Egyedül vagyunk hírhedt cikkírója, Oláh György támadta hasonló vehemenciával az Akadémiát »A Magyar Tudományos Akadémia a pártpolitika lejtőjén« címmel az Új Magyarország 1943. május 14-i számában megjelent cikkében azért, mert

Hóman Bálint csúfosan elbukott a nagyjutalom kérdésében. Nem tudom, melyik alaptalanabb a két támadás közül.”

Aztán elmondta az újságírónak azt is, hogy az Akadémia kizárta Hóman Bálintot, József főherceget és Orsós Ferencet, illetve, hogy „Nem áll az sem, hogy az Akadémia a felszabadulás óta saját erejéből megújulni nem törekedett volna. Tavaszi nagygyűlésén mintegy ötven új tagot választott, jórészt olyanokat, akik azelőtt mellőzve voltak.” Moór a továbbiakban elmondta, hogy folyamatosan tárgyaltak a Természettudományi Akadémiával, de három lényeges kérdésben nem tudtak megegyezni. Az Akadémia vezetői nem voltak hajlandók az intézményt kettéosztani, az új tagok választásának eddigi titkos szavazással történő demokratikus formáját feladni, illetve azt a bizarr gondolatot elfogadni, hogy az összes tagok mondjanak le, azután egy magát csalhatatlannak tartó személy vagy bizottság hívja vissza az igazi tudósokat, s alapítsa meg az új Akadémiát. A tagság átvizsgálásának kérdése azonban a következő években is folyamatosan jelen volt.

Végül az Akadémia 1946. július 1-jei összes ülésén Moór Gyula már ismertethette a Természettudományi Akadémiával kötött megállapodást, amely szerint az Akadémia soron következő nagygyűlésén beválasztják a III. Osztályba a Természettudományi Akadémia azon tagjait, akik nem tagjai az Akadémiának, s ezt követően a Természettudományi Akadémia megszűnik. Az Akadémia III. Osztályából, amely ezentúl a matematikai, fizikai, kémiai és műszaki tudományok osztálya lesz, kiválik a IV. Osztály, a biológia és az orvosi tudományok osztálya. Megegyeztek abban is, hogy a III. és IV. Osztály taglétszáma egyenlő lesz az I. és a II. Osztály együttes taglétszámával, és az igazgatótanács hatáskörét kiterjesztik, illetve a tagság csak három évre fog szólni. Bejelentette azt is, hogy Szent-Györgyi Albert levelet írt arra nézve, hogy bírálata nem vonatkozott az egész Akadémiára, csak egyes káros jelenségekre, mire az elnök intézkedett a per visszavonásáról. Erre Szent-Györgyi Albert és két társa azt kérték, hogy kilépésüket meg nem történtnek fogadják el, amit az összes ülés örömmel vett tudomásul.

Ezután az 1946. június 24-i nagygyűlésen megválasztották az Akadémia új vezetését, Kodály Zoltánt elnöknek, Szent-Györgyi Albertet másodelnöknek (alelnöknek) és Voinovich Gézát főtitkárnak. Az ülésen – a megállapodásnak megfelelően – megválasztották az új tiszteleti, rendes és levelező tagokat is. A Természettudományi Akadémia azon tagjait is, akik addig nem voltak az Akadémia tagjai: Borbély Samu, Bruckner Győző, Csűrös Zoltán, Detre László, Ernst Jenő, Gombás Pál, Ivánovics György, Jancsó Miklós, Laki Kálmán, Mansfeld Géza, Rusznyák István, Sántha Kálmán, Straub F. Brunó, Tárczy-Hornoch Antal, Tóth László, Törő Imre, Wolsky Sándor. Az 1946. december 19-i tagválasztó közgyűlésen pedig az új természettudós levelező tagok közül többeket megválasztott rendes tagnak. Erre azért volt szükség, mert egyrészt ez volt a Természettudományi Akadémia kívánsága, másrészt, mert különben nem rendelkezett volna elegendő szavazati joggal az újonnan alakult IV. Osztály és az átalakult III. Osztály (ekkor a levelező tagoknak csak az osztályüléseken volt szavazati joga).

AZ AKADÉMIA ÁTSZERVEZÉSE (1947–1949)

A következő években az országban zajló politikai változások az Akadémiát sem kímélték, a baloldali pártok politikai szerepének növekedésével újra felmerült az a gondolat, hogy szükséges lenne az Akadémia tagjait politikai szempontból átvilágítani (és az így nyert üres helyekre haladó szellemű új tudósokat beválasztani). Az igazgatótanács 1947. január 25-i ülésén Mansfeld Géza, akit a német megszállás idején zsidó származása miatt Auschwitzba hurcoltak, felvetette a tagok politikai szempontú átvilágításának szükségességét. Ezután az igazgatótanács kiküldött egy öttagú bizottságot a feladat elvégzésére (Turóczi-Trostler József, Bibó István, Buzágh Aladár, Rusznyák István, az elnök Mansfeld Géza lett). A bizottság tagjai közül egyedül Buzágh Aladár volt már 1945 előtt az Akadémia tagja. Az igazoló bizottság 1947. április 26-i ülésén elkészítette jelentését, és 12 akadémikus kizárására tett javaslatot: Nemes Balogh

Ernő orvos, Herzog Ferenc orvos, Johan Béla orvos, Császár Elemér fizikus, Szily Kálmán mérnök, Mályusz Elemér történész, Dékány István filozófus, Mitrovics Gyula, Dolányi Kovács Alajos statisztikus, Schmidt Henrik nyelvész, sipeki Balás Károly közgazdász és Surányi-Unger Tivadar közgazdász. Az igazgatótanács 1947. április 28-án tárgyalta meg a bizottság javaslatát, de hosszas vita után sem tudtak megegyezni a végleges névsoron. Az igazgatótanács 1947. május 10-én ült újra össze. Megint megtárgyalták az igazoló bizottság jelentését, és a következőket határozták el: a kizárási eljárást megindítják, és minden érintettet értesítenek erről. Akik mellett szót emeltek, azoknál kiegészítő eljárásra is sor kerül, hogy konkrét adatok birtokában lehessen határozatot hozni, de utána egy ideig nem történt semmi. Az 1947. évi június 6-i tagválasztó összes ülésen nem zártak ki senkit, és összesen hét új levelező tagot választottak, ebből kettőt a III. Osztály, négyet a IV. Osztályba, így tovább nőtt a természettudósok létszáma.

A fent említett 12 kizárandó tag közül elsőként Mitrovics Gyula tagsága szűnt meg; ő 1947. július 17-én egy a főtitkárnak küldött táviratban mondott le, amit az Akadémia az 1947. december 9-i összes ülése fogadott el. Az 1948. április 23-i összes ülésen azután kizártak két levelező tagot – Papp Károlyt és Vámosy Zoltánt – azzal az indokkal, hogy 1920-as megválasztásuk óta nem tartottak székfoglalót (1942-től az alapszabályokban szerepelt, hogy a megválasztott tag három éven belül köteles székfoglalóját megtartani, mert ha „a megválasztott tag nem foglal székét, helye betöltendő”). Az összes ülés elfogadta az Igazgató Tanács azon javaslatát, hogy vegyék fel az alapszabályok átmeneti intézkedései közé, hogy akik 1945 óta nem adtak hírt magukról, azoknak törölje tagságát. Erre hivatkozva ezen az ülésen kizárták Schmidt Henriket, sipeki Balás Károlyt, Surányi-Unger Tivadart, Szily Kálmánt és Jendrassik Györgyöt. Jendrassikot és Szilyt már az 1989. májusi közgyűlésen, a többiek az 1991. májusi közgyűlésen rehabilitálták.

Az Akadémia 1948. szeptember 23-i összes ülésén kizárták Náray-Szabó Istvánt bírósági ítélet alapján (a Magyar Község-per 36. rendű vádlottja volt, és őt is reha-

166. kép. A Magyar Tudományos Tanács megalakulása, 1949. február 25. Az asztalnál a Tudományos Tanács elnöksége: Rusznyák István akadémikus, Ortutay Gyula közoktatásügyi miniszter, Gerő Ernő, a Tanács elnöke (áll), Vajda Imre, a Tervhivatal elnöke, Alexits György, a Tudományos Tanács főtitkára és Rudas László, a Tanács Társadalomtudományi szakosztályának tagja

bilitálták 1989-ben). Az 1949. április 13-i összes ülésen pedig kizárták Dolányi Kovács Alajost, mert népellenes büntetért elítélte a bíróság (őt a mai napig nem rehabilitálták, mert ő készítette elő a zsidótörvények statisztikai megalapozását). Több kizárás már nem történt, de végül mindenki kikerült 1949-ig az igazolóbizottság által említett 12 tag közül az Akadémiáról, bár különböző időkben és különböző okok miatt, az utolsók (például Mályusz Elemér) mint tanácskozó tagok lettek a jogfosztás áldozatai, de erről bővebben a következő fejezetben lesz szó.

1948-ban az alapszabályok jelentős módosításával a július 2-i összes ülésen 30 új levelező tagot sikerült választani. A taglétszámát alakulását és az Akadémia további helyzetét jelentősen befolyásolta az, hogy 1948 augusztusában az Országgyűlés a XXXVIII. számú törvénnyel életre hívta a Magyar Tudományos Tanácsot. A tanács elnöke Gerő Ernő lett, aki az MDP (a magyar kommunista párt neve 1948–1956 között Magyar Dolgozók Pártja volt) második embere volt, a társelnöki posztot pedig Ortutay Gyula miniszter kapta meg. A megalakulásról a következőképpen tudósított a filmhíradó:

„Csúcsíves Parlamentünk minisztertanácsának termében gyűltek össze a magyar tudósok legjobbjai. Lukács György marxista esztétikus és Andics Erzsébet, történész, Rusznyák István, egyetemi orvostanár, Straub Brúnó, a Kossuth-díjas műegyetemi tanár, Gillemot László, a technológia kiváló szakembere, és azok, akiknek hivatása a tudományos kutatások irányítása. Gerő Ernő pénzügyminiszter, a Magyar Tudományos Tanács elnöke bejelentette, hogy a Tanács megalakulása döntő fordulatot jelent a magyar tudományok fejlődésében. Tudósaink megfelelő anyagi támogatás mellett a gyakorlati élettel szoros kapcsolatban végezhetik munkájukat. A tervszerű tudománynak a szocialista üzemek, a korszerű mezőgazdaság, az 5 éves terv végrehajtásában kell közreműködni. A Tudományos Tanács konkrét feladatait Alexits György egyetemi tanár ismertette.” (https://nfi.hu/files/document/document/728/filmhíradok_1945_49.pdf)

A Tudományos Tanácsnak három szakosztálya és 30 tagja volt, ebből 17-en az Akadémia tagjai voltak (Alexits György, Bognár Rezső, Buzágh Aladár, Erdei Ferenc, Fejér Lipót,

Fogarasi Béla, Gombás Pál, Jáky József, Lukács György, Mihailich Győző, Ortutay Gyula, Rusznyák István, Sántha Kálmán, Straub F. Brunó, Szalai Sándor, Zemplén Géza, Zsirai Miklós), és a többségük a következő évtizedekben is részt vett az Akadémia vezetésében. A Tudományos Tanács felállítása után többen arra gondoltak, hogy a jövőben az Akadémiának már nem lesz jelentős szerepe a tudományos életben.

1949 elejétől felgyorsult és az év végére lezárult az a folyamat, amelyben a kommunista párt minden téren átvette a hatalmat, és kialakította – szovjet mintára – új intézményrendszerét. Így került sor arra, hogy 1949 júniusában a Tudományos Tanács pártkollégiuma megvitatta az Akadémia helyzetéről szóló jelentést. Az előterjesztés koncepcióját Gerő Ernő dolgozta ki, de a pártkollégiumnak Alexits György adta elő. A bevezetőben Alexits leírta, hogy a kommunista párt taktikája eddig az Akadémia lassú meghalasztása volt, mert

„1. Helytelen lett volna 'román útra' lépni és az Akadémiát szétverni, mert elveszítjük az intézmény anciennitásában rejlő értéket. 2. Nincsenek olyan tudományos kádereink, akikkel a részben szétvert Akadémia helyeit feltölthetnénk. 3. Számítanunk kellett a körvonalaiiban kialakuló népfront polgári rétegei oldaláról is bizonyos jogosnak látszó ellenállással. 4. Szemben találtuk volna magunkat a haladó intellektüelek tekintélyes részével.” (AL 2. Magyar Tudományos Tanács 1/8)

Alexits a helyzetelemzést azzal folytatta, hogy mostanra azonban megváltozott a helyzet, mert a „haladásra hajlamos” polgári tudósok kezdik értékelni a kommunista párt programját, és folyamatosan kérik a Tudományos Tanács segítségét. Az Akadémia átszervezése mellett szólt az is, hogy a szovjet elvtársak, Sabanov és Gluscsenko (AL 2. Magyar Tudományos Tanács 2/8. *Emlékeztető Szmirnov szovjet nagykövetségi tanácsos részére*) azt mondták, hogy a Szovjet Tudományos Akadémia, bármennyire is egyetért a Magyar Tudományos Tanács célkitűzéseivel, Magyarország reprezentatív tudományos szerveként csak a Magyar

Tudományos Akadémiát tudja elismerni. Ezek után előterjesztésében Alexits feltette azt a kérdést, hogy

„alkalmas-e a jelenlegi helyzet arra, hogy az Akadémia beleegyezésével annak elavult szerkezetét megváltoztassuk és a Tudományos Tanáccsal összeolvasszuk.” Úgy látta, hogy „Valószínű tehát, hogy az Akadémia ősszel szívesen határozná el, hogy a múlt század első fele tudományos feladatainak és az akkori tudomány iránt érdeklődő társadalmi igényeinek megfelelő szervezeti szabályzatát átalakítja a mai megváltozott viszonyok követelményeinek megfelelő módon. Ezzel a lépéssel pedig az Akadémia minden erőszak alkalmazása nélkül a kezünkbe adja a megoldás kulcsát.” (AL 2. Magyar Tudományos Tanács 1/8)

Az Akadémia reformját belülről is többen sürgették, és a nyár folyamán többször is megvitatták ezt a kérdést. Ennek a két oldalról mozgató, de a Tudományos Tanács által irányított átszervezésnek a záró lépése az volt, hogy az Akadémia október 31-i összes ülésen elfogadták az új alapszabályokat. Szladits Károly az ülés elnökeként beszédében rámutatott arra, hogy az Akadémiának ezen ülése sorsdöntő jelentőségű.

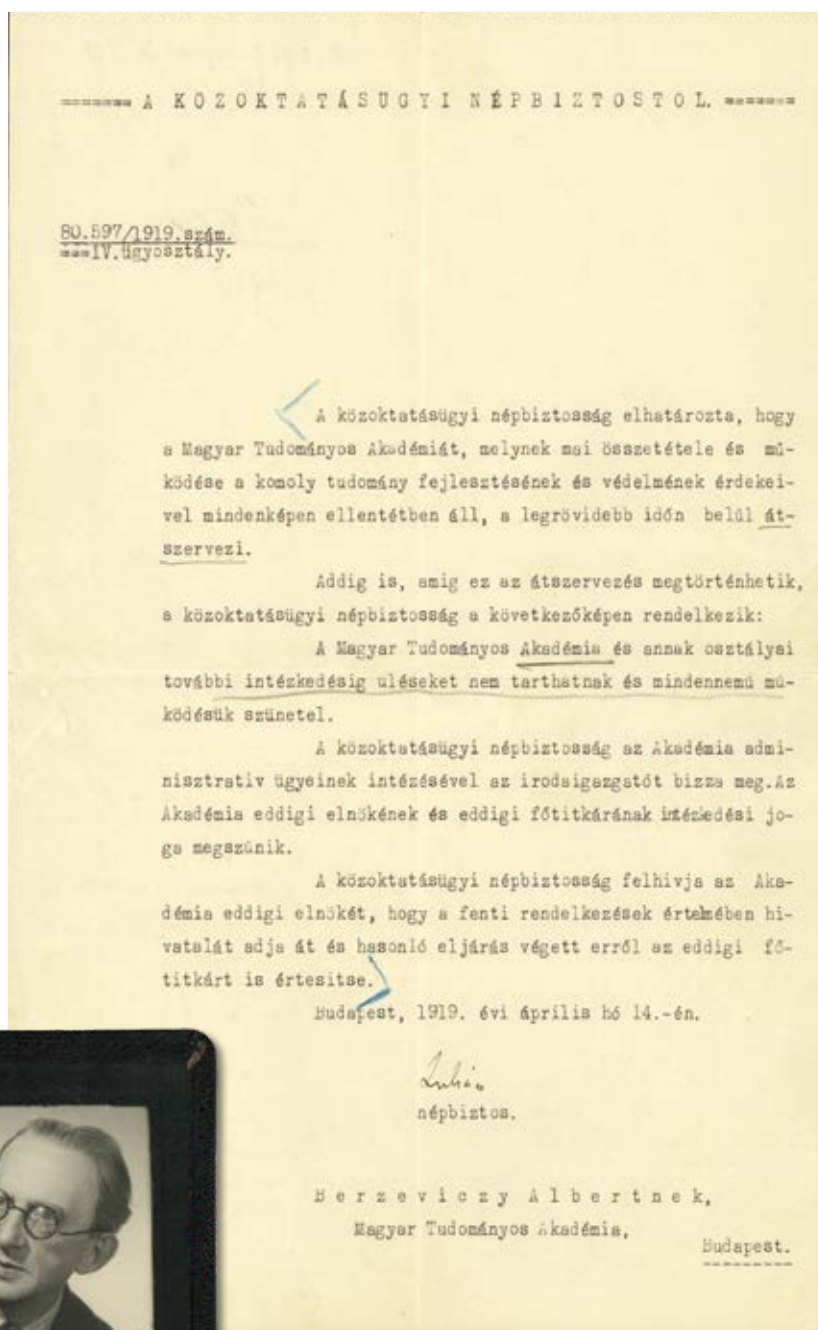
„Szerencsénkre – mondotta – az irányadó tényezők megértő jóindulata elkerülni óhajtja a reformok oktrojálását és szívesen látja, ha az Akadémia a szükséges változtatásokat alkotmányosan, a jogfolytonosság útján, az alapszabályok módosításával maga hajtja végre. Ennek megfelelően az Akadémia részéről kiküldött külön bizottság gondos előkészítés után megszövegezte a módosított alapszabályok tervezetét, melyhez az igazgatótanács máris hozzájárult és amely jelenleg az összes ülés előtt fekszik, megvitatás és határozathozatal végett.” (Akadémiai Értesítő, 1949–50. 5.)

Az ülésen végrehajtották a tagrevíziót is, mert a Magyar Tudományos Tanácsban eldöntött lista alapján az akadémikusok egy részét tanácskozó taggá minősítették. Ezzel az Akadémia életében egy új szakasz kezdődött, amelyet a következő fejezetben tárgyalunk.

167. kép. Az 1919. április 8-án elhunyt Eötvös Lorándot április 11-én a Magyar Nemzeti Múzeumban ravatalozták fel, innen indult a gyászmenet a Kerepesi temetőbe

168. kép. Lukács György
népbiztos 1919. április 14-én
kelt levele az Akadémia mű-
ködésének felfüggesztéséről

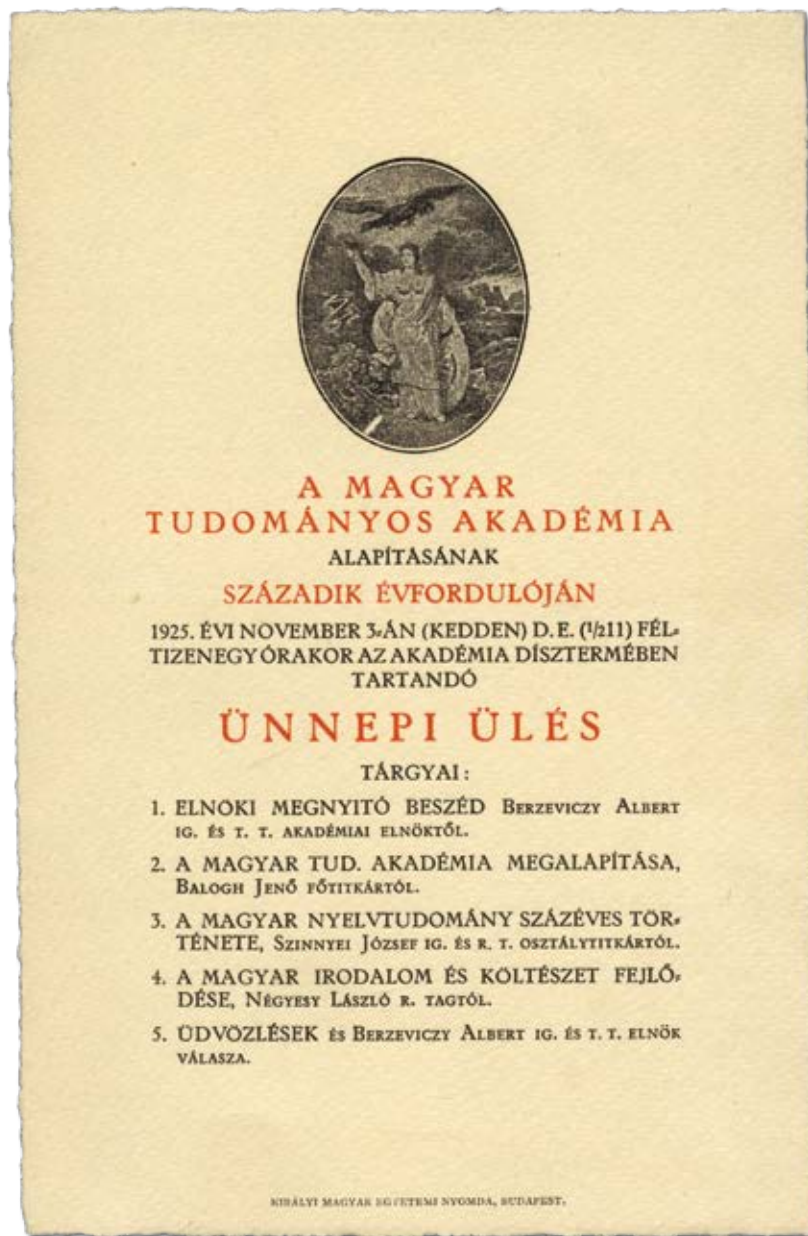

169. kép. Lukács György MTA-tagsági
igazolványa 1951-ből, már 1949-től
rendes tag volt

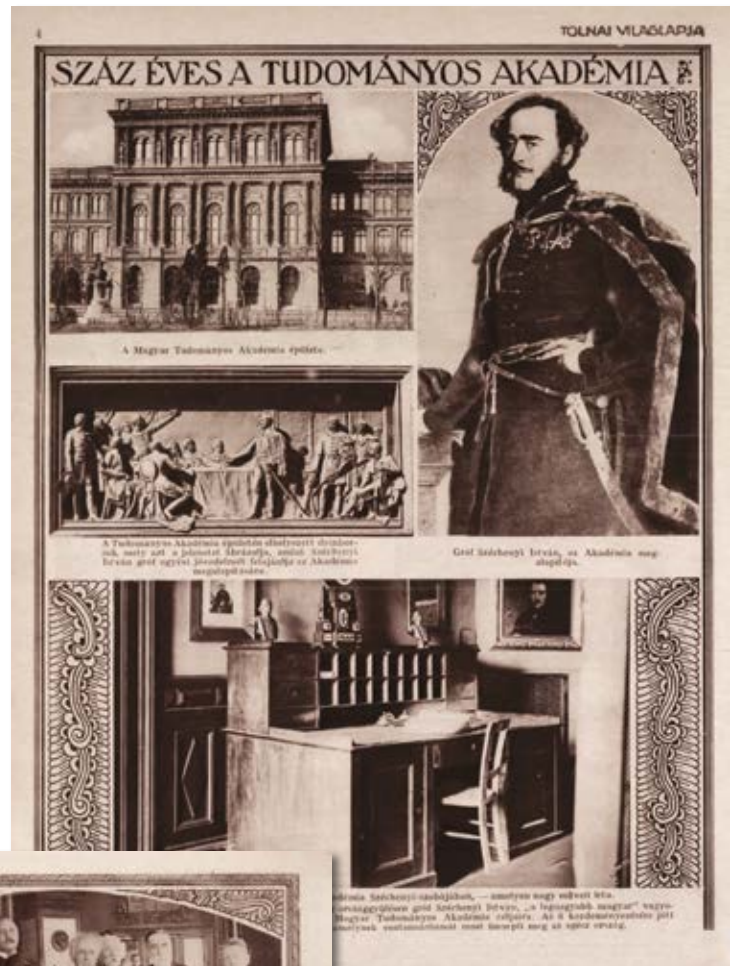
172. kép. Stein Aurél portréja,
1890-es évek

173. kép. Meghívó a Magyar Tudományos Akadémia alapításának 100. évfordulóján tartott ünnepi ülésre

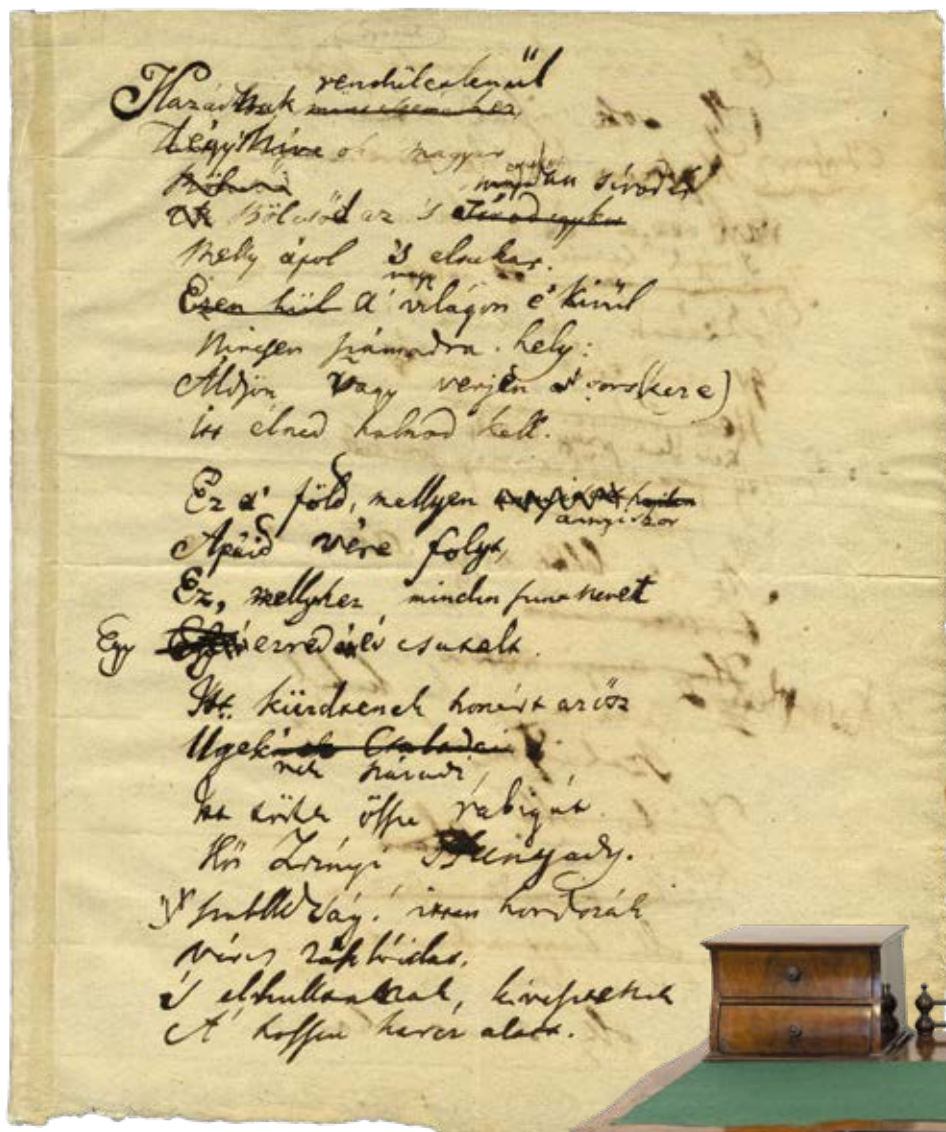
174. kép. Újsághír a 100 éves Magyar Akadémia ünnepéről

175. kép. A Tolnai Világlapja összeállítása a 100 éves Akadémiáról és...

176. kép. ...az évfordulós ünnepségekre érkező külföldiekről

177. kép. A Szózat kézírata. A költő unokája, Bernrieder Jánosné Széll Ilona 1927-ben az Akadémiának ajándékozta Vörösmarty Mihály kézíratait, könyvtárát és néhány személyes tárgyat

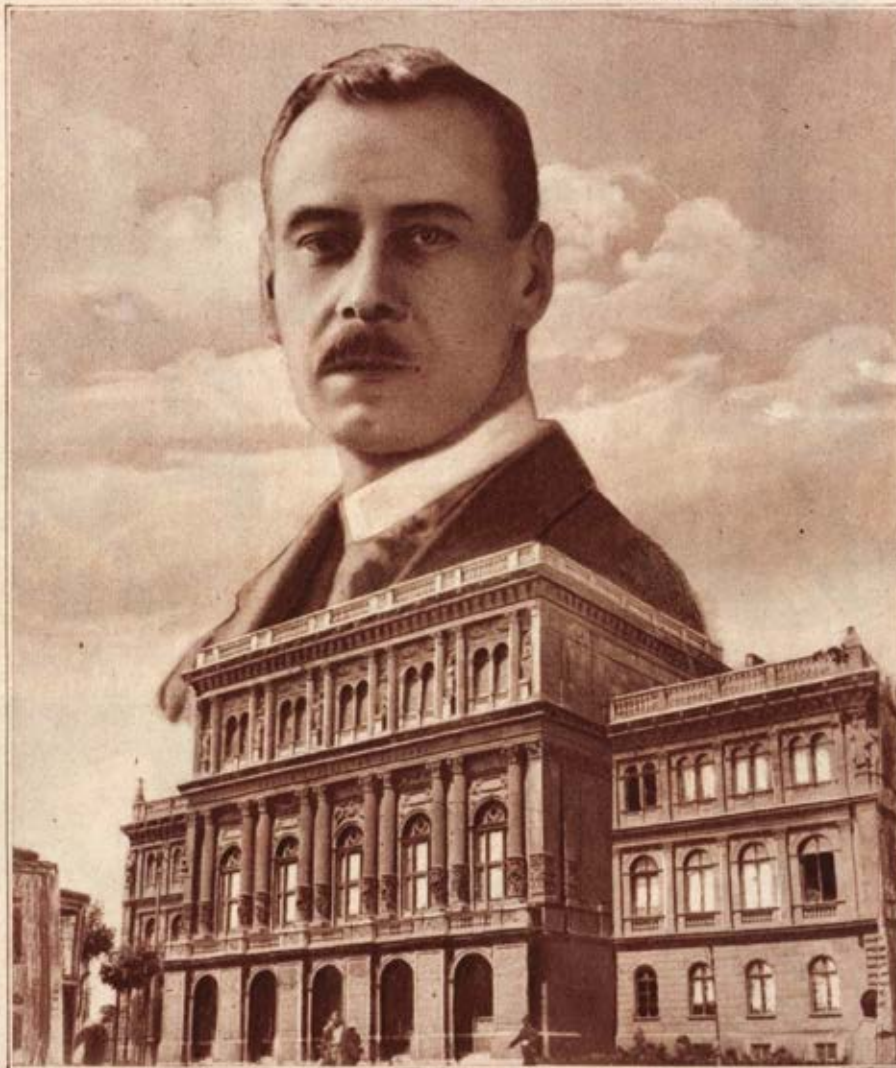

178. kép. Vörösmarty íróasztala

VILÁGLAPJA

Megjelenik minden héten szerdán. Előfizetési ár a hetenként megjelenő hónyművelésűekkel együtt negyedévre 7 pengő 30 fillér, félévre 14 pengő 60 fillér, Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII. ker., Dohány utca 12–14. Telefon: József 423–39 és József 423–50. Egyes szám ára — pályaudvarokon is — egy bekötött regénnyel és egy kéthetenként megjelenő gyermeklappal együtt 60 fillér. Ausztriában 1 Schilling és 20 Groschen, Romániában 40 lei, Jugoszláviában 12 dinár, Amerikában 25 C.

Tolnai Világlapjában megjelenik cikkek és képek utáányomása is!

A Tudományos Akadémia Magyarország egyik leggazdagabb iöldesura left

Gróf Vigyázó Ferenc páratlan végintézkedése Európa leggazdagabb Akadémiájává tette a Magyar Tudományos Akadémiát. Az elhunyt főúr 30 millió pengő értékű vagyona — amely közel negyvenezer hold földből, nagy bérpalotákból, értékpapirokból és műkinesekből áll — a magyar tudomány fejlődését fogja szolgálni. Szédítő prespektívát nyújt a magyar tudományos életnek ez a nagy vagyon és gróf Vigyázó Ferenc neve gróf Széchenyi István neve mellé kerül az Akadémia történetében. Széchenyi megvetette alapjait a magyar tudomány bástyájának, Vigyázó pedig örök időkre gondoskodott arról, hogy az Akadémia anyagi gondoktól mentesen töltsen be rendkívül fontos misszióját.

180. kép. Előkelőségek Vigyázó Ferenc temetésén: Szily Kálmán államtitkár, Szabolcska Mihály akadémikus, Petri Pál államtitkár, Szinnyei József főkönyvtárnok, Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter, Balogh Jenő főtitkár, Vargha Gyula másodelnök, Denhoff Antal miniszteri tanácsos. Rákoskeresztúr, 1928. augusztus 6.

182. kép. A *Borsszem Jankó* rajza a Vigyázó-vagyon megöröklése kapcsán kialakult helyzetről

181. kép. A rákoskeresztúri Vigyázó-kastélyban 1935. május 25-én ünnepélyesen megnyílt a „Gróf Vigyázó és báró Podmaniczky családi múzeum”

183. kép. József Ágost főherceg, az Akadémia elnöke megtekinti a budapesti Vigyázó-palota helyén épülő új akadémiai ingatlant...

184. kép. ...és az elkészült új épület a Rákóczi út és a Károly (király) körút kereszteződésében, 1940

185. kép. Az Akadémia Székházának patkós szobája a Duna-parti szárnyon. A Felolvasóterem melletti helyiségben végezte Bartók Béla 1934-től 1940-ig a népzenei gyűjtemény feldolgozását, később Kodály Zoltán és a Népzene Kutató Csoport munkahelye volt 1970-ig. Ma az alelnökök szobája. Erdélyi Mór felvétele

186. kép. Emlékezés Kodály Zoltánra az egykori patkós szobában. Szigeti Tamás felvétele, 2022. szeptember 29.

187. kép. Pátzay Pál Kodály születésnapján, 1954. december 16-án bemutatta Kodálynak a Bartók halálának 10. évfordulójára készített reliefet. Ülnek: Pátzay Pál és Kodály Zoltán, állnak: Kerényi György, Kiss Lajos, Keleti Norma

188. kép. Az elkészült Bartók-relief és a Kodály vezette Népzene Kutató Csoport a volt patkós szobában. Fényes Tamás felvétele, 1960

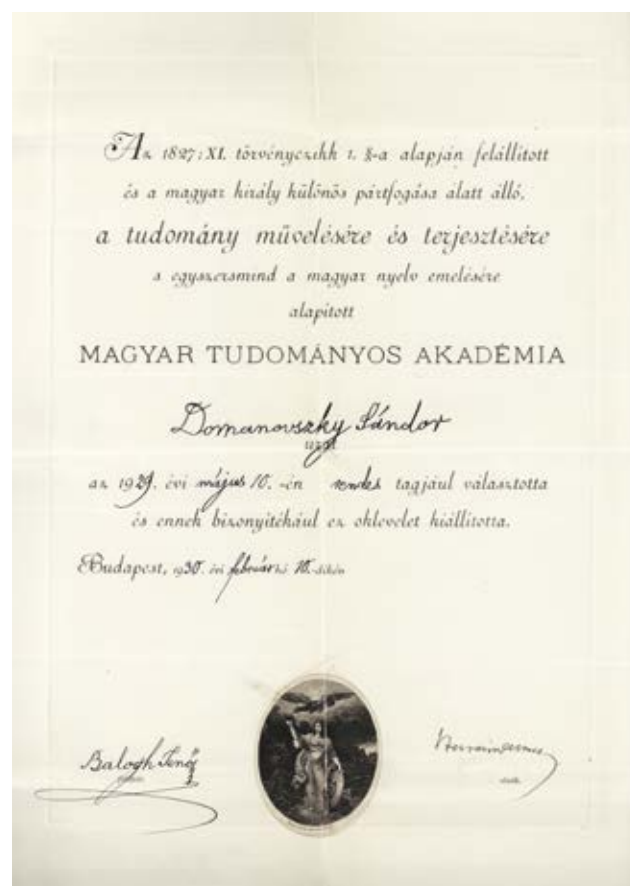
189. kép. A Tudományos Akadémia 1929. évi díjnyertesei

190. kép. A nemzetközi orvostörténeti kongresszus ülése az Akadémia Székháza dísztermében, 1929

191. kép. Hóman Bálint, az Akadémia rendes tagja felolvassa előadását a Magyar Történelmi Társulat ülésén, 1930-as évek. Az elnöki asztalnál: Hóman Bálint, Domanovszky Sándor, Lukinich Imre

192. kép. A Magyar Tudományos Akadémia rendes tagsági oklevele Domanovszky Sándor számára, 1930. február 10.

193. kép. A Képes Pesti Hirlap tudósítása a 80 éves Berzeviczy Albert köszöntéséről

194. kép. József főherceg palotájában Budapesten is megalakul a Klebelsberg-egmlékbizottság 1933. október 12-én. Középen áll József főherceg, a bizottság védnöke és Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter, a bizottság elnöke. Hóman mellett Ernst Sándor katolikus pap, volt népjóléti miniszter; baloldalt Szily Kálmán államtitkár és Berzeviczy Albert, az Akadémia elnöke áll. A második sorban Kornis Gyula, Herczeg Ferenc akadémikusok; Glattfelder Gyula csanádi megyéspüspök; Petri Pál államtitkár és gróf Széchenyi Károly, mögöttük Kertész K. Róbert, Paizs Ödön, Petrovics Elek, Halász titkár és Domanovszky Sándor akadémikus

195. kép. Voinovich Géza, az Akadémia főtitkára hivatali asztalánál

196. kép. Bartók Bélát 1935-ben az Akadémia levelező tagjává választották, székfoglaló előadását Liszt Ferencről tartotta. Az emelvényen Melich János és Szinnyey József ülnek. Schäffer fotószalon és fotóriport iroda, 1936. február 3.

197.

198.

199.

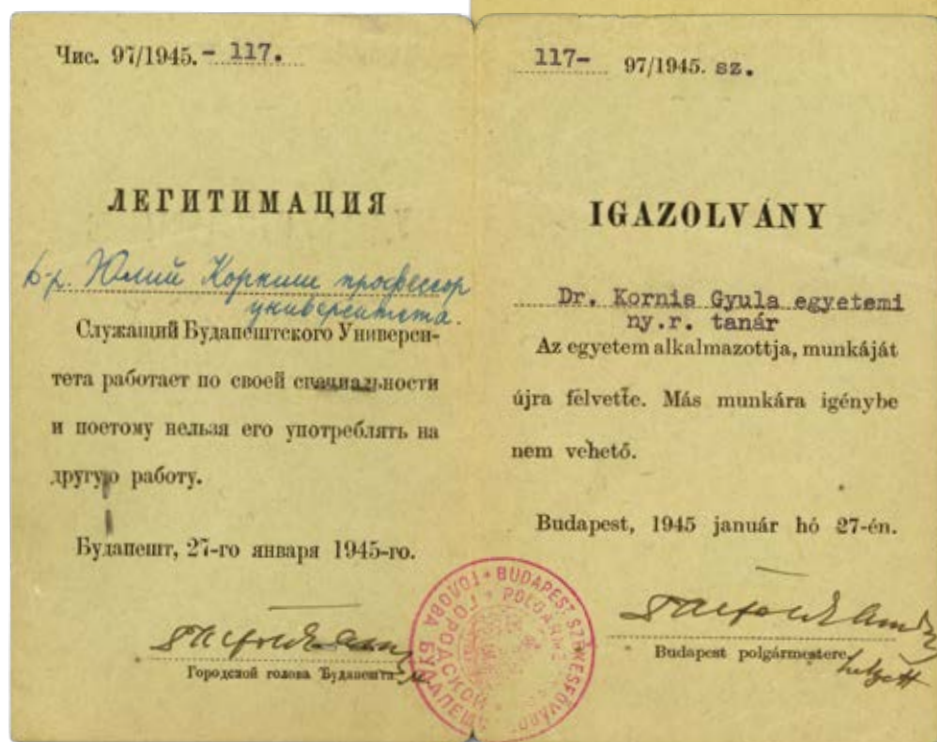

200.

197. kép. Korányi Sándort 1935-ben az Akadémia tiszteleti, majd 1937-ben igazgatótanácsi tagjává választotta

198. kép. Steiner Lajos meteorológus, aki a német megszállás után, 1944. április 2-án öngyilkos lett

УДОСТОВЕРЕНИЕ IGAZOLVÁNY

201-202. kép. Kornis Gyula
1945-ből származó igazolványa

199. kép. Földes Béla közgazdász, aki 1945-ben, 96 évesen éhen halt a pesti gettóban

200. kép. Fellner Frigyes közgazdász, akit a német megszállást követően letartóztattak és Mauthausenbe hurcoltak, ahol 1945 elején éhen halt

1945. márc. 3.
Első napi
restaurálás
a
felőlvárosban

Eltűnt
szoba →
(akkor még
Széchenyi-
Múzeum)

No 6298/184

Képes terem ajtó

Könyvtár: 1945. II.

MTA. II. (Vörösmárvány) lépcsőház

1945. január elején orvadt le az
Akadémia - u. 2. bejárat melletti
Vörösmárvány lépcsőház. Ez
vezetett a II. emeleti Völcsházába
és a régi (I. em.) Arany-lakásba.

MTA. Elnöki szoba

I. em. (díszterem mellett)
Elnökségi Tanács terem

A Lánchíd -
romoknál

A pesti hídfőről
esett a Dunába a
Széchenyi - emlékhely
(1945. I. 17/18. évi)

(Gergelyai
fővárosi)

205. kép. Az Akadémia 1947. június 8-i ünnepi közgyűlésén az elnökség: Varga István, az előadó, Kodály Zoltán elnök, Szent-Györgyi Albert alelnök, Voinovich Géza főtítkár

206. kép. Az Akadémia 1947. június 8-i ünnepi közgyűlése, az üres széksor mögötti sorban ülnek: Széki Tibor, Bay Zoltán, Jávorka Sándor, Zimmermann Ágoston akadémikusok

207. kép. Az Akadémia 1947. június 8-i ünnepi közgyűlésének hallgatósága

208. kép. Az Akadémia Felolvasótermében Julian Sorell Huxley, az UNESCO főigazgatója tartott előadást az UNESCO szervezetéről és programjáról, 1948. június 14.

209. kép. Huxley előadásának hallgatósága

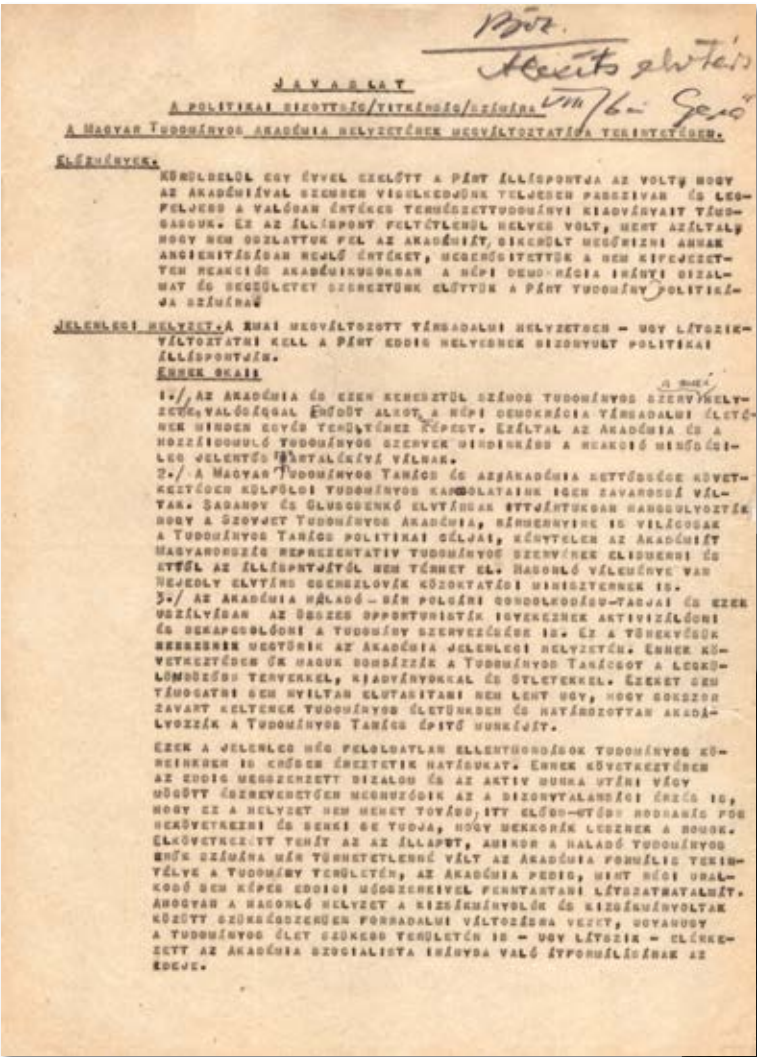
210. kép. A *Magyar Nemzet* tudósítása Huxley látogatásáról

• **Huxley ekho** •

Az Akadémia, amely ez előtt több 100 évvel a tudományok magyar nyelven való művelésének jelszavával kezdte működését és szigorú falai között csak a tudós viták, ünnepi beszédek összejöveteleit tűrte meg, a hétfői nappal belépett a nemzetközi tudományos szalónok közé: palotájában fogadást rendezett Julian Huxley professzor, az UNESCO vezérigazgatója tiszteletére. A «réception» mindenképpen méltó volt az Akadémia hagyományaihoz és a nemzetközi szokásokhoz. Megnyitott a főbejárat és a márványcsarnokban Kodály Zoltán elnök, Votnovich Géza főtthár, Mansfeld Géza fogadták a vendéget, aki titkárja, Havet és Ferenczi Edmund kíséretében érkezett. Az épület még magánhordja a háború nyomait, a lift nem jár és az udvar közhalmaz, de a belső tüzelégette szárnyas ajtók, parkettek helyreállítva, a restaurált ülésterem a hegyekre hanyatló nap utolsó sugaraiiban ragyog és az ősök megmentett képei felkerültek az óvópincékből a falakra.

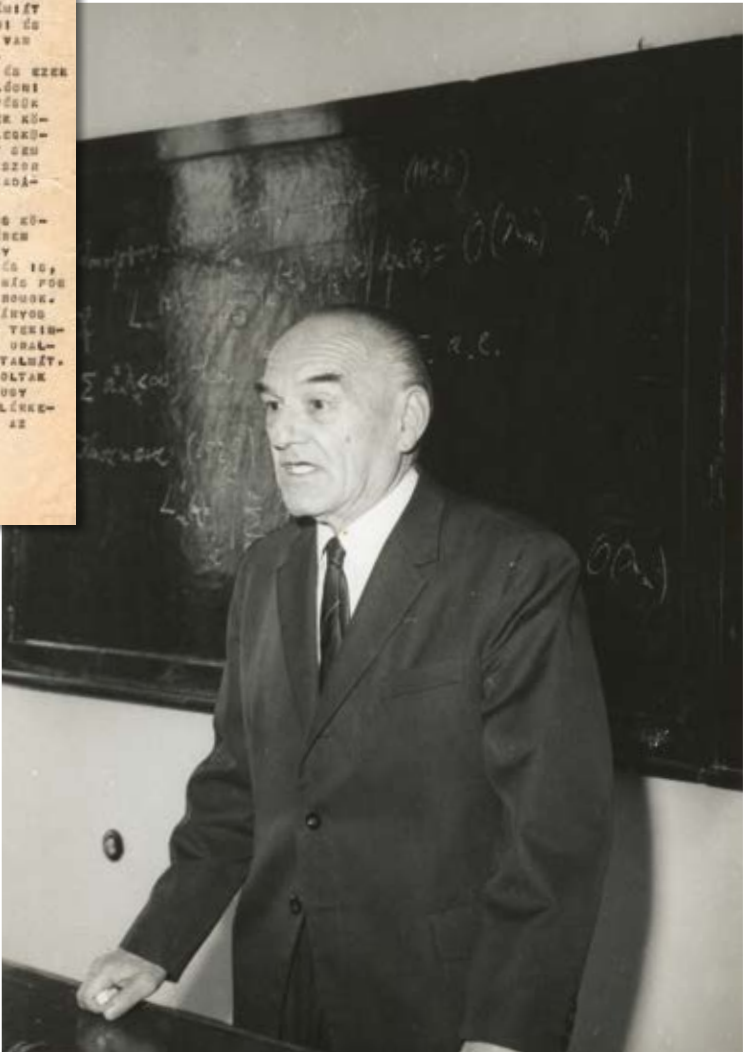
*

Egy óra alatt pergett le a ceremónia két felvonása. Az első az ülésteremben játszódott le: Huxley keresetlen angolsággal és a számára megszokott atmoszférában vázolta az UNESCO szervezetét és programját. Tárgyilagos, precíz, adatszerű mondataiban nem volt semmi szentimentalizmus, semmi pátoz, nem gesztikulált, nem szónokolt, csupán elegáns alakjának, 40 és 60 között ingadozó, szikár fejének gentleman-elhajlása jelezte a professzor-politikus emócióját, aki eszményi együttműködésről beszélt világgrészek nevében. Akadémikusok előtt állván a világ akadémiafűpusait jellemezte, az angol tudós társaságok speciális jellegét, a kontinens egyetemes akadémiait és a moszkvai akadémiát, amely nem csupán honorációrok gyűlékezete, hanem aktív csúszszerve a birodalom tudományos kutatásainak. Régen nem volt ilyen népes ülése az Akadémiának. *Beznák* professzor a régi népszövetségi fordítók tüneményes készségére emlékeztető módon tolmácsolta szinte szóról szóra a negyedórás beszédet.

212. kép. Gerő Ernő javaslata a Magyar Tudományos Akadémia átszervezésére

211. kép. A Magyar Tudományos Tanács főtitkára, az átszervezett Akadémia első főtitkára, Alexits György matematikai előadást tart

Az Akadémia mint az ország
legfelsőbb tudományos intézménye
(1949–1989)

Hay Diana

AZ AKADÉMIA ÁTSZERVEZÉSE, ÚJ ALAPSZABÁLYAI

1949. december 15-én megjelent a Magyar Tudományos Akadémiáról szóló 1949. évi XXVII. számú törvény, melynek bevezetője világosan megfogalmazta, hogy mit vár az új politikai rend az Akadémiától:

„Országunk, népünk felemelkedése érdekében fel kell használnunk a haladás leghatásosabb eszközeit, ezért olyan központot kell létrehoznunk, amely az elméleti és alkalmazott tudományok fejlesztésével, művelésük tervszerű megszervezésével képes az ország összes tudományos erőit a szocialista társadalom építésének szolgálatába állítani. E célból a Magyar Népköztársaság országgyűlése a Magyar Tudományos Akadémiának meg kíván adni minden lehetőséget arra, hogy az ország legfelsőbb tudományos intézményévé fejlődhessen. Feladatává teszi az emberiség tudományos eredményeinek tanulmányozását és továbbfejlesztését, különösen a termelőerők fejlődését közvetlenül előmozdító természettudományos és műszaki tudományos kutatások terén, de a feladata a műveltség egyéb területeit felölelő elméleti jellegű haladó tudományok intenzív műveléséről való gondoskodás is. A Magyar Tudományos Akadémiának tehát a tudomány minden erejét sorompóba kell állítania hazánk felvirágoztatására és ezzel egyszersmind a haladó emberiség fejlődésének előmozdítására.”

Miután a törvény szerint az Akadémia működéséhez szükséges kiadások fedezetéről az államnak kellett gondoskodnia, így a következő évtizedekben az Akadémia az állami költségvetésben önálló fejezetben szerepelt.

A törvény az alapszabályokra bízta az Akadémia belső szervezetének, működési rendjének a meghatározását. Az egész ország életét átforgató nagy politikai változások miatt kivételesen az alapszabályok készültek el előbb, mint a törvény: az alapszabályokat 1949. október 31-én még az Akadémia régi szervezetével és tagságával fogadtatták el, így be kellett iktatni egy plusz fejezetet az átmeneti rendelkezésekről. Az Alapszabályokat az Elnöki Tanács 1949.

november 14-én hagyta jóvá, majd ennek alapján november 29-én ült össze az új tisztkart megválasztó közgyűlés. Október 31. és november 29. között egy háromfős Ideiglenes Intéző Bizottság (Alexits György, Fogarasi Béla és Voinovich Géza) vitte az Akadémia ügyeit. Ezután nem meglepő, hogy az 1949-ben elfogadott alapszabályok az új elvek ellenére még nagyon sok mindenben emlékeztetnek a régre, hiszen akik megfogalmazták, a régi kategóriák szerint gondolkodtak.

TANÁCSKOZÓ TAGSÁG

Az egyik legfontosabb változás a tagsági formákban jelentkezett, mert a belső (azaz a hazai) tagok kategóriái között – a rendes és levelező tag mellett – megjelent a tanácskozó tagság. Így teljesült az az 1945 óta jelentkező követelés, hogy vizsgálják felül az akadémiai tagságot, és maradjanak ki azok, akik a régi rend emberei. Az alapszabályok 13. §-a kimondta, hogy

„Az Akadémiának azok a korábban megválasztott tagjai, akik az újjáalakulás során újból nem választattak meg, tanácskozó tagokká válnak — hacsak az átmeneti rendelkezésekből más nem következik.”

A tudományos életből nem zárták ki teljesen őket, a nyílt osztályüléseken, a bizottsági munkában részt vehettek, de szavazati joguk nem volt. A jogfosztást az is megkeserítette, hogy míg a benn maradt levelező és rendes tagok az Akadémiai törvény megjelenés után rendszeres havi illetményben részesültek, a tanácskozó tagok nem kaptak semmit (és mivel jó részüket állás- vagy nyugdíjvesztés is érte, ez súlyosan érintette őket). Az Akadémia 1989. májusi közgyűlése hatálytalanította a tanácskozó taggá minősítést, és a szóban forgó tagságokat folyamatosnak nyilvánította. Tanácskozó taggá – a Magyar Tudományos Tanácsnál hozott viták után kialakított lista alapján – 122 tudóst minősítettek vissza. Ezzel és a november 29-i alakuló közgyűlésen megszavazott újabb kizárásokkal és a Széptudományi

Alosztály megszüntetésével sikerült az alapszabályokban rögzített 131 fős létszámot elérni, miközben az Akadémia tagjainak száma október elején még 257 fő volt.

Bírósági ítélet miatt kizárták Császár Elemér fizikust (akit ezért a mai napig nem rehabilitáltak), politikai ok miatt Pap Simont és Moór Gyulát. Megszűntnek tekintette a külföldre távozott Alföldi András, Baranyai Lipót, Bay Zoltán, Békésy György, Beznák Aladár, Deér József, Ivánka Endre, Laki Kálmán, Márai Sándor, Miskolczy Gyula, Szemerényi Oszvald, Thienemann Tivadar, Tóth László, Wolsky Sándor, Zechmeister László és Zilahy Lajos tagságát. Őket az 1989. májusi közgyűlés rehabilitálta, illetve Bay Zoltánt már 1981-ben tiszteleti taggá választotta az Akadémia, de 1989-ben visszaállították a rendes tagságát is. Szemerényi Oszvald és Wolsky Sándor is megérte, hogy visszaállították a tagságát. A Széptudományi Alosztályt megszüntették,

- de a tagok egy része benn maradt: Horváth János, Kodály Zoltán, Schöpflin Aladár, Szabolcsi Bence, Tolnai Gábor, Turóczi-Trostler József, Voinovich Géza, Waldapfel József.
- Másik része tanácskozó tag lett: Eckhardt Sándor, Gulyás Pál, György Lajos, Koltay-Kastner Jenő, Pukánszky Béla, Sík Sándor, Szász Károly, Vargha Damján, Zolnai Béla.
- Megszűnt a tagsága a művészeknek: Alszeghy Zsolt, Áprily Lajos, Borbíró Virgil, Brisits Frigyes, Csathó Kálmán, Galamb Sándor, Herczeg Ferenc, Illyés Gyula, Keresztury Dezső, Pátzay Pál, Ravasz László, Rédey Tivadar és Tamási Áron. (Keresztury Dezsőt 1973-ban levelező tagnak, 1982-ben pedig rendes tagnak választották meg.)
- Külföldi tartózkodása miatt szűnt meg a tagsága Márai Sándornak, Thienemann Tivadarnak és Zilahy Lajosnak.

Ezt a 25 embert az 1989. májusi közgyűlésen rehabilitáltak, és tagságukat folyamatosnak ismerték el. Az *Akadémiai Értesítő* 1949–50-es száma közölte az új tagsági névsort,

és ebből kitűnik, hogy sikerült a tagság kedvező összetételét biztosítani a régi, a politikai hatalomnak nem megfelelő tagok kiszorításával, és helyükbe behozott új, a rendszer mellett elkötelezett tagok megválasztásával (Andics Erzsébet és Hevesi Gyula, illetve tiszteleti tag Gerő Ernő és Révai József).

AZ AKADÉMIA ÚJ SZERVEZETE

Új vezető szervként létrehozták az elnökséget, amely ettől kezdve az egész Akadémia működését irányította. Ezt nemcsak az jelezte, hogy az alapszabályokban a szervezet csúcán jelölték meg a helyét, és a közgyűlés csak az ülések között szerepelt, hanem például az is – bár az alapszabály szerint az Akadémia legfőbb szerve a közgyűlés volt –, hogy a következő évtizedekben a közgyűlési határozatok végleges formái is elnökségi határozatként jelentek meg. Ugyanakkor érdemes megjegyezni – az előbbiekből az is következik –, hogy az akadémiai döntések testületi döntések voltak, és nem egyedül az elnök vagy a főtitkár határozott a legfontosabb kérdésekben. Az elnökség az elnökből, a két alelnökből, a főtitkárból, az osztályelnökökből és öt, a közgyűlés által választott elnökségi tagból állt. (Az elnökség összetétele 1990-ig többször módosult, de lényegét tekintve végig így nézett ki az Akadémia vezetése.) Elnökségi tag először csak tiszteleti vagy rendes tag lehetett, de ezt a pontot már az 1951-es decemberi közgyűlésen módosították, hogy Hevesi Gyula levelező tag is bekerülhessen. Eleinte az elnökség felügyelte a tudományos osztályok munkáját, de aztán az osztályok egyre nagyobb önállóságot szereztek.

Az osztályok irányítására létrehozták a 3–8 tagú osztályvezetőségeket a párttag osztálytagokból. Az osztályvezetőségek 1970-ig működtek, és ők döntöttek a legtöbb kérdésben.

Az összes ülés tisztségviselőket választó jogát és a nagygyűlés tagválasztási jogát az akadémiai tagok összessége alkotta közgyűlés vette át, de 1970-ig szavazati joguk csak a tiszteleti és a rendes tagoknak volt.

213. kép. Az Akadémia 1949. november 29-én megválasztott elnöksége. Ülnök: Gombás Pál és Ligeti Lajos alelnökök, Rusznyák István elnök, Alexits György főtitkár, állnak a választott elnökségi tagok: Novobátczy Károly, Erdey-Grúz Tibor, Straub F. Brunó, Lukács György, Molnár Erik

Ennek alapján az 1949. november 29-i közgyűlés megválasztotta az Akadémia új elnökét, Rusznyák Istvánt, aki a következő 20 évben folyamatosan betöltötte ezt a tisztséget, és az Akadémia főtitkárát, Alexits Györgyöt, aki előtte a Magyar Tudományos Tanács főtitkáráként már jelentős szerepet játszott az Akadémia szocialista átszervezésében. Az elnökségi tagok egy része szintén a Tudományos Tanács tagja volt: Fogarasi Béla, Gombás Pál, Lukács György, Mihailich Győző, Rusznyák István, Straub F. Brunó, mások pedig az Akadémia Igazgató Tanácsa tagjaként játszottak jelentős szerepet az átszervezésben, mint például Erdey-Grúz Tibor vagy Ligeti Lajos. Furcsa kettősség jellemezte az új elnökséget, mert bár a feladatuk egy az eddiektől eltérő akadémiai szervezet kiépítése volt, neveletésük, tudásuk alapján még nagyon sokban kötődtek a régihez és annak a hagyományaihoz. Elég, ha azt nézzük, hogy az új elnökség a régi akadémikusokról készült képcsarnok alatt készítette el a fényképet magáról.

Az új alapszabályok megváltoztatták a tudományos osztályok szerkezetét, amely az 1950-es éveket jellemző állandó átszervezések miatt többször is módosult. 1949-ben az osztályok számát 4-ről 6-ra emelték, külön osztálya lett a biológia-, az agrár-, a műszaki és az orvostudományoknak.

A 125 ÉVES ÉVFORDULÓ

1950. november 26. és december 2. között ünnepi nagygyűléssel emlékeztek meg az intézmény 125 éves fennállásáról. Erre több külföldi tudóst is meghívtak, hogy megmutassák nekik, milyen az újjászervezett szocialista Akadémia. Az ünnepségeket áthatotta a szovjet (de leginkább a sztálini) tudomány dicsérete. Ez nemcsak az előadásokban jelentkezett, hanem az épület dekorációjában is. Eddigre már befejeződött a háborús károkból való helyreállítás, de még alapvető változások nem történtek, így a kornak megfelelő terem-

dekorációval leplezték a múlt néhány nem megfelelő emlékét. A Díszteremben a szovjet mintára kialakult személyi kultusz jegyében kifüggesztették Lenin, Sztálin és Rákosi Mátyás képét. Az előadótermek díszítését – a képeket, a drapériákat és a jelmondatokat – a Dekoráció Nemzeti Vállalattól rendelték meg, és természetesen egyeztettek a pártközponttal is, ahonnan felhívták a figyelmet, hogy a Rákosi- és Sztálin-idézetek mellé az Akadémia alapítására utaló Bessenyei- és Széchenyi-idézetek is kerüljenek a falra (sic!). A Széchenyi-idézet elég hosszú volt ahhoz, hogy eltakarja az előcsarnokban levő *Erzsébet királyné Deák Ferenc ravatalánál* című domborművet. A meghívott vendégek főként a szocialista országokból érkeztek, de volt egy francia biológus is, Marcel Prenant, aki a francia kommunista párt tagjaként kapott meghívást.

AZ 1950-ES ÉVEK TOTÁLIS DIKTATÚRÁJA

Az előbbiekből már kiderült, hogy az ötvenes évek elején szoros, folyamatos pártirányítás biztosította a politikai hatalom érdekeinek érvényesülését az Akadémia munkájában éppen úgy, ahogy az már a Tudományos Tanácsnál kialakult. Az első időkben a tagválasztástól kezdve minden fontosabb elnökségi határozat mögött pártkollégiumi döntés állt. A pártkollégium munkájában többen részt vettek az Akadémia vezetéséből, és az előterjesztéseket is ők készítették, de az ide kerülő kérdésekben a pártvezetőkkel együtt döntöttek a pártközpontban tartott pártkollégiumi üléseken. Az Akadémia vezetői a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) Központi Vezetősége illetékes titkárának, illetve megfelelő osztályának felügyelete mellett végezték munkájukat. A pártközponttal történő egyeztetés 1989-ig sosem szűnt meg, de 1953-tól folyamatosan lazult ez a kapcsolat, és már nem kellett minden apró kérdésben jóváhagyást kérni.

A sztálinista-rákosista rendszert a valódi és a képzelt ellenség elleni állandó küzdelem, az osztályharc hangsúlyozása jellemezte. Az ellenség megtörésének egyik eszköze a kitelepítés volt. A politikailag veszélyesnek minősített rétegeket (kulákok, a volt politikai-gazdasági elit és az

önállóan gondolkodó értelmiség) „kényszerlakhelyre”, addigi lakóhelyükről távolra, embertelen körülmények közé költöztették, és általában mezőgazdasági jellegű munkára kényszerítették. Ez a rendelkezés érintette az Akadémia volt tagjait, például Kornis Gyulát, vagy az akadémikusok hozzátartozóit. Az érintettek vagy hozzátartozóik több esetben kérték az Akadémia vezetőinek a segítségét, akik többször írtak a belügyminisztériumnak, de hogy milyen eredménnyel, arra az Akadémián maradt levelekből nem derül fény.

A SÁNTHA-ÜGY

A fentebb említett megfélemlítési politikának volt köszönhető Sántha Kálmán kizárása. Sántha Kálmán a harmincas-negyvenes évek egyik legkiemelkedőbb magyar ideggyógyásza volt, aki Rockefeller-ösztöndíjjal kijutott az Egyesült Államokba is, ahol a kor legmodernebb idegsebészeti eljárásait sajátíthatta el. Hazatérése után hamarosan egyetemi tanár és a debreceni idegklinika igazgatója, majd az orvosi kar dékánja lett, és az ő bátor kiállásának köszönhető, hogy a háború utolsó időszakában nem fosztották ki az egyetemi klinikákat. Bár baloldali érzelmű ember volt, nem lépett be a kommunista pártba, akármennyire is agítálták, viszont a háború után alakult Magyar Tudományos Tanácsban aktív szerepet vállalt, így tevékenyen részt vett a tudományos élet szocialista újjászervezésében. Csakhogy hamarosan azzal kellett szembesülnie, hogy az országban zajló folyamatokkal egyre kevésbé tud közösséget vállalni, önálló gondolkodása nem illett bele a kialakuló diktatúra világába, így 1949 novemberében lemondott a Magyar Tudományos Tanácsban viselt tagságáról.

1950-ben megkezdődött a rendőrállam kiépítése és a totális terror korszaka a magyar politikai életben. Ebben a helyzetben indítottak támadást Sántha Kálmán ellen a debreceni egyetemen 1951 januárjában. Nem sokkal később, az MTA Orvosi Tudományok Osztályának március 5-i osztályvezetőségi ülésén Havas András, az osztályvezetőség tagja, régi kommunista orvos bejelentette, hogy az

Egészségügy-minisztériumba feljelentés érkezett arról, hogy Sántha professzor előadásában olyan kitéltet használt, hogy a sztahanovisták között gyakrabban fordulnak elő bizonyos elmebetegségek. Közben elkezdődött a párton belüli tisztogatás is, 1951. április 21-i az MDP Politikai Bizottság ülésén Rákosi bejelentette a Márciusi Front debreceni tagjainak (Kállai Gyula, Losonczy Géza, Újhelyi Szilárd és Tariska István) letartóztatását. Tariska 1939-től 1943-ig Sántha klinikáján volt gyakornok. Ezután már az Akadémián is teljes erővel szervezték a Sántha elleni „boszorkányper”-t. 1951. június 1-jén az Orvosi Tudományok Osztálya nyilvános osztályülésén felkért hozzászólók ítélték el Sántha viselkedését, majd az Osztály zárt ülésén megszavazták a kizárását, és ezt az elnökség 1951. június 18-i ülésén a 2/1951 határozatával hagyta jóvá. (A Sántha-ügyről több tanulmány is született, a történetet megírta a felesége, Majerszky Klára, illetve Huszár Tibor egy teljes könyvben tárta fel az ügy hátterét.)

Már 1953 után elkezdtek a kollégák keresni a professzor rehabilitálásának a lehetőségét. 1956-ra a politikai légkör enyhülésével megváltozott a helyzet, és az orvostársadalomban az is közismertté vált, hogy Sántha nagyon beteg. 1956. május 14-én Rusznyák elnök levelet írt Andics Erzsébetnek, az MDP Központi Vezetősége Tudományos és Kulturális Osztálya vezetőjének, hogy a májusi közgyűlésen szeretnék visszavenni a rendes tagok közé Sánthát. Levelében azonban azt is leszögezte, hogy

„Hangsúlyozni kívánjuk, hogy az Akadémia Elnöksége annak idején véleményünk szerint helyesen járt el, és nem téves adatok alapján, hanem a tények és az összes körülmények figyelembevételével mérlegelte Sántha Kálmán professzor magatartását, ezért javaslatunk nem rehabilitációra, hanem arra vonatkozik, hogy méltányosságból és az eltelt idő óta végzett jó munkája eredményeként az Elnökség tekintsen el a kizáró határozat hatályától.” (AL 3. Elnök [Rusznyák] 4/5/1)

A közgyűlés ilyen értelemben határozott, de Sántha ezt természetesen nem fogadta el. Végül hosszas levelezés,

egyeztetés után 1956. augusztus 1-jén az elnökség tagjai aláírták a következő körlevelet:

„A Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége újból foglalkozott azzal a határozattal, amellyel Sántha Kálmán rendes tagot, az Alapszabályok 17. §-a alapján, 1951. július 14-én tagjai sorából kizárta. Minthogy arra a megállapításra jutott, hogy a kizárás kellő alap nélkül történt, akkori határozatát hatálytalanítja.” (Uo.)

A rehabilitáció azonban megkésve érkezett Sántha számára, mert ekkor már kórházban feküdt, és 1956. december 12-én elhunyt.

TUDOMÁNYOS MINŐSÍTÉS

A tudomány és a felsőoktatás szocialista átszervezése a régi egyetemi fokozatok (doktor, habilitáció) megszüntetésével és új fokozatok bevezetésével járt. Az 1949-es átszervezés után az Akadémia az ország legfelsőbb tudományos intézménye lett, így vált a tudósképzés és minősítés is az Akadémia feladatává. Az 1950. évi 44. számú törvényerejű rendelet kimondta, hogy

„A Magyar Népköztársaságnak a szocializmus építése során olyan magas színvonalú tudományos képzettséggel rendelkező, a néphez hű tudósokra van szüksége, akik a korszerű, haladó tudományt a dolgozó nép ügyének szolgálatába állítják. Ezért a Magyar Népköztársaság a haladó tudomány nagyszámú kiváló művelőjének képzése, a tervszerű tudományos és szakmai utánpótlás biztosítása érdekében, a Szovjetunió élenjáró tudományos kádereképzésének példájára a »tudományok kandidátusa« tudományos fokozatot rendszeresíti.”

A minősítés lebonyolítására, az aspiránsképzés megszervezésére létrehozták az Akadémia keretében működő Országos Tudományos Képesítő Bizottságot. Az 1951. évi 26. számú törvényerejű rendelet pedig módosította a minősítés

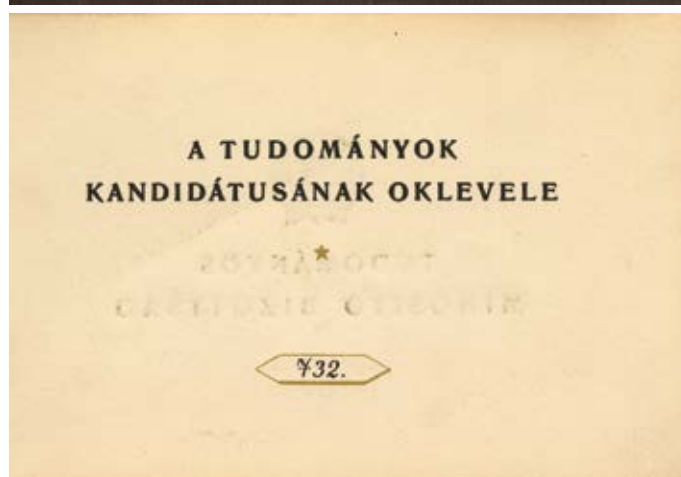
szervezetét is, ettől kezdve 1994 végéig a Tudományos Minősítő Bizottság (TMB) intézte a képzést és adta a tudományos fokozatokat, az újonnan bevezetett tudományok doktora és az előző rendelettel bevezetett kandidátusi fokozatot. Ettől kezdve a régi címeket nem használhatták (egyetemi doktor, magántanár), de a rendelet lehetőséget adott a címüktől megfosztott tudósoknak, hogy kérvényezzék eddigi munkásságuk alapján a kandidátusi, illetve doktori fokozatot. Így a TMB első feladata ezeknek a kérvényeknek az elbírálása volt. Három ülésen (1952. július 14.; 1952. október 18.; 1952. december 31.) foglalkoztak ezzel, és így 855-en kaptak fokozatot (kandidátusit vagy doktorit) addigi munkásságukra. A lezárult folyamatról így számolt be az elnök az 1953-as közgyűlésen:

„A minősítés általában kielégítő eredménnyel járt, a nagytömegű munkába azonban csúsztak be hibák is. A munkálatokat a TMB 13 szakbizottsága végezte el, többségük a feladat fontosságának megfelelően szigorú mértékkel mérte és tette meg javaslatát a fokozatok odaítélésére. Az egyes szakbizottságok azonban nem mértek azonos mértékkel.” (Akadémiai Értesítő, 1953. 175.)

Ezzel lezárult az a folyamat, amely a Magyar Tudományos Tanács felállításával kezdődött, és amelynek az volt a célja, hogy azokat a tudósokat, akik nem felelnek meg az új politikai rendszernek, és akikről nem várható a szocializmus építése, kizárja a tudományos életből. A következő évtizedekben a TMB munkáját az aspiránsképzés és a disszertációs védések megszervezése jelentette. Ennek a hivatali rendszere többször változott, de 1994 végéig a tudományos fokozatok (kandidátus, tudományok doktora) odaítélése a TMB feladata volt.

1956 AZ AKADÉMIÁN

1956 őszén, a forradalom első hetében az Akadémia székházának környékén is heves utcai harcok zajlottak, a székházat két belövés is érte, de ezenkívül semmi sem történt.

214. kép. Aujeszky László meteorológus kandidátusi oklevele. A meteorológusok vagy a fizikai tudományokból, vagy a földrajztudományokból kaptak oklevelet

Miután elültek a harcok, október 30-án jöttek be először a dolgozók a székházba. Megjelent Szalai Sándor szociológus levelező tag, akit tavasszal rehabilitált az Akadémia, miután 1950-ben kizárták, mert a bíróság a Szakasits-perben elítélte. 1956-ban szabadult, utána visszavették az Akadémia tagjai közé. Szalai azzal a céllal jött, hogy az Akadémián is meg kell alakítani a Forradalmi Bizottságot, és rögtön intézkedett is egy kiáltvány megfogalmazásáról, amelyben a nemzetközi tudósközvélemény támogatását kérték a magyar szabadságharc számára. A kiáltvány azonban nem nyerte el minden akadémikus tetszését (hiszen azt csak pár emberrel tudták telefonon megbeszélni), így másnap megjelent egy ellenkiáltvány is a *Népszava* – jobban mondva *Népakarat*, mert november 1-jétől kettévált a lap – 1956. november 2-i számában, amely megkérdőjelezte a nemzeti bizottság felhatalmazását, és a közgyűlés összehívását követelte a megfelelő személyi és szervezeti változtatások véghez vitelére. Az első kiáltványra rögtön megérkezett J. D. Bernal, ír kommunista fizikus, az MTA tiszteleti tagjának támogató távirata, amelyet Szalai Sándor meg is jelentetett (*Népszava*, 1956. november 1-jei szám). Az Akadémia vezetői lassan reagáltak, Rusznyák elnök január 12-én levélben, míg Jánossy Lajos ugyanekkor a sajtón keresztül köszönte meg a felajánlott segítséget. 1957 áprilisában pedig a megváltozott politikai helyzetben meghívták Bernalt, hogy a saját szemével nézze meg: itt minden rendben van. Bernal néhány napot töltött csak Magyarországon, de látogatása végzetével – a Kádár-kormány propagandájának megfelelő hangnemben – több cikket is írt arról, hogy milyen jó ütemben folyik az élet helyreállítása az ellenforradalmi események után.

Szalai Sándor vezetésével az Ideiglenes Ügyintézőség november 3-ra összehívott egy tagértekezletet, amelyre meghívták az Akadémia levelező és rendes tagjai mellett az 1949-ben tanácskozó taggá minősített tagokat is. Az értekezlet legfőbb célja az Akadémia működésének a biztosítása volt, és megválasztották az Akadémia Nemzeti Bizottságát, melynek elnöke Kodály Zoltán, titkára pedig Nizsalovszky Endre lett. Kodály azonban nem volt jelen,

mert Galyatetőn üdült, és Nizsalovszky csak november 13-án tudta őt értesíteni. Kodály, bár előzetesen azt jelezte, hogy elvállalja az elnökséget, a megváltozott politikai helyzetben táviratban azt írta, hogy mégsem vállalja.

1956. november 4-én azonban megindultak a szovjet tankok a forradalom ellen, és november 7-én a Kádár János vezette forradalmi munkás-paraszt kormány első rendeletei egyikével visszaállította az állami intézmények október 23. előtti jogállását és akkori vezetését, egyben a forradalmi és nemzeti bizottságokat megfosztotta intézkedési joguktól, tanácsadó testületként ismerve el csak ezeket. Az MTA Nemzeti Bizottsága így még összeülhetett november 20-án, de az első ülésük egyben az utolsó is volt. Ezután néhány hétig az Akadémia elnöki tisztségét Ligeti Lajos alelnök, a főtitkári teendőket Bognár Géza főtitkárhelyettes látta el, mivel még november elején az elnök és a főtitkár bejelentette, hogy a legközelebbi közgyűlésen lemond, addig is visszavonul az ügyek intézésétől, és kiveszi évi rendes szabadságát.

Az MTA 1956 májusában választott elnöksége a forradalom után 1956. december 1-jén ült először össze. Az ülés tudomásul vette az elnök és főtitkár lemondási szándékát és Straub F. Brunó elnökségi tag lemondását. Az Elnökség utasítást adott az Akadémia valamennyi szerve működésének megkezdésére (ennek egy érdekes apró következménye az volt, hogy december 1-jével újrakezdték az iktatást). De a politikai helyzet még jó ideig cseppfolyós volt, így a következő hónapokban a tudományos osztályok még tárgyalták a tanácskozó tagok rehabilitálását. A Tudományos Minősítő Bizottság pedig 1957. január–február folyamán 53 idős, elismert tudósra, akik eddig politikai okok miatt nem kapták meg a tudományok kandidátusa, illetve doktora fokozatot, megadta azt.

1957. január 26-án az MTA tagjai újabb tagértekezletet tartottak, de ezt már az Elnökség hívta össze. Itt megvitatták az Akadémia helyzetével és működésével kapcsolatos kérdéseket. Bognár Géza főtitkárhelyettes beszámolója után a tagértekezlet felkérte a jelenlevő elnököt és a főtitkárt, hogy a legközelebbi közgyűlésig vegyék át újból az Akadémia vezetését, mert nagy szükség van rájuk a fo-

lyó évi költségvetési tárgyalások előkészítésében (ugyanis a forradalmi őszi miatt az Akadémia nem rendelkezett 1957-re elfogadott költségvetéssel) és az ügyintézés folytonossága miatt. Rusznyák és Erdey-Grúz ezt elfogadta, és munkába állt, de míg Rusznyák az év végi közgyűlésen újra vállalta az elnökséget, Erdey-Grúz már nem indult a főtitkári posztért. Február elsejétől már mindketten folyamatosan dolgoztak, és az iktatott iratok között annak is van nyoma, hogy jó néhány esetben kiálltak azon akadémiai dolgozók mellett, akiket a rendőrség zaklatott. Azonban a helyzet lassan stabilizálódott, így csak 1957 decemberében merték összehívni a tisztújító közgyűlést.

A forradalom utáni visszarendeződés megindulását jelzi az 1957. május 7-én megjelent, a tudományos fokozatok elnyerésének átmeneti felfüggesztéséről szóló 1957. évi 31. törvényerejű rendelet is, majd az 1958. évi 29. törvényerejű rendelet, amely újjászervezte a TMB-t. Az 1957-ben adott fokozatokat nem merték visszavonni, de 1958–1959-ben soron kívül adtak fokozatot azoknak a tudósoknak (51 fő), akikre a szocialista újjáépítésben számítottak. Az 1956 utáni megtorlások nagyon enyhék voltak az Akadémián, a forradalomban részt vevő akadémikusok csak figyelmeztetést kaptak, senkit sem zártak ki emiatt (kivéve Abay Gyulát, akit megfosztottak – az akkorra már az alapszabályban nem létező – tanácskozási tagságától).

AZ AKADEMIAI KUTATÓHÁLÓZAT KIALAKULÁSA

Rusznyák István 1950. november 26-án az ünnepi ülés elnöki megnyitójában ezt mondta: „Megkezdjük az Akadémia saját intézeti hálózatának kiépítését. Perspektívában ezek az intézetek lesznek majd a magyar tudománynak az alapvető, elvi kérdésekkel foglalkozó gócpontjai. Jelenleg van már Alkalmazott Matematikai, Biokémiai, Agrobiológiai Intézetünk, Elektronmikroszkópiai Laboratóriumunk, és épül a Központi Fizikai Kutató Intézet. Előrelátható, hogy az intézetek száma évről-évre növekedni fog.” (*Akadémiái Értesítő*, 1950, 10.) Az intézethálózat kialakítása

szovjet mintára történt, de az önálló, egyetemtől független kutatóhelyek létrehozása nem „szovjet találmány”, ugyanis 1924 után a szovjet vezetők célja az volt, hogy a Nyugatot utol kell érni gazdaságban, kultúrában, és ezt csakis a tudományos-technikai bázis fejlesztésével lehet elérni, így a német és francia állami tudománypolitika mintájára alapították meg a központi, nagy, önálló szocialista kutatóintézeteket. Magyarországon elsőként a Központi Fizikai Kutatóintézet szervezését és építését kezdték el, ugyanis a negyvenes évek második felében – az atombomba hatására – a fizika jelentősége megnőtt. A „Központi” azt jelentette, hogy több tudományterülettel foglalkozó nagy intézet, az országban a legnagyobb (létszámban és a költségvetési támogatásban is). Papíron nem sokkal utána megalapították a Kémiai Kutatóközpontot és a Kísérleti Orvostudományi Intézetet is, de ezek egy ideig még az egyetemen, klinikán működtek, az önálló, laboratóriummal rendelkező épületek felépítésére csak a hatvanas években került sor.

Az akadémiai intézethálózat nemcsak újonnan alapított intézetekből állt, hanem akadémiai felügyelet alá kerültek olyan régebben alapított intézetek, mint a tihanyi Biológiai Kutatóintézet, amely Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter érdeméből épült fel és nyílt meg 1927-ben, vagy az 1941-ben alapított Teleki Pál Tudományos Intézetből létrejövő Állam- és Jogtudományi Intézet, Történettudományi Intézet és Nyelvtudományi Intézet.

A hatvanas években valósult meg a Szegedi Biológiai Központ létrehozása. Miután sikerült elérni, hogy a biológiának önálló osztálya legyen az Akadémián (1962), lehetőség nyílt egy biológiai kutatóintézet alapítására. Az intézet elhelyezésével kapcsolatban nagy viták voltak, végül Szegedet választották. Az intézmény létrehozásában Straub F. Brunó mellett Szentágothai János és Láng István játszottak komoly szerepet. 1971 áprilisában Erdey-Grúz Tibor, az Akadémia elnöke ünnepélyes keretek között fölavatta az első szakaszban fölépült szárnyat. Az elkészült Központ első főigazgatója Straub F. Brunó lett, és 1973. október 11-én sor került az ünnepélyes avatásra is, ezen megjelent a hajdani szegedi kutató, a Nobel-díjas Szent-Györgyi Albert is.

1956-ban az akadémiai intézetek száma 23, 1969-ben pedig 41 kutatóintézet volt. Ebből láthatjuk, hogy az akadémiai kutatóintézetek száma 20 év alatt számottevően megnövekedett. Az intézetek átlagos nagysága is jelentősen emelkedett: 1950-ben egy kutatóintézetre átlagosan 14 dolgozó és 250 000 Ft összegű költségvetési támogatás jutott, 1969-ben pedig már 112 fő dolgozóról, és 8 130 000 Ft összegű költségvetési támogatásról beszélhetünk.

AZ 1970-ES ÁTSZERVEZÉS

Ez a növekedés szükségessé tette az akadémiai szervezet átalakítását. Erdey-Grúz elnök így fogalmazott az 1970-es közgyűlésen:

„A mennyiségileg megnövekedett és minőségileg jelentősen megváltozott akadémiai kutatási bázis régi módon való irányítása mind nehezebbé vált, és óhatatlanul a bürokrácia növekedésének a veszélyével jár. Nagyobb teret kell most már adni az intézetek önálló tevékenységének, és ennek megfelelő új irányítási munkastílust kell kialakítani intézeteink szakigazgatásában.” (Magyar Tudomány, 1970/3. 151.)

1970-ig ugyanis az intézetek irányítása, a tudományos minősítés és minden egyéb munka is a tudományos osztályokra hárult.

Már a hatvanas években felmerült, hogy ez a szervezeti rend nem megfelelő, de az átalakítás igénye megerősödött azután, hogy 1968-ban Aczél György, a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága (MSZMP KB) titkárának vezetésével elkezdődött a párt tudománypolitikai irányelveinek az előkészítése, és a tudományos kutatások irányításának vizsgálatára több bizottság is létrejött. A munkában számos akadémiai vezető is részt vett. Itt alakult ki az az álláspont, amelyet 1969 júniusában az MSZMP KB tudománypolitikai irányelvei is megfogalmaztak, hogy szét kell választani a szakigazgatást és a testületi munkát. A következő hónapokban az egész Akadémia ezen a kér-

désen dolgozott, majd az elnökség októberben megvitatta az Akadémiáról szóló új rendelet tervezetét, novemberben pedig kialakította javaslatát az új alapszabályra, végül decemberben megjelent a Magyar Tudományos Akadémiáról szóló, 1969. évi 41. számú törvényerejű rendelet. Igaz, hogy először sokan nem lelkesedtek az átszervezésért, de megtalálták hozzá a távoli példát is, az 1970. februári közgyűlésen a leköszönő Rusznyák elnök ezt mondta:

„Talán érdekelni fogja közgyűlésünk résztvevőit, hogy az Akadémia történetében nem ez az első eset, amikor a tudományirányítást elválasztják a szakigazgatástól. Pontosan 100 évvel ezelőtt Arany János és Eötvös József kidolgozták az Akadémia akkori új alapszabályait, amelyek ki-mondták, hogy szigorúan el kell választani a gazdasági vezetést a tudományirányítástól.” (Magyar Tudomány, 1970/3. 145.)

A 41/1969. számú törvényerejű rendelet más, mint az előzők, mivel részletesen szól az akadémiai vezetők feladatáról, amelyet máskor az alapszabályokban fogalmaztak meg. Az 1. § kimondta:

„Az Akadémia részt vesz a tudományos kutatások országos irányításában és kutatóintézményeiben, valamint tagjainak munkásságával gondoskodik a tudomány műveléséről, illetőleg irányítja az intézményeiben folyó kutatásokat. Ennek megfelelően az Akadémia egyrészről tudományos testületként működik, másrészről pedig intézményeinek irányítását tudományos szakigazgatási szervként látja el.”

Húsz évvel később, az akkori főtitkár, Láng István így emlékezett erre vissza:

„Az intézményhálózat felügyelete a főtitkár felelőssége lett, akit a Minisztertanács nevezett ki az Akadémia közgyűlésének javaslatára. A testületi szervek, vagyis közgyűlés, elnökség, osztályok azóta tanácsadó, véleményező feladatot látnak el az akadémiai intézetek vonatkozásában. Nincs közvetlen döntési és utasítási jogkörük. A főtitkár egy-

személyi felelősséggel intézkedik. Tevékenységéért a Minisztertanácsnak felelős. Munkájáról beszámol a közgyűlésnek és az elnökségnek, elősegíti a testületek véleményének és ajánlásainak érvényesülését.”

Következő mondataiban pedig arra hívta fel a figyelmet Láng István, hogy

„Ez a működési mechanizmus nem azonos a Szovjet Tudományos Akadémia intézetfelügyeleti mechanizmusával. Az MTA kutatóintézeteket irányító tevékenysége tulajdonképpen egy sajátos átmenet a kelet-európai modell és a nyugat-európai nemzeti kutatóközpontok állami felügyeleti modellje között. Ez utóbbi esetén ugyanis szintén kormányzati szerv nevezi ki a kutatóközpont vezetőjét meghatározott időre. Tehát a mai akadémiai kutatóintézeti felügyeleti és irányítási mechanizmust számos negatív jelzővel lehet illetni, de nagyon kérem az érintetteket, hogy azt a bizonyos sztálini modell jelzőt ne alkalmazzák, mert azzal az elmondottak szerint csak saját tudatlanságukat bizonyítanák.” (Láng István: Mérlegen az akadémiai kutatóhálózat, Magyar Tudomány, 1990/4. 436.)

Az elnököt mint a tudományos testület vezetőjét a közgyűlés választotta határozott időre, tevékenységéért a közgyűlésnek volt felelős, de tiszttségében a Népköztársaság Elnöki Tanácsa erősítette meg.

1977-ig ennek a munkamegosztásnak megfelelően külön szervezeti egység volt az MTA Tudományos Testületi Titkársága és a Központi Hivatal. (Ezért került a Magyar Tudomány 1978. évi különszáma, a Fanyar Tudomány címlapjára a kétféjű sas karikatúrája. Lásd: 278. kép, 210. oldal.) Személyi okokból és több tisztázatlan hatásköri kérdés miatt azonban a tudományos testületek és a tudományos szakigazgatás együttműködése nem volt zavartalan, és felesleges párhuzamosságok is kialakultak, ezért 1977-ben megjelent a 3/1977 (A.K.8.) MTA-F. számú utasítás, amely egy hivatali szervezetben egyesítette a két egységet, és a hivatali szervek munkájának koordinálására létrehozta a hivatalt vezetői funkciót.

150 ÉVES ÉVFORDULÓ

Az előkészületek már megkezdődtek a hetvenes évek elején, és ennek eredményeként több, az Akadémia történetével foglalkozó alapkutató munka jelent meg: *A Magyar Tudományos Akadémia másfél évszázada, 1825–1975*; *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai, 1825–1973*; Sötér István: *A sas és a serleg. Akadémiai arcképek*; orosz és angol nyelvű összefoglalók az Akadémia történetéről stb.

Az ünnepi megemlékezéseket az alapítókra való emlékezésen kívül áthatotta a szocialista tudománypolitika dicsérete, Kádár János, az MSZMP KB első titkára ezt írta levelében:

„A Magyar Tudományos Akadémia megalapítására olyan korszakban került sor, amikor a történelem a polgári átalakulás feladatait tűzte napirendre, s amikor a társadalmi haladásért, a nemzeti felemelkedésért és a nemzeti függetlenségért vívott harc céljai egybeestek. Az Akadémia létrejötte maga is e küzdelmek egyik jelentős állomása volt. A tudomány a magyar társadalomban azonban csak a felszabadulás után, népi államunkban nyerte el méltó helyét, s az azóta eltelt három évtizedben tudta betölteni az Akadémia azt a funkciót, amelyet megalapítói szántak neki. A szocializmust építő magyar nép olyan feltételeket teremtett a kutatómunka kibontakozásához, amelyek lehetővé tették a magyar tudomány felzárkózását a világ tudományos élvonalához. [...] Pártunk vallja: a tudomány egészséges fejlődése feltételezi a kutatás szabadságát, s támogatja az új felelősséggel kutatókat, az olyan tudósokat, akik az új problémák iránti fogékonyságukat és az új kérdések alkotó megválaszolásának képességét párosítani tudják a népük, hazájuk, a társadalmi haladás és a szocializmus ügye iránti elkötelezettséggel és felelősséggel.” (Magyar Tudomány, 1975/7. 379.)

1975. május 5-én az ünnepi közgyűlésen megjelent számos politikai vezető, Losonczi Pál, az Elnöki Tanács elnöke; Aczél György, a kormány elnökhelyettese, a Tudománypolitikai Bizottság elnöke és Óvári Miklós, az MSZMP

Központi Bizottságának titkára; és eljöttek az Akadémia külföldi tiszteleti tagjai, illetve azoknak a külföldi akadémiaknak a képviselői, amelyekkel Akadémiánk kapcsolatban áll, összesen 21 országból 67 tudós volt jelen. Losonczi Pál üdvözlőbeszéde végén átadta Erdey-Grúz Tibornak az Akadémia részére adományozott Munka Vörös Zászló Érdemrendet.

1976 – A TUDOMÁNYOS KUTATÁSBAN RÉSZT VEVŐ NŐK HELYZETE

1949 előtt nem voltak nők a Tudományos Akadémián, hiszen egyetemet végzett nő is nagyon kevés akadt. Hosszú ideig (1961-ig) csak egyetlen női akadémikus volt, Andics Erzsébet, akinek a megválasztása inkább a kommunisták hatalomra kerülésének köszönhető, mintsem a női eman-

cipációnak. 1952-ben az első tudományos fokozatot (kandidátus, doktor) szerzettek (855) között is csak 23 nő volt.

Az MSZMP KB 1970. februári nőpolitikai határozata és a nők helyzetéről szóló 1013/1970. számú kormányhatározat felhívta az állami és társadalmi szervek figyelmét, hogy az addiginál fokozottabb mértékben törekedjenek a nők helyzetével kapcsolatos problémák megoldására. Ennek köszönhetően 1973-ban egyszerre négy új női levelező tagot választottak (Földváriné Vogl Mária geokémikust, Garas Klára művészettörténészt, Hollán Zsuzsa orvost, Péter Rózsa matematikust).

Az 1975. évi közgyűlés pedig elhatározta egy elnökségi alkalmi bizottság kiküldését, elnöke Szabolcsi Gertrúd biokémikus, az Akadémia levelező tagja volt. A bizottság feladata az volt, hogy vizsgálja meg, milyen intézkedések tehetők a nők tudományos fejlődését hátráltató körülmények megváltoztatására, hiszen az 1973. évi statisztikák már

215. kép. Az 1978. májusi közgyűlés: a fényképen három akadémikusnő is látható, Radnót Magda, Szabolcsi Gertrúd, Garas Klára

azt mutatták, hogy a kutatók mintegy negyede nő. A téma széles körű megvitatására 1976 januárjában ankétot hívtak össze, ahová az Akadémia tagjain kívül mintegy száz, fiatal kutatónő is hivatalos volt. Erről egy rövid beszámoló jelent meg a *Magyar Tudomány* 1976/4–5. számában a 312–313. oldalon (Erdélyi Judit: *Vita a tudományos kutatónők problémáiról*). 1976 márciusában pedig az elnökség megtárgyalta a nők helyzetét sokoldalúan feltáró előterjesztést, és határozatot fogadott el. Az elnökség hangsúlyozta,

„hogy a kutatónők nem kedvezményekre tartanak igényt, hanem arra, hogy objektív biológiai körülményeik figyelembevételével, a férfiakkal egyenlő lehetőségeik legyenek alkotóképességük kibontakozásának előmozdítására. Az elnökség különösen fontosnak tartja, hogy az egyenlő lehetőségekről a diploma megszerzése utáni első 10 évben gondoskodjanak a kutatóhelyek, mert döntően ez a kutatóvá válás időszaka.” (Az Elnökség 17/1976. sz. határozata „A nők helyzete a tudományos kutatásban” című előterjesztésről. Akadémiai Közlöny, 1976/6. 83–85.)

Megállapították azt is, hogy ez az időszak egybeesik a családalapítás időszakával, tehát segíteni kell a kutatónőket, hogy a szülés után minél hamarabb visszatérhessenek a munkába. Ehhez fejleszteni kell a gyerekintézmények hálózatát, és elősegíteni azt, hogy a gyermekgondozási segély időszaka ne legyen holtidő a kutatómunka szempontjából (szakmai továbbképzés megszervezése, otthon elvégezhető kutatási feladatokkal való megbízás, rövid külföldi ösztöndíjak stb.). Így jött létre néhány évvel később, 1984-ben az Akadémiai Óvoda.

A 80-AS ÉVEK

1979. július 26-án lépett életbe a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1979. évi 6. számú törvényerejű rendelete a Magyar Tudományos Akadémiáról. Ebben már világosan megfogalmazták az intézmény kormányzati jellegét, mert amíg az 1969-es törvényerejű rendelet az Akadémi-

át a Magyar Népköztársaság legfelsőbb tudományos testületeként határozta meg, az új törvényerejű rendelet a legfőbb tudományos szervének minősítette, továbbá ki mondta, hogy az elnök a közgyűlés mellett a Minisztertanácsnak is felelős. (A kommunista párt kezdettől kormányzati szerepet szánt az Akadémiának, és ezt az MTA hivatala tekintetében ki is mondta, ahogy ezt az 1953-as májusi közgyűlésen Osztrovszki György bejelentette: „A Magyar Tudományos Akadémia 1952. január 1-vel vált önálló, közvetlenül a Minisztertanács felügyelete alatt működő főhatósággá”. (*Akadémiai Értesítő*, 1953, 176.) 1980-tól kezdve az elnököt is (és az összes akadémiai vezetőt: elnök, főtitkár, főtitkárhelyettesek stb.) öt évre választották, hogy az akadémiai ciklus egybeessen az ötéves terv ciklusával. Érdekes módon 1970-ig fennmaradt a negyvenes években kialakult rend, hogy az elnököt, főtitkárt három évre választják. 1970-es átszervezés után a testületi szervek választási rendje a régi maradt, de a főtitkárt, főtitkárhelyettest már öt évre választották!

Módosult az Akadémia feladatköre is, az is a feladatává vált, hogy tudományági helyzetelemzések kidolgozásával folyamatosan kísérje figyelemmel a hazai és külföldi tudományos élet fejlődését. A helyzetelemzések sorra elkészültek, az osztályüléseken és az elnökségen megvitták, majd a nyolcvanas évek közepén ezek megjelentek az MTA Kutatásszervezési Intézete gondozásával készített sorozatban.

Ugyanakkor az is látszik, hogy az ideológiai nyomás enyhült, a 2. § 1. bekezdése ezt írja:

„Az Akadémia tagjainak munkásságával, és intézményeiben folytatott kutatásokkal, a kutatás elvi és módszertani irányításával, a tudomány és a gyakorlat kapcsolatának fejlesztésével, a tudományos kutatások szabadságának biztosításával és a tudományos közélet demokratizmusának ápolásával gondoskodik a tudomány alkotó műveléséről. Tevékenységével hozzájárul a Magyar Népköztársaság fejlődéséhez és a tudománynak az emberiség egyetemes érdekét szolgáló előrehaladásához.” (Kónya Sándor [1994]: „...Magyar akadémia állíttassék fel...” Akadémiai törvények, alapszabályok, ügyrendek, 1827–1990. 429.)

216. kép. Kádár János látogatása az Akadémián 1981. november 17-én. Óvári Miklós, az MSZMP Központi Bizottságának titkára, az MSZMP Politikai Bizottságának tagja, Pál Lénárd, az MTA főtitkára, Kádár János, az MSZMP Központi Bizottságának első titkára, Szentágothai János, az MTA elnöke és Aczél György, az MSZMP Politikai Bizottságának tagja, a Minisztertanács elnökhelyettese, a Tudománypolitikai Bizottság elnöke

Tehát kimaradt a törvényerejű rendeletből az a rész, amely előírta a társadalomtudományok marxista alapon való művelését. A tudományos fokozatokról és a tudományos minősítésről szóló 1983. évi 23. számú törvényerejű rendelet is leszögezte, hogy a tudományos minősítés célja már nem a marxista világnézetű kutatók képzése, hanem a társadalom és a tudomány fejlődése érdekében kifejtett eredményes tevékenység értékelése. Ezután kaphatott fokozatot néhány egyházi tudósember, mint például Scheiber Sándor, Nyíri Tamás vagy Pákozdy László Márton.

A nyolcvanas évek közepén a Szovjetunió gyengülésének és a gazdasági élet válságának hatására Magyarországon is elindult egy reformfolyamat, és az Akadémia feladatköre is módosult. Az 1986. évi 5. számú törvényerejű rendelet módosította az Akadémiáról szóló 1979-es rendeletet, és az Akadémia kapta meg a megszüntetett Társadalomtudományi Koordinációs Bizottság helyett a társadalomtudományok országos irányítását.

A kutatásfinanszírozás terén nagy változást jelentett, hogy 1986. január 1-jei hatállyal – a Tudománypolitikai Bizottság a 30.020/1985. számú határozata alapján – létrehozták

az Országos Tudományos Kutatási Alapot (OTKA) a színvonalas alapkutatások fokozott támogatására. Az Alap felelőse az MTA főtitkára, Láng István lett, akinek jelentős szerepe volt az OTKA létrehozásában. Ezzel Magyarországon is kialakult a fejlett demokratikus társadalmak gyakorlatához hasonló pályázati rendszer. A pályázatok elbírálását, rangsorolását az Akadémia tudományos testületei, továbbá alkalmi zsűri végezték. Az Alap elkülönített pénzügyi kezeléséről és a szervezéssel összefüggő feladatokról az MTA Központi Hivatala gondoskodott. A kutatások eredményességét pedig szintén az Akadémia tudományos osztályai értékelték a bizottságok és felügyelő szervek közreműködésével.

1987 tavaszától felerősödtek a reformtörekvések, a párt és a kormányzat több kérdésben is kikérte az Akadémia véleményét. Erről az 1989-es közgyűlésen Berend T. Iván elnök így számolt be:

„Közgyűlésünkre készülve kinéztem akadémiai dolgozószobám ablakán. A tér akkor még lombtalan fái között jól látható volt három hatalmas bronzalak: Széchenyi, Deák és Eötvös. Úgy éreztem, figyelnek bennünket. A három óriás, reformos reálpolitikus életműve ma is kötelez. Széchenyi

után hadd idézzem ezúttal Akadémiánk másik volt elnökét, Eötvös Józsefet: »Nem a legdicsőbb, de egy elérhető cél választása illik a férfúhoz, ki gyengévé válik, mihelyt túlbecsülve erejét, abban fáradozik, amiben győznie nem lehet...« Akadémiánknak, úgy vélem feladata és kötelessége, hogy erőink reális értékeléséhez, az elérhető cél megválasztásához a tudomány örök funkciója, a valóság feltárása eszközeivel járuljon hozzá.»

„Most mégis azt emelném ki, hogy Akadémiánk az elmúlt években a szükséges változások és átalakulások egyik szószólója, a helyzet sürgető követelményeit fel nem ismerő politika bírálója volt. Szemben álltunk a '80-as években követett gazdaságpolitikával, bíráltuk azt a stratégiát, amely az egyensúly rövid távú (és rövidlátó) preferenciájával restriktív spirálba rántotta az országot, ismét és ismét újratelve az egyensúlyzavarokat, anélkül, hogy a hosszú távú megoldás útját egyengetni képes lett volna. Nem tekintettük elfogadhatónak azt a »gazdasági-társadalmi kibontakozási programnak« nevezett tervezetet, mellyel az MSZMP 1987 tavaszán lépett fel. Radikális megújulást, s az ehhez szükséges – főbb mozzanataiban kifejtett – fordulatot sürgettünk. Vitában álltunk a rossz, energetika-centrikus beruházási stratégiát kifejező, a nyilvánosságot és ellenőrzést, a hatások és következmények felmérését nélkülöző kormányzati döntéshozatali mechanizmus minden hibáját megtestesítő bős–nagyvarosi vízlépcső ügyében.” (Magyar Tudomány, 1989/6. 450-451. Berend T. Iván itt félreérthetően fogalmazott, mert Széchenyi István sosem volt az Akadémia elnöke, az első elnök Teleki József volt.) Az 1990-es közgyűlési beszámolójában már arról is beszélt Berend T. Iván, hogy „Nemcsak bíráltunk, de a realitásokból kiindulva megvalósítható javaslatot is tettünk. Betartva azonban a játékszabályokat, az ügy szigorúan titkos kezelését, álláspontunkat nem tettük nyilvánosan közzé (erre egyébként nem is lett volna legális hazai fórumunk). Tagságunkat is csak a következő közgyűlésen tájékoztattuk szakértőbizottsági véleményezésünk lényegéről. Nem fordultunk tehát – a rendszeren kívül helyezkedve – a politika ellen. A kritikai együttműködés révén, belülről törekedtünk a változtatásra.” (Magyar Tudomány, 1990/7. 763.)

1987 őszén került az Elnökség napirendjére a tudományos kutatás eredményességének fokozásáról, a működési feltételekről és az Akadémiának az országos irányításban betöltött szerepéről szóló tervezetet. Már ekkor kimondta az Elnökség, hogy ki kell dolgozni az intézmény jövőjével kapcsolatos elképzeléseket, új jogi és új működési konstrukciót. Ezt a következő években több fórumon megtárgyalták, és már itt felmerült az összes kérdés, amely 1990 után is foglalkoztatta az Akadémiát és a közvéleményt. Vita tárgya volt az Akadémia szerepe a változó helyzetben, a tudományos minősítés, az egyetemekkel való viszony és az akadémiai kutatóhálózat. Az utóbbiról az 1988. májusi közgyűlésen Berend T. Iván így beszélt:

„Hogy a bajok forrása talán éppen egy felesleges akadémiai kutatóintézeti hálózat léteben keresendő. Vagy, hogy annyi más tévedéssel együtt, az akadémiai kutatóhálózat idegen rendszerének átültetése is elhibázott volt az ötvenes évek elején, hiszen az alapkutatásoknak az egyetemeken a helyük. Éppen közgyűlésünk megnyitásának ünnepélyes fórumán szeretném a legkategorikusabban cáfolni az ilyen tévedéseket. Hazai kutatóhálózatunk nemcsak hogy nem túlfejlesztett, de minden perdöntő paraméter szerint ráfordításban és létszámban is elmaradott. A nálunk egy főre jutó nemzeti jövedelemben négyszer-ötször gazdagabb országok nyolcszor-tízszor többet fordítanak kutatásra a költségvetésből. [...] De ugyanígy tévedés egy »idegen intézmény« feleslegességéről beszélni. Az Akadémia – ne szerénykedjünk: nemzetközi hírű – kutatóhálózata négy évtized alatt ugyanígy szerves hazai intézménnyé vált, mint – legyen szabad Szabolcsi Miklós tagtársunk szellemes példáját kölcsönözöm – a Bach-korszakban átültetett, akkor nagyon »idegen« gimnázium, ma olyannyira – és joggal – nemzeti értéként kezelt intézménye.” (Magyar Tudomány, 1988/6. 414.)

Az elnök következtetése az volt, hogy az Akadémiát a viták és nehézségek közepette „ez esetben is alapítónk – a Kelet Népeben megfogalmazott – bölcs intelme vezérelte: »most honunk kifejlődését tekintve nem a szónoklati babérokat

szomjazó hév, nem az „éljen” hajhászata, de a mindennapi rendes hangyamunka van a teendők során.» (Uo. 409.)

Ennek jegyében hangzott el a közgyűlés központi előadása is Németh G. Bélától *Nemzeti kultúra – európai kultúra* címmel (*Magyar Tudomány*, 1988/6. 426–437.), majd az 1988. szeptemberi, rendkívüli közgyűlése határozatának megfelelően létrehoztak egy bizottságot az Akadémiáról szóló törvény előkészítésére, illetve az októberi elnökségi ülésen pedig kiküldtek egy bizottságot az akadémikusi visszaminősítések és kizárások elvi kérdéseinek vizsgálatára. (Az Elnökség 43/1988. sz. határozata, *Akadémiai Közlöny*, 1989/1. 5.)

A KIZÁRT AKADÉMIKUSOK REHABILITÁLÁSA

A kiküldött bizottság több hónapon keresztül folytatta vizsgálatát, majd az osztályokon és az elnökségen is tárgyalták a kérdést, végül elkészítették az előterjesztésüket.

„Az alkalmi bizottság elnöke szóbeli kiegészítőjében elmondta, hogy az előterjesztés több elemből áll. Egyfelől magából a véleményből és a javaslatból, másfelől a történelmi előzményeket tárgyaló háttéranyagból, valamint a mellékletekből és a kizárások idején hatályos alapszabályokból. Az előterjesztő szerint az ügyben való állásfoglalás nemcsak azoknak szolgált elégítélt, akiket 1949-ben valamilyen módon alacsonyabb fokozatba soroltak, hanem ez az Akadémiának önmagával szembeni kötelessége is.

Az előterjesztés abból indul ki, hogy akiket 1949-ben egy általános természetű határozattal az Akadémia tanácskozó taggá minősített, azok jogait helyre kell állítani. A második kategóriába azok tartoznak, akik az országot elhagyták, a harmadikba pedig azok, akiket 1949-ben kizártak. Állást kell foglalni a Széptudományi Alosztály megszüntetéséről. Megvizsgálandó továbbá kártalanítás lehetősége, a tanácsköztársasági tevékenységük miatt kizártak rehabilitációja.” (Az MTA Elnöksége 12/1989. számú határozata, *Akadémiai Közlöny*, 1989/6. 97.)

Ez az előterjesztés még nem javasolta a Széptudományi Alosztály tagjainak rehabilitálását. Pár héttel később viszont már így fogalmaztak, hogy bár a közgyűlés szilárdan tartja magát az MTA tudományos köztestület jellegéhez, és nem óhajtja visszaállítani sem a Széptudományi Alosztályt, sem pedig művészeti teljesítmények alapján új tagokat választani, de mivel Széptudományi Osztály tagjai személyesen nem adtak okot a kizárásukra, így a velük szemben elkövetett igazságtalanság orvoslására kizárásukat hatálytalanítja és tagságukat folyamatosnak nyilvánítja. (Az MTA Elnöksége 25/1989. számú határozata, *Akadémiai Közlöny*, 1989/8. 137.) Végül az 1989-es közgyűlés nemcsak az 1949-ben tanácskozó taggá minősítetteket rehabilitálta, hanem mindazokat, akikről megállapították, hogy méltánytalanság történt velük. (Az 1989. májusi közgyűlés határozata.)

A közgyűlési határozat bevezetőjében ezt így foglalták össze:

„olyan időszakban ült össze, amely mind az ország, mind az Akadémia jövője szempontjából sorsfordító jellegű. Magyarország a mély gazdasági és politikai változások korát éli, a sztálini típusú centralizált, monolitikus gazdasági és társadalmi szervezet helyére viták, politikai küzdelmek és feszültségek között a vegyes tulajdonú piacgazdaság, a pluralista jellegű demokrácia strukturái lépnek. E mélyreható és minden tekintetben üdvözlendő folyamatok azonban igen súlyos gazdasági helyzetben, válságjelenségek közepette folynak, a változásokat a lakosság tudatában és a kulturális életben is jelentkező ellentmondások kísérik. [...] A Magyar Tudományos Akadémiának ebben az időszakban egyidejűleg feladata, hogy a maga területén, a maga erejével és kompetenciájával e folyamat kedvező kibontakozását segítse és egyúttal saját magát is megújítva alkalmassá tegye az újjáalakuló ország életében való teljes értékű részvételre.” (Az MTA Elnöksége 30/1989. számú határozata, *Akadémiai Közlöny*, 1989/8. 145.)

A megújuló Tudományos Akadémia ma tartja közgyűlését

A Magyar Tudományos Akadémia a múltban mindig az „előkelő”, a „politikától elvonatkoztatott tudomány” művelését tartotta hivatásának. A magyar népi demokrácia hatalmas eredményei most már a tudósok számára is megvilágították az egyetlen helyes utat: a tudománynak is követnie kellett a társadalmi fejlődést. Az Akadémia tagjai is belátták, hogy az Akadémia alapszabályai és szervezete a feudál-kapitalista világ terheit hordozza magán, hogy megújítása csak akkor lehetséges, ha egész szervezetét átépítik a társadalmi fejlődés és a kor igényeinek megfelelően.

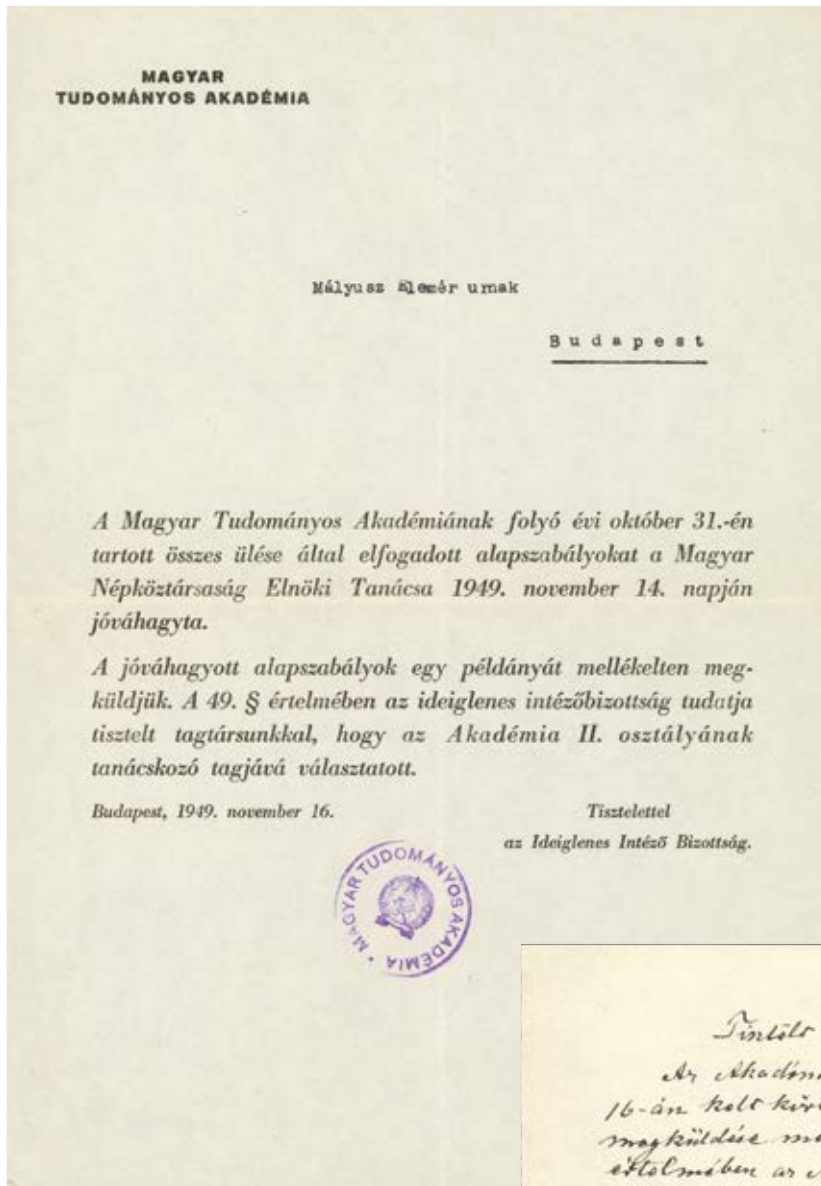
Az Akadémia október 30-i összejövetelén megváltoztatta alapszabályait és újakat fogadott el. Az alapszabálymódosítást több akadémiai bizottság Kodály Zoltánnak elnöklete alatt készítette el. Miután az új alapszabályokat a Népköztársaság Elnöki Tanácsa jóváhagyta, óriási szótöbbséggel új tagokat is választottak, közöttük olyan haladó képviselőit a tudománynak, mint Rudas László, Andics Erzsébet, az orvosprofesszorok közül: Hetényi Géza, Kellner Béla, Gagesi-Kiss Pál. A mérnökök közül: Hevesi Gyula, Bíró Ferenc és mások lettek az Akadémia új tagjai.

Az új alapszabályok hatalmas célokat tűznek az Akadémia elé. „A Magyar Tudományos Akadémia a Magyar Népköztársaság legfelsőbb tudományos intézménye, amely a legkiválóbb tudósokat foglalja magában” — állapítja meg az új alapszabály. Céljaul tűzte, hogy az elméleti és alkalmazott tudományok fejlesztésével és általában a tudomány minden eszközével hozzájáruljon a szocializmust építő népek fejlődéséhez, különösen a Magyar Népköztársaság művelődési és népgazdasági feladatainak megvalósításához.

Kimondja az új alapszabály azt is, hogy az Akadémia *tanulmányozza az ország termelőerőit, tudományos tervet készít és figyelemmel kíséri az emberiség tudományos eredményeit.* Ezenfelül gondoskodik a tudományos munkák elvégzéséhez szükséges munkaerők és eszközök biztosításáról. Támogatja az Akadémia az egyéni tudományos kutatást, ismeretek terjesztésével működik közre a dolgozó nép műveltségi színvonalának emelésében. Változás az is az újjászervezett Akadémia munkájában, hogy az eddigi négy osztály helyett most *hat osztályban folytatja működését:* nyelv- és irodalomtudományok, társadalmi-történeti tudományok, matematikai- és természettudományok, biológiai- és agrártudományok, orvosi tudományok és műszaki tudományok osztályaiban.

Az új Akadémia magáénak vallja történelmi múltjának igazi értékeit, ezt külsőleg is kifejezésre juttatja azal, hogy a megújuló Akadémia igyekszik megtartani tagjai sorában mindenkit, aki eddig tagja volt. De az új szellemet mutatja az, hogy *társadalmi szervek is tehetnek javaslatot tagjelölésre.* Az Akadémia újjászervezése döntő lépést jelent népi demokráciánk művelődési életében. Beteljesését jelenti az átszervezésnek a mai közgyűlés és a november 30-i osztálygyűlések, amelyeken az új elnökséget, illetve az osztályelnököket választják meg.

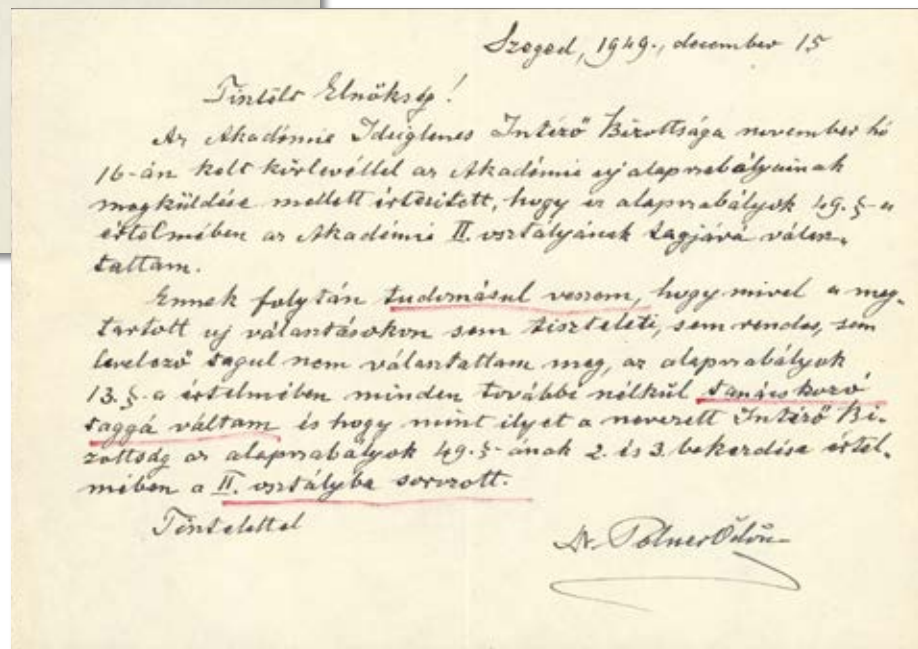
Az újjászülető Tudományos Akadémia nagy példaképe, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája nyomán halad. Igyekszik megteremteni a tudomány és a gyakorlat szoros egységét és minden erejét a szocializmus építésének, az ötéves tervnek a szolgálatába állítja.

218. kép. Az MTA Ideiglenes Intéző Bizottsága értesíti Mályusz Elemért, hogy az Akadémia II. Társadalmi-történeti Tudományok Osztályának tanácskozó tagjává választották, 1949. november 16.

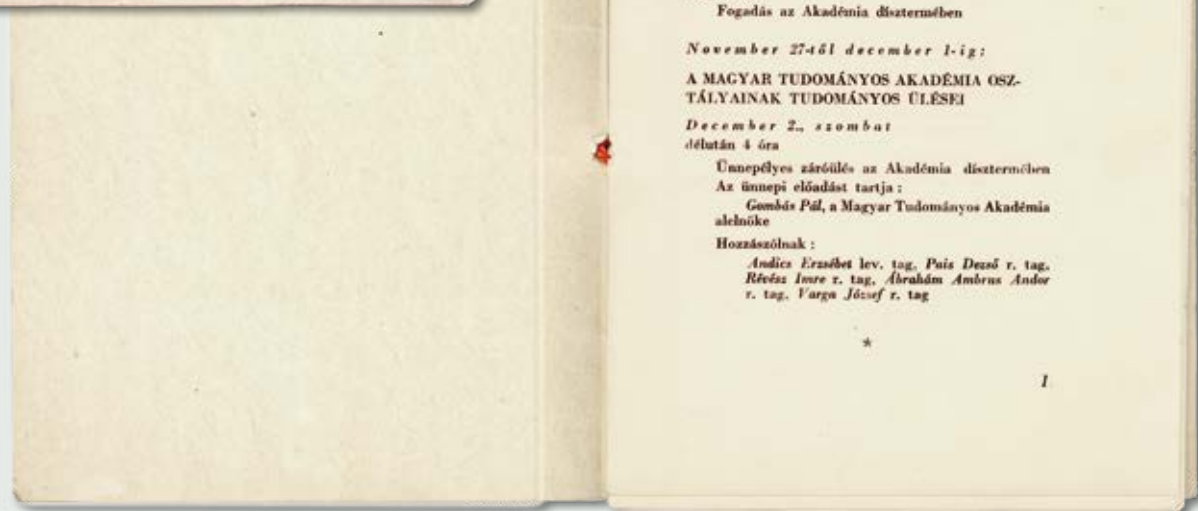
219. kép. Mályusz Elemér
1950 körül

220. kép. Polner Ödön jogász, tanácskozó tag levele

221. kép. Meghívó az Akadémia fennállásának 125. évfordulójára rendezett ünnepi hétre

A
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ÜNNEPI HETÉNEK
PROGRAMMJA

November 26., vasárnap
dél előtt 11 óra

Ünnepi ülés a Magyar Tudományos Akadémia
dísztermében

Elnöki megnyitó

Rusznayk István, a Magyar Tudományos Akadémia
elnöke:

Külföldi vendégek üdvözlése

Fogarasi Béla r. tag:

»A dialéktikus materializmus világnézetének
szerepe a tudományos kutatásban és a Magyar
Tudományos Akadémia feladatai«

Este 8 óra

Fogadás az Akadémia dísztermében

November 27-től december 1-ig:

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA OSZ-
TÁLYAINAK TUDOMÁNYOS ÜLÉSEI

December 2., szombat

délután 4 óra

Ünnepélyes záróülés az Akadémia dísztermében

Az ünnepi előadást tartja:

Gombás Pál, a Magyar Tudományos Akadémia
alelnöke

Hozzászólnak:

Andics Erzsébet lev. tag, Pais Dező r. tag,
Révész Imre r. tag, Ábrahám Ábrám Andor
r. tag, Varga József r. tag

*

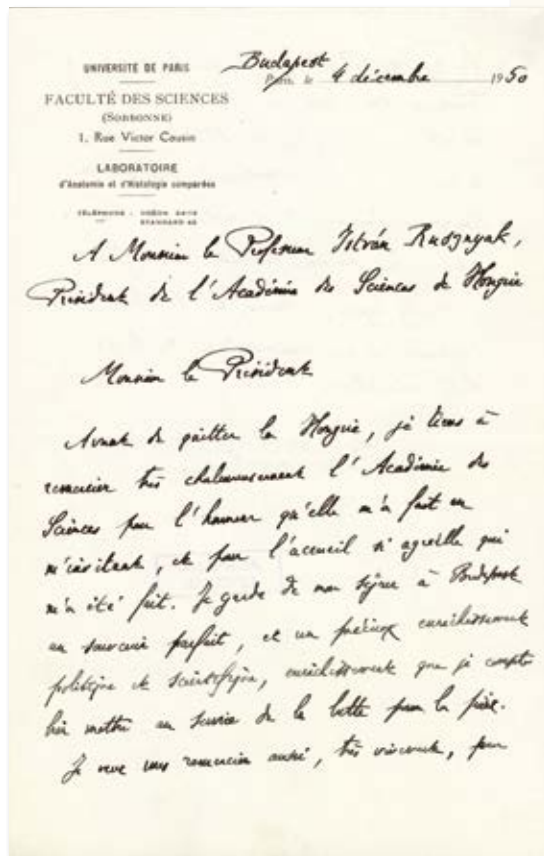

222. kép. Az Akadémia fennállásának 125. évfordulójára rendezett nagygyűlés megnyitója 1950. november 26-án

223. kép. A *Világosság*, a Magyar Dolgozók Pártja napilapjának rajza a 125 éves Akadémiáról

224. kép. A francia vendég,
Marcel Prenant köszönőlevele,
1950. december 4.

Les vœux présents que j'ai en la surprise de
trouver ce soir dans ma chambre. Avec la
médaille commémorative du 15e anniversaire
de l'Académie, ils m'ont fait un
témoignage concret de l'amitié que l'on a
cette de me m'offrir pendant mon séjour.

Veuillez agréer, Monsieur le Président,
l'assurance de ma reconnaissance et de ma
haute considération.

M. Prenant

225. kép. A Népszava rajza a külföldi vendégekről: Mihail Dubinyin
kémikus; Kuo Mo-Zso, a Kínai Népköztársaság miniszterelnök-
helyettese, a Kínai Tudományos Akadémia elnöke, régész; Pak Den
Aj asszony, a Koreai Béketanács helyettes elnöke; Marcel Prenant
francia biológus; Konsztantyin Szkryabin biológus

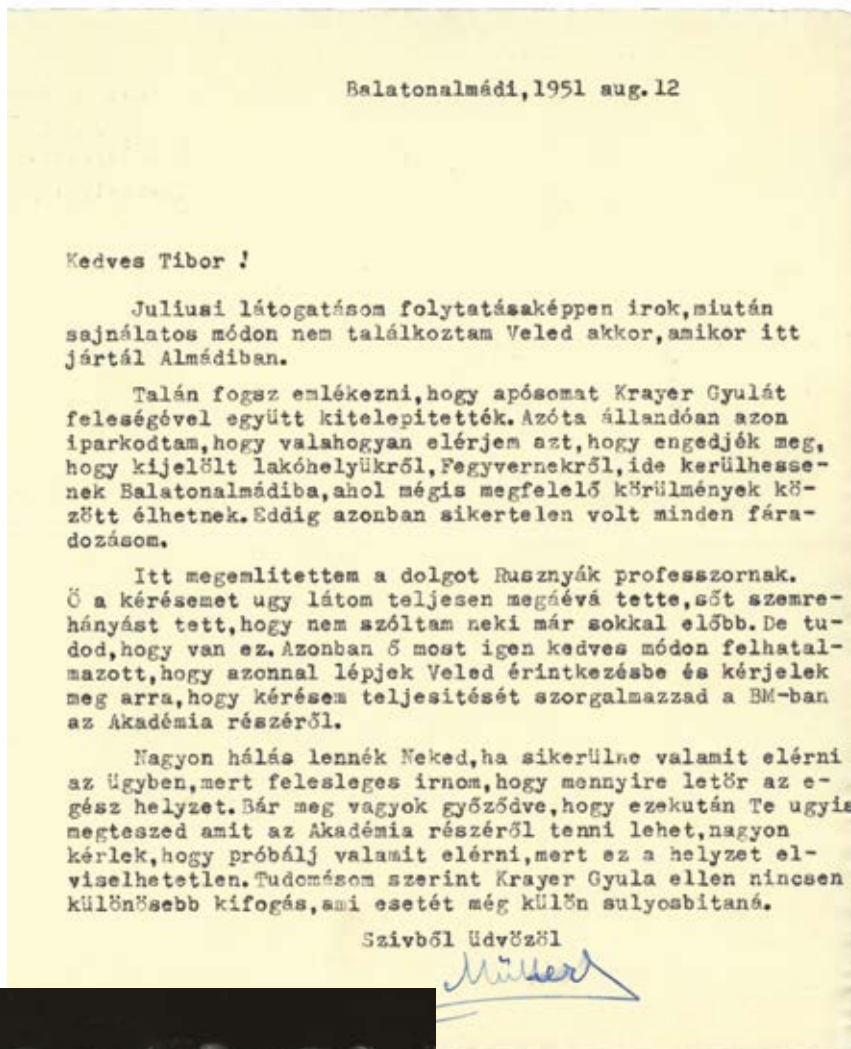
226. kép. Az Akadémia érmet készíttetett két világhírű magyar matematikusról, akik évtizedek óta az Akadémia tagjai voltak: Fejér Lipót 1908 óta akadémiai tag volt...

227. kép. ...és Riesz Frigyes, aki 1916 óta tag volt. Reményi József alkotásai, 1955

228. kép. Müller Sándor kémikus,
az MTA levelező tagjának fényképe

229. kép. Müller Sándor
segítséget kérő levele apósa
kitelepítési ügyében

230. kép. Állami vezetők
az Akadémia nagygyűlésének
ünnepi megnyitó ülésén: Rónai
Sándor, a Magyar Népköztársaság
Elnöki Tanácsának elnöke,
az MDP Politikai Bizottságának
tagja; Dobi István, a Miniszter-
tanács elnöke; Friss István, az
MDP Központi Vezetőségének
tagja, 1951. december 9.

A tudósok balatoni üdülőjében

Balatonvilágoson, a Magyar Tudományos Akadémia üdülőjében pihen és közben dolgozik a magyar értelmiség sok kiváló képviselője. Így látta fotóriporterünk a szabadságukat töltő tudósokat. Turán Pál matematikus készül az őszi matematikai hétre, de azért arra is jut ideje, hogy feleségével ping-pong csatát vívjon

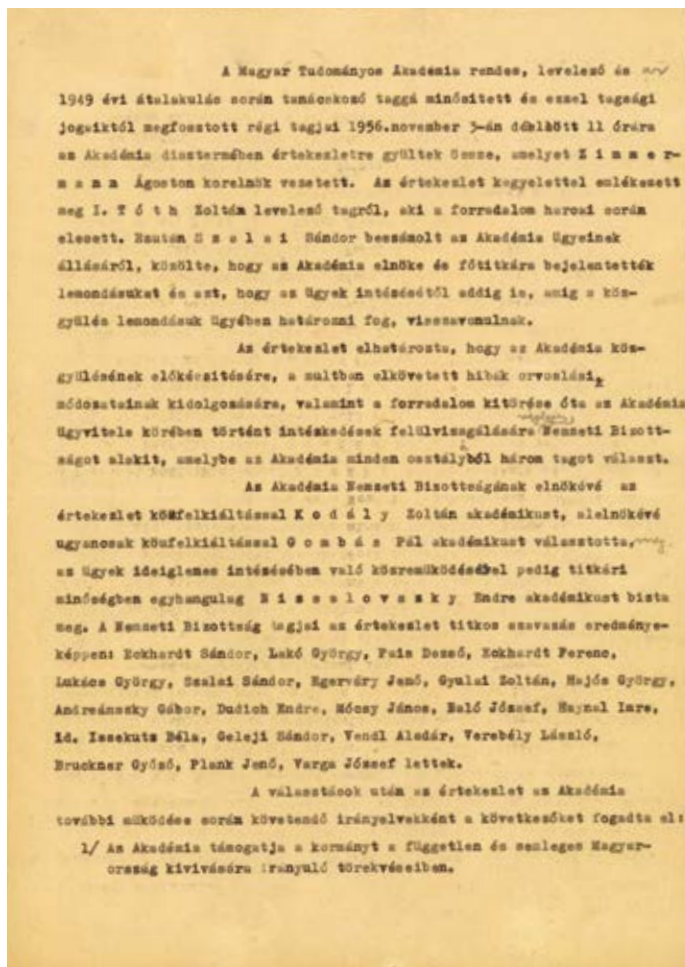
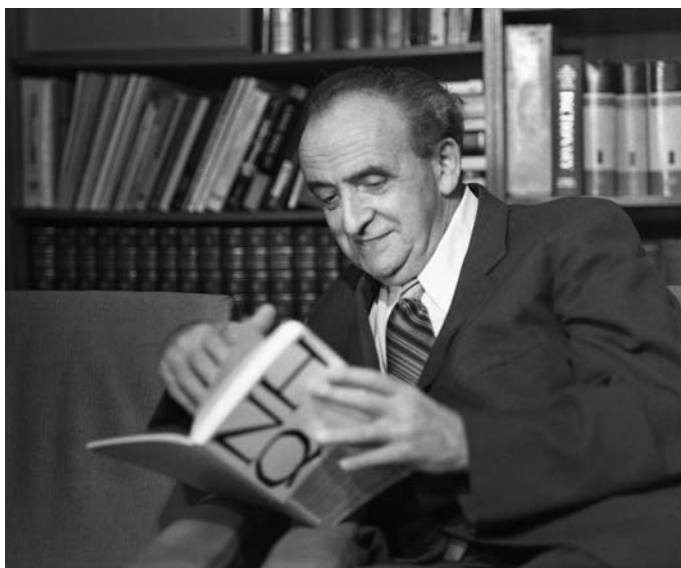

Henyei Zoltán mérnök, a műszaki tudományok kandidátusa (balról) Lakó György akadémikus nyelvész (jobbról) sakkozik. Kovács K. Pál műszaki egyetemi tanár kibicek...

... de nemsokára már íróasztalándi ül és munkájába mélyed

231. kép. Tudósok pihennek 1956 nyarán a balatonvilágosi akadémiai üdülőben

234. kép. I. Tóth Zoltán akadémikus
mellszobrát Vizi E. Szilveszter
és Sólyom László leplezte le 2006.
október 20-án. Vígh Tamás alkotása

232. kép. Szalai Sándor szociológus
akadémikus. G. Fábri Zsuzsa felvétele

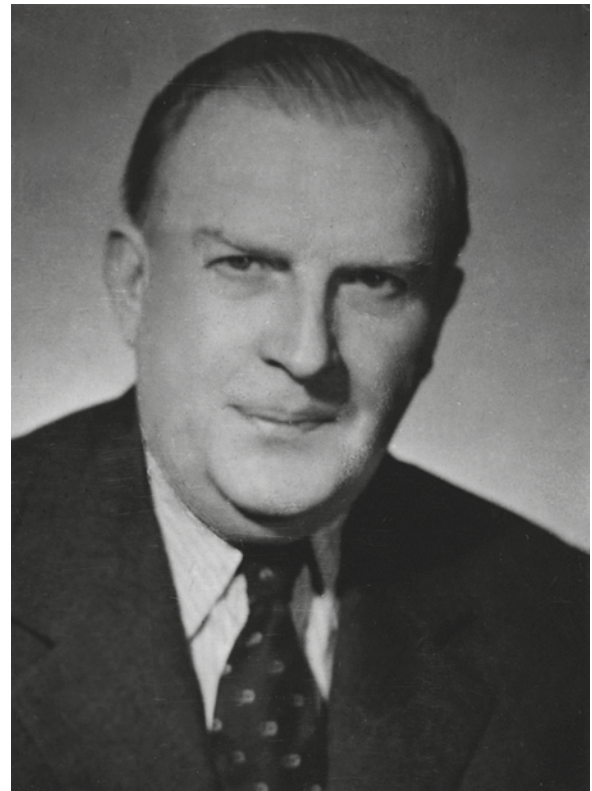
233. kép. Az 1956. november 3-i
tagértekezleten megfogalmazott
rádiókommuniké

A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1957. január 26-án tagértekezletet tartottak. Megvitatták az Akadémia helyzetével és működésével kapcsolatban az ellenforradalmi események következtében időszerűvé vált több fontos kérdést. Az októberi ellenforradalmi események az Akadémiát sem kerülték el, azonban az Akadémia intézményeiben nem okoztak lényeges kárt.

Az októberi események során néhány akadémikus ideiglenes ügyintézőséget alakított a folyó ügymenet ellátására, az elnök és a főtítkár bejelentette, hogy a legközelebbi közgyűlésen lemond, addig is visszavonul az ügyek intézésétől. November 3-án egy szélesebb körű tagértekezlet nemzeti bizottságot választott. Ez a bizottság működését a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány rendelete értelmében megszüntette. November 9-től az Akadémia elnöki tisztét Ligeti Lajos akadémikus, alelnök, a főtítkári teendőket Bognár Géza lev. tag, főtítkárhelyettes látta el.

Az ellenforradalom leverése után az Elnökség először 1956. december 1-én ült össze. Az ülés tudomásul vette az elnök és főtítkár lemondási szándékát és Straub F. Bruno elnökségi tag lemondását. Az Elnökség utasításokat adott az Akadémia valamennyi szerve működésének megkezdésére.

A tagértekezlet Bognár Géza főtítkárhelyettes tájékoztatta az Akadémia 1956 október és 1957 január közötti helyzetéről, a személyi és költségvetési kérdésekről. Az Akadémia vezetése folytonosságának biztosítására és a folyó évi költségvetési tárgyalások jó előkészítésére a tagértekezlet felkérte az elnököt és a főtítkárt, hogy a legközelebbi közgyűlésig ideiglenesen vegyék újból át az Akadémia vezetését. Egyben javasolta a tagértekezlet, hogy az Elnökség az osztályok egy-egy képviselőjét hívja meg üléseire.

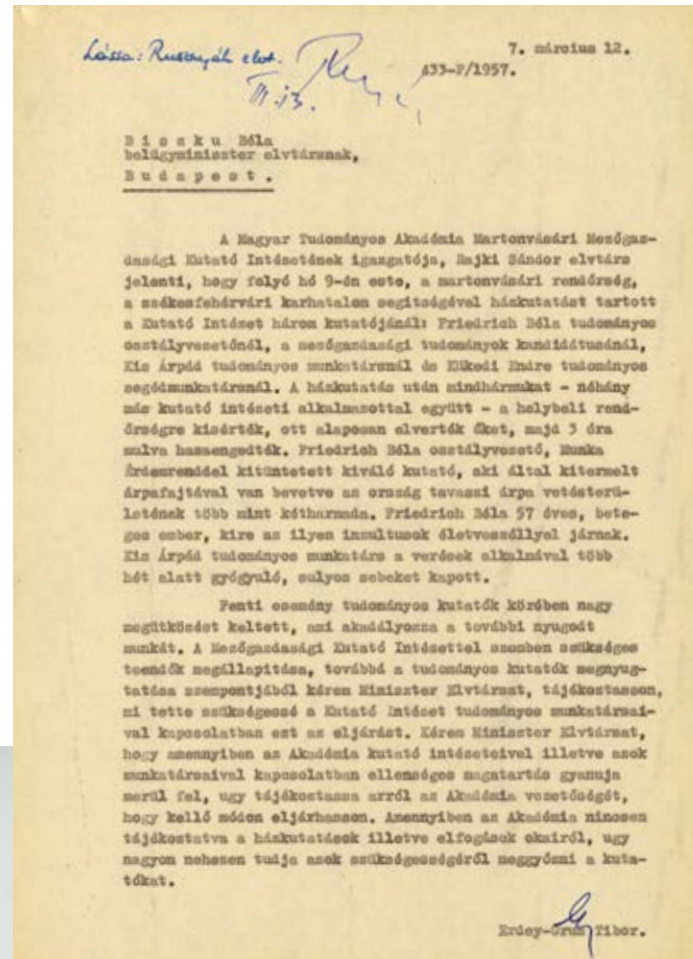

235. kép. Az Akadémia hivatalos beszámolója az elmúlt időszak eseményeiről a *Magyar Tudomány* 1957. januári számában

236. kép. Bognár Géza villamosmérnök

237. kép. Ligeti Lajos nyelvész, orientalista

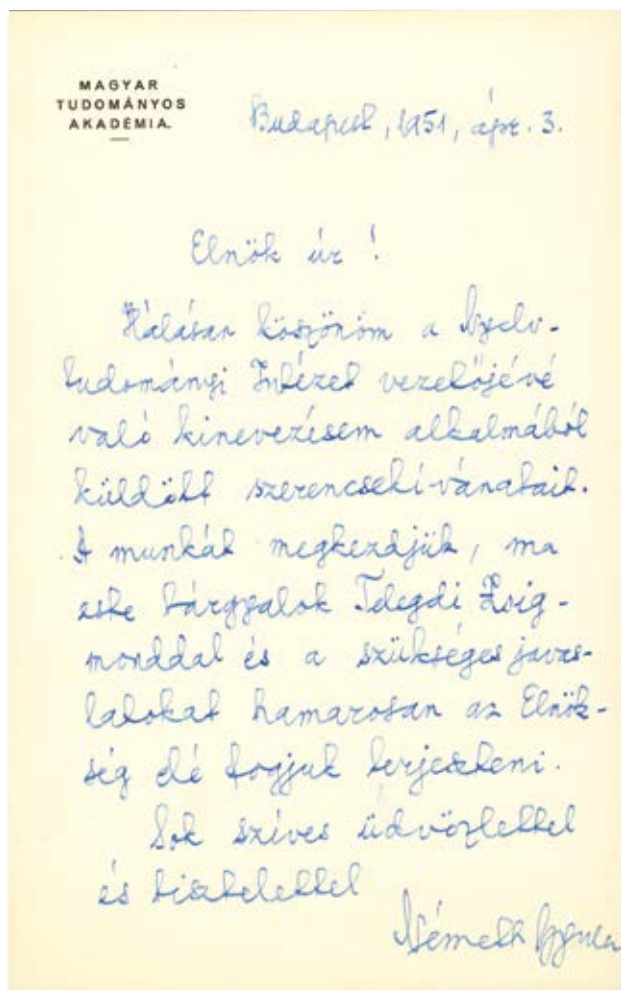
240. kép. A főtitkár tiltakozó levele a martonvásári kutatók rendőrségi zaklatása ellen

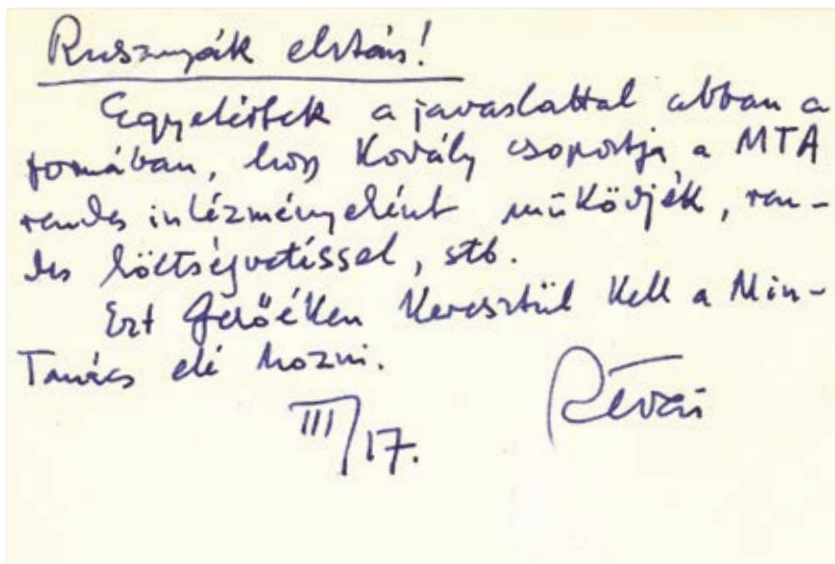
241. kép. Az MTA martonvásári kutatóintézetéből 1957-ben elhurcolt és megalázt tudósok emlékére avattak emléktáblát 2017-ben. Az emléktáblát Balázs Ervin, az MTA Agrártudományi Kutatóközpont főigazgatója és Boross Péter, volt miniszterelnök leplezte le

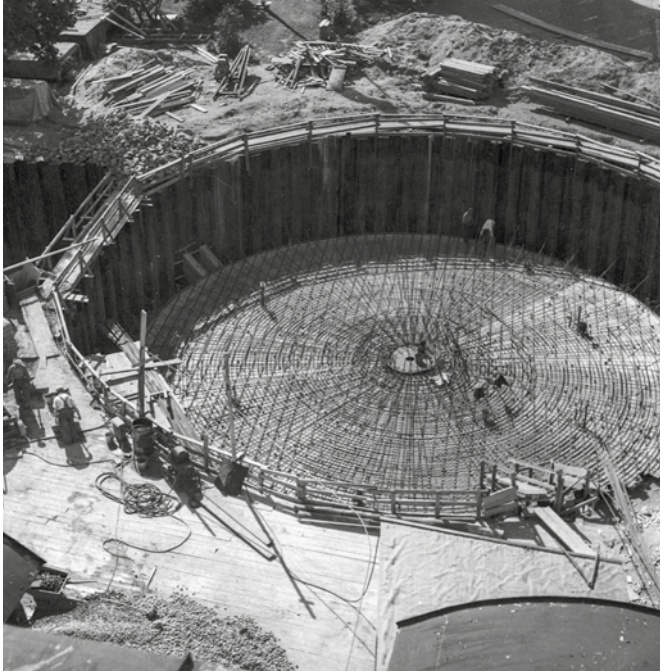
242. kép. Németh Gyula
akadémikus

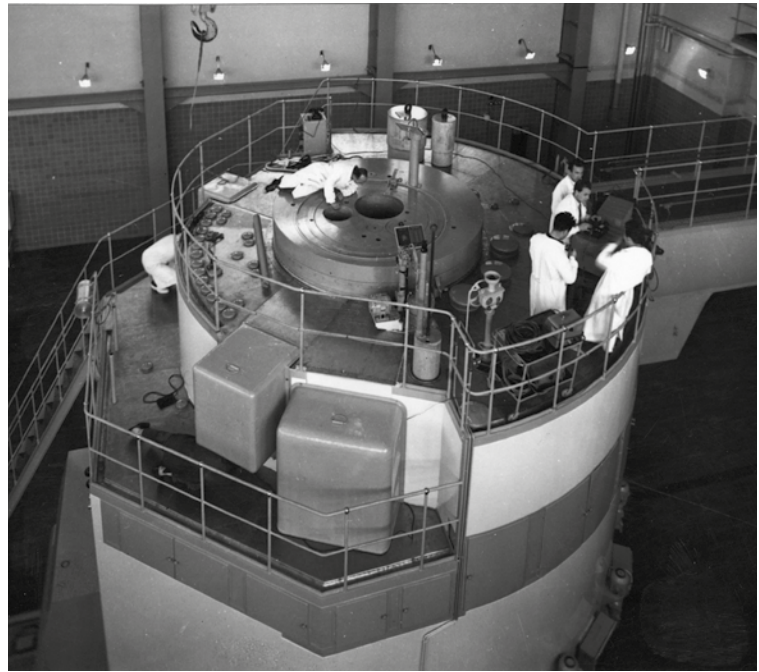
243. kép. Németh Gyula levele igazgatói
kinevezése alkalmából

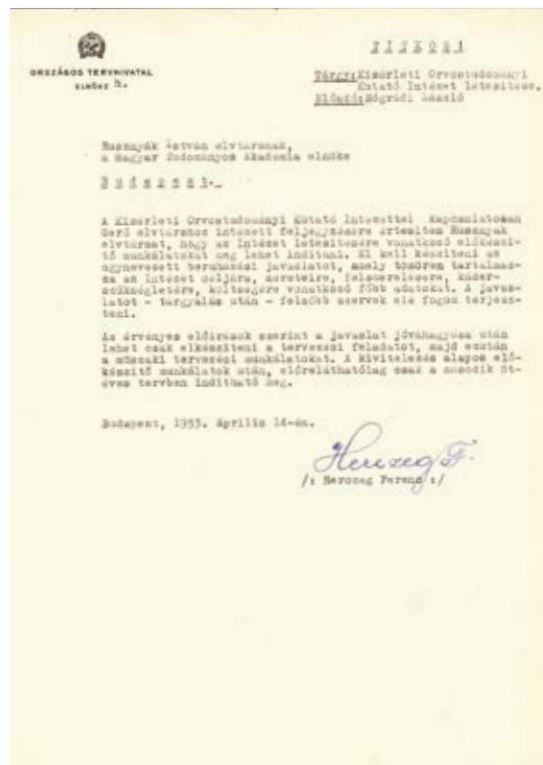
244. kép. Révai József népművelési
miniszter engedélyezi a Népzene kutató
Csoport szervezését

245. kép. A Központi Fizikai Kutatóintézet atomreaktorának építése az 1950-es években...

246. kép. ...és a kész reaktor, 1967 körül

247–248. kép. Az Országos Tervhivatal elnökének 1953-as levele arról, hogy meg lehet indítani a Kísérleti Orvostudományi Kutatóintézet tervezését, de csak 1964-re készült el a Kísérleti Orvostudományi Kutatóintézet saját épülete a Szigony utcában

249. kép. Az SZBK alapkö-
letétele 1968. április 2-án.
Rusznay István elnök végzi
az első kapavágásokat,
a háttérben Szentágothai
János, a VIII. Biológiai
Tudományok Osztályának
elnöke (akkori elnevezéssel
osztálytitkára) figyeli

250. kép. Az SZBK épülete
1973-ban

251. kép. A Magyarország felszabadulásának 13. évfordulója alkalmából hazánkban tartózkodó szovjet párt- és kormányküldöttség ünnepi ülésen találkozott a magyar értelmiség képviselőivel a Magyar Tudományos Akadémián, 1958. április 9. A szünetben a vendégek a Tudósklubban beszélgettek: az asztalnál Ny. Sz. Hruscsov, a SZKP KB első titkára; Erdélyi Károly tolmács; Rusznyák István elnök; Fogarasi Béla alelnök; hátrébb sötét szemüvegben Kállai Gyula, az MSZMP Központi Bizottságának titkára. Állnak: Erdei Ferenc főtitkár; Kelen Béla, az MSZMP budapesti bizottságának titkára; Burchard Erzsébet, a Kecskeméti Felsőfokú Óvónőképző Intézet igazgatója

252. kép. 1960 áprilisában az Akadémia Elnöksége meghívására a British Academy három tagja Magyarországra jött: Mrs. J. W. Robinson közgazdászprofesszor, H. D. F. Kitto, a bristoli egyetem görög tanszékének professzora és J. P. Taylor történész, egyetemi tanár. A delegáció április 5-én megnézte a Könyvtár Kézirattárának gyűjteményét. A fényképen: Taylor, Marticskó József, ismeretlen, Kürti Györgyné, Mrs. Robinson, Kitto, Mihályi Gusztáv és Csapodi Csaba, a Kézirattár vezetője

253. kép. Magyar–szovjet tudományos együttműködési egyezmény 1959. évi munkatervét írja alá Mihail Mihajlovics Dubinyin, az MTA tiszteleti tagja és Erdei Ferenc főtitkár. Állnak: Sz. A. Szokolov, Erdey-Grúz Tibor, Baik Éva és Hevesi Gyula

254. kép. Chandrasekhara Venkata Raman Nobel-díjas indiai fizikus 1958-as látogatásán átveszi Rusznyák elnöktől a külső tagságáról (1937) szóló oklevelet

255. kép. Elnökségi ülés Martonvásáron, 1961. június 23.

Első sor: Geleji Sándor, Manninger Rezső, Novobátczy Károly, Vadász Elemér, Molnár Erik, Ligeti Lajos, Hajós György, Erdey-Grúz Tibor, Mócsy János, Biacsi Imre.

Második sor: Szabó Imre, Mátrai László, Ernst Jenő, Erdei Ferenc, Szigeti György, Bognár Géza, Antal Jánosné, Gerecs Árpád, Csipka László

256. kép. Sötér István irodalomtörténészt
1965-ben az MTA rendes tagjának
választották

257. kép. Sötér István portréja

258. kép. 1967. március 6-án meghalt
Kodály Zoltán. Hivatalos gyászjelentést
nem adtak ki róla, csak családít, mert
Kodály ragaszkodott az egyházi
temetéshez, amelyet a szocialista állam
csak megtűrt a hivatalos temetések után
vagy előtt

259. kép. A Kodály-ravatal az Akadémia épületében...

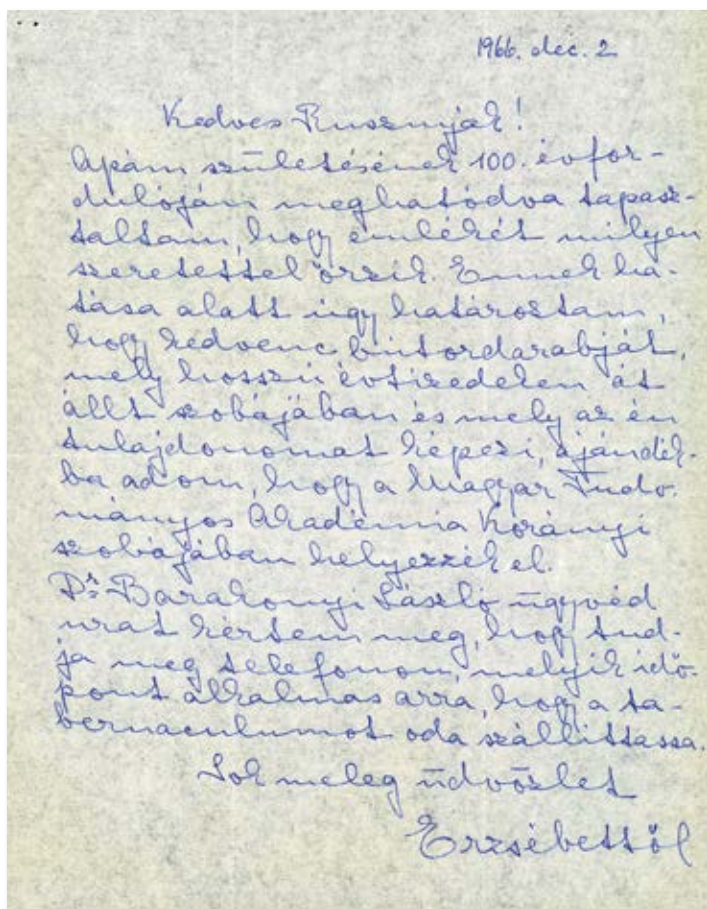

260. kép. ...és a búcsúzni érkező emberek

261. kép. Gábor Dénes tiszteleti tag előadása az ATOMKI-ban 1969 tavaszán

262. kép. Gábor Dénes gyerekkori vázlatfüzetének egyik rajza. A korabeli műszaki újdonságokat ábrázoló rajzokat tartalmazó füzetet a hozzátartozók ajándékozták az MTA Könyvtárának 2008-ban

263. kép. Korányi Erzsébet levele arról, hogy Korányi Sándor kedvenc bútordarabját, egy tabernákulumot, az Akadémiának ajándékozik

264. kép. Korányi Sándor, az MTA tiszteleti tagjának szekrénye – ma a Tudósklub zeneszobájában található

265. kép. Erdy-Grúz Tibor elnök a szobájában. Mivel 1964–1970 között főtitkár volt, maradt abban a szobában, amelyet 1950 után a főtitkárok számára alakítottak ki

266. kép. Erdey-Grúz Tibor, újonnan megválasztott elnök, Aczél György, az MSZMP Központi Bizottságának titkára és Erdei Ferenc újonnan megválasztott főtitkár a 130. közgyűlés zárónapján, 1970. február 5.

267. kép. Az elnöki szoba a székház első emeletén, 1970–1980 között a főtitkárok voltak itt

268. kép. A 150., jubileumi közgyűlésre érkező vendégek: Kállai Gyula, az MSZMP Központi Bizottságának tagja és Aczél György, a Minisztertanács elnökhelyettese, a Tudománypolitikai Bizottság elnöke

269. kép. A közgyűlés elnöksége

270. kép. A külföldi vendégek

271. kép. Losonczi Pál átadja a Munka Vörös Zászló Érdemrendet

272. kép. Jubileumi 200 forintos

273. kép. Emléklap a 150. évfordulóra kiadott bélyegekkel

274. kép. A 150 éves évfordulóra készített kiadványok csokra

275. kép. Kép az 1980–1985 között működő elnökség néhány tagjáról: Hollán Zsuzsa – 1976 óta választott elnökségi tag, Straub F. Brunó, Tamássy István, Kulcsár Kálmán, Beck Mihály, Ujfalussy József, Tétényi Pál

276. kép. Buzágh Aladár-díj, elő- és hátlap

277. kép. Ligeti Lajost a 75. születésnapján köszöntik az Akadémia vezetői: Tóth Béla, Láng István, Márta Ferenc főtktár, Ligeti Lajos, Szentágothai János elnök, Knopp András, az MSZMP KB munkatársa, Jánossy Lajos, Kónya Sándor

279. kép. A Magyar Tudományos Akadémia 1979. december 19-i együttes ülésén megemlékeztek az újjáalakulás 30. évfordulójáról, utána kötetlen beszélgetés folyt a Tudósklubban: Fülöp József alelnök, Szentágothai János elnök (félíg látszik), Aczél György, az MSZMP Politikai Bizottságának tagja, a Minisztertanács elnökhelyettese; Márta Ferenc főtktár, Pach Zsigmond Pál alelnök, Ligeti Lajos akadémikus, Somos András alelnök, Köpeczi Béla főtktárhelyettes, Tétényi Pál választott elnökségi tag

278. kép. A *Fanyar Tudomány* címlapja

280. kép. Az első szovjet–magyar űrrepülés résztvevői, Valerij Kubaszov és Farkas Bertalan, valamint Alekszej Jeliszejev, a közös űrrepülés földi repülés-irányító parancsnoka és Magyari Béla kiképzett űrhajós 1980. június 17-én találkoztak a hazai tudományos élet vezetőivel az Akadémián. Fogadás a Tudósklubban: Valerij Kubaszov, Szentágothai János, Farkas Bertalan és Magyari Béla

281. kép. Előadás a Felolvasóteremben: Pál Lénárd főtitkár, a tolmács, Valerij Kubaszov, Szentágothai János elnök

282. kép. Szentágothai János akadémikustársainak, Polinszky Károlynak és Simai Mihálynak mutatja a régi szavazóurna működését

283. kép. 1986-ban Pach Zsigmond Pál vette át az Aranyérmet volt tanítványától, Berend T. Iván elnöktől

284. kép. Az Akadémiai Aranyérem képe, elő- és hátlap. Vigh Tamás alkotása, 1961

285. kép. 1988-ban úgy döntöttek Bartók fiai, hogy az 1945-ben elhunyt Bartók Béla hamvait – kívánsága szerint – hazahozzák Amerikából, és Magyarországon helyezik örök nyugalomra. Az újratemetés előtt az érc-koporsó az Akadémia székházában volt felravatalozva

286. kép. 1988. november 3-án avatták fel az Akadémiai Könyvtár új épületét: Rózsa György, a könyvtár főigazgatója, Berend T. Iván elnök, Pozsgay Imre államminiszter, Láng István főtitkár, Braun Tibor, a könyvtár főigazgató-helyettese, Szentágothai János akadémikus

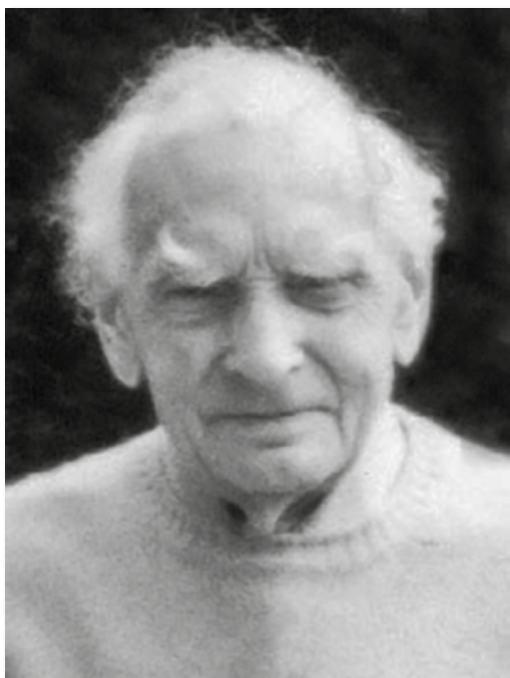
287. kép. Olvasótermi enteriőr

288. kép. Az 1989. májusi közgyűlés nyitóülése, május 8. Az első sorban: Kulcsár Kálmán akadémikus, igazságügyminiszter, Márta Ferenc alelnök, Szűcs Istvánné, az MSZMP V. kerületi bizottságának első titkára, Lukács János, az MSZMP KB titkára, Straub F. Brunó akadémikus, köztársasági elnök és Keresztury Dezső, az 1989. évi Aranyérem kitüntetettje

289. kép. Az 1989. májusi közgyűlés előtt a Tudósklubban beszélget Németh Miklós miniszterelnökkel Berend T. Iván elnök, mellette Hazai György akadémikus, az Akadémiai Kiadó és Nyomda igazgatója

290. kép. Wolsky Sándor portréja

291. kép. Wolsky Sándor levele.
Ő egyike volt azoknak, akik
megérték tagságuk visszaállítását

ALEXANDER WOLSKY, D.PHIL.
~~MARIA WOLSKY-M.D.~~

4800 de Maisonneuve Blvd. W.
Apt. 510
Montreal, Quebec H3Z 1M2

1989 augusztus 31

Berend T. Iván
Magyar Tudományos Akadémia Elnöke
Budapest

Tisztelt Akadémiai Elnök Úr !
Kedves Barátom !

Nagy késéssel most vettem kézhez július 23-án kelt kedves meleghangu leveledet, mert nyári szabadságon voltam, de mikor végre elolvashattam, igazán nagy örömet okozott.

Nagy megtiszteltetés nekem, hogy az Akadémia ezévi rendes közgyűlése - sok egyebek között - helyreállította a külföldre távozás miatt megszűntnek tekintett tagságomat. Hálás vagyok azoknak, akik szavazatukkal egyhanguan úgy döntöttek, hogy a korábbi intézkedésekkel okozott sérelmek jóvátételét erkölcsi kötelességnek tartják. Ez az elhatározás nemcsak nekem hozott személyes nagy örömet - sajnos az érintettek nagy többsége már nem érte meg ezt - hanem az Akadémia tudományos és erkölcsi státusát is nagy mértékben növelte, amit mindazok, akik szívükön viselik a magyar tudomány ügyét, nagy elégtétellel vettek.

Nem tudom lesz-e még alkalmam Magyarországra ellátogatni - 87-ik életévemben már ritkán utazom - de ha alkalom lesz rá, igyekezni fogok személyesen is kifejezni hálás köszönetemet.

Addig is maradok,

meleg baratsaggal, hived

Wolsky Sándor
(Wolsky Sándor)

*Rowlett Regis Thén fides
2.13.89*

A rendszerváltás után (1990–2025)

Hay Diana

1990 – EGY ÚJ TÖRTÉNELMI KORSZAK KEZDETE

A gyorsan változó politikai helyzetben az Akadémia a törvény helyett inkább az Alapszabályok módosításával kezdett foglalkozni, és az 1990. február 6-i és 27-i rendkívüli közgyűlés megalkotta az új alapszabályokat, amelyeket a Minisztertanács 1044/1990. (III. 21.) határozata jóváhagyott. Az eddig alapszabályoktól eltérően egy bevezető részt is írtak hozzá, amelyben leszögezték, hogy

„A Magyar Tudományos Akadémiára vonatkozó alapvető rendelkezések megállapítása az Országgyűlés hatáskörébe tartozik. Addig is, amíg az országgyűlési munka rendes menetében sor kerül az új akadémiai törvény megalkotására, a Magyar Tudományos Akadémia közgyűlése szükségesnek tartja, hogy a jelenleg hatályos törvényerejű rendelet adta keretek között új alapszabályokat alkosson, amelyek figyelembe veszik az utóbbi évek alkotmányosan is elismert társadalmi változásait, előtérbe állítják és erősítik az Akadémia érdekképviselői, önkormányzati és köztestületi jellegét, felépítésének és működésének demokratizmusát.”

Ezzel kimondták, hogy meg akarják szüntetni a szocializmus idején bevezetett főhatósági jelleget, és testületi önkormányzatként akarják működtetni az Akadémiát. Az alapelvekben megjelent az is, hogy „Az Akadémia síkraszáll a tudományos élet alkotmányos szabadságának érvényesítéséért, a tudományos közélet tisztaságáért és demokratizmusáért, a szellemi munka és alkotás, valamint a tudomány értékeinek elismeréséért, a kutatók, a tudósok megbecsüléséért; védelmezi a tudományos kutatások érdekeit.” Leszögezték azt is, hogy „Az Akadémia Alapszabályai biztosítják, hogy a tudomány minden hazai és külföldön élő elismert magyar művelője közvetlenül vagy közvetve részt vehessen a tudományos kérdések megvitatásában, valamint a tudományos kutatások feltételeit, szervezését és igazgatását meghatározó döntések előkészítésében és kialakításában.”

Ennek szellemében bevezettek egy új tagsági formát, a külső tagságot a magát magyarnak valló és a hazai tudományos élettel szoros kapcsolatot tartó külföldi kutatók számára. (Ebben a formában ugyan új tagsági forma, de ezen a néven – külső tag – a külföldi, nem magyar állampolgárokat választották meg az alapítástól 1949-ig. 1949 és 1964 között a külföldieket hol külső tagnak, hol tiszteleti tagnak választották meg, utána megszűnt a külső tagság, és a nem magyar állampolgárok mind tiszteleti tagok lettek.) Az új alapszabályok a közgyűlés és az osztályülések hatáskörét növelték, az elnökségét pedig szűkítették. Sajátos újítás volt, hogy a közgyűlés meghívta az elnökség tagjai közé az egyetemek két képviselőjét. Nagyon fontos lépést jelentett, hogy szűkítették a választott tisztségviselők (akadémiai vezetők) és a hivatali szervezet jogkörét. A vezetők feladata ezentúl többnyire összehangoló és protokolláris jellegű ténykedésre korlátozódott, a hivatali szervezet pedig a testületi szervek működését volt hivatott segíteni.

Az 1990. májusi közgyűlésen elhangzott beszámoló alkalmat adott a történész elnöknek, Berend T. Ivánnak, hogy áttekintse az Akadémia múltját.

„Akadémiánk 165 éves történelme során – viharos újkori történelmünk megdöbbentő tanúbizonyságaként – 10 politikai rendszerváltás megrázkódtatásait élte át. Ezek, ilyen vagy olyan formában természetesen mind érintették a hazai tudományt és annak intézményeit is. Csupán a rendszerváltások során létrejött diktatúrák és autokratikus rendszerek avatkoztak azonban pusztító módon a Magyar Tudományos Akadémia belső életébe, működési feltételeibe, szervezeti rendjébe és hajtottak végre úgynevezett tisztogatásokat tagsága körében. Így történt ez 1849 után az önkényuralom korában, amely egy évtizedre majdhogynem tetszhalottá silányította nemzeti intézményünket, így történt – kétszer is – 1919-ben, amikor a Tanácsköztársaság idején felfüggesztve az Akadémia működését, teljes átszervezését tervezték végrehajtani, majd Horthy ellenforradalmát követően, amikor politikai okokból kiváló tudósokat zártak ki az Akadémiáról, sőt, az egyetemes tudomány óriásait

üldözték el az országból is. Sajnos ez – más előjellel – megisméltódott 1949-ben, amikor a szovjet intézményrendszer uniformisába kényszerítették Akadémiánkat, és pusztító politikai tisztoztatással tizedelték meg sorait. Mindezeknek jóvátétele, ha egyáltalán lehetséges volt, hosszú évtizedeket vett igénybe.

A békés forradalommal kivívott új demokráciánk nem léphet a diktatúrák és autokratikus rendszerek útjára, s nyilván nem gyengíteni, hanem felvirágoztatni törekszik a hazai tudományt és benne, tőle elválaszthatatlanul a Széchenyi alapította, 165 esztendő Magyar Tudományos Akadémiát. [...] De nem kívánjuk egyszerűsíteni sem, feketére festve a múltat, s elismerjük a legutóbbi negyedszázad sok eredményét, a korábbi bűnök nem kis részének fokozatos-részleges jóvátételét is biztosító időszakát. Éppen ennek révén nem 30 kilós menekültcsomaggal, hanem értékes útirakománnyal érkeziünk történelmünk új szakaszához. Ebben az útirakományban van a magyar tudományosság nemzetközileg is különlegesen nagyra becsült és elismert teljesítménye, kiterjedt nemzetközi kapcsolatrendszerünk, sikeres tudományos integrációnk minden elért vívmánya. Ebben található hatalmas nemzeti vagyont megtestesítő kutatóintézeti hálózatunk.” (Az MTA 1990. évi 150. közgyűlése. Berend T. Iván: Megőrizni és megváltoztatni (Az elnökség beszámolója), Magyar Tudomány, 1990/7. 772.)

Miután a májusi közgyűlést már az országgyűlési választások után tartották, az elnök felhívta a figyelmet arra, hogy: „Akadémiánk most megnyílt 150. közgyűlése előtt fontos, nehéz feladatok állanak. Egy új történelmi korszak követelményeit mérlegelve kell kialakítania stratégiáját, ezt szem előtt tartva kell megválasztania tisztikarát, egyben megújítva sorait a jelenlegi taglétszám csaknem egynegyedét kitevő új levelező tagjaival.” (*Magyar Tudomány*, 1990/7. 760.) Sikert ért el ugyanis elintézni a kormányzatnál, hogy növekedjék az akadémikusok száma, ezáltal lehetőség nyílt 58 új levelező tag megválasztására. Az 1990-es új alapszabály szerint a 70 év alattiak száma nem haladhatta meg a 200-at, míg előtte a 75 év alattiaké. Így a rehabilitáció folytatásaként bekerült néhány, addig politikai okokból mel-

lőzött tudós is (Gunda Béla, Benda Kálmán, Györffy György, Vayer Lajos, Palotás László, Presich Gábor – a következő évben mindegyiküket soron kívül rendes taggá is választották). Az 1990. decemberi rendkívüli közgyűlés pedig illegitimnek nyilvánította a Györffy Barna és Csonka Pál tagválasztási eljárása során – iratszerűen is bizonyítható – külső politikai beavatkozást, és kinyilvánította, hogy az illetékes tudományos osztályok által 1967-ben levelező tagságra jelölt két tudóst úgy tekinti, mint akiket az 1967. május 3-án megtartott közgyűlési ülés az Akadémia levelező tagjává megválasztott.

Visszatérve 1990 májusára, az Akadémia átalakulásáért sokat tevő leköszönő elnök, Berend T. Iván bejelentette, hogy a kialakult politikai helyzetben nem kívánja folytatni munkáját, és ezt írta a jelölőbizottság elnökének:

„A lejátszódó rendszerváltás közegében ugyanakkor – megalapozott bírálatok mellett – éles és nemegyszer igaztalan, politikai indítékú (vagy nagyon is szubjektív fogantatású) vádakkal, az Akadémia és tagjai elleni támadásokkal is szembe kell néznünk. A Magyar Tudományos Akadémia meggyengítési törekvései is jelentős politikai nyomatókat kaptak.” (Magyar Nemzet, 1990. március 7. 6.)

Úgy gondolta, hogy munkáját Kosáry Domokos tudná folytatni, akit a közgyűlésen, némi személyeskedő vita után, elnökké választottak, a főtitkár újra Láng István lett. A sikeres választást követően, a jelenlévők számára teljesen váratlanul, Antall József miniszterelnök is megjelent a közgyűlésen, és köszöntötte az újonnan megválasztott vezetőket, majd felvázolta a kormány tudománypolitikai elképzeléseit. Kijelentette, hogy támaszkodni kíván a magyar tudományra és az Akadémiára, és azt is elmondta, hogy fontosnak tartja a kutatóintézeti hálózat fenntartását. Kosáry Domokost nem lepte meg ez a nyilatkozat, mert, ahogy megválasztása után elmondta, előzetesen tájékozódott arról, hogy miféle magatartás várható a rendszerváltó pártok (a Magyar Demokrata Fórum és a Szabad Demokraták Szövetsége) részéről az Akadémia működésével kapcsolatban, és három alapelvet fogalmazott meg.

292. kép. Az 1990-es májusi közgyűlés elnökségi asztalánál az akkor megválasztott új elnök, Kosáry Domokos és Antall József miniszterelnök

„Az első, hogy az Akadémián nem szabad boszorkányüldözést kezdeni. Ha mi 1989-ben mindenkit rehabilitáltunk, függetlenül attól, hogy miként került be az Akadémiára, akkor most sem szabad hajszába kezdeni. Előfordult ugyan, hogy olyanok kerültek be, akiket a portásnak kellett volna seprűnyéllel kizavarnia az épület kapujából, de az Akadémia többsége mégiscsak jó szakemberekből áll. S olyan konkrét, tudományosan alkalmazható mércénk, amely jelezné, hogy ki nem való oda, soha nem volt, és ma sincsen. Az adminisztratív módszerek, a címkézések, kategorizálások, diszkriminációk, az első-, másod-, harmadrendű állampolgárrá minősítés módszerének alkalmazása egyébként is teljesen elfogadhatatlan, erkölcstelen számomra. [...] Ezt a módszert erőltették az ötvenes években, ezt 1956 után, a valódi ellenforradalom idején. S az ilyen eljárás éppen azokat mocskolja be, akik alkalmazzák.” (Nem Dzsugasvili alapította... Interjú Simkó Jánosnak. 168 óra, 1990. május 29. 6–7.)

A másik az volt, hogy „az Akadémia és a tudományos kutatás általában legyen független minden hivatali, kormányzati, politikai apparátustól és befolyástól.” (AL 150/b Közgyűlés. Az 1990. májusi közgyűlés jegyzőkönyve, 743; 744–750.) A harmadik pedig az, hogy az akadémiai kutatóhálózat „olyan nagy nemzeti értéket képvisel, amelyre az országnak a jövőben nem kisebb, hanem nagyobb szüksége van és ezt szétrombolni egy pusztító cselekedet volna, amely ráadásul még rengeteg pénzbe is kerül.” (AL 150/b Közgyűlés. Az 1990. májusi közgyűlés jegyzőkönyve, 744–750.)

Kosáry munkáját szolgálatként fogta fel, és azt mondta, hogy mindent meg fog tenni az értékek és a történelmi hagyományok megőrzése és továbbfejlesztése érdekében, mert, ahogy fogalmazott, „ma egyszerre feladatunk az értékek megőrzése és megújítása, a folytonosság és a változás.” (AL 150/b Közgyűlés. Az 1990. májusi közgyűlés jegyzőkönyve, 523–530.)

AZ AKADÉMIA ÉS AZ EGYETEMEK KAPCSOLATA, A TUDOMÁNYOS MINŐSÍTÉS ÁTALAKÍTÁSA (ATHENAEUM BIZOTTSÁG)

A tudományos minősítés megújításának igénye időről időre felmerült. Már a hetvenes évektől kezdve többször megfogalmazták azokat a problémákat, amelyek a rendszerváltás után is szóba kerültek, így például azt, hogy mi legyen az egyetemek és az Akadémia szerepe a továbbképzésben (kutatóképzésben), mi a magyar és a nemzetközi tudományos minősítés viszonya, hány fokozatú és milyen elnevezésű legyen, stb.

Az 1990. májusi közgyűlés állást foglalt a reform ügye mellett, és a reformmal kapcsolatos munkákra (az Akadémiáról szóló törvény, a kutatóintézeti hálózat és a tudományos minősítés) bizottságokat küldött ki. Az 1990. decemberi rendkívüli közgyűlés elfogadta az Akadémia és az egyetemek szoros, intézményes együttműködésének gondolatát a tudományos továbbképzés területén (Athenaeum-társulások). Ennek alapján kezdeményezték egy Athenaeum Bizottság kiküldését, amelyben az Akadémia tudományos osztályainak küldöttei és az egyetemek képviselői foglalnak helyet.

Kosáry Domokos ezt így fogalmazta meg a decemberi közgyűlés előtt:

„Szeretnénk közelebb kerülni a világszínvonalhoz a tudósképzésben is. Ennek szintén az egyetemek és az intézeteink közötti együttműködés az egyik legfontosabb feltétele. Javasoljuk, hogy építsük ki a Tudományos Továbbképző Intézetnek, az Athenaeumnak a szervezetét. [...] A szervezetet irányító Országos Athenaeum Bizottságban együtt dolgoznának az egyetemek és az akadémiai bizottságok képviselői. A frissdiplomások intézeti vagy egyetemi gyakornokként tanulnának az Athenaeum programjában. A felvettek néhány évig szakirányú szemináriumokon, kurzusokon vennének részt, nyelvismeretüknek és érdeklődésüknek megfelelően egyeztetendő külföldi ösztöndíjat kapnának, az intézetiek bekapcsolódnának az egyetemek oktatómunkájába, az egyetemiek az intézeti kutatásokba és

így tovább. Az eközben elkészítendő disszertáció más volna, mint a mai »kisdoktori« vagy a kandidátusi értekezés. Abban a tudományos minősítési rendszerben, amelyiket most elképzelünk, csupán két fokozat van: közülük az »alábbikat« az egyetemek adnák — az Athenaeum Bizottságtól kidolgozott feltételek alapján. A mostani »nagydoktori« fokozatot pedig az Akadémia ítélhetné oda azoknak, akik arra fontos szakmai eredményeikkel és publikációikkal rászolgáltak. Ezzel megszűnne a ma sok bírálatot kapó Tudományos Minősítő Bizottság. De nem válnának semmissé az eddigi címek, fokozatok.” (Történelmi reform előtt az Akadémia. Népszabadság, 1990. december 1. 5.)

A közös munkát 1991 márciusában kezdték el, és az április elnökségi ülésen már arról számoltak be, hogy az akadémiai bizottság Országos Athenaeum Bizottsággá egészült ki a Rectori Konferencia által delegált, az egyetemek képviselőjét jelentő újabb tíz taggal. Már több egyetemről kaptak javaslatot a tudományos továbbképzésre és minősítésre vonatkozóan. Ezek nyomán a Bizottság megkezdte a kritérium- és feltételrendszer kimunkálását.

1993 tavaszára kiderült, hogy a tudományos fokozatokról nem készül külön törvény, és az is látszott, hogy az új felsőoktatási törvény az akadémiai törvényt megelőzi, mert az egyetemek fontosabbak voltak a kormány számára. A felsőoktatási törvényben nem szerepelt az Athenaeum Bizottság, és a 80. § kimondta, hogy a „felsőoktatásban a képzés, a tudományos tevékenység színvonalának folyamatos ellenőrzésére és a minőség elvégzésére a Kormány Országos Akkreditációs Bizottságot hoz létre. Az Országos Akkreditációs Bizottság tagságának a felét a felsőoktatási intézmények, másik felét a tudományos kutatóintézetek doktori (PhD) fokozattal rendelkező képviselői alkotják.” (Művelődési Közlöny, 1993-08-27. 21. sz., 1223.) Bár a felsőoktatási törvény 11. §-a kimondta, hogy „A felsőoktatási intézmények feladataikat az állami szervek, a Magyar Tudományos Akadémia, a tudományos kutatóintézetek, továbbá más szervezetek közreműködésével és támogatásával, a nemzetközi intézményrendszer tagjaként látják el” (Művelődési Közlöny, 1993-08-27. 21. sz., 1211.), és az

Akadémia 1994-es alapszabályaiban szerepelt még az Athenaeum Bizottság, ettől kezdve a Bizottság jelentősége rohamosan csökkent, majd az évtized végére meg is szűnt.

A felsőoktatási törvény bevezette az emelt szintű egyetemi doktori fokozatot (PhD/DLA) mint egyetlen tudományos fokozatot és a habilitációt (magántanári cím). Az 1994. évi XL. számú, a Magyar Tudományos Akadémiáról szóló törvény megszüntette a kandidátusi és a tudományok doktora fokozatot és a Tudományos Minősítő Bizottságot, valamint megalkotta az MTA doktora címet, a cím odaítélésére pedig létrehozta a Doktori Tanácsot.

1992 – SZÉCHENYI IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI AKADEMIA

Az MTA 1949-es átszervezésekor megszüntették a Széptudományi Alosztályt, így a művészek kikerültek az Akadémiáról, pedig az alapítástól fogva jelentős szerepet játszottak a tudós testület életében – gondoljunk csak Berzsenyi Dánielre, Kazinczy Ferencre, Vörösmarty Mihályra, Arany Jánosra vagy a festő Barabás Miklósról! Kodály 1948-ban még így fogalmazott: „nemcsak a tudomány különféle ágai tartoznak össze, és mindegyik megsínyli, ha túlságosan bezárkózik szakmája szűk körébe, hanem a tudomány és művészet sem lehet el egymás nélkül”. (1948-as közgyűlés elnöki megnyitó. *Akadémiai Értesítő*, 1948. 13.)

1989-ben az elnökség a rehabilitáció kapcsán világosan megfogalmazta, hogy tisztán tudományos intézmény szeretne maradni, így Kosáry Domokos megválasztása után egy új szervezeti keret megtalálásán fáradozott. 1991 végén az

„MTA elnökének előterjesztése rámutatott arra, hogy sokat gondolkodtak azon, miként lehetne, Széchenyi hagyományaihoz visszatérve, újra helyet adni az irodalomnak, művészetnek a Magyar Tudományos Akadémián, de anélkül, hogy a tudomány és a művészet eltérő funkciói, összekeveredve, egymást zavarnák. Végül arra jutott, hogy az Akadémia nagy keretén belül, de külön, önálló, társult egység-

ként lehetne létrehozni egy olyan Művészeti Akadémiát, amely a tudományos osztályoktól függetlenül, autonóm módon, saját elvei szerint működik, maga választja meg vezetőségét és egy – adott, szerény létszámon belül – tagjait. Maga fogalmazza meg teendőit, programját és alakítja meg »szakmai« bizottságait, amelyekbe már bevonhatna, valamivel szélesebb körben, további, például fiatalabb erőket is. Ez a megoldás talán lehetővé tenné, hogy a tudományok és a művészetek – nem csak az irodalom – a maguk eltérő módján, de mégis együttes erővel segítsék elő a közös célt: művelődésünk nemzetközileg is elismert, magas szintjének biztosítását.” (Nyilatkozat az Akadémián belül külön, önálló, társult egységként működő művészeti Akadémia létrehozásának szándékáról. *Akadémiai Értesítő*, 1992 /2 [febr. 10.] 14–15.)

Az 1991. decemberi rendkívüli gyűlésén ilyen értelemben kérte fel a szervezőbizottságot. Az, a többségében képzőművészekből álló csoport, amely december elején még támogatta Kosáry kezdeményezését, néhány héttel később önállósította magát, majd 1992. január 31-én megalakította a Magyar Művészeti Akadémiát. Ezen az alakuló ülésen részt vett a művelődési kormányzat két helyettes államtitkára, és Makovecz Imrét választották meg elnöknek. A következő hetekben vált világossá szélesebb körben, hogy ekkor egy „ellenakadémia” jött létre. Bár Kosáry és Makovecz a tavasz folyamán még leültek tárgyalni, és mindketten sajnálták a létrejött kettősséget, nem sikerült megállapodásra jutniuk. Az akadémiai szervezés azonban nem szakadt meg, és az 1992. májusi közgyűlés megalakította a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémiát.

1994 – AKADEMIAI TÖRVÉNY

Az előbbieken már volt arról szó, hogy az Akadémia 1988-tól kezdeményezte egy új akadémiai törvény megalkotását. A koncepció fontos része volt az autonómia elve, az Akadémia mint intézmény függetlensége a politikától és annak intézményrendszerétől, illetve az Akadémián belüli

autonómia, az akadémiai intézetek autonómiája. Ehhez szükségesnek tartották, hogy az Akadémia újra rendelkezzen saját vagyonnal, de úgy gondolták, hogy az országos kutatási feladatok ellátásához állami támogatás is kell (Fórum az Akadémiáról, az 1989. szeptember 26-i vita szerkesztett jegyzőkönyve. *Magyar Tudomány*, 1989/12. 2–34.), mert, ahogy a későbbi előterjesztésekben leírták, az Akadémia már 1869 óta rendszeres állami dotációt kapott.

1990-ben ennek szellemében újították meg az alapszabályt, és kezdték kidolgozni az új politikai helyzetben a törvényjavaslatot. Az 1990. decemberi rendkívüli közgyűlésen elfogadták az akadémiai reform alapelveit, és 1991-ben elkészítettek egy rövid emlékiratot is *Miért van szükség az új akadémiai törvényre?* címmel, amely az előzményeket mutatta be (*Akadémiai Hírek*, 1991/3.). A törvénytervezetet 1991-ben először a Tudománypolitikai Bizottság tárgyalta, majd decemberben a kormány is elfogadta, de aztán az országgyűlés hosszú ideig nem tárgyalta. Mádl Ferenc az 1992. májusi közgyűlésen erről így szólt:

„A kormány elfogadta és benyújtotta a parlamentnek. A kézésnek két oka van. A parlament agyonterheltsége egyrészről, másrészről az a kíváncsi, hogy ezek a törvények egy csomagban kerüljenek a Ház elé. Most már a felsőoktatási törvény is közel van ahhoz, hogy a kormány tárgyalja. Vannak még harmóniateremtési nehézségek – ilyen pl. az egy vagy két tudományos fokozat alternatívája –, de bízni lehet benne, hogy ezek is föloldódnak. Ami az akadémiai szférát, ill. az akadémia törvény lényegét illeti, ebben a kormány egyértelmű.” (Mádl Ferenc: „egyetem és Akadémia nem zárják ki, hanem inkább kiegészítik egymást.” *Magyar Tudomány*, 1992/6. 657–659.)

Az MTA Elnöksége az 1992. szeptemberi ülésén megállapította, hogy közben olyan jogszabályok, illetve olyan kormány szintű döntések születtek, amelyek szükségessé teszik a törvényjavaslat módosítását még a parlamenti tárgyalást megelőzően (tudományos fokozatok ügye, társult művészeti akadémia, titkársági dolgozók jogállása stb.). 1993 nyarán aztán végre sor került a törvény parlamenti vitájá-

ra. Az MTA vezetése szakmai és tájékoztató anyagok készítésével próbálta meggyőzni a politikusokat és gyorsítani a döntési folyamatot. (Miért van szükség új akadémiai törvényre? Röpirat a T. Ház tagjaihoz. Budapest, MTA, 1993. május. https://real-ms.mtak.hu/19209/1/Mi%20c3%a9rt_van_sz%20c3%b9cs%20a9g_%20c3%b9aj_akad%20c3%a9miai_t%20c3%b9rv%20c3%a9nyre.pdf) Végül sok huzavona után, 1994. március 28-án az országgyűlés elfogadta a Magyar Tudományos Akadémiáról szóló 1994. évi XL. törvényt.

A törvény úgy rendelkezett, hogy hatálybalépését, vagyis 1994. június 30-át követő négy hónapon belül rendkívüli közgyűlést kell tartani, ezért 1994. október 26–27-én összeült a rendkívüli közgyűlés, és elfogadta az új alapszabályokat. Az új törvényhez és alapszabályhoz illeszkedő ügyrendet az 1995. évi májusi közgyűlés szavazta meg. Miután az akadémiai törvény kimondta, hogy az Akadémia „önkormányzati elven alapuló, jogi személyként működő köztestület”, meghatározták, hogy kik a köztestület tagjai: „E köztestületet a 9. § szerinti akadémikusok, valamint a tudomány olyan más képviselői alkotják, akik tudományos fokozattal rendelkeznek, és tudományos tevékenységükkel a magyar tudomány feladatainak megoldásában részt vesznek. A köztestület nem akadémikus tagjai jogait – a jelen törvényben és az Akadémia Alapszabályában meghatározott módon – képviselő útján gyakorolják.”

A közgyűlési képviselőket a doktorok közül választották meg az alapszabályban és az ügyrendben szabályozott módon, és számukat 200-ban határozták meg. Így sikerült az akadémiai döntéshozatalba bevonni a kutatók szélesebb rétegét.

A törvény azonban még meghagyta a kettős vezetést: bár az Akadémiát az elnök képviselte, ugyanakkor a főtitkár látta el a költségvetési fejezet vezetői feladatait és az Akadémiai Kutatóhelyek Tanácsának (AKT) elnöki tisztségét, valamint ő gyakorolta – bár korlátozásokkal – az Akadémiát megillető tulajdonosi jogokat is.

Az Akadémia a kezelésében levő ingatlanok, az azokban elhelyezett intézmények működéséhez szükséges tárgyi eszközök és egyéb vagyontárgyak tulajdonjogát csak

részen kapta meg, ezt törzsvagyonnak nevezték (és a törvény mellékletében tételesen felsorolták), a vagyon nagyobbik része, a kutatóhálózati ingatlanok és felszerelésük továbbra is Akadémiára bízott állami tulajdon maradt.

1997–2014 – ORSZÁGOS TUDOMÁNYOS KUTATÁSI ALAP

Az 1986-ban létrehozott Országos Tudományos Kutatási Alap 1991. január 1-jével különvált az Akadémiától, és önálló lett. Ezzel egyidejűleg már nem az MTA főtitkára volt az elnöke, hanem önálló elnöke lett Andorka Rudolf akadémikus személyében. Láng István főtitkár az 1991. májusi közgyűlésen elmondta, hogy ezt a szervezeti változást az Akadémia is kezdeményezte, már az előző évi beszámolójában beszélt erről:

„Az OTKA Bizottság javasolja, hogy a jövő évtől az OTKA alakuljon át önálló intézménnyé, saját vezetéssel. Az Akadémia újjáalakult szakmai bizottságai lássák el a pályázatok elbírálását és rangsorolását. A döntéseket az OTKA-kuratóriumok hozzák meg, amelyekbe a tagok részben kinevezéssel, részben a szakmai körök delegálásával kerülne be meghatározott időre. Ez a szervezeti átalakítás egyúttal a pályázati és finanszírozási rend társadalmasítását jelenti, és módot ad a szakmai nyilvánosságra és ellenőrzésre.” (Láng István: Folyamatos és következetes reformok. Magyar Tudomány, 1991/6.)

1991-ben kialakult az OTKA saját apparátusa és működési rendszere, amelyet 1993-ban az Országgyűlés önálló törvényben kodifikált (az Országos Tudományos Kutatási Alapról szóló 1993. évi XXII. törvény).

1997-ben az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramokról szóló CXXXVI. törvénnyel az OTKA felügyeletét ellátó szerv a Magyar Tudományos Akadémia lett, de ez nem érintette az OTKA függetlenségét, a költségvetésben is külön soron szerepelt. Az OTKA Bizottság vezetésére az Akadémia elnöke és a művelődési és közoktatási miniszter

közösen tett javaslatot. Az 1997–2003-as periódusban vezették be a posztdoktori pályázati rendszert, a nagy összegű iskolapályázatokat, továbbá ekkor indult a megújított műszerprogram és a könyvtári adatbázis program.

2014. november 25-én az országgyűlés elfogadta a T/1768. számú, *A tudományos kutatásról, fejlesztésről és innovációról* szóló törvényjavaslatot, 2014. december 31-ével jogutóddal megszüntette az OTKA Irodát, és hatályon kívül helyezte az OTKA-törvényt. Az OTKA programjait, a futó pályázatok ügyintézését és az új pályázati felhívás kezelését a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (NKFIH) vette át.

1997 – A MAGYAR TUDOMÁNY NAPJA – A MAGYAR TUDOMÁNY ÜNNEPE

1997. november 3-án először ünnepelték meg a Magyar Tudomány Napját. Előző évben a Magyar Tudósok Világtalálkozóján döntés született arról, hogy Magyarországon is meg kellene emlékezni a tudósok és a kutatók munkájáról. Az 1996. decemberi közgyűlésen Glatz elnök ezt mondta:

„Javasoltuk, nyilvánítsa az Országgyűlés november 3-át – a Magyar Tudományos Akadémia alapításának napját – a Tudomány Napjává. Ezen a napon nyiljanak meg az érdeklődők előtt a különböző kutatóintézetek, tanszékek, laboratóriumok. Legyen ez a nap a nyitott intézetek napja, hasonlóan a nagy nyugat-európai államok gyakorlatához. Ismeretterjesztő helyi előadásokkal, bemutatókkal. És ekkor tárgyalja az Országgyűlés a tudományról szóló beszámolót.” (Glatz Ferenc: Tudományos-technikai forradalom – Tudománypolitika – Akadémia. Magyar Tudomány, 1997/5. 555.)

A javaslatot elfogadták, és a kormány az 55/1997. (IV. 3.) számú rendeletével november 3-át a Magyar Tudomány Napjává nyilvánította.

A tudomány napja a tudomány és a társadalom kapcsolatáról szólt, ennek érdekében tág kört vontak be az

293. kép. 1997-ben első alkalommal rendezték meg a Magyar Tudomány Napját. A nyitóünnepséget november 3-án tartották az MTA Székház dísztermében. Az emelvényen: Kökény Mihály népjóléti miniszter, Gál Zoltán, az országgyűlés elnöke, Glatz Ferenc, az MTA elnöke, Magyar Bálint művelődési miniszter, Bihari István, az OMFB elnöke, Horn Gyula miniszterelnök

ünneplésbe. A rendezvények elsősorban a szakemberekhez, a diákokhoz és az érdeklődőkhöz szóltak, de megszólították a politikusokat és az üzletembereket, vállalkozókat is, hiszen a kutatásfinanszírozás sok pénzbe kerül. A rendezvények alkalmat adtak arra, hogy a tudósok bemutathassák eredményeiket, de őket is szembesíteni lehetett a társadalom várakozásaival.

Glatz Ferenc elnökké választásától kezdve kereste a lehetőséget, hogy hogyan tudná megnyerni a vállalkozókat és a vállalatokat a kultúra támogatására, többek között új díjak alapítását is szorgalmazta, így jött létre például 1998-ban Peter Munk kanadai üzletember jóvoltából a Munkácsi Bernát- és a Steindl Imre-díj. 1997-ben a Magyar Tudomány Napján, az ünnepi megnyitó ülésén jelentette be Somody Imre, a veregyházi Pharmavit Rt. vezérigazgatója a Bolyai János alkotói díj (röviden: Bolyai-díj) alapítását. A díj végül nem akadémiai díj lett, független bizottság ítéli oda, melynek a köztársasági elnök a vezetője, további 14 tagja pedig a magyar tudományos élet kiemelkedő, elismert személyi-

sége. A tagok felét a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, másik felét a Bolyai-díj Alapítvány alapítói delegálják. Az első Bolyai-díjat Freund Tamás kapta 2000-ben.

Az évek során egyre bővült a tudomány ünnepe rendezvénysorozata, ma már egy hónapig tart. 2003-ban pedig a magyar országgyűlés a XCIII. törvénnyel hivatalosan is a Magyar Tudomány Ünnepévé emelte november 3-át, ahogy a törvény bevezetője mondja:

„Az Országgyűlés a tudomány társadalomban betöltött szerepét kiemelkedően fontosnak, a tudomány művelése és fejlesztése érdekében végzett tevékenységet elismerésre és kiemelkedő támogatásra méltónak tartja. Bízik abban, hogy Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz megnöveli a magyar kutatók, tudósok eddig is eredményes hozzájárulását az emberiség tudásának, ismereteinek gyarapításához. Fejet hajt elődeink előtt, akik a magyar tudomány fejlődéséhez hozzájárultak.” (Magyar Közlöny, 2003/131. 10054.)

1997 – BOLYAI JÁNOS KUTATÁSI ÖSZTÖNDÍJ

1996-ban Horn Gyula miniszterelnök felkérte Glatz Ferencet, hogy készítse el a tudománypolitika új irányelveit. Glatz Ferenc, az Akadémia elnöke *Tudománypolitika az ezredforduló Magyarországon* címmel egy hosszú távú áttekintésre vállalkozott, melyben szükségesnek tartotta a pályakezdő fiatalok tudományos életpályájának a segítését. Az MTA elnöke így nyilatkozott az újságíróknak:

„Ma a magyar tudomány a leginkább exportképes terméke a magyar társadalomnak. Ha azt akarjuk, hogy a tudás továbbra is az anyagi gyarapodás eszköze legyen, akkor az államnak nagyobb szerepet kell vállalnia a tudomány menedzselésében és finanszírozásában. [...] Külön figyelmet kell szentelni a nemzedéki problémáknak, mivel a fiatal kutatók legjobban képzett tagjai megindultak a piacgazdaság felé. Ez is egyfajta agyelszívás. Nem a több pénzért mennek, hanem mert munkájuk honorálása messze a létminimum alatt tartja őket. Erre keres megoldást a hazai tudományos élet koordinátora – az Akadémia – és elnöke, Glatz Ferenc, aki bejelentette: a Bolyai-ösztöndíj bevezetésével próbál enyhíteni a tudósutánpótlás nehézségein.” (Mentőöv fiatal tehetségeknek. Glatz Ferenc a Bolyai-ösztöndíjről, a tudósutánpótlásról. Magyar Nemzet, 1996. december 10. 9.)

A kormány 156/1997. (IX. 19.) számú kormányrendeletével létrehozta a Bolyai János Kutatási Ösztöndíjat a 40 év alatti kutatók számára tudományos munka megírására vagy azzal egyenértékű kutatási projektben létrehozott alkotás elkészítésére. A Bolyai-ösztöndíj egy olyan anyagi támogatást nyújtott, amely a kutatói állás (és fizetés) mellett tette lehetővé az elmélyült tudományos munkát.

A pályázatok elbírálását a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj Kuratóriuma (a Magyar Tudományos Akadémia elnöke által létrehozott független, szakmailag és tudományos szempontból autonóm testület) végezte, az adminisztrációs munkát pedig a Doktori Tanács Titkársága látta el. A Kuratórium első elnöke Gergely János akadémikus volt. 1998-ban lehetett először pályázni, ekkor 350 fő kapta meg az ösztöndíjat.

A Bolyai János Kutatási Ösztöndíj 25 éves évfordulójára megjelentett könyv bemutatta, hogy milyen jól szolgálta az ösztöndíj a kitűzött célokat, és milyen eredményeket könyvelhetett el. Kosztolányi György ezt így fogalmazta meg: „Egy társadalom akkor erős, ha a vezetői korba kerülő generáció megkülönböztetett figyelemmel fordul a fiatalok elé. [...] A Bolyai-ösztöndíj hidat képez az egyetemek PhD-képzése és a további kutatói életpálya között, így valóban összefogja, képviseli a kutatók nemzedékeit, hálással van a teljes magyar tudományos közösségre.” (*Kiválóság a kutatásban. A Bolyai János Kutatási Ösztöndíj 25 éve.* MTA, 2022. 12.)

A 2024-es Bolyai-napon már arról számoltak be, hogy az ösztöndíjat 1998 óta majdnem 5000 kutató nyerte el, közülük azóta 784-en megszerezték az MTA doktora címet, és az akadémikusok között is van már 38 egykori Bolyai-ösztöndíjas.

AZ AKADÉMIA KUTATÓHÁLÓZAT MEGÚJÍTÁSÁRA TETT ERŐFESZÍTÉSEK

Reform I. (1992–1993)

Az Akadémia 1990 utáni történetét a kutatóintézetekért folytatott folyamatos harc jellemezte. A nyolcvanas évek végétől kezdve az Akadémia sokat tett a kutatóhálózat reformjáért és korszerűsítéséért, ennek ellenére a sajtóban és a tudományos közéletben is időről időre felmerült, hogy a kutatóhálózat jobban működne az Akadémiától függetlenül, vagy az egyetemekhez csatolva.

1991–1992 között három Akadémiai Fórumon (1991. március 5–7., 1991. november 13–14. és 1992. október 29–30.) tárgyaltak ezekről a kérdésekről. A fórumokon nemcsak az akadémikusok vettek részt, hanem az akadémiai kutatóhelyek kutatói, az egyetemek oktatói és kutatói, illetve a meghívott vendégek, többek között parlamenti képviselők is. Az első Fórum a kutatók/kutatások szakmai eredményeinek értékelési módjaival, a második a kutatás-

finanszírozás kérdésével, a harmadik pedig az akadémiai kutatóhálózat aktuális szervezeti kérdésével foglalkozott. Ezen, 1992. október 29-én, Kosáry Domokos elnök a bevezetőjében ezt mondta:

„Az első ilyen ellenvélemény, amellyel szemben szót kell emelnünk, az, hogy minek külön önálló kutatóintézet, mi szükség van erre, hiszen pénzbe kerül. A válasz egyszerű: minden fejlettebb országban vannak, főleg az utóbbi évtizedek során létrejött önálló, főhivatású kutatóintézetek. Olyan feladatok elvégzésére, amelyek máshol, például egyetemi tanszéken ilyen formában nem végezhetők el. Magyarországon már a második világháború előtt keletkeztek ilyen kutatóintézetek, mint 1927-ben a tihanyi, akkori nevén Biológiai Intézet, ilyen volt a Teleki Intézet és benne a Történettudományi Intézet 1941-től. [...] A másik ellenvetés az, hogy nem akadémiai hálózatra, hanem kutatási minisztériumra van szükség. Hát ez már korábban is felmerült, a pártállam időszakában, aztán újabban valami okból ismét nekilendült ez a gondolat bizonyos oldalakról. Amire csak azt tudom mondani, hogy nem azért szabadultunk meg egy mindenható pártbürokráciától, mely egyszersmind állami bürokrácia is volt, hogy a tudományos szervezetek fölé ismét bürokraták üljenek. Ez drága és veszélyes. A szakma maga is tudja a liftet kezelni, nem kell hozzá házmester. Arra igyekszünk és igyekezünk az elmúlt két év során, hogy az akadémiai védőburok működését modernizáljuk, olyanra tegyük, amely a kutatók munkáját megkönnyíti és az ő igényeiknek is megfelel. Szakmai önállóságról van szó, a döntésekben való részvételről és arról a kuratóriumi megoldásról, amely egy viszonylag új gondolat, és amelyről a főtitkár úr fog bővebben beszélni. [...]

A harmadik ilyen téves gondolat, és talán pillanatnyilag ez van leginkább napirenden, az, hogy vajon nem kellene-e az akadémiai kutatóintézeteket az egyetemek szervezetébe beolvasztani. Ez az ötlet is felbukkant már korábban. Ez is programja volt egy időben, a Lázár-kormány alatt a pártállam tudománypolitikájának. Meg is történt a 70-es években, hogy az Akadémia több mint 50 kutatóhelyet átadott az egyetemeknek. Próbálja valaki azokat most megkeresni.

Az egyetemek ugyanis a maguk nyomorúságos állapotában, ezt amolyan pillanatnyi segítségnek szánták, amely arra jó, hogy az életüket tovább tudják folytatni. Ezek úgy eltűntek, mint a pohár víz, ha a sivatagba öntjük. [...] De az már tévedés, hogy ha van egy jó kutatóintézeti hálózat, akkor azt át kell adni, és akkor majd megtörténik ez az emelkedés. Hát ez egyike az átgondolatlan, gyermeteg ötleteknek. Teljes naivság azt hinni, hogy ezáltal az egyetemek komoly segítséget kapnak. Először is, ezek a kutatóintézetek nehezen, vagy a legtöbb esetben egyáltalán nem illeszthetők össze az egyetemekkel – ha vannak kivételes esetek, amikor igen, azt figyelembe is fogjuk venni. A tudományos kutatást az egyetemek falain belül igenis meg kell erősíteni, de annak nem ez a módja.” (Kosáry Domokos: Milyen tudománypolitikára van szükség? Magyar Tudomány, 1992/12. 1457–1458.)

Az 1992. decemberi rendkívüli közgyűlés a III. Akadémiai Fórum állásfoglalásával összhangban szükségesnek tartotta egy alkalmi bizottság (Program Bizottság) kiküldését, amely javaslatot dolgoz ki az Akadémia távlati feladataira, működési mechanizmusának javítására és a megkezdett reformfolyamatok továbbvitelére vonatkozólag. Ezen az Akadémiai törvény megszületéséig dolgoztak, de akkor a bizottság befejezte működését.

Reform II. (1995–1998)

Az akadémiai törvény életbe lépése után az 1995. májusi közgyűlés felhatalmazta a főtitkárt, hogy kezdje meg az akadémiai kutatóhálózat korszerűsítésének előkészítését (Reform II.). Az 1996. decemberi munkaközgyűlésen, ahol az Akadémia aktuális kérdéseivel és tudománypolitikai ügyekkel foglalkoztak, a főtitkár a következőket mondta: „Mindenfajta akadémiai tudománypolitikai erőfeszítés és a pénzügyi kormányzat segítőkészsége ellenére sem számíthatunk azonban arra, hogy a támogatás akár csak reálértéken megőrizhető legyen. Ezért beszélünk huzamosabb ideje arról, hogy a kutatóhálózatot át kell alakítani a körülményeknek megfelelően. Az átforgatásnak erre a folyamatára leginkább a konszolidáció kifejezés illik. Sajnos be

kell látnunk, hogy eredeti célkitűzésünkkel szemben – amikor még a kérdést a korszerűsítés igényével és jegyében közelítettük meg –, a realitások arra intenek bennünket: olyan programot tudunk »csupán« megvalósítani, amelynek során megkíséreljük a valóban legfontosabb értékeket konszolidált körülmények közé juttatni.” (Keviczky László: Az akadémiai kutatóhálózat konszolidációjának elvi kérdései. *Magyar Tudomány*, 1997/5. 566.)

Az 1997. december 15-i 161. rendes közgyűlésen Glatz Ferenc elnök meghatározta az intézmény hármas funkcióját: az Akadémia legyen a tudomány műhelye, a tudományos kutatás koordinátora és a nemzet tanácsadója. Az intézethálózat konszolidációját a főtitkár ismertette, aki elmondta, hogy a „jelenlegi költségvetési szerkezetben szinte alig jut forrás a működési költségekre. A konszolidáció a működtetés gondjain igyekszik enyhíteni, s eközben a megmerevedett kutatóhálózati struktúrát is átalakítja.” (Szabados László: Beszámoló az MTA 1997. decemberi közgyűléséről. *Magyar Tudomány*, 1998/4. 441.) Ennek alapján folytak az átszervezések (intézet-összevonás, intézet-alapítás, átköltözés, telephely-kiürítés stb.). A közgyűlés megszavazta a változtatásokat és az új intézetek alapító okiratát. Ekkor jött létre például a Földtudományi Kutatóközpont, amely három intézetből állt (Földrajztudományi Intézet; Geodéziai és Geofizikai Kutatóintézet; Geokémiai Kutatólaboratórium), vagy ekkor egyesült a Műszaki Fizikai Kutatóintézet a KFKI Anyagtudományi Intézetével, és hagyta el újpesti telephelyét. A konszolidáció előtt 43 intézet volt, utána 34 lett, ebből előtte 3 kutatóközpont volt, utána 4.

Reform III. (2006–2007)

Miután 2004-ben Magyarország csatlakozott az Európai Unióhoz, a tudomány és a kutatás is új körülmények közé került, így az Akadémiának is át kellett gondolnia tudománypolitikáját és szervezetét. Az elvégzett munkáról és a 2006. október 30-i közgyűlésen elfogadott reformhatározat után a bizottság egy cikkben foglalta össze a reformvita hátterét és tanulságait:

„Az MTA mint a magyar tudományos közösség legnagyobb, az Alkotmány és az akadémiai törvény által garantált autonómiával rendelkező köztisztviselői szervezete – a tudományos gondolkodás nyitottságának szellemében – mindig a kor tudományos követelményeinek megfelelően alakítja saját szervezetét. Ahogyan a tudományt mindenkor a hagyomány tiszteletének és megújításának közös igénye vitte előre, a tudományos élet szervezetei is a hagyomány és a megújulás igényét a középpontba állítva keresik a kutatás és a tudományos közélet optimális megoldásait. Az elmúlt két évtizedben ennek a hagyományokra támaszkodó megújulásnak volt egy-egy fontos állomása az akadémiai törvény, az új alapszabály, a konszolidációs folyamat, a támogatott kutatóhelyek rendszerének átalakulása. Mindezzel az MTA alkalmazkodott a kor kihívásaihoz, és nemzetközi mércék szerint is megőrizte a magyar kutatás magas színvonalát. Ugyanakkor az utóbbi egy-másfél évben szükségessé vált az állandó megújulási folyamat nagyobb koncentrációja (ezt nevezzük reformfolyamatnak), elsősorban azért, hogy megmaradjon a magyar tudomány nemzetközi versenyképessége és növekedjen szerepe az innovációban.” (Pléh Csaba – Fábri György – Radácsi László: Az átalakuló Akadémia: háttér és távlatok az MTA reformfolyamatában. *Magyar Tudomány*, 2006/12. 1511.)

A sajtóban újra felerősödtek az akadémiaellenes hangok, illetve sokan megint szembeállították az Akadémia és az egyetemek érdekeit. Erre a *Magyar Tudományban* így reagált Fábri György, az MTA kommunikációs főigazgatója:

„Mindenekelőtt teljességgel idejétmúlttá vált az egyetemek és az Akadémia szembenállását alaphelyzetnek tekinteni. A korábbi ellentétek igazi gyökere egy felemás időszakban lehelhető fel. A múlt század negyvenes éveinek végén ugyanis kettős folyamat zajlott a magyar tudományban: egyfelől létrejött a világtendenciákat követve egy főhivatású kutatóhálózat, amely alkalmas szervezeti forma volt a nagyműszeres, nagyprojektes igényű Big Sciences hazai fejlesztése számára – azonban mindez a másik oldalon együtt járt azzal a durva politikai presszióval, amely az egyetemek

294. kép. Az Akadémia a Magyar Tudomány Napjára időzítette a kilencvenes években rendszeressé váló második közgyűlését. 2000. november 3-án délelőtt ünnepi ülésen emlékeztek meg az Akadémia alapításának 175. évfordulójáról. Az ülésen megjelent és felszólalt több politikus is. Az ülés előtt az elnök szobájában: Vizi E. Szilveszter alelnök, Keviczky László alelnök, Meskó Attila főtitkár-helyettes, Mádl Ferenc köztársasági elnök, Kroó Norbert főtitkár

lefokozását a kutatási profil sorvasztásával, a tudományos minősítés elvételével és az MTA főhatósági szerepének ráerősakolásával is keresztülvitte.” (Fábri György: Az egyetemek és az Akadémia reformja. Magyar Tudomány 2006/10. 1266–1267.)

De mindez az 1990-es évektől változott, az Akadémia is mindent megtett az együttműködésért: „ma az akadémiai intézetek kutatóinak közel fele, vagyis több száz tudományos minősítéssel rendelkező kolléga tanít a felsőoktatásban, teljes szakok, doktori programok épülnek az akadémiai kutatóbázisra.” (Fábri György: Az egyetemek és az Akadémia reformja. Magyar Tudomány, 2006/10. 1266–1267.)

Az Akadémia a megújulás jegyében az intézetigazgatói pályázatokat már nemzetközi körben hirdette meg, és a pályázatok elbírálására nemzetközi zsűriket hozott létre; a támogatott kutatócsoportok hálózatának forrásait versenypályázattal osztották el; a titkársági szervezetben a kutatóhálózatot jobban kiszolgáló struktúrát hoztak létre; az Akadémia aktívan részt vett a kormányzati kutatás-fej-

lesztési stratégia és az Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT) kidolgozásában, következetesen képviselve a tudás-alapú gazdaság és társadalom értékeit. (2007. májusi közgyűlési 20. határozatának melléklete. Akadémiai Értesítő, 2007/6. 73–77.)

A 175 ÉVES ÉVFORDULÓ

2000-ben megemlékeztek az Akadémia alapításának 175. évfordulójáról, a 167. közgyűlést 2000. november 3-án tartották. Ez volt az első alkalom, hogy a hagyományosan májusban rendezett közgyűlést követő második közgyűlést az Akadémia a Magyar Tudomány Napjára időzítette. Az ünnepi ülésen megjelent és felszólalt Mádl Ferenc köztársasági elnök, Szili Katalin, az Országgyűlés alelnöke, Pokorni Zoltán oktatási miniszter, és jelen volt számos más kormánytag, vezető politikus, valamint Göncz Árpád korábbi államfő is. Az Akadémia elnöke rövid előadásában arról beszélt, hogy

„A nemzet tanácsadója szerepét vállaló Akadémia ezért végez stratégiai kutatásokat, és a tudásközpontú társadalom felépítése érdekében új szövetséget kínál a politikának, a médiának és a tanártársadalomnak. Az elnök arra is emlékeztetett, hogy kormányzati jó szándék nélkül nem létezhet az Akadémia, amire jó példa az alapítás utáni időből József nádor szerepe.” (Szabados László: Beszámoló az MTA 2000. novemberi közgyűléséről. Magyar Tudomány, 2001/1. 97–98.)

Az évfordulóra több tudományos munka is megjelent, így például az MTA tagjainak lexikona, amelyben az összes addig megválasztott tag rövid életrajza szerepelt, továbbá készült egy sorozat az Akadémia kutatóintézeteinek történetéről is.

2000. november 4-én, a Magyar Tudomány Napja alkalmából rendezett ünnepségek keretében adták át először a felújított Bolyai János Nemzetközi Matematika Díjat Saharon Shelah professzornak a *Cardinal Arithmetic* című monográfiáért.

2003 – A TUDOMÁNY VILÁGFÓRUMA (WSF)

1999-ben a Magyar Tudományos Akadémia megrendezte az első, tudománnyal foglalkozó Világkonferenciát az UNESCO és a Nemzetközi Tudományos Tanács (ICSU) részvételével. A konferencia résztvevői további konferenciák szervezését javasolták, így került sor a Tudomány Világfóruma (World Science Forum, WSF) első konferenciájára 2003-ban Budapesten. A harmadik találkozó után, 2007-ben így nyilatkozott erről Gulyás Balázs, az MTA külső tagja:

„A Fórum gondolatának megszületésétől kezdve az volt a célunk, hogy a Davosi Világgazdasági Fórum tudományos testvérét hozzuk létre, és az idei konferencia után úgy érzem, hogy ez mostanra – meglepően gyorsan – sikerült is. Ha arra gondolok, hogy az első davosi tanácskozás 1971-ben történt, de tekintélye ennek a rendezvénynek csak a 80-as

évek második felére lett, akkor joggal mondhatom, hogy hatékonyak voltunk. És hogy miért merem ezt ilyen határozottan kijelenteni? Először is azért, mert a konferencia társszervezői nem kisebb szervezetek voltak, mint az UNESCO, az EU, az ICSU (International Council for Science), de részt vettek benne a világ legnagyobb tudománytámogatási szervezetei, pl. az amerikai NSF (National Science Foundation), a japán, a kanadai és számos európai »grant agency«, ami jelzi a WSF tekintélyét.” (A tudomány Davosa. Magyar Tudomány, 2008/1. 96.)

Az első találkozó központi témája *Tudomány és társadalom* volt, és 80 országból több mint 400 tudós, politikus, gazdasági vezető és közéleti szereplő tanácskozott a tudomány mindennapi életre gyakorolt hatásáról. Jelentőségét azt is mutatta, hogy a WSF védnökei Mádl Ferenc köztársasági elnök és Romano Prodi, az Európai Bizottság elnöke voltak. A második Világfórumot 2005-ben *Tudás, etika és felelősség* címmel rendezték meg, és Vizi E. Szilveszter, az Akadémia akkori elnöke üdvözlőbeszédében rámutatott arra, hogy a tudomány képes jobbá tenni világunkat, képes értékesebbé és boldogabbá tenni életünket. A tudósoknak morális kötelességük figyelni a tudás alkalmazására is, mert a kutatás eredményeinek nem megfelelő célokra való használata károkat okozhat, sőt tragédiákhoz vezethet. (Az MTA főtitkára, Meskó Attila beszéde a WSF záróülésén. *Magyar Tudomány*, 2005/12. 1584.). A harmadik WSF témája 2007-ben a *Befektetés a tudásba: befektetés a jövőbe*, a negyedik témája 2009-ben a *Tudás és jövő* volt.

2011-ben *A tudomány átrajzolódó világtérképe* témában gyűltek össze a tudósok, tudománypolitikusok és a világ kutatásfejlesztésben érdekelt befektetői. A konferencia végén nyilatkozatot fogadtak el *Új korszak a globális tudományban* címmel, és elhatározták, hogy ettől kezdve minden második összejövetel lesz csak Budapesten. Így 2013-ban Rio de Janeiro volt a WSF gazdája. Ez a konferencia *A tudomány a globális fejlődés szolgálatában* mottó jegyében zajlott. 2015-ben ismét Budapesten tartották a Tudomány Világfórumát. Ezen folytatták a Brazíliában megkezdett párbeszédet a globális fenntarthatóságról, és

azt is bemutatták, hogyan teremt új lehetőségeket a tudomány az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) 2015. utáni fenntarthatósági programjának (Post 2015 Development Agenda) megvalósításához. 2017-ben a Jordániában megrendezett világforum fő témái az élelmiszer-biztonság, a víz és az energia kérdései voltak. 2019-ben újfent Budapesten rendezték meg a Világforumot, melynek középpontjában akkor a tudomány etikájának és felelősségének vizsgálata állt.

2009 – LENDÜLET

Pálinkás József, az Akadémia elnöke 2009. január 14-én hirdette meg első alkalommal a kimagasló teljesítményű fiatal kutatók számára létrehozott Lendület programot, amelyről 2011-ben ezt írták:

„A Lendület program a Magyar Tudományos Akadémia legsikeresebb versenyfinanszírozási programtámogatása kiemelkedő, jól mérhető tudományos teljesítményt felmutató fiatalok számára. Az Akadémia elnökének kezdeményezése többes célt követett: bővíteni a fiatal kutatók előrelépési lehetőségeit, biztosítani a tehetség-utánpótlást, viszszaosztani a sikeres fiatalok elvándorlását, segíteni az Akadémia kutatóintézeteinek és kutatócsoportjainak dinamikus megújítását, s versenyképességük növelését. A Lendület program hazai sikere ma már a nemzetközi figyelem középpontjában áll, s az agyelszívás mérséklésének egyik modelljeként működik. [...] A Lendület program rugalmasságát és sikerét éppen a teremtő kutatói kiválóság, a körültekintően kialakított, s kiszámítható támogatást biztosító modell együtt biztosítja, s vezet a jól követhető és mérhető eredményességhez.” (Pálinkás József – Csépe Valéria – Németh Tamás: Kiválóság, fenntarthatóság, versenyképesség. Magyar Tudomány, 2011/11. 1286.)

Az MTA kezdeményezését a Richter Gedeon, a TriGránit, az Aquincum Institute of Technology, valamint a Munkaadók és Gyáriparosok Országos Szövetsége is támogatta.

Az Akadémia 2011-től az egyetemekre is kiterjesztette a programot, amivel azt is jelezni akarták, hogy nem a kutatás helye, hanem a kutató kiválósága a továbblépés feltétele. A program sikerét mutatja az is, hogy 2013-ban három olyan fiatal tudós lett az MTA levelező tagja, akik a Lendület program nyertesek voltak: Buday László biokémikus, Domokos Péter fizikus és Kiss L. László csillagász, és azóta is több Lendület program nyertesből lett akadémikus.

2009 – AKADÉMIAI TÖRVÉNY

A 2009. májusi közgyűlésen Pálinkás József, az Akadémia elnöke arról számolt be, hogy munkája eredményeként 2009 márciusában az Országgyűlés elfogadta az akadémiai törvény módosítását (2009. évi XX. törvény A Magyar Tudományos Akadémiáról szóló 1994. évi XL. törvény módosításáról. Magyar Közlöny, 2009/44. sz. 14057–14065.).

„A törvenymódosítással az Akadémia közjogi státusa nem változott, nemzeti közintézmény, a tudományos fokozattal rendelkezők, a tudományt művelők köztestülete, önálló fejezet a központi költségvetésben, országos közfeladatokat lát el, kutatóintézeteket tart fenn. Doktori címet ad, tagjait maga választja, a tagok és a doktorok tiszteletdíjat kapnak. Továbbra is a Magyar Tudományos Akadémiáról szóló 1994. évi XL. törvénynek nevezik. [...] A törvényben új elem, hogy pontosan felsorolja az Akadémia közfeladatait, világossá teszi, hogy mit ad a közösségnek az Akadémia az adófizetők forintjaiért. Régi igény volt a kutatóhálózatban az alapfinanszírozás megteremtése, ez ugyancsak szerepel a módosított törvényben.” (Elnöki expozé. Magyar Tudomány, 2009/6. 733.)

A törvényben a legnagyobb változást az jelentette, hogy ettől kezdve az Akadémia nemcsak néhány ingatlan és intézmény vagyonát kapta meg (az 1994-es törvény törzsvagyon), hanem az állami vagyonról szóló 2007. évi CVI. törvény 69. § (1) bekezdése alapján az Akadémiának átadott vagyon (a továbbiakban: az Akadémia vagyona),

azaz az összes kutatóintézet ingatlanai és tárgyi eszközei és az immaterális javak (szellemi tulajdon) is az övé lett. Fontos változás volt még, hogy a törvény átalakította az akadémiai döntéshozatali rendet. Ettől kezdve „Az elnök az Akadémia mint központi költségvetési fejezet tekintetében a fejezetet irányító szerv vezetője.” Ezzel megszűnt a köztestület kétféjsége, amely 1970-ben keletkezett – és amelyet 1994-ben nem tudtak vagy nem akartak megszüntetni –, azaz, hogy az elnök vezeti és képviseli az Akadémiát, de a főtitkár gyakorolja az Akadémiát megillető tulajdonosi jogokat.

Az elnök közgyűlési beszámolójában elmondta, hogy ezzel a törvénnyel az évek óta zajló reformot lezárták, de azt is hozzátette, hogy az akadémiai intézethálózat sürgős megújításra szorul, hiszen az intézetek nagyon rossz körülmények között dolgoznak.

2011 – A KUTATÓHÁLÓZAT ÁTSZERVEZÉSE

2011-ben a májusi közgyűlésen Pálincás József elnöki beszámolójában rámutatott a kutatóintézet-hálózat jelenlegi szerkezetének és működésének megszűnéssel fenyegető nehézségeire. Miután újraválasztották, megfogalmazta a hálózat megújításának szükségességét, és 2011. december 5-re rendkívüli közgyűlést hívott össze. A nyár folyamán kialakították a megújítás koncepcióját, majd minden intézménnyel egyeztető tárgyalásokat folytattak, így őszre kirajzolódott, hogy mely intézetek alkotnak majd egy kutatóközpontot. Szeptemberben a Vezetői Kollégium tagjai megismerték a részletes átalakítási tervet, utána az elnök a tervet bemutatta a miniszterelnöknek, és tárgyalásokat folytatott a következő évi akadémiai költségvetésről. Szeptember végén a kormány betérjesztette a 2012. évi költségvetést, és javasolta az MTA költségvetési fejezet összegének 21 százalékos növelését. Októbertől decemberig tovább folyt a szervezőmunka: az új struktúra szerinti működés megkezdéséhez szükséges pénzügyi intézkedések (hivatali-közigazgatási egyeztetések, kincstári és hitelintézet szálalák rendezése; záróbeszámolók, leltár- és vagyon-

átadási jelentések elkészítése); az új intézetek szervezetének részletes meghatározása (szervezeti és működési szabályzatok előkészítése). Ezután a 2011. decemberi közgyűlés döntött az intézményhálózat megújításáról, a megszüntető és alapító okiratok kiadásáról. A közgyűlést követően 2012. január 1-jétől az addigi 38 kutatóintézetből és 2 kutatóközpontból 10 kutatóközpont és 5 kutatóintézet lett.

A 2019. ÉVI LXVIII. TÖRVÉNY

2018 nyaratól a sajtóban folyamatos támadások érték az Akadémiát, és a kormány is komoly kritikát fogalmazott meg az intézetek működésével kapcsolatban, többek között azt, hogy nem eléggé eredményesek, mert 2018-ban egyetlen szabadalmat sem nyújtottak be az akadémiai intézetekből. A 2019-es költségvetési tervezet kapcsán aztán világossá vált, hogy az akadémiai kutatóintézeti hálózat támogatására előirányzott összeg nem az Akadémiánál, hanem az Innovációs és Technológiai Minisztériumnál jelent meg. Utána az is kiderült, hogy a minisztériumban már a kutatóintézeti hálózat intézményi és szakmai átszervezésén dolgoznak. A következő egy évben az Akadémia vezetése és a kutatóhálózat dolgozói sikertelenül küzdöttek az elszakítás ellen. 2019 nyarán az országgyűlés megszavazta a 2019. évi LXVIII. törvényt, és az akadémiai kutatóhálózat irányítását szeptember 1-jétől egy új szervezetre, az Eötvös Loránd Kutatási Hálózatra (2023-tól a hálózat neve: HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat) bízta. Ezt követően az MTA Elnöksége a következő nyilatkozatot adta ki:

„A Magyar Tudományos Akadémia sajnálattal állapítja meg, hogy az Országgyűlés – a belföldi és a nemzetközi tudományos közvélemény és az akadémiai kutatók egységes kiállása ellenére – elfogadta »A kutatás, fejlesztés és innovációs rendszer intézményrendszerének és finanszírozásának átalakításához szükséges egyes törvények módosításáról« című törvényt, amely elveszi az ország legrégebbi, legtekintélyesebb, legnagyobb hazai és külföldi bizalmat

élvező tudományos szervezetének kutatóhálózatát. Különösen fájdalmas, hogy ez érdemi kritika és az új rendszer működésére vonatkozó kormányzati stratégia kidolgozása nélkül történt.

A magyar tudomány iránt érzett felelősségének tudatában az Akadémia a törvény hatálybalépése után is mindent megtesz annak érdekében, hogy képviselje a tudomány érdekeit, kiáll a tudomány szabadsága és a tudományos közélet tisztasága mellett.

Nemzetközi kapcsolatai segítségével értékeli a kutatószervezetek és az egyes kutatók munkáját, az egyes tudományágak helyzetét, támogatja új kutatási irányok kialakítását. Továbbra is fontos feladatának tekinti a tudomány népszerűsítését, a tudományos eredmények megjelenését az oktatásban és a tudománydiplomáciát.

A Magyar Tudományos Akadémia az egész magyar tudományosságot képviseli. Vidéki és határon túli bizottságai, külső tagjai és külső köztestületi tagjai révén összekapcsolja a magyar tudósokat, bárhol is dolgozzanak. Közös fórumot nyújt egyetemi, kutatóintézeti, ipari kutatóknak. A természet-, a társadalom- és a bölcsészettudományok kutatói számára egyaránt lehetőséget nyújt a nézetek, módszerek, szemléletek ütköztetésére, megvitatására, a teljesítmények értékelésének legmagasabb szintű összehangolására.

A Magyar Tudományos Akadémia hű marad alapítója, Széchenyi István szelleméhez." (https://mta.hu/mta_hirei/az-mta-elnoksegenek-nyilatkozata-109891. Utolsó letöltés: 2024. 08. 29.)

Az Akadémia vezetése 2024-ben így fogalmazta meg az Akadémia küldetését:

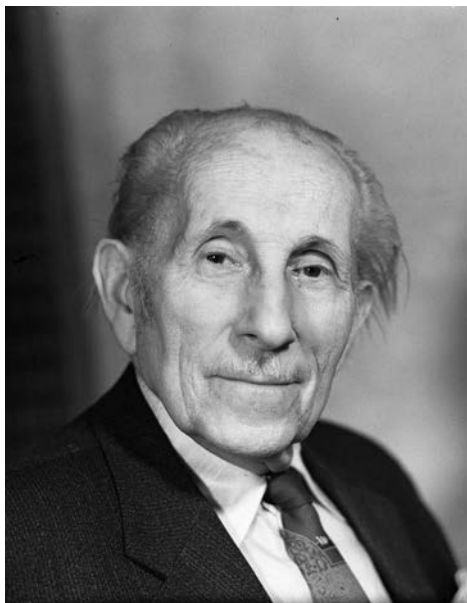
„A Magyar Tudományos Akadémia – Széchenyi István alapítói szándékával összhangban – közel 200 éve folyamatosan megújulva szolgálja a tudást, a nemzetet és az egyetemes tudományt. Az Akadémia célja hozzájárulni az ország helyzetének és biztonságának erősítéséhez, a magyar nép életfeltételeinek, tudásának és képességeinek javításához. Az Akadémia küldetése évszázados hagyományaiból, a magyar tudomány eredményeiből, az akadémiai törvény felhatalmazásából és vállalt kötelezettségei iránti felelősségből ered. Az Akadémia működése a tudományos tények, elvek és módszerek tiszteletén, valamint a nemzet iránti elkötelezettségen alapul.

1. Az Akadémia a magyar tudományos közösséget egyesítő és megjelenítő köztestület.
 2. Az Akadémia őrzi és ápolja a magyar nyelvet, gondozza a nemzet tudományos és kulturális örökségét.
 3. Az Akadémia hozzájárul a kutatás feltételeinek megteremtéséhez, és képviseli a magyar tudományos kutatás érdekeit.
 4. Az Akadémia a tudományos minőség és a tudományetika letéteményese.
 5. Az Akadémia feladata a magyar tudomány nemzetközi kapcsolatainak bővítése, eredményeinek megjelenítése és érdekeinek képviselete.
 6. Az Akadémia a nemzet tanácsadója.
 7. Az Akadémia közvetíti a tudományos kutatások eredményeit a társadalom számára.”
- (<https://mta200.hu/mta200/az-akademia-kuldetese-106350>. Utolsó letöltés: 2024. 08. 29.)

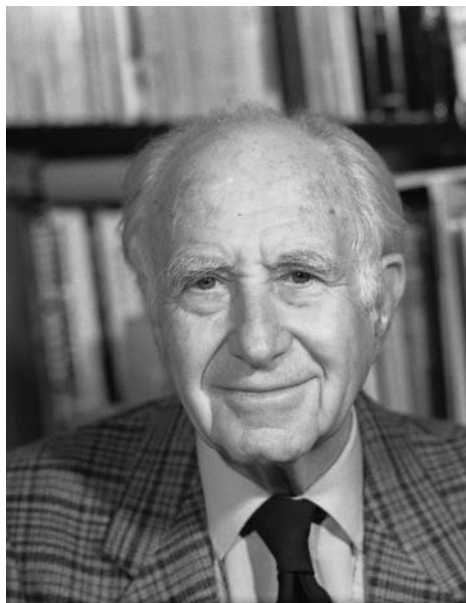

295. kép. 1990-es májusi közgyűlésről távozó Göncz Árpád
köztársasági elnököt Berend T. Iván leköszönő elnök kíséri ki

A rehabilitáció folytatása a tagválasztásokban
(levelező tagok: 1990, rendes tagok: 1991)

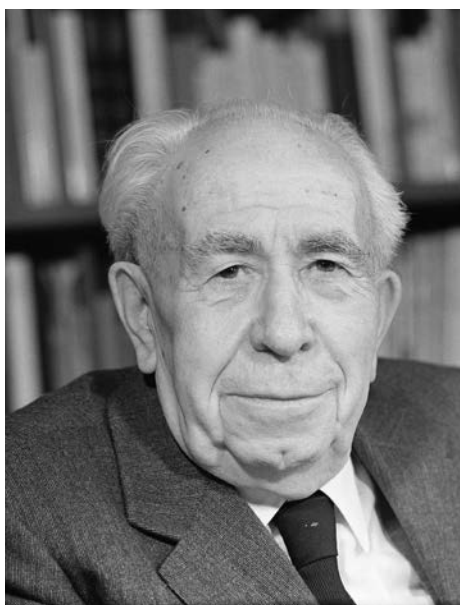
296. kép. Palotás László

297. kép. Preisich Gábor

298. kép. Györffy György

299. kép. Vayer Lajos

300. kép. Gunda Béla

301. kép. Benda Kálmán

302. kép. 1991. augusztus 17-én a Magyar Tudományos Akadémia Úri utcai kongresszusi termében II. János Pál pápa találkozott a magyar kultúra és a tudomány kiemelt képviselőivel. Szelényi Károly felvétele

303. kép. A pápát Kosáry Domokos, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, Láng István, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára, Szentágothai János akadémikus és Dankó László kalocsai érsek fogadta. A képen kezét fog Szentágothai János akadémikussal, középen Láng István főtitkár

304. kép. II. Erzsébet angol királynő látogatása az Akadémián, 1993. május 5. Kosáry Domokos, az MTA elnöke fogadja a királynőt és Fülöp herceget a székház bejáratánál

305. kép. Kosáry Domokos bemutatja az Akadémia vezetését a királynőnek: Mádl Ferenc művelődési és közoktatási miniszter, Halász Béla alelnök – Fülöp edinburgh-i herceg kísérelője az Akadémián, Ujfalussy József alelnök, Berényi Dénes alelnök, Láng István főtitkár (vele fog kezét a királynő) és Csurgay Árpád főtitkárhelyettes

306. kép. 1996. október 24-én Pro Scientia Hungarica díjjal tüntették ki Jakó Zsigmond kolozsvári történészprofesszort, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagját 80. születésnapja alkalmából. A díjat Glatz Ferenc, az MTA elnöke adta át

307. kép. A Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia alapító tagjai 1992-ben Kosáry Domokossal és Ritoók Zsigmond professzorral, az MTA delegáltjával. Az első sorban ül Kovács Anikó ügyvezető titkár, Polgár Rózsa, Szabó Magda, Kosáry Domokos, Jókai Anna, Takáts Gyula, Lossonczy Tamás, Bartha László. Mögöttük áll: Mándy Iván, Haiman György, Soproni József, Cseres Tibor, Fodor András, Jovánovics György, Juhász Ferenc, Görgey Gábor, Lakatos István, Lator László, Domokos Mátyás, Somlyó György, Lengyel Balázs, Szabó István, Hubay Miklós, Ritoók Zsigmond, Konrád György

308. kép. Kép az 1992-es közgyűlési vacsoráról, Ujfalussy József alelnök, Domokos Mátyás, a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia alelnöke és Ritoók Zsigmond akadémikus

309. kép. Az MTA elnöksége és a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia tagjai köszöntik a nyolcvanéves Kosáry Domokost 1993 júliusában. Domokos Mátyás, Kosáry Domokos, Lator László, Köpeczi Béla, Venetianer Pál, Lakatos István, Hubay Miklós, Németh G. Béla, Jovánovics György

310. kép. 1995-ös májusi közgyűlésen részt vett Oláh György, aki a kémiai Nobel-díjat, és Harsányi János, aki a közgazdasági Nobel-díjat kapta meg 1994-ben. Oláh 1990 óta, Harsányi pedig ekkor, 1995-ben lett az Akadémia tiszteleti tagja. A fénykép első sorában Balogh János, aki az 1995-ös Akadémia Aranyérmet kapta, mellette Bihari István, az OMFB elnöke, Baja Ferenc miniszter, Harsányi János, Oláh György, és Teplán István mb. főtítkárhelyettes

311. kép. Oláh György és Halász Béla, az Akadémia alelnöke

312. kép. Az 1996. májusi közgyűlés elnöksége: Keviczky László főtitkár, Göncz Árpád köztársasági elnök, Kosáry Domokos leköszönő elnök és Michelberger Pál alelnök

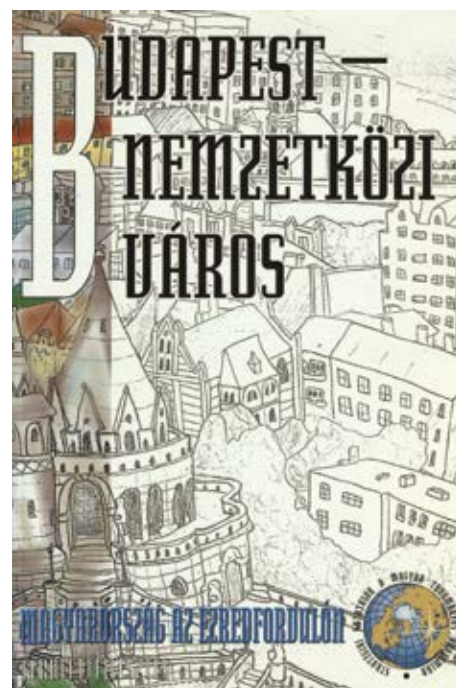
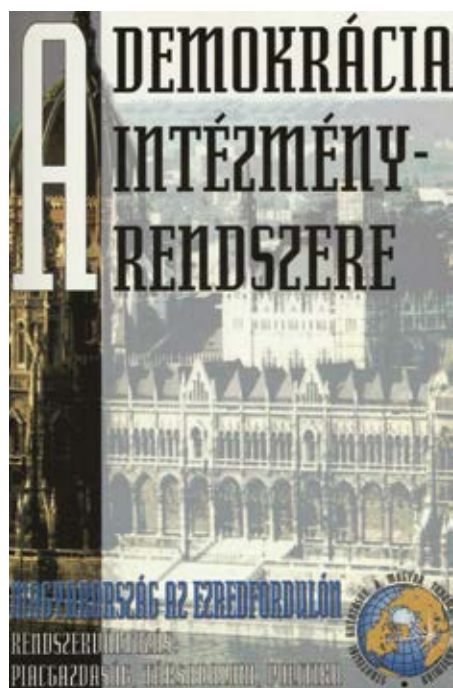
313. kép. Az 1996. májusi közgyűlés résztvevői, az első sorban Domokos Mátyás, a SZIMA ügyvezető elnöke, Lator László, a SZIMA tagja, Borzsák Istvánné, Borzsák István (ő kapta 1995-ben az Akadémiai Aranyérmet), Magyar Bálint művelődési miniszter, Bihari István, az OMFB elnöke

314. kép. Glatz Ferenc, az újonnan megválasztott elnök és a köszöntésére érkező Horn Gyula miniszterelnök

315. kép. Kerekasztal-beszélgetés a Nemzeti Stratégiai Kutatási Program keretében készült „Környezetvédelem és uniós csatlakozás” című könyv megjelenése kapcsán, 1998. október 20. Résztvevők: Kiss Károly (BKE), Koloszar Miklós (PM), Kerekes Sándor (BKE), Glatz Ferenc, Láng István, Szlavik János (BME), Ángyán József (GATE)

316. kép. Magyarország az Ezredfordulón-kötetek

317. kép. Peter Munk, a TriGránit egyik tulajdonosa 1998-ban felajánlást tett két díj alapítására. Az egyik a Munkácsi Bernát-díj, mert Munkácsi Bernát (1860–1937) nyelvész akadémikus Peter Munk nagyapjának a testvére volt. A képen Glatz Ferenc elnök, Demján Sándor, Munk üzleti partnere, Munk egy rokona és Peter Munk

318. kép. 2007-ben a Magyar Tudomány Ünnepét a Városmajori Gimnáziumban nyitották meg. Az elnökségben: Patkós András akadémikus, aki „A tudomány és az iskola” címmel tartott ünnepi előadást, Vizi E. Szilveszter, az MTA elnöke, Pléh Csaba főtitkárhelyettes, Pokorni Zoltán, a XII. kerület polgármestere, Szebedy Tas, a gimnázium igazgatója

319. kép. A „Diákok az Akadémián” program keretében az Akadémiai Könyvtár és Információs Központban a Keleti Gyűjtemény kincseit mutatja az osztályvezető Kelecsényi Ágnes a gimnazistáknak, 2015. november 13.

320–321. kép. 2015-ben a Magyar Tudomány Ünnepe idején az utcára vitte a tudományt az Akadémia. Az MTA székháza előtt távcsöves bemutató és a Fizibusz fogadta az érdeklődőket. A busz elejében a fényről tudhattak meg érdekes információkat a látogatók, hátsó részében pedig a CERN nagy hadronütköztetőjét mutatták be

322–323. kép. 2020-ban a Magyar Tudomány Ünnepeén az egyik előadást Jakab Ferenc tartotta „Mit tanultunk a koronavírus-járványból?” címmel 2020. november 4-én. A járvány miatt 2020-ban az előadásokat online közvetítéssel lehetett követni, élőben csak Kollár László főtktár, Erdei Anna főtktárhelyettes és az operatőr volt jelen

324. kép. 2021. november 3-án, a Magyar Tudomány Ünnepeének megnyitóján mindenki maszkot viselt

325. kép. „Nők a tudományban”. Kerekasztal-beszélgetés az MTÜ keretében 2021. november 17-én. A résztvevők: Bollobás Enikő, Font Mária, Frank Tibor, Károly Krisztina, Bondár Mária

326. kép. „Nők a tudományban: A nők helyzete a tudományos pályán”. Előadások és kerekasztal-beszélgetés 2022. november 16-án az Akadémia Székházában. Köszöntőt mond Bollobás Enikő, az MTA Nők a Kutatói Életpályán Elnöki Bizottságának elnöke

327. kép. 1999. március 22-én a kutatói, fejlesztői munka területén kimagasló teljesítményt elért 181 fiatal tudós vehette át első alkalommal a Bolyai János Kutatási Ösztöndíjat odaítélő oklevelet az Akadémia dísztermében

328. kép. A Bolyai-oklevelek átadása 2007-ben. A képen Gergely János, a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj Kuratóriumának első elnöke (1998–2006), Meskó Attila főtitkár és Körmendi Sándor, az MTA Titkárság Doktori Tanács Titkárságának a vezetője

329. kép. Bolyai-nap 2011. június 29-én. Bálint Csanád kuratóriumi tag, Kissné Németh Ágnes kuratóriumi titkár, Babcsán Norbert ösztöndíjas

330. kép. A 2016-os Bolyai-napon számolt be a Bolyai-ösztöndíjasok körében végzett felmérésük eredményeiről Soós Sándor és Pálinkó Éva. Pálinkó Éva és az ülés elnöksége: Török Ádám főtítkár, Fülöp Ferenc, a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj Kuratóriumának elnöke, Demény Attila kuratóriumi tag, Lovász László elnök, Barnabás Beáta kuratóriumi tag és főtítkárhelyettes

331. kép. Az intézethálózat konszolidációja keretében 1998. december 2-án Keviczky László főtitkár és Glatz Ferenc elnök meglátogatta az MTA Műszaki Fizikai és Anyagtudományi Kutatóintézetét, ahol az intézet igazgatója, Gyulai József fogadta őket

332. kép. 1998. december 3-án adták át az MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóközpontjában az új Ökológiai Kutatóközpontot; Borhidi Attila beszél az új központ jelentőségéről

333. kép. Angol nyelvű beszámolók a kutatóhálózat működéséről

334. kép. Az Akadémia 175 éves jubileumára létesített „Széchenyi István”-emlékerdő átadása-átvétele 2000. október 16-án. A FVM Erdészeti Hivatalának az elnöke és Glatz Ferenc, az MTA elnöke

335. kép. Fát ültet Glatz Ferenc, az MTA elnöke és az FVM Erdészeti Hivatalának az elnöke

336. kép. A felújított Bolyai Matematikai Nagydíj átadása 2000. november 4-én. A közönség első sorában ül a díjazott, Saharon Shelah, a jeruzsálemi Hebrew University és a Rutgers University (USA) professzora

337. kép. A díjátadó elnöksége: Győry Kálmán, Keviczky László alelnök (ő adta át a díjat), Révész Pál, Rolf Jeltsch, Katona Gyula

338. kép. A 2000. november 3-i ünnepi közgyűlés elnöksége: Kroó Norbert főtítkár, Mádl Ferenc köztársasági elnök, Glatz Ferenc elnök, Pokorni Zoltán oktatási miniszter, Vizi E. Szilveszter és Enyedi György alelnökök

339. kép. Az MTA Könyvtárának 175 éves fennállására rendezett ünnepség 2001. március 19-én az MTA Székház Nagytermében

340. kép. Meskó Attila
főtitkár 2006. március
16-án átadta az Akadé-
miai Ifjúsági Díjakat

341. kép. A főtitkár az
egyik díjazottal, Takács
Gáborral, az MTA Nyelv-
tudományi Intézet munka-
társával fog kezet

342. kép. Az MTA Elnöksége 2007-ben. Pannonhalmi Kálmán, Marosi Ernő, Kroó Norbert, Vizi E. Szilveszter, Hámori József, Pléh Csaba, Banczerowskiné Pelyhe Ilona, Buka Ágnes, hátsó sor: Makara Gábor, Michelberger Pál, Szász Domokos, Beck Mihály, Romics László, Török Ádám, Ádám József, Horn Péter, Medzihradsky Kálmán, Keviczky László, Horváth Zalán, Szabó Miklós (régész), Csöndes Mária, Dudits Dénes, Pálinkás Gábor, Gyulai József, Szolcsányi János, Maróth Miklós, Bakonyi Gábor

343. kép. Az Akadémia vezetői, Vizi E. Szilveszter elnök, Hámori József alelnök, Pléh Csaba főtitkárhelyettes, Marosi Ernő és Kroó Norbert alelnökök Kosáry Domokos ravatalánál, 2007. december 4.

344–345. kép. A 2004-es és a 2007-es WSF egyik előadása az Akadémia székházában

346. kép. Parlamenti tanácskozás a 2024. november 23-i ülésen. Itt arról egyeztettek, hogyan tudják elősegíteni a tudomány vívmányainak minél erősebb érvényesülését a szakpolitikai intézkedésekben szerte a világon

347. kép. Freund Tamás, az MTA elnöke üdvözli a
WSF 11. konferenciája megnyitó ülésen a résztvevő-
ket 2024. november 21-én a Müpában

348. kép. 2011. október 27-én a Lendület – Fiatal Kutató Program előző évi nyerteseinek eredményeit mutatták be a Magyar Tudományos Akadémián. A képen Szarka László Csaba, az MTA Titkárság Kutatóintézeti Főosztálya vezetője

349. kép. A Lendület program első nyertesei 2009-ben

350. kép. A Lendület program nyertesei 2011-ben

351. kép. A Lendület program nyertesei 2022-ben

352. kép. Domokos Péter, az MTA rendes tagja
székfoglaló előadása 2020. január 29-én...

353. kép. ...és Reglődi Dóra levelező tag
székfoglalója 2023. március 22-én

354. kép. 2010-ben az MTA Művészettörténeti Kutatóintézete és az MTA Könyvtára emlékkiállítást rendezett az MTA alapítója, Széchenyi István halálának 150. évfordulójára: a kiállítás egyik rendezője, Mázi Béla és a korszak szakértője, Gergely András

355. kép. A kiállítás részlete

356–357. kép. 2011. március 1-jén tartották a „Vörösiszap-katasztrófa: következmények és tapasztalatok” című konferenciát a Magyar Tudományos Akadémián. A rendezvény keretében két együttműködési megállapodás is aláírásra került a katasztrófavédelem (Bakondi György) és az MTA (Pálincás József) között

358. kép. „150 éves az Akadémia palotája” címmel kiállítás nyílt meg 2015. október 20-án az MTA Művészeti Gyűjteményében

359. kép. Előadás a székházról a kulturális örökség napján, 2015. szeptember 22-én

360. kép. 2015-ben az Akadémiai Aranyérmét T. Sós Vera matematikus kapta. Az érmet az akkori elnök egykori tanítványa, Lovász László adta át

361. kép. Fiatal Kutatók Akadémiája – alakuló ülés, 2019. május 7.

362. kép. Bartók Béla születésének 135. évfordulójára két kiállítással is készült az MTA Zene-tudományi Intézet: „A zongorázó Bartók”, illetve „Bartók és kortársai”. A megjelenteket Lovász László, az MTA elnöke üdvözölte, majd a kiállítást Áder János köztársasági elnök nyitotta meg

363. kép. 2016-ban a Magyar Tudomány Ünnepe az MTA Könyvtár és Információs Központ kiállítását rendezett Vörösmarty Mihály-nak a könyvtárban őrzött hagyatékából. A képen a kiállítás rendezője, a Kézirattár vezetője, Babus Antal mutatja a diákoknak a költő írásait

364. kép. A klímaváltozás és a fenntarthatóság állt a fókuszában annak a Magyar Tudományos Akadémia által szervezett Kárpát-medencei középiskolai tanulmányi versenynek, amelynek döntőjét 2023. március 4-én tartották az MTA Székházban

365. kép. Az MTA vezetése és a zsűri tagjai a verseny előtt az elnök szobájában. Freund Tamás elnök, Erdei Anna főtitkárhelyettes, Kiss László csillagász, Bozó László meteorológus, akadémikus, az MTA Földtudományok Osztálya elnöke, Dúll Andrea környezetpszichológus, az MTA doktora, az ELTE professzora, Szurdoki Erzsébet Piroska, az ELTE TÓK Természtudományi Tanszék adjunktusa, Bartholy Judit klímakutató, az MTA doktora (háttal), Boda Zsolt társadalomkutató, az MTA doktora, az ELKH Társadalomtudományi Kutatóközpont főigazgatója (háttal), Simon Tamás, Böhm Gergely

366. kép. Az Akadémia Területi Bizottsági elnökeinek találkozója Pécsen, 2023. szeptember 21–22-én

367. kép. Karikó Katalin és Drew Weissman megosztva kapták a 2023-as fiziológiai és orvostudományi Nobel-díjat biokémiai felfedezéseikért, amelyek lehetővé tették egy hatékony mRNS-alapú vakcina kifejlesztését a Covid-19 ellen. Karikó Katalin életrajzi kötetének bemutatója az Akadémián 2023. október 11-én. Az emelvényen Karikó Katalin és Erdei Anna főtitkárhelyettes

368. kép. Dombi Péter előadása 2023. november 13-án „Krausz Ferenc, az elektronok Nobel-díjas lesifotósa” címmel. Az előadás előtt Krausz Ferenc videóüzenetben köszöntötte az érdeklődőket

369. kép. Az MTA elnöke és az Akadémia Gazdaság- és Jogtudományi Osztálya különleges ajándékot készített Király Tibor 100. születésnapjára: egy mappaformájú emléklapot, amelynek első oldalán az MTA elnökének és a IX. Osztály elnökének köszöntése olvasható, másik oldalán pedig egy művészi „családfa” látható. Ezen a Király Tibort akadémikusnak ajánlók, valamint az őket ajánlók neve olvasható – egészen a reformkorig, de szerepelnek a dokumentumon azok is, akiket Király Tibor ajánlott

Az MTA elnökei és főtitkárai

Hay Diana, Szögi László

Ebben a kiadványban¹ a hivatali idő kezdetéhez a megválasztás időpontját írtuk be az egyszerűség kedvéért. Nem részleteztük azonban azt, hogy az adott elnök vagy főtitkár csak megbízást kapott a következő tisztújító közgyűlésig, vagy esetleg újra megválasztották, hanem a tisztség betöltésének teljes idejét írtuk meg. Többnyire azt sem jelöltük, ha a megválasztás időpontja és a kinevezés között néhány nap eltelt, mert a különböző történeti korokban különböző volt a kinevezés, illetve megerősítés joga.

ELNÖKÖK (1825–2025)

**1830. november 17. –
1855. február 15.**

TELEKI JÓZSEF GRÓF (Pest, 1790. október 24. – Pest, 1855. február 15.), politikus, történész, nyelvész. Az MTA tagja (igazgató: 1830, tiszteleti: 1838).

A kolozsvári református jogakadémián és a pesti egyetemen tanult. Később két éven át a Göttingeni Egyetemet látogatta. 1827-től Csanád vármegyei, majd 1830-tól Szabolcs vármegyei főispán, 1832-től a bécsi magyar udvari kancellária tanácsosa lett. Közben a Tiszamelléki Református Egyházkerület és a híres Sárospataki Református Kollégium főgondnokává választották. Széchenyi István mellett a legtöbbet tette az Akadémia működésének megkezdéséért, és ő lett annak első elnöke. Könyvajándékával megalapozta az Akadémia Könyvtárának létrejöttét. 1842-ben az uralkodó Erdély kormányzójává nevezte ki. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc után visszavonult a közéletől, és már csak az Akadémia ügyeivel foglalkozott.

**1855. április 17. –
1866. január 10.**

DESSEWFFY EMIL GRÓF (Eperjes, 1814. február 24. – Pozsony, 1866. január 10.), politikus, közgazdász. Az MTA tagja (tiszteleti: 1855).

A Kassai Királyi Akadémián tanult, majd Szabolcs vármegyei birtokán mintagazdaságot hozott létre. Előbb a megyei közéletben vállalt szerepet, majd Pest-Budán a mérsékelt konzervatívok egyik vezetője lett. 1844-től szerkesztette a *Budapesti Híradót*, mint a kor fontos konzervatív lapját. Tisztséget vállalt a Magyar Gazdasági Egyesületben is. 1849 után ellenezte Magyarország beolvasztását a Habsburg Birodalomba. Elnökké választása után sokat tett az Akadémia új székházának felépítéséért. Közreműködött a Tisza-szabályozás munkálataiban. 1859-ben tervet dolgozott ki a Monarchia átalakítására, és a Felirati Párt tagjaként részt vett az 1861-es országgyűlésen.

**1866. március 18. –
1871. február 2.**

EÖTVÖS JÓZSEF BÁRÓ (Buda, 1813. szeptember 3. – Pest, 1871. február 2.), író, politikus.

Az MTA tagja (levelező: 1835, tiszteleti: 1839, igazgató: 1855).

A Pesti Egyetem Bölcsészeti és Jogi Karán tanult. 1836–1837-ben a kor szokása szerint hosszú utazást tett Nyugat-Európában, ahol egészen új ideológiákkal ismerkedett meg. Miközben az Akadémia tagjai közé választotta, elsősorban az irodalomnak élt, és sorra írta a korban híres regényeit (*A Karthausi*, *A falu jegyzője*, *Magyarország 1514-ben*). Tagjai közé választotta a Kisfaludy Társaság. 1840-től a felsőház tagjaként részt vett az országgyűléseken, és a tervezett reformokat támogatta. Felszólalt a zsidó emancipáció érdekében, és Kossuth Lajost támogatva publikált a *Pesti Hírlapban*. 1848-ban vallás- és közoktatásügyi miniszterré nevezték ki, de 1848 szeptemberében megvált tárcájától, és a szabadságharcban nem vett részt. Münchenben újra az irodalommal foglalkozott. 1853-ban tért haza, és sokat tett az Akadémia újjászervezéséért. 1861-től újra részt vett a politikai életben, és lett az egyetlen, aki a kiegyezés után ismét azt a miniszteri posztot tölthette be, amelyet 1848-ban. Miniszterként óriási szerepe volt a polgári átalakulást érintő törvények meghozatalában, a népoktatás, a közép- és felsőoktatás, a nemzetiségi kérdések ügyében. Sokat tett a zsidók egyenjogúsítása, az ortodox egyházak autonómiája és a katolikus autonómia tárgyában.

¹ Bővebben az MTA és Könyvtára alapításának 200 éves évfordulója, az MTA200 ünnepi programsorozata keretében megjelent kötetben lehet olvasni az MTA elnökeiről és főtitkáiról: *A Magyar Tudományos Akadémia elnökei és főtitkárai*. Szerk. Szilágyi Adrienn. MTA–HUN–REN, Budapest, 2023.

**1871. május 17. –
1884. november 3.**

LÓNYAY MENYHÉRT GRÓF (Nagylónya, 1822. január 6. – Budapest, 1884. november 3.), politikus. Az MTA tagja (levelező: 1858, tiszteleti: 1861, igazgató: 1866).

A Pesti Egyetem Bölcsészeti Karán doktorált. Kezdetben gazdasági kérdések foglalkoztatták, és 1843-tól részt vett az országgyűléseken, ahol Széchenyi irányzatához tartozott. Részt vállalt az 1848-as áprilisi törvények kidolgozásában. Előbb a pénzügyminisztériumban dolgozott, majd 1849-ben a Szemere-kormány államtitkára volt. 1849 őszén Párizsba menekült, de kegyelemben részesülve hazatért, és főleg mezőgazdasággal foglalkozott. Sokáig elnöke volt a Magyar Földhitelintézetnek. A kiegyezés után előbb az Andrássy-kormány pénzügyminisztere lett, majd 1870-ben az uralkodó közös pénzügyminiszterré nevezte ki. 1871-től egy évig Magyarország miniszterelnöke volt.

**1885. május 28. –
1888. augusztus 22.**

TREFORT ÁGOSTON (Homonna, 1817. február 7. – Budapest, 1888. augusztus 22.), művelődéspolitikus. Az MTA tagja (levelező: 1841, tiszteleti: 1867, igazgató: 1874).

Egyetemi tanulmányait az Egri Líceumban kezdte, majd a Pesti Egyetemen folytatta. A reformkorban Eötvös Józseffel együtt a centralista csoport egyik vezetője. 1843-tól az országgyűlés tagja lett, 1848-ban pedig a Földművelés-, Ipar-, és Kereskedelemügyi Minisztérium államtitkára volt. 1848 őszén ő is emigrációba vonult, majd 1850-től átmenetileg visszavonult a közélettől. 1872-től vallás- és közoktatásügyi miniszter lett, amely tisztséget egészen haláláig viselte. Miniszteri működése során nagyon sokat tett a hazai felsőoktatás fejlesztéséért. Megreformálta a tanárképzést, a középiskolai oktatást, sőt az iparoktatást is.

**1889. május 3. –
1905. november 27.**

EÖTVÖS LORÁND BÁRÓ (Buda, 1848. július 27. – Budapest, 1919. április 8.), fizikus, művelődéspolitikus. Az MTA tagja (levelező: 1873, rendes: 1883, igazgató: 1906).

Egyetemi tanulmányait Pesten kezdte, majd Heidelbergben és Königsbergben tanult. Heidelbergben Kirchhoff, Helmholtz és Bunsen tanítványa volt. Hazatérve a Budapesti Egyetemen előbb magántanár, majd a kísérleti fizika tanszék vezetője és az ekkor létrehozott Fizikai Intézet igazgatója lett. 1894-től egy évig a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumot vezette, de kutatásai folytatása érdekében lemondott. Népszerűsítette a természetjárást, elnöke volt a Magyarországi Kárpát Egyesületnek. Kutatásaiban előbb a kapillaritás kérdésével, majd elsősorban a gravitáció témájával foglalkozott. A róla elnevezett Eötvös-féle torziós inga és a horizontális variométer a földtani kutatásokban játszott óriási szerepet, s tette nevét az egész világon híressé.

**1905. november 27. –
1936. március 10.**

BERZEVICZY ALBERT (Berzevice, 1853. június 7. – Budapest, 1936. március 22.), kultúrpolitikus, miniszter, esztéta és történétíró.

Az MTA tagja (tiszteleti: 1904. május 13.; igazgatótanácsi: 1904. december 11.).

A kassai jogakadémián, majd a budapesti tudományegyetem állam- és jogtudományi karán tanult, 1877-ben államtudományi doktori oklevelet szerzett. Politikai pályáját szülőföldjén, Sáros vármegye szolgálatában kezdte. 1881-ben szabadelvű párti, majd 1910-től nemzeti munkapárti országgyűlési képviselő. 1887–1894 között kultuszminisztériumi államtitkár, 1895–1898 között a képviselőház egyik alelnöke. 1903. november 3-tól 1905. június 18-ig Tisza István kormányának kultuszminisztere. 1910–1911-ben a képviselőház elnöke. 1917-ben főrendiházi taggá nevezték ki. Számos társaság és egyesület tagja, illetve vezető tisztségviselője volt, 1895–1904 között a Magyar Olimpiai Bizottság alapító elnöke, 1923-tól a Kisfaludy Társaság elnöke, 1932-től a Magyar Pen Club elnöke volt.

Tudományos kutatásait a jogon és közgazdaságon kívül a művészetek – elsősorban a képzőművészet –, a történelem, a politika, valamint az oktatás- és művelődéspolitikai terén végezte. Komoly értéket képvisel az 1922 és 1937 között négy kötetben publikált műve, *Az abszolutizmus kora Magyarországon 1849–1865*, melynek első köteteért 1925-ben megkapta az Akadémia Nagyjutalmát.

1936. március 10. –
1944. október

HABSBURG JÓZSEF ÁGOST FŐHERCEG (Alcsútdoboz, 1872. szeptember 9. – Rain bei Straubing, Német Szövetségi Köztársaság, 1962. július 6.), tábornagy, kormányzó.

Az MTA tagja (igazgatótanácsi 1906. január 21. – 1945. április 26. és tiszteleti 1917. május 3. – kizárás: 1945. július 20.).

Mint hadsereg- és hadseregcsoport-parancsnok részt vett az első világháborúban, hőiesen és bátran harcolt. Megírta és hét kötetben kiadta háborús visszaemlékezését *A világháború, amilyennek én láttam* címmel. 1918 októberében mint IV. Károly király személyes magyarországi meghatalmazottja, ő tárgyalta a magyar politikusokkal, majd ő nevezte ki gróf Károlyi Mihályt miniszterelnökké (1918. október 31.). Ezután visszavonult alcsúti birtokára. A proletárdiktatúra bukása után átvette az ideiglenes államfői tisztelet (1919. augusztus 6-tól), kinevezte Friedrich István kormányát (1919. augusztus 7.), majd Horthy Miklóst a magyar haderő fővezérévé (1919. augusztus 12.), de utána az antanthatalmak felszólítására lemondott (1919. augusztus 26.). Miután Horthyt kormányzóvá választották, mellé állt. A felsőház tagja 1927–1944-ben. Az 1944. október 15-i nyilaspuccs után felesküdt Szálásira, majd Nyugatra távozott, ezért a Magyar Tudományos Akadémia 1945. július 20-án kizárta tagjai sorából. A háború után a Német Szövetségi Köztársaságban, rokonainál élt.

1945. március 7. –
1945. október 29.

KORNIS GYULA (Vác, 1885. december 22. – Budapest, 1958. április 17.), filozófus, egyetemi tanár.

Az MTA tagja (levelező: 1916. május 4.; rendes: 1928. május 18.; igazgatótanácsi: 1934. május 8. – 1945. május 28.; tiszteleti: 1941. május 16.; tagságáról lemondott: 1948. április 16.; tagsága visszaállítva: 1989. május 9.).

A budapesti és a lipcsei tudományegyetemen tanult, 1907-ben magyar–latin szakos tanári és bölcsész-doktori oklevelet szerzett. 1900-tól a piarista rend tagja, 1908-ban szentelték pappá. Először a budapesti piarista főgimnázium tanára volt. 1914-ben a budapesti egyetemen magántanári képesítést nyert, és 1914–1919 között a pozsonyi egyetem filozófia-, majd 1920–1947 között a budapesti egyetem filozófia- és a pedagógiaprofesszora volt. Klebelsberg Kunó bizalmas tanácsadójaként, 1927–1931 között közoktatás-ügyért felelős államtitkár, a népiskola-építési program egyik gazdája. Az Akadémia életében is tevékenyen részt vett, székhelyét 1931 áprilisában *Az államcélok elmélete és a kultúrpolitika* címmel tartotta. 1931–1939 között kormánypárti országgyűlési képviselő, 1938-ban az országgyűlés elnöke. 1942–1944 között felsőházi tag. Az ország német megszállása után, 1944 májusában a Gestapo letartóztatta és kihallgatta, majd októberben három hétre bebörtönözték. A második világháború után a Népbírószék feddével igazolta. 1945-ben még sikerrel fellebbezett az egyetemi kényszernyugdíjazás ellen, de 1948-ban már „önként” visszavonult, és lemondott akadémiai tagságáról is. 1951-ben kitelepítették Poroszlóra, 1953-tól, a kitelepítés feloldása után, Hajdúszoboszlón élt.

Széles körű munkássága kiterjedt a filozófia, a pedagógia, a pszichológia, a tudományelmélet és a művelődéstörténet számos területére.

1945. október 29. –
1946. július 24.

MOÓR GYULA (Brassó, 1888. augusztus 11. – Budapest, 1950. február 3.), jogász, jogfilozófus.

Az MTA tagja (levelező: 1925. május 7.; rendes: 1942. május 15., tagsága politikai tevékenysége miatt az MTA 1949. évi átszervezésekor, 1949. november 29-én megszűnt; az 1989. május 9-i közgyűlés rehabilitálta, tagságát folyamatosnak nyilvánította).

Jogi tanulmányait a kolozsvári egyetemen végezte, 1913-ban kitüntetéses jogi doktorrá avatták, 1917-ben pedig magántanári képesítést szerzett. 1912 és 1914 között két hosszabb tanulmányutat tett Németországban. 1918-tól a kolozsvári (később szegedi), 1929-től a budapesti egyetem nyilvános rendes tanára, az 1945–1946. tanévben rektora volt.

A háború alatt elítélte a szélsőjobboldali törekvéseket, emiatt bujkálnia kellett a nyilas uralom alatt. 1945-ben kezdődött közéleti pályafutása, novemberben megválasztották képviselőnek – a választójogi törvényben az ország szellemi és közéleti vezető személyiségeinek fenntartott 12 hely egyikére. Az Országgyűlésben következetesen kiállt a polgári értékrend mellett, ellenezte az államosításokat, így 1947-ben képviselői

mandátumát törvénytelen módon megsemmisítették. Ezután nemcsak a kommunista hatalomátvétel, hanem romló egészségi állapota is megakadályozta a közéleti és tudományos tevékenységben. A két világháború közötti időszak jogbölcseletének kiemelkedő alakja volt, aki jelentős érdemeket szerzett abban, hogy a magyar jogfilozófia európai színvonalat ért el.

**1946. július 24. –
1949. október 31.²**

KODÁLY ZOLTÁN (Kecskemét, 1882. december 16. – Budapest, 1967. március 6.), zeneszerző, zenetudós, népzenekutató, zenepedagógus.

Az MTA tagja (levelező: 1943. május 14.; rendes: 1945. május 30.; tiszteleti: 1946. július 24.³). 1906-ban a budapesti egyetemen magyar–német szakon végzett, és *A magyar népdal strófaszervezete* című disszertációval doktorált. 1906-ban volt zeneakadémiai vizsgahangversenye is (Koessler Jánosnál zeneszerzést tanult). 1906–1907-ben tanulmányutat tett Berlinben és Párizsban. Már 1905-től kezdődően rendszeres népdalgyűjtő utakat tett. Zenei élményei hatása alatt 1907–1909 táján szinte már teljesen készen van egyéni zenei nyelve és stílusa. 1907-ben lett a Zeneakadémia tanára. A húszas évek hozták meg számára az igazi világhírnevet. 1923-ban a székesfőváros fennállásának 50. évfordulója alkalmából rendezett ünnepi programra komponálta alkotóművészete egyik csúcsát, a *Psalmus Hungaricust*. 1925 táján irányult figyelme a gyermekénekkarokra s egyúttal az iskolai ének- és zenetanításra. Láttá, hogy a zenei közoktatás nem kielégítő és idegen szellemben történik, ezért az iskolai énekkarok részére magas színvonalú, nemzeti gyökerekből táplálkozó műveket alkotott. Pedagógiai jellegű műveivel és írásaival egy műveltebb, tartalmasabb muzsikugeneráció felnevelésén munkálkodott, fáradhatatlanul küzdött a helyes magyar nyelv és általában a nemzeti tradíciók megőrzéséért. 1937 őszétől a Zeneművészeti Főiskolán népzene adott elő. 1940-től a Magyar Tudományos Akadémián vezette a Magyar Népzene Tárának szerkesztését, ebből jött létre 1953-ban az MTA Népzenekutató Csoportja.

**1949. november 29. –
1970. február 5.**

RUSZNYÁK ISTVÁN (Budapest, 1889. január 22. – Budapest, 1974. október 15.), orvos, belgyógyász.

Az MTA tagja (levelező: 1946. július 24., rendes: 1946. december 19., igazgatótanács: 1946–49). 1911-ben szerzett orvosi oklevelet a budapesti egyetemen. 1910-ben a II. sz. kórbonctani intézetben, majd a Korányi Sándor vezette III. sz. belgyógyászati klinikán dolgozott, 1926-ban magántanári képesítést szerzett. 1931-ben a szegedi egyetemre kapott egyetemi tanári kinevezést, 1945-ig a szegedi belgyógyászati klinika igazgatója. 1945-ben kinevezték a budapesti egyetem II. sz. belgyógyászati klinika vezetőjévé. Az MTA Kísérleti Orvostudományi Kutató Intézete alapító igazgatója (1954–1970) volt. Rusznyák István zsidó származású katolikus értelmiségi családból származott. 1944 nyarán családjával együtt deportálták, de magas rangú pártfogói közbenjárására Ausztriában a vagonból kiemelték, és Budapestre hozták vissza, ahol a háború végéig bujkált. 1945-ben belépett a kommunista pártba, és több fontos közéleti tisztséget vállalt, 1945–1947-ben nemzetgyűlési, 1949–1967 között országgyűlési képviselő, 1949–1958 között a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának tagja volt. Rusznyák István elnöksége alatt a korábban osztályokból álló tudós testületből a hazai tudományos élet központosított, a kommunista pártvezetésnek alávetett, irányító szerve lett, amelynek pénzügyi alapját az állami költségvetésben önálló fejezet biztosította. Orvosként nemzetközileg is alapvetően új eredményeket ért el a nyirokkeringés élettani és kórtani vizsgálata, illetve a szív, a máj, a tüdő és a vese betegségeinek kórtani feltárása terén.

² Az október 31-i összes ülés új alapszabályt szavazott meg, és egy Ideiglenes Intézőbizottságot (Alexits György, Fogarasi Béla és Voinovich Géza) választott, amely az új Akadémia felállításáig vitte az ügyeket.

³ Az 1946-os alapszabály 14. §-a kimondta, hogy „A belső tagok rendesek és levelezők. Új tiszteleti tagok ezentúl nem választhatók. A már megválasztott tiszteleti tagok azonban címüket és jogaikat megtartják.” De 1948-ban visszaállították a tiszteleti tagságot, majd az 1949. október 31-i ülés után újra a rendes tagok között sorolták fel Kodályt, tehát ezzel a dátummal szűnt meg a tiszteleti tagsága!

1970. február 5. –
1976. augusztus 16.

ERDEY-GRÚZ TIBOR (Budapest, 1902. október 27. – Budapest, 1976. augusztus 16.), kémikus.

Az MTA tagja (levelező: 1943. május 14.; rendes: 1948. július 2.).

Tanulmányait a budapesti egyetemen végezte, 1924-ben doktorrá avatták. 1924-től Buchböck Gusztáv intézetében gyakornok, tanársegéd, majd adjunktus volt. 1928–1931-ben ösztöndíjas volt Fajans müncheni, majd Volmer berlini intézetében. 1934-ben a budapesti tudományegyetemen magántanárrá habilitáltak, 1941-től címzetes nyilvános rendkívüli tanár, 1946-tól intézeti tanár, 1949-től az akkor létesült fizikai-kémiai és radiológiai intézet tanszékvezető egyetemi tanára, 1950-ben a természettudományi kar dékánja lett. 1952. december 6-tól 1953. július 2-ig felsőoktatási, 1953. július 4. és 1956. július 30. között oktatásügyi miniszter volt.

Erdey-Grúz Tibor sok évtizedes akadémiai pályafutás után – hiszen 1949 óta az Elnökség tagja volt, illetve többször volt főtitkár (1950–1953, 1956–1957, 1964–1970) – lett elnök. Kidolgozója és végrehajtója volt az Akadémia reformjának, oroszlánrészt vállalt a kutatóintézeti hálózat létrehozásában.

Nemzetközileg is kiemelkedő eredményeket ért el az elektrolitikus fémleválás, az ionvándorlás, a fémek kristályok elektrolitikus vizsgálata terén (az Erdey-Grúz–Volmer-egyenlet az elektrokémia egyik alap-egyenlete).

1976. október 26. –
1985. május 10.

SZENTÁGOTHA JÁNOS (Pestújhely, 1912. október 31. – Budapest, 1994. szeptember 8.), orvos, anatómus.

Az MTA tagja (levelező: 1948. július 2.; rendes: 1967. május 5.).

Eredeti családneve Schimert, amelyet 1940 őszén változtatott Szentágothaira. Apai ágon erdélyi szász evangélikus orvosdinasztiából származott. A budapesti Német Gimnáziumban érettségizett 1930-ban, majd a budapesti egyetemen szerzett orvosi diplomát. Már hallgató korában bejárta a Lenhossék Mihály vezette Anatómiai-tájékonctani Intézetbe, ahol több anatómiai pályadíjat nyert, és 1935-ben gyakornoki, 1937-ben tanársegédi kinevezést kapott. 1941-ben egy évet Bázelen töltött, majd hazatérve 1942-ben nyert magántanári képesítést. 1944 márciusában behívták katonának, előbb budapesti szolgálatra, majd vidékre, innen 1945 januárjában egy sebesültszállítmánnyal Németországba vitték, ahol amerikai hadifogságba került. 1946 februárjában térhetett haza. 1947-ben kinevezték Pécsre a Bonctani és Szövettani Tanszék élére. 1956-ban a pécsi Értelmiségi Forradalmi Bizottság elnöke volt. 1963-ban áthelyezték Budapestre, 1977-ig vezette az orvosi egyetem Anatómiai Intézetét. 1985-ben országgyűlési képviselő, illetve az Elnöki Tanács tagja lett. Az 1990-es országgyűlési választáson az Magyar Demokrata Fórum színeiben lett ismét képviselő. 1986-ban nyugdíjba vonult, de *professor emeritus*ként még folytatta az oktatást. Kiváló előadó volt, anatómiaóráin a legkülönbözőbb témák kerültek elő – a gasztronómiától a képzőművészetig.

Tudományos munkássága során az idegrendszeri szerkezetekben a szerkezetben rejlő működést és az idegi működések alapjául szolgáló struktúrát kutatta. Érdeklődése széles körű volt, az agykéreg, a látórendszer, az agytörzs, a gerincvelő és a kisagy funkcionális szerkezetének kutatása során elért eredményei jelentős mértékben járultak hozzá ezen agyrész működésének tisztázásához.

1985. május 10. –
1990. május 24.

BEREND T. IVÁN (Budapest, 1930. december 11.), történész.

Az MTA tagja (levelező: 1973. május 11.; rendes: 1979. május 11.).

Gimnazistaként 1944-ben a dachau koncentrációs táborba került, ahonnan az amerikai csapatok szabadították ki 1945 áprilisában. 1953-ban a budapesti Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen (MKKE) közgazdász, az Eötvös Loránd Tudományegyetemen (ELTE) történelem szakos tanári oklevelet szerzett. 1953–1991 között az MKKE (1990-től Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem) Gazdaság-történeti Tanszékén oktatott. 1962–1965 között az MKKE dékánja, 1973–1979 között rektora volt. 1988 és 1989 között a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága tagja. 1990-től az Amerikai Egyesült Államokban él. A Los Angeles-i Kalifornia Egyetem (UCLA) Történelem Tanszékének professzora volt 2015-ig, amikor nyugdíjba vonult.

Kutatási területe Magyarország és Közép-Európa gazdaságtörténete a 19. és a 20. században, valamint a fejlődésben elmaradt európai térségek gazdasági modernizációja és a térség rendszerváltás utáni gazdasági átalakulása.

1990. május 24. –
1996. május 9.

KOSÁRY DOMOKOS (Selmecbánya, 1913. július 31. – Budapest, 2007. november 15.), történész.

Az MTA tagja (levelező: 1982. május 7.; rendes: 1985. május 9.).

A budapesti tudományegyetemen történelem–latin szakon végzett 1936-ban. 1937–1949 között az Eötvös Kollégium tanára, 1941–1945 között a Teleki Pál Intézet Történettudományi Intézetének igazgatóhelyettese, 1945–1949 között igazgatója, és a budapesti tudományegyetemen az újkori magyar történeti tanszék tanszékvezető tanára. 1949-ben állásától megfosztották, 1949–1954 között bibliográfus, 1954–1957 között az Agrártudományi Egyetem Központ Könyvtárának igazgatója. 1956-ban a Magyar Történeszek Forradalmi Bizottságának elnöke, 1957-ben letartóztatták, 1960-ban amnesztiával szabadul. 1960–1968 között a Pest megyei Levéltár, 1968–1989 között az MTA Történettudományi Intézet vezető kutatója. Kutatási területe a 18–19. századi magyar és egyetemes történelem. Egyedülálló anyagtudás, átfogó nemzetközi ismeretek, éles elméleti érzék tette őt a hazai történetírás egyik kiemelkedő alakjává.

1996. május 9. –
2002. május 7.

GLATZ FERENC (Budapest, 1941. április 2.), történész.

Az MTA tagja (levelező: 1993. május 10.; rendes: 2001. május 7.).

Kutatási területe az újkori európai művelődéstörténet, a tudománytörténet és a történettudomány módszertani kérdései, a természettörténet, illetve az európai integráció folyamata.

2002. május 7. –
2008. május 6.

VIZI E. SZILVESZTER (Budapest, 1936. december 31.), orvos, klinikai farmakológus.

Az MTA tagja (levelező: 1985. május 9.; rendes: 1990. május 21.).

A nevéhez köthető a neuronok nemszinaptikus interakcióinak felfedezése, az ingerületátvitel preszinaptikus noradrenerg és purinerg szabályozásának leírása az idegrendszerben, a szimpatikus idegrendszer szerepének felismerése a citokinek termelésében és az immunegyensúly szabályozásában.

2008. május 6. –
2014. május 6.

PÁLINKÁS JÓZSEF (Galvács, 1952. szeptember 18.), fizikus.

Az MTA tagja (levelező: 1995. december 18.; rendes: 2004. május 3.).

Legjelentősebb tudományos eredményeit az atomi ütközésben ionizált atomok elektronfelhője aszimmetriájának kimutatásával, az elektron–elektron ütközés (Thomas-szórás) révén létrejövő elektronbefogás és a semleges lövedék–atomok elektronbefogásának kimutatásával érte el.

2014. május 6. –
2020. július 7.

LOVÁSZ LÁSZLÓ (Budapest, 1948. március 9.), matematikus.

Az MTA tagja (levelező: 1979. május 11.; rendes: 1985. május 9.).

Kutatási területe a kombinatorika, a gráfelmélet, a bonyolultságelmélet és az elméletiszámítógép-tudomány. Abel-díj 2021.

2020. július 7. –

FREUND TAMÁS (Zirc, 1959. június 14.), biológus.

Az MTA tagja (levelező: 1998. május 4.; rendes: 2004. május 3.).

Kutatási területe az agykéreg szerkezete, működése, oszcillációk keletkezése, funkciója a memóriafolyamatokban, az epilepsziás és ischemiás agykárosodás, a szorongás, az addikció pathomechanizmusa, valamint az endocannabinoid szignálrendszer működése.

FŐTITKÁROK (1825–2025)

1831. február 20. –
1835. szeptember 12.

DÖBRENTAI GÁBOR (Somlósőzlős, 1785. december 1. – Buda 1851. március 28.), író, műfordító, publicista. Az MTA tagja (rendes: 1830). Tanulmányait a Soproni Evangélikus Líceumban kezdte, majd Wittenbergben és Lipcsében tanult. Kazinczy Ferenc ajánlotta be a Gyulay családnak magántanárnak. 1813-ban Kolozsváron megalapította az *Erdélyi Múzeum* című folyóiratot. Utazásai során kapcsolatot teremtett a kor szinte minden magyar írójával és tudósával. 1817 után ő is dolgozott egy hazai tudós társaság alapításának tervezetén. 1825-ben megismerkedett Széchenyi Istvánnal, így nem véletlen, hogy beválasztották az Akadémia szabályzatát kidolgozó bizottságba. 1831-ben őt választották az Akadémia első „titoknokává”, azaz főtitkárává. 1835-ben lemondott, és a későbbiekben a pesti színházi ügyek igazgatója lett.

1835. szeptember 12. –
1861. december 21.

TOLDY FERENC (Buda, 1805. augusztus 10. – Budapest, 1875. december 10.), irodalomtörténész, kritikus. Az MTA tagja (rendes: 1830; igazgató: 1871). Német családba született, eredeti neve Schedel volt. A Pesti Egyetemen előbb a Bölcsészeti, majd az Orvosi Karon tanult. Nagyon hamar érdeklődni kezdett az európai és a magyar irodalom iránt, és megismerkedett a reformkori magyar irodalom leghíresebb alkotóival. 1829–1830-ban szinte az egész Nyugat-Európát bejárta. Már 1830-ban az Akadémia tagja lett, és a levéltárnoki tisztséget töltötte be. Miközben az Orvosi Karon dietetikát tanított, egyre többet foglalkozott irodalommal és könyvtárüggyel is. 1841-től a Kisfaludy Társaság igazgatója lett, 1843-tól pedig a pesti Egyetemi Könyvtár vezetője. 1850 után már a pesti Bölcsészeti Karon tanított. Közel három évtizeden át szolgálta az Akadémiát, és nagy érdeme volt abban, hogy az intézmény átvészelte a szabadságharc leverése utáni nehéz időszakot. A magyar irodalmi élet szervezésében és az irodalomtörténet tudományossá tételében érdemei elismerésre méltóak.

1861. december 21. –
1864. július 17.

SZALAY LÁSZLÓ (Buda, 1813. április 18. – Salzburg, 1864. július 17.), jogtudós, történész, politikus. Az MTA tagja (levelező: 1836; rendes: 1838). A Pesti Egyetem Bölcsészeti és Jogi Karán végezte tanulmányait. Eötvös Józsefhez baráti viszony fűzte, a centralista csoporthoz tartozott a reformkori politikai küzdelmekben. Részt vett a tervezett új büntető törvénykönyv kidolgozásában, majd a polgári átalakulás jogi alapjainak tervezésében. 1848-ban az Igazságügyi Minisztériumban dolgozott, azután a független magyar állam képviselőjeként előbb Németországban, majd Franciaországban és Angliában tevékenykedett. A szabadságharc bukása után a történettudománnyal foglalkozott, és megírta *Magyarország története* című híres munkáját.

1865. január 26. –
1879. május 22.

ARANY JÁNOS (Nagyszalonta, 1817. március 2. – Budapest, 1882. október 22.), költő, műfordító. Az MTA tagja (levelező: 1858; rendes: 1858, tiszteleti: 1879). Tanulmányait a Debreceni Református Kollégiumban végezte. A szegény családból származó ifjúból a magyar irodalom egyik legnagyobb és legismertebb költője és a magyar nyelv gazdagságát tökéletesen használó személyisége lett. Szókincse egyedülálló módon gazdag volt. 1846-ban megjelent elbeszélő költeménye, a *Toldi* tette ismertté nevét. A költészet mellett a műfordításban is óriásit alkotott. 1849 után néhány évig Nagykőrösön tanított, majd az Akadémia újjászervezése után tagjai közé fogadta. Pestre költözve a Kisfaludy Társaság igazgatója lett, és fokozatosan a magyar irodalmi élet vezéralakjává vált. 1870-ben választották meg az Akadémia főtitkárának, amelyet még költői munkássága rovására is lelkiismeretesen látott el.

1879. május 22. –
1889. október 14.

FRAKNÓI VILMOS (Nyitra, 1843. február 27. – Budapest, 1924. november 20.), történész, római katolikus főpap. Az MTA tagja (levelező: 1870; rendes: 1873; igazgató: 1892; tiszteleti: 1917). Eredeti neve Frankl volt. Gyermekkorától papnak készült, egyetemi tanulmányait Pesten végezte. 1865-ben szentelték pappá, majd az Esztergomi Teológia tanára volt. Igen korán lett az Akadémia tagja, és 1875-től az akkori Nemzeti Múzeum Könyvtárának (a mai nemzeti, azaz Országos Széchényi Könyvtár) igazgatója.

E tisztségében valódi tudományos központtá fejlesztette a könyvtárat, kezdeményezte levéltári és könyvtári hagyatékok megmentését, még Konstantinápolyban is járt az oda került Corvinák feltárása ügyében. Az Akadémiában sokat tett a történettudományi kutatások elősegítéséért. Elsőként kezdeményezte a vatikáni magyar vonatkozású források feltárását. 1891-ben Rómába költözött, ahol saját költségén szervezte a római magyar történeti kutatásokat és alapozta meg a Római Magyar Akadémia létrehozását.

**1889. október 14. –
1905. március 27.**

SZILY KÁLMÁN ID. (Izsák, 1838. június 29. – Budapest, 1924. július 24.), fizikus, matematikus, nyelvész. Az MTA tagja (levelező: 1865; rendes: 1873; igazgató: 1883; tiszteleti: 1920).

A Bécsi Műegyetemen szerzett mérnöki diplomát, majd az akkor egyetemi szintre emelt Budapesti Műegyetem tanára lett. Kinevezése után szabadságot kapott, és a Zürichi Műegyetemen, Berlinben és Heidelbergben képezte magát. A Műegyetemen előbb a kísérleti természettan, majd a matematikai, természettani és analitikai mechanikai tanszék vezetője lett. 1879-től öt éven át a Műegyetem rektora volt. 1880-tól csaknem két évtizeden át a Magyar Természettudományi Társulat elnöki tisztségét látta el. Amikor az Akadémia főtitkárrá választotta, lemondott műegyetemi katedrájáról, hogy erejét akadémiai munkájára, valamint az őt egyre inkább érdeklő nyelvtudományra fordíthassa. Ő alapította meg a Magyar Nyelvtudományi Társaságot, és az Akadémián Szótárbizottságot hozott létre egy új magyar nyelvi szótár elkészítése céljából. 1905-től haláláig az Akadémia főkönyvtárnoka volt.

**1905. március 27. –
1920. december 20.**

HEINRICH GUSZTÁV (Pest, 1845. március 17. – Budapest, 1922. november 7.), irodalomtörténész.

Az MTA tagja (levelező: 1880. május 20.; rendes: 1892. május 5.).

Egyetemi tanulmányait Lipcsében (1863–1864) és Bécsben (1865–1866) végezte. 1867-ben bölcsészdoktori, 1871-ben tanári oklevelet és német irodalom tárgykörben magántanári képesítést szerzett. Először gimnáziumi tanár, majd 1875-től 1905-ig a budapesti egyetem tanára volt. 1886–1888 között a Bölcsészettudományi Kar dékánja, 1903–1904-ben pedig az egyetem rektora. 1891–1894 között a Közoktatási Tanács alelnöke. 1910-től a főrendiház tagja.

A magyarországi tudományos germanisztika megteremtője és az összehasonlító irodalomtörténeti kutatások kezdeményezője volt.

**1920. december 20. –
1935. november 7.**

BALOGH JENŐ (Devecser, 1864. május 14. – Budapest, 1953. február 15.), magyar jogász, politikus, miniszter.

Az MTA tagja (levelező: 1901. május 10.; rendes: 1912. május 2.; igazgatósági tag: 1936. június 3. – 1945. április 26.; tiszteleti: 1937. április 29.; tanácskozó: 1949. október 31.; rehabilitálva: 1989. május 9.).

Jogi tanulmányait a győri jogi akadémián, a budapesti egyetemen, illetve 1885–1886 között a berlini egyetemen végezte. 1887-ben Budapesten jogtudományi és államtudományi doktori oklevelet szerzett. Rövid bírósági szolgálat után, 1891-től az igazságügyminisztérium törvényelőkészítő osztályán dolgozott. 1897-től ítélőtáblai bíró volt. 1888-ban büntetőjogból magántanári képesítés szerzett, és 1900–1910 között a budapesti egyetemen a büntetőjog és a büntetőeljárás magántanára lett, 1903–1904-ben a jogi kar dékánja volt. 1910-től közoktatásügyi államtitkár és nemzeti munkapárti programmal országgyűlési képviselő. 1913. január 4-től 1917. június 16-ig igazságügyminiszter. Ezután a politikai élettől visszavonult. 1921-től haláláig a dunántúli református egyházkerület főgondnoka, 1928 és 1933 között a zsinat világi alelnöke, 1933-tól 1951-ig a zsinat világi elnöke, majd 1951-től haláláig ismét a zsinat világi alelnöke. 1927–1944 között az országgyűlés felsőházának tagja. 1940–1943-ban az MTA másodalelnöke.

Tudományos munkái közül különös jelentőséggel bírnak a fiatalkorúakkal kapcsolatos művei, amelyek keretében foglalkozott a prevenció kérdésével, a bűncselekmények elkövetésének okaival, illetve azok feltárásával és elhárításával.

1935. november 7. –
1949. november 29.

VOINOVICH GÉZA (Debrecen, 1877. március 14. – Budapest, 1952. szeptember 20.), irodalomtörténész, esztéta.

Az MTA tagja (levelező: 1910; rendes: 1923; tiszteleti: 1938; tanácskozó: 1949). Tanulmányait Debrecenben és Budapesten végezte. 1900-ban bölcsészdoktori oklevelet szerzett. 1905-ben feleségül vette Szalay Gizellát, Arany László özvegyét, így Voinovich lett az Arany-hagyaték gondozója. 1911–1914-ben a *Budapesti Szemle* szerkesztője. 1912-től a Kisfaludy Társaság tagja, 1925-től titkára, később másodelnöke, 1936–1952 közt elnöke. 1920-tól a Petőfi Társaság tagja. 1933–1935-ben a Nemzeti Színház kormánybiztosa. 1939-től felsőházi tag.

Konzervatív szellemű irodalomtörténeti tanulmányokon és kritikákon kívül drámái és novelláskötetei jelentek meg. Sajtó alá rendezte Eötvös József összes műveit húsz kötetben, valamint Arany János művei kritikai kiadásának első hat kötetét (1951–1953), a művekhez fűzött jegyzetei forrásértékűek.

1949. november 29. –
1950. december 2.

ALEXITS GYÖRGY (Budapest, 1899. január 5. – Budapest, 1978. október 14.), matematikus.

Az MTA tagja (levelező: 1948. július 2.; rendes: 1949. október 31.).

Középiskoláit Budapesten végezte. 1917-ben érettségizett és beiratkozott a tudományegyetemre; még ebben az évben behívták katonának, és a frontra vezényelték. A Tanácsköztársaság alatt a Szocialista Diákszövetségben tevékenykedett. Így a Tanácsköztársaság bukása emigrálni kényszerült, és Grazba ment egyetemre. Kezdetben az elméleti fizika problémái foglalkoztatták, majd érdeklődése a matematika felé fordult. 1924-ben a grazi egyetemen doktorrá avatták.

Hazatérése után dolgozott a Statisztikai Hivatalban, illetve különböző biztosítótársaságoknál volt újságíró. 1926-ban Romániába ment, egy évig Giurgiuban tanított, és amellett tanársegédként előadásokat tartott a bukaresti egyetemen. 1928-ban visszatért Budapestre, és polgári iskolai tanárként helyezkedett el. 1937-től már gimnázium tanárként működött.

1944-ben az ortogonális függvények tárgykörben magántanári képesítést szerzett. Az ellenállási mozgalomban kifejtett tevékenységéért ugyanebben az évben Dachaubá vitték, ahonnan 1945-ben tért haza. Ekkor másfél évig gimnáziumi igazgató volt, majd 1947–1948 között a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium politikai államtitkára, utána 1948–1949-ben a Magyar Tudományos Tanács főtitkára, majd az újjászervezett MTA első főtitkára. 1950–1967 között a BME Vegyészmérnöki Kar Matematika Tanszékének tanára, illetve vezetője, 1954–56 között pedig a kar dékánja. 1967-től az MTA Matematikai Kutatóintézete tudományos főmunkatársa, 1970–1972 között pedig igazgatója is volt.

Tudományos érdeklődése az approximációs számítás, az általános ortogonális sorok, a Fourier- és az ortogonális polinomsorok területére irányult. Az általa kiépített, a Banach-terek elméletét felhasználó approximáció-módszere alapvető fontosságú az elméleti matematika történetében.

1950. december 2. –
1953. február 14.

ERDEY-GRÚZ TIBOR

Életrajzát lásd az elnököknél (1970. február 5. – 1976. augusztus 16.).

1950. december 2. – 1953. február 14. között főtitkár. Már előbb lemondott, mert 1952. december 6-tól (1956. július 30-ig) oktatásügyi miniszter volt.

1953. február 14. –
1955. május 28.

OSZTROVSZKI GYÖRGY (Kolozsvár, 1914. március 28. – Budapest, 1988. október 15.), vegyészmérnök.

Az MTA tagja (levelező: 1949. október 31.; rendes: 1976. május 7.).

Vegyészmérnöki diplomáját a bukaresti II. Károly Király Műegyetemen szerezte 1940-ben, és Berlinben doktorált. 1940–1948 között a Tatabányai Szénbányák mérnökeként, majd miniszteri biztosaként dolgozott. 1949-ben nevezték ki a Magyar Állami Szénbányák vezérigazgatójának és a Nehézipari Minisztérium ipari csoportfőnökének. 1950–1953, illetve 1960–1963 között az Országos Tervhivatal elnökhelyettese, 1955–1959 között a KGST moszkvai képviselőhelyettese, majd 1967–1970 között helyettes titkára volt. 1964–1967 és 1970–1980 között az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság elnökhelyettese volt.

Munkaterülete főként az energiahordozók termelése és felhasználása, és a ipari kutatás és az ipari gyakorlat közötti kapcsolat erősítése volt.

*1955. május 28. –
1956. május 30.*

BOGNÁR REZSŐ (Hódmezővásárhely, 1913. március 7. – Budapest, 1990. február 4.), kémikus, vegyész-mérnök.

Az MTA tagja (levelező: 1948. július 2.; rendes: 1953. május 30.).

A szegedi tudományegyetemen és a budapesti műegyetemen végezte tanulmányait, és itt Zemplén Géza mellett adjunktus, docens, majd intézeti tanár volt. 1950-ben került Debrecenbe, a tudományegyetem Szerves Kémiai Intézetének vezetője lett, és rövid kitérővel itt dolgozott egész életében, 1951–1954-ben és 1972–1973-ban rektorhelyettes volt. 1956-tól 1957-ig a Gyógyszeripari Kutató Intézet igazgatójaként működött.

Alkaloidkémiai kutatásait a Tiszavasvári Alkaloida Gyárral szoros együttműködésben végezte; ennek keretében megoldotta a mákalkaloidok izolálásának racionalizálását, az egyes alkaloidok értékesebb farmakonokká való átalakítását.

*1956. május 30. –
1957. december 20.*

ERDEY-GRÚZ TIBOR

Életrajzát lásd az elnököknél (1970. február 5. – 1976. augusztus 16.).

Erdey-Grúz Tibor akadémikus 1956. október 31-én szóban, november 9-én írásban is lemondott, azzal, hogy a legközelebbi közgyűlésen hivatalosan is lemond a főtitkári tisztségről. Az 1957. január 26-án megtartott tagértekezlet határozatában méltányolta azokat az okokat, amelyek az elnököt és a főtitkárt lemondásra készítették, de abban a helyzetben (költségvetési tárgyalások) szükségesnek tartotta, hogy a korábban megválasztott vezetők a következő közgyűlésig feladataikat újból ellássák. Ezután, ennek megfelelően 1957. december 20-ig ellátta a hivatalát.

*1957. december 20. –
1964. április 24.*

ERDEI FERENC (Makó, 1910. december 24. – Budapest, 1971. május 11.), agrárközgazdász, szociológus, politikus.

Az MTA tagja (levelező: 1948. július 2.; rendes: 1956. május 30.).

Református hagymakertész paraszti családban született. 1929 őszétől jogot hallgatott a Szegedi Tudományegyetemen, csatlakozott a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának falukutató mozgalmához. 1934-ben befejezte jogi tanulmányait, és a Makó és Vidéke Hagymakertészeinek Termelő és Értékesítő Szövetkezetének tisztviselője lett. 1939-ben apjával és testvérével Szigetszentmiklóásra költöztek, és házmesteresztésből éltek. A második világháború végén szorosabbá vált kapcsolata a politikával, és a kommunista párt titkos tagjaként szervezte meg a Nemzeti Parasztpártot. 1944. december 22. – 1945. november 15. között belügyminiszter, 1949. június 11. – 1953. július 4. és 1954. október 30. – 1955. november 15. között földművelésügyi miniszter, 1953. július 4. – 1954. október 30. között igazságügyminiszter volt. 1957-től a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára és az Agrártudományi Kutató Intézet igazgatója lett, nagy szerepe volt a mezőgazdaság 1959-es kollektivizálásában. A hatvanas évek elején már a termelőszövetkezeti rendszer korrekcióját javasolta, ezért vezették be a háztáji termelés lehetőségét, a munkaegység alapuló fizetéseket pedig eltörölték. Részt vett az 1968-as gazdasági reformok előkészítésében is.

Erdei szociográfiai munkásságában a magyar parasztság társadalmát vizsgálta. Tanulmányaiban elsősorban az alföldi mezővárosok társadalmát elemezte, és kitüntetett figyelmet szentelt az alföldi városokat körülölelő tanyás vidékekre és a lakosait jellemző kétlakiságra.

*1964. április 24. –
1970. február 5.*

ERDEY-GRÚZ TIBOR

Életrajzát lásd az elnököknél (1970. február 5. – 1976. augusztus 16.).

*1970. február 5. –
1971. május 11.*

ERDEI FERENC

Életrajzát lásd feljebb a főtitkároknál – 1957. december 20. – 1964. április 24.

*1971. július 20. –
1975. május 9.*

KÖPECZI BÉLA (Nagyenyed, Aiud, Románia, 1921. szeptember 16. – Budapest, 2010. január 17.), történész, irodalomtörténész, kultúrpolitikus.

Az MTA tagja (levelező: 1967. május 5.; rendes: 1976. május 7.).

1940-től az Eötvös-kollégium tagja, és a budapesti tudományegyetem francia–olasz–román szakos hallgatója. 1944 októberében behívták katonának, a kiképzés után alakulatával Németországba szállították, ahol 1945-ben angol hadifogságba esett. 1946 tavaszán jött haza, befejezte az egyetemet, és középiskolai tanári oklevelet és bölcsészdoktori fokozatot szerzett. 1947 őszétől két éven keresztül Párizsban volt ösztöndíjas, az École Normale Supérieure-ön tanult, és a 1949-ben a Sorbonne-on is doktorált. 1949–1953-ban a Hungária, majd a Művelt Nép könyvkiadó szerkesztője, irodalmi vezetője, 1953-tól a Kiadói Tanács elnökhelyettese, 1955–1963-ban a Kiadói Főigazgatóság vezetője. 1963–1966 között az MSZMP KB kulturális osztályának vezetője. 1965-től az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar egyetemi tanára, a Francia Tanszék vezetője, 1967-től rektorhelyettes. Művelődési miniszter 1982. június 25. és 1988. június 29. között.

Kutatási területe a 18–20. századi irodalmi áramlatok művelődés- és esztétörténeti vizsgálata, a 18. századi francia–magyar politikai, diplomáciai és kulturális kapcsolatok, valamint II. Rákóczi Ferenc élete. Egyik legnagyobb tudományszervezői tette a háromkötetes *Erdély története* (1989) főszerkesztése és világnyelveken való közreadása.

**1975. május 9. –
1980. május 9.**

MÁRTA FERENC (Kiskundorozsma, 1929. január 12. – Budapest, 2010. február 25.), kémikus.
Az MTA tagja (levelező 1970. február 4.; rendes 1976. május 7.).

A Szegedi Tudományegyetemen szerzett vegyészdiplomát 1953-ban. 1957–1958-ban a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Kémiai–Fizikai Kutató Intézetében, 1961-ben a cambridge-i egyetemen volt tanulmányúton. 1953–1975 között a Szegedi Tudományegyetem (1963-tól JATE) oktatója, 1958-tól adjunktus, 1961-től docens, 1967–1975 között tanszékvezető egyetemi tanár, 1967–1973 között rektor. 1980–1999 között az MTA Központi Kémiai Kutatóintézet (1998-tól Kémiai Kutatóközpont) főigazgatója.

A termikus és fotokémiai elemi reakciók kinetikájának vizsgálata területén ért el nemzetközileg elismert eredményeket.

**1980. június 11. –
1984. június 27.**

PÁL LÉNÁRD (Gyoma, 1925. november 7. – Budapest, 2019. október 21.), fizikus, politikus.

Az MTA tagja (levelező: 1961. április 14.; rendes: 1973. május 11.).

1949-ben a budapesti tudományegyetemen vegyészoklevelet szerez. 1950–1953 között Moszkvában aspiráns. 1953–1978 között az MTA Központi Fizikai Kutatóintézetében osztályvezető, 1956-tól igazgatóhelyettes, 1970-től igazgató, 1974–1978 között főigazgató volt. Utána 1978–1980 és 1984–1985 között az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság és az Országos Atomenergia Bizottság elnöke, 1985–1988 között az MSZMP Központi Bizottság titkára volt. 1957-től félállásban tanít az ELTE Atomfizikai Tanszékén, 1971–1988 között a Szilárdtest Fizikai Tanszéken. 1988–1995 között főállásban az Atomfizikai Tanszék egyetemi tanára volt.

Kutatási területe a szilárdtestfizika, a neutronfizika, valamint a valószínűségszámítás fizikai alkalmazásának lehetősége volt. Jelentős szerepe volt az egyetlen magyar kísérleti atomreaktor megépítésében.

**1984. július 6. –
1993. május 13.**

LÁNG ISTVÁN (Mohács, 1931. december 26. – Budapest, 2016. december 17.), agrokémikus.

Az MTA tagja (levelező: 1979. május 11.; rendes: 1985. május 9.).

1950 és 1955 között Szovjetunióban, az ivanovói Mezőgazdasági Egyetemen tanult és szerzett mezőgazdász-diplomát. Ezután az MTA Talajtani és Agrokémiai Kutatóintézetének munkatársa lett, majd 1963–1970 között az MTA Biológiai Tudományok Osztálya szaktitkára, 1970–1984 között az MTA főtitkár-helyettese, 1993–2002 között az MTA elnökének tanácsadója volt. Ő volt az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok első elnöke (1986–1991).

A biológiai erőforrások környezetkímélő hasznosításának alapelveit dolgozta ki. Vezetésével több komplex kutatási program valósult meg; az ország agroökológiai potenciáljának felmérése, a biomassa-produkció és a mezőgazdaság fenntartható fejlődésének tudományos megalapozása.

**1993. május 13. –
1999. május 4.**

KEVICZKY LÁSZLÓ (Ráckeve, 1945. április 2.), villamosmérnök.

Az MTA tagja (levelező: 1985. május 9.; rendes: 1993. május 10.).

1968-ban a budapesti műegyetemen villamosmérnöki, 1970-ben doktori oklevelet szerzett. 1968–1981 között a Budapesti Műszaki Egyetem Automatizálási Tanszékén kutató. 1981-től az MTA Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézetében dolgozott, 1986–1993 között igazgató, 1999–2002 között kutatóprofesszor volt. 1999–2005 között az MTA alelnöke volt.

Az irányításmélet területén új módszereket dolgozott ki a rendszer-azonosítás és a paraméterbecslés területén.

**1999. május 4. –
2005. május 3.**

KROÓ NORBERT (Budapest, 1934. szeptember 19.), fizikus.

Az MTA tagja (levelező: 1985. május 9.; rendes: 1990. május 21.).

1958-ban a budapesti tudományegyetemen fizikusoklevelet szerzett. 1963–1964 között Svédországban volt ösztöndíjas, 1968–1971 között a Dubnai Egyesített Atomkutató Intézet igazgatóhelyettese volt. 1958–1998 között az MTA Központi Fizikai Kutatóintézet szilárdtestfizikai intézetének a munkatársa, 1971–1981 között főosztályvezető, 1981–1998 között igazgató. 1998–1999 között az Oktatási Minisztérium helyettes államtitkára. 2005–2011 között az MTA alelnöke volt.

Kutatási területe a szilárdtestek fizikája, optika és neutronfizika.

**2005. május 3. –
2008. május 6.**

MESKÓ ATTILA (Budapest, 1940. április 23. – Budapest, 2008. október 11.), geofizikus.

Az MTA tagja (levelező: 1990. május 21.; rendes: 1995. május 8.).

1964-ben kapott kitüntetéses diplomát az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. 1964–1973 között az MTA Szeizmológiai Obszervatórium munkatársa. 1973-tól az ELTE Geofizikai Tanszékén docens, 1980-tól egyetemi tanár, 1985–1999 között tanszékvezető egyetemi tanár (közben 1966–1983 között a Geofizikai Kutató Vállalat szakértője). 1999–2005 között az MTA főtitkárhelyettese.

Tudományos kutatómunkájának súlyponti területei a geofizikai adatfeldolgozás és értelmezés, és a környezeti geofizika módszereinek vizsgálata és gyakorlati alkalmazása (a környezet és a fenntarthatóság problémái).

**2008. május 6. –
2014. május 6.**

NÉMETH TAMÁS (Szombathely, 1952. március 7. – Budapest, 2023. május 9.), agrármérnök.

Az MTA tagja (levelező: 2001. május 7.; rendes: 2007. május 7.).

1976-ban végzett a Keszthelyi Agrártudományi Egyetem agrárkémiai-agrármérnök szakán. 1977-ben a MÉM Növényvédelmi és Agrokémiai Központ Tápanyag-gazdálkodási Osztályára került, főmunkatársként. 1979 januárjától a Zala megyei Növényvédelmi és Agrokémiai Állomáson dolgozott. 1981 februárjától egy évet az Egyesült Államokban, Oregon államban töltött farmgyakorlaton. 1983 januárjától az MTA Talajtani és Agrokémiai Kutató Intézetében dolgozott, ahol 1991 májusától igazgatóhelyettes, majd 1997–2008 között igazgató volt. 2014–2020 között a Kaposvári Egyetem tudományos rektorhelyettese, majd 2020–2022 között MATE egyetemi tanára, utána a Nemzeti Közzolgálati Egyetem kutatóprofesszora volt.

Kutatási területe a talajtermékenység, elsősorban a nitrogén-körforgalom elemeinek tanulmányozása modell-, tenyészedényes és kisparcellás kísérletekben, N-műtrágyázási szaktanácsadás alapjainak kidolgozása, ¹⁵N-technika alkalmazása, nitrátkimosódás és ezeknek a folyamatoknak a modellezése.

**2014. május 6. –
2020. július 7.**

TÖRÖK ÁDÁM (Budapest, 1952. október 23.), közgazdász.

Az MTA tagja (levelező: 2001. május 7.; rendes: 2007. május 7.).

Kutatási területe a nemzetközi gazdaságtan, a vállalatgazdaságtan, valamint a verseny- és technológiapolitika.

2020. július. 7. –

KOLLÁR LÁSZLÓ PÉTER (Budapest, 1958. január 4.), építőmérnök.

Az MTA tagja (levelező: 2001. május 7.; rendes: 2007. május 7.).

Kutatási területe a tartószerkezetek, a műanyag szerkezetek, ezek mechanikája és a kompozitok. Nevéhez fűződik a magas házak viselkedésének modellezésére kialakított azon módszer, amelyet a stabilitás- és földrengésvizsgálatok során alkalmaznak.

Képjegyzék

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

AL	Akadémiai Levéltár
ELTE EKL	Eötvös Loránd Tudományegyetem, Egyetemi Könyvtár és Levéltár, Budapest
FSZEK BGy	Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest Gyűjtemény, Budapest
MK	ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja, Művészettörténeti Kutatóintézet, Budapest
MNM KK	Magyar Nemzeti Múzeum, Közgyűjteményi Központ, Budapest
MNG	Magyar Nemzeti Galéria, Budapest
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest
MNM TF	MNM KK Történeti Fényképtár, Budapest
MNM TK	MNM KK Történelmi Képcsarnok, Budapest
MTA KIK	Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, Budapest
MTA KIK KRKGy	MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Budapest
MTA MGy	Magyar Tudományos Akadémia Művészeti Gyűjtemény, Budapest
OSZK	MNM KK Országos Széchényi Könyvtár, Budapest

FEJEZETELVÁLASZTÓ KÉPEK

1. Az Akadémiai Levéltár mennyezete. Hátori Péter felvétele, 2015.
MK, Digoo12660.
2. Az Akadémia lépcsőháza az I. és II. emelet között, a fordulóban Kallós Ede Bessenyei György-mellszobrával (1929). Hátori Péter felvétele, 2015.
MK, Digoo13097.
3. Az Akadémia homlokzata. Hátori Péter felvétele, 2015.
MK, Digoo12794.
4. Az Akadémia egyik építési táblája: „Háza felépült MDCCCLXIV”. Hátori Péter felvétele, 2015.
MK, Digoo12811.
5. Kariatidák az Akadémia Dísztermének karzatán. Hátori Péter felvétele, 2015.
MK, Digoo12688.
6. Az Akadémia előcsarnoka Holló Barnabás: *Erzsébet királyné Deák Ferenc ravatalánál* (1914) című reliefsével. Hátori Péter felvétele, 2015.
MK, Digoo12777.
7. Az Akadémia Felolvasóterme. Hátori Péter felvétele, 2015.
MK, Digoo12851.
8. Az Akadémia Dísztermének 1955-ben készített nagycsillárja. Hátori Péter felvétele, 2015.
MK, Digoo12685.

9. Akadémia Levéltár kutatóterme. Az Akadémiai Levéltár felvétele
10. A főlépcső az Akadémia Előcsarnokában, a fordulóban Dunaiszky László Széchenyi István-mellszobrával (1877). Hátori Péter felvétele, 2015.
MK, Digoo12685.
11. Kariatidák az Akadémia Nagytermében. Hátori Péter felvétele, 2015.
MK, Digoo13134.

SZÖVEGKÖZI KÉPEK

1. Platón akadémiaja. Római mozaik Pompejiből, 1. század. Nemzeti Régészeti Múzeum, Nápoly, 124545.
Forrás: Wikimedia Commons
2. Révai Miklós szobra, egyetlen magyarként az Akadémia épületének Széchenyi tér felőli sarkán. Izsó Miklós alkotása.
Hátori Péter felvétele, 2015
3. Vitéz János esztergomi érsek síremlékének részlete az esztergomi bazilika kriptájában.
Hegyi Gábor felvétele. Dercsényi Balázs – Hegyi Gábor – Marosi Ernő – Török József: *Katolikus templomok Magyarországon*, Budapest, 1991. 16. kép.

4. Bod Péter *Magyar Athenas* című könyvének címlapja 1766-ból.
MTA KIK 520.003.
5. Bessenyei György tervezetének címlapja egy tudós társaság alapításáról. 1780-ban készült, 1790-ben nyomtatták ki. *Egy magyar társaság iránt való Jámbor Szándék*. Bécs, 1791.
MTA KIK 523.842.
6. Révai Miklós arcképe. Ismeretlen festő műve Franz Sales Lochbihler után, 1894.
MTA MGy 113.
7. Aranka György javaslata egy nyelvművelő társaság létrehozására Erdélyben, 1791.
MTA KIK M.Nyelv.O.479.
8. Fejér György pesti egyetemi tanár javaslata 1809-ben a Magyar Tudós Társaság létrehozásáról.
MTA KIK 540.265.
9. Széchenyi 1825. november 3-i felszólalását ábrázoló relief az Akadémia épületén. Holló Barnabás alkotását 1893-ban avatták fel.
Hámori Péter felvétele
10. Széchenyi István, a Magyar Tudós Társaság „másod előülője”. Barabás Miklós festménye, 1836.
MTA MGy 24.
11. Korabeli tudósítás az 1825. november 3-i kerületi ülésről, ahol megtárgyalták az Akadémia ügyét. *Hazai 's Külföldi Tudósítások*, 1825. november 12.
OSZK H 1.468.
12. Széchenyi István felszólalása az országgyűlésben. Vinzenz Katzler litográfiája.
MTA KIK KRKGy K 294/24.
13. Széchenyi István adományáról szóló alapító oklevél, 1826.
MNL OL N 36 Archivum Regni Lad. a. NB. Nr.2.
14. Vay Ábrahám, Andrássy György és Károlyi György adományairól szóló alapító oklevél, 1826.
MNL OL N 36 Archivum Regni Lad. a. NB. Nr.2.
15. Vay Ábrahám portréja. Josef Kriehuber litográfiája, 1847. Albertina, Wien. Forrás: Wikimedia Commons
16. Andrássy György portréja. Franz Eybl litográfiája, 1842. Albertina, Wien. Forrás: Wikimedia Commons
17. Károlyi György portréja. Franz Eybl litográfiája, 1842. Albertina, Wien. Forrás: Wikimedia Commons
18. Jankovich Miklós műgyűjtő, tiszteleti tag portréja. Pesky József festménye, 1823.
MNM TK 60.17.
19. Jankovich Miklós 1000 forintos felajánlása az Akadémiának, 1828.
MNL OL N 24 Archivum Palatinale, 1828.
20. A Nákó-ház épülete a Duna-parton, ahol az Akadémia első helyiségei voltak, 1830. Franz Weiss: Buda és Pest térképe, 1837. Megjelent: Pinos Vasquez [Carlo Pinto] Károly Gróf: *Buda és Pest Szabad Királyi Városainak tájleírása*. Wien, 1837.
MNM TK T.1382.
21. Az alapszabályt előkészítő bizottság tagjainak névsora, 1828.
MTA KIK KRKGy K 623 2.
22. Sajtótudósítás a Magyar Tudós Társaság leendő szerkesztéről, 1830. *Hazai 's Külföldi Tudósítások*, 1830. november 17.
OSZK H 1.468.
23. Teleki Józsefnek, az Akadémia első elnökének portréja. Barabás Miklós festménye, 1836.
MTA KIK KRKGy Kt 2.
24. Az Akadémia 1831 januárjában jóváhagyott első alapszabálya.
MTA KIK KRKGy Nyomtatv. Történelem 4-r. 52.
25. Az Akadémia első szavazóládája.
MTA MGy 256.
26. A Magyar Tudományos Akadémia első pecsétje.
MTA KIK KRKGy Tárgyak 15.
27. József nádornak, az Akadémia pártfogójának portréja. Ismeretlen festő műve Barabás Miklós nyomán, 19. század első fele.
Múzeum vo Svätom Antone, ANT00189. Forrás: slovakiana.sk
28. Teleki József meghívja József nádort a Magyar Tudós Társaság nagygyűlésére, 1832.
MNL OL N 24 Archivum Palatinale 1832.
29. Bajza József kritikus, színikazgató portréja, rendes tag 1832-től. Barabás Miklós rajza.
MNG G80.30.
30. Kállay Ferenc művelődés- és nyelvtörténész, rendes tag oklevele, 1832.
MTA KIK KRKGy Ms 10.757/5.
31. Toldy Ferenc és Vörösmarty Mihály javaslata a magyar helyesírás szabályainak kidolgozásáról, 1832.
MNL OL N 24 Archivum Palatinale, 1832.
32. Vörösmarty Mihály portréja, rendes tag 1830-tól. Barabás Miklós festménye, 1836.
MTA MGy 91.

33. V. Ferdinánd ifjabb király koronázási ajándékából 10 ezer forintot adományoz az Akadémiának, 1833. MNL OL N 24 Archivum Palatinale, 1833.
34. Az Akadémia első évkönyvének címlapja, 1833. MTA KIK 308.891.
35. Széchenyi István javaslata az alapszabály módosításáról, 1833. MNL OL N 24 Archivum Palatinale, 1833.
36. Meghívó az Akadémia 1833. évi nagygyűlésére. MTA KIK KRKG Y K 166 143.
37. Szabadka városa 300 forintot adományoz a Tudós Társaságnak, 1834. MNL OL N 24 Archivum Palatinale, 1834.
38. Kőrösi Csoma Sándor portréja. Rohn Alajos litográfiája Schöffl József Ágoston rajza után, 1846. MTA KIK KRKG Y Csoma 69.
39. Kőrösi Csoma Sándor levele Döbrentei Gábornak, amelyben rendelkezik tibeti–angol szótárából ötven példány szétosztásáról, 1835. MTA KIK KRKG Y K530.
40. Kőrösi Csoma Sándor síremléke az Akadémia emléktáblájával Dardzsilingben. MTA KIK KRKG Y K 211.
41. Schelling köszönőlevele az Akadémia elnökéhez, 1835. MTA KIK KRKG Y RAL 64/1835. augusztus 25.
42. Friedrich Wilhelm Schelling német filozófus portréja. Joseph Karl Stieler festménye, 1835. Az akadémia külső tagja 1834-től Bayerische Staatsgemäldesammlungen – Neue Pinakothek, München, L 1858. Forrás: Wikimedia Commons
43. Döbrentei Gábor, az Akadémia első „titoknok”. Kovács Mihály festménye, 1880-as évek. MTA MGy 141.
44. A Tudós Társaság javaslata a magyar nyelvemlékek gyűjtéséről, 1835. MNL OL N 24 Archivum Palatinale, 1835.
45. Meghívó a hetenként tartott, úgynevezett kisgyűlésekre, 1835. MTA KIK KRKG Y Ms 10.464.
46. Vásárhelyi Pál mérnök ajánlása rendes tagságra, 1838. MTA KIK KRKG Y RAL 42/1838.
47. Külső taggá választásáról értesítik Giuseppe Gasparo Mezzofantit, a Vatikáni Apostoli Könyvtár igazgatóját, 1837. MTA KIK KRKG Y RAL 148/1837.
48. Kossuth Lajost levelező tagságra ajánlják, 1841. Nem valósult meg. MTA KIK KRKG Y RAL 95/1841.
49. Széchenyi híres beszédének nyomtatott kiadása, 1842. Széchenyi István: *A Magyar Akadémia körül*. Pest, 1842. MTA KIK KRKG Y Ms 10.464/d.
50. A Vörösmarty-serleg előoldala, 1842. MTA KIK KRKG Y Tárgyak 87.
51. A Vörösmarty-serleg másik oldala a felirattal, 1842. MTA KIK KRKG Y Tárgyak 87.
52. Vörösmarty Mihály nyugtája a jutalomdíj és a serleg átvételéről, 1842. MTA KIK KRKG Y RAL 44/1842.
53. 1848-as karikatúra a *Reform* című lapban. *Reform*, 1848. április 27. 7. sz. OSZK H 1.105.
54. Szerelmey Miklós karikatúrája az 1848-ban rövid ideig létező, *Dongó* című élclapban. *Charivari: dongó*, 1848. 3. sz. OSZK H 899.
55. Hetényi János református lelkész, filozófus, rendes tag 1840-től, javaslata az Akadémia reformjára 1848-ban. MTA KIK KRKG Y RAL 92/1848.
56. Balásházy János mezőgazdász, rendes tag 1830-tól, javaslata az Akadémián szükséges változtatásokról, 1848. MTA KIK KRKG Y RAL 95/1848.
57. Az Akadémia egyik fő mecénása: Sina Simon görög–osztrák diplomata portréja. Wien Museum, Wien, 76277/87.
58. Sina Simon levele 80 ezer forintnyi adományáról, 1858. MTA KIK KRKG Y RAL 184/1858.
59. Andrássy György alelnökként 1855 áprilisáig vezette az intézményt. Pollák Testvérek Könyomdai Műintézete, 1863. ELTE EKL RD29983.
60. Andrássy György levele az Akadémia tagjaihoz a működés újraindításáról, 1850. MTA KIK KRKG Y RAL 41/1850.
61. Az Akadémia ajánlólevele Wenzel Gusztávnak a köz- és magánlevéltárakban való kutatása segítéséről. MTA KIK KRKG Y Ms 10.464/a.
62. A *Pesti Napló* tudósítása a *Monumenta Hungariae Historica* sorozat elindításáról, 1857. *Pesti Napló*, 1857. november 17. OSZK H 33.170.
63. A *Budapesti Hirlap* tudósítása az Akadémia 11 év szünet utáni első nagygyűléséről, 1858. *Budapesti Hirlap*, 1858. december 22. 1.

64. A kolozsvári *Magyar futár* részletes írása az 1858. évi nagygyűlésről. *Magyar futár*, 1858. december 30. 287. sz. OSZK H 132.
65. Erdélyi János levele rendes taggá választása alkalmából, 1859.
MTA KIK KRKGY RAL 297/1859.
66. Toldy Ferenc értesítése a Kazinczy-ünnepségről, 1859.
MTA KIK KRKGY M. Ir. Lev. 4r. 121.
67. Belépőjegy az Akadémia Kazinczy-ünnepségére, 1859.
MTA KIK KRKGY M. Ir. Lev. 4r. 121.
68. A Magyar Tudományos Akadémia Kazinczy-emlékérmének elő- és hátlapja. Antonio Fabris alkotása, 1859.
MTA KIK KRKGY Érmek 154.
69. A Kazinczy Ferenc születésének 100. évfordulójára rendezett ünnepség, 1859. október 27. Litográfia Werfer Károly műnyomdájából, 1860.
MNM TK 57.114. Megjelent: Szabó Richárd: *Kazinczy-album*, Pest, 1860
70. Michael Faraday angol fizikus és kémikus, az Akadémia külső tagjának portréja. Wellcome Library, London, V0026347.
71. Faraday köszönőlevele külső taggá választása alkalmából, 1859.
MTA KIK KRKGY RAL 128/1859.
72. Bunsen köszönőlevele külső taggá választása alkalmából, 1859.
MTA KIK KRKGY RAL 216/1859.
73. Robert Bunsen német kémikus, az Akadémia külső tagjának arcképe.
MTA KIK KRKGY Ms 10.025/59.
74. Aláírási ív az Akadémia új épületére való adományokról, 1860.
MTA KIK KRKGY RAL 1278 188
75. Oklevél Than Károly levelező taggá választásáról, 1860.
MTA KIK KRKGY Ms 10.025/45.
76. Az Akadémia elnökének levele Than Károlyhoz, 1860.
MTA KIK KRKGY Ms 10.025/45.
77. Gyászjelentés Széchenyi István haláláról, 1860.
MTA KIK KRKGY K 191/40.
78. Semmelweis Ignác szülész-nőgyógyász eljegyzési portréja. Canzi Ágost akvarellje, 1857.
MNM KK Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Budapest, 67.990.1.
79. Semmelweis megküldi a gyermekágyi lázról szóló munkáját az Akadémia könyvtárának, 1860.
MTA KIK KRKGY K 529.
80. Czuczor Gergely és Fogarasi János jelentése a magyar nagyszótár munkálatairól, 1860.
MTA KIK KRKGY RAL 580/1860.
81. *A magyar nyelv szótára* első kötetének címlapja, 1862.
MTA KIK 294.283.
82. Vámbéry Ármin nyugtája a keleti utazásához nyújtott akadémiai támogatásról, 1861.
MTA KIK KRKGY RAL Számlák, Vámbéry
83. Henszlmann Imre építész terve az Akadémia leendő székházáról, 1861.
Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Budapest, Tervtár 58431.
84. Friedrich August Stüler építész – később megvalósult – terve a székház homlokzatáról, 1864.
MNL OL Tervtár T 15 No 14/1.
85. Friedrich August Stüler terve az Akadémia új épületéről. Pollák Zsigmond fametszete a *Vasárnapi Ujságban*. *Vasárnapi Ujság*, 1862. augusztus 3. 365. Magántulajdon
86. Friedrich August Stüler német építész mellszobra. Izsó Miklós alkotása Hermann Schievelbein után, 1865.
MTA MGy 354.
87. Szalay László portréja, 1861-től az Akadémia titkára. Székely Bertalan festménye, 1864.
MTA MGy 15.
88. *A Politikai Hetilap* tudósítása az Akadémia új épületének megnyitásáról, 1865. *Politikai Hetilap*, 1865. december 11. 47.
OSZK H 866.
89. Emlékérem elő- és hátlapja az Akadémia épületének átadása alkalmából. Karl Radnitzky alkotása, 1865.
MTA KIK KRKGY Érmek 59.
90. Az Akadémia vendégkönyvének borítója.
MTA KIK KRKGY Ms 11229.
91. A vendégkönyv első lapja.
MTA KIK KRKGY Ms 11229.
92. Ferenc József király és gyermekeinek aláírása a vendégkönyvben.
MTA KIK KRKGY Ms 11229.
93. Galilei, Descartes és Raffaello szobrai az épületen, a *Vasárnapi Ujság* által közölt fametszeten. *Vasárnapi Ujság*, 1866. február 11. 65.
94. Ziltz Mór „Öröm szózata” az Akadémia épületének megnyitása alkalmából, 1865.
MTA KIK 275.771.
95. Meghívó az Akadémia 1865. évi nagygyűlésére.
MTA KIK KRKGY RAL 817/1-1865.

96. Tudósítás a megnyitó ünnepségről a *Vasárnapi Ujság*ban. Rusz Károly fametszete, 1865. *Vasárnapi Ujság*, 1865. december 17. 648.
97. Az Akadémia előtti tér 1866 után. Adam Slowikowski litográfiája. MNM TK 2869.
98. Eötvös József, az Akadémia elnöke 1866–1871 között. Madarász Viktor festménye, 1874. MNM TK 148.
99. Eötvös József órája. MTA MGy 258.
100. Az Akadémia elnöksége és igazgatótanácsa korabeli képen, 1865. MTA KIK KRKGy Ms 10.463/1. Magyar Akadémiai Album, 1865.
101. Az igazgatótanács többi tagja korabeli képen, 1865. MTA KIK KRKGy Ms 10.463/2. Magyar Akadémiai Album, 1865.
102. Az 1865-ös nagygyűlés résztvevőinek listája. MTA KIK KRKGy RAL 1865 804/2.
103. Országgyűlés az Akadémia nagytermében, 1867. Fametszet a *Magyarország és a Nagyvilág*ban. *Magyarország és a Nagyvilág*, 1867. november 23. 555. FSZEK
104. Fénykép a Ferenc József térről, 1872 után. FSZEK BGy Képtár 021452.
105. Charles Darwin portréja, 1878 körül. Wellcome Library, London, V0026272.
106. Levél Darwinnak, amelyben külső taggá választásáról értesítik, 1872. MTA KIK KRKGy RAL 565/1872.
107. Szily Kálmán fényképe, 1865-től levelező, 1873-tól rendes tag. 1889-től az Akadémia főtitkára. MTA KIK KRKGy Ms 10.206. MTA Akadémiai tagok fényképei, 1880/1881.
108. Toldy Ferenc-emlékérem, 1868. MTA KIK KRKGy Érmek 181.
109. Petzval József levele külső taggá választása alkalmából, 1873. MTA KIK KRKGy RAL 667/1873.
110. Keleti Károly statisztikus fényképe, 1868-tól levelező, 1875-től rendes, 1890-től igazgató tag. MTA KIK KRKGy Ms 10.206. MTA Akadémiai tagok fényképei, 1880/1881.
111. A Czuczor–Fogarasi-emlékérem, 1874. MTA KIK KRKGy Beck Mihály érmei 13.
112. Erzsébet királyné Deák Ferenc ravatalánál az Akadémia előcsarnokában. Zichy Mihály festménye, 1876. MNM TK 489.
113. A Deák Ferenc-emlékérem előlapja, 1876. MTA KIK KRKGy Érmek 92.
114. Deák Ferenc temetési menete az Akadémia épülete előtt. FSZEK BGy, Képtár 010757.
115. Arany János portréja, levelező és rendes tag 1858-tól, titoknok 1865-től, 1870 és 1879 között főtitkár. Barabás Miklós festménye, 1884. MTA MGy 13.
116. Arany János második lemondó levele, 1877. MTA KIK KRKGy RAL 1166/1877.
117. Arany János *Epilógus* című versének kézírata az Akadémia Könyvtárában. MTA KIK KRKGy K 512/7.
118. Lónyay Menyhért arcképe, az Akadémia elnöke 1871-től 1884-ig. Stetka Gyula festménye, 1886. MNM TK 2280.
119. Lónyay Menyhért javaslata Kállay Béni levelező taggá választására, 1877. MTA KIK KRKGy RAL 256/1877.
120. Kállay Béni, Bosznia kormányzója, levelező tag 1878-tól, rendes tag 1888-tól. MNM TF 867-1933.
121. Goldziher Ignác levele Fraknoi Vilmos főtitkárhoz a mohamedán vallásról szóló könyvének kiadása ügyében, 1880. MTA KIK Keleti Gyűjtemény 31.3.
122. Széchenyi István szobra korabeli fényképen. MTA KIK KRKGy K 294 37.
123. A Széchenyi-szobor avatása az Akadémia épülete előtt. Rauscher Lajos fametszete, 1880. *Vasárnapi Ujság*, 1880. május 25. 368.
124. A Széchenyi-emlékérem elő- és hátlapja. Antonio Fabris alkotása, 1880. MTA KIK KRKGy Beck Mihály érmei 11/1–2.
125. Karikatúra a *Borsszem Jankó* című élclapból, 1882. *Borsszem Jankó*, 1882. november 19. 3. OSZK H 7.730.
126. A Wahrmann Mór-emlékérem elő- és hátlapja. Anton Scharff alkotása, 1892. MTA KIK KRKGy Beck Mihály érmei 19–20.
127. Eötvös Loránd portréja, az Akadémia elnöke 1889–1905 között. Balló Ede festménye, 1925. MTA MGy 166.

128. Az Akadémia elnöksége 1890-ben. Elischer Lajos litográfiája, 1890.
MTA KIK KRKGy Ms 4405/3.
129. Az Akadémia díszterme, 1890 körül.
MTA KIK KRKGy Ms 10754. Fényképek az MTA palotájáról, 1890-es évek. Erdélyi Mór felvételei.
130. Korányi Frigyes orvos, levelező tag 1884-től.
MTA KIK KRKGy Ms 315. Akadémiai tagok fényképei.
131. König Gyula matematikus fényképe, levelező tag 1883-tól, rendes tag 1890-től.
MTA KIK KRKGy Ms 315. MTA Akadémiai tagok fényképei.
132. Korányi Frigyes és a Belgyógyászati Klinika orvosai, 1890 körül.
MTA KIK KRKGy Ms 5238 69.
133. Képek a *Vasárnapi Ujság*ban Arany János szobrának felavatásáról, 1893.
Vasárnapi Ujság, 1893. május 21. 359.
134. Zipernowsky Károly mérnök arcképe, levelező tag 1893-tól.
MTA KIK KRKGy Ms 315 Akadémiai tagok fényképei.
135. Pulszky Ferenc régész, muzeológus fényképe, alelnök 1895–1897 között.
MTA KIK KRKGy Ms 315. Akadémiai tagok fényképei.
136. Karikatúra a *Bolond Istók* című élclapban, 1895.
Bolond Istók, 1895. május 26. 7.
137. Eötvös Loránd kitüntetése a Ferenc József-rend nagykeresztjével, 1896.
MTA KIK KRKGy Ms 10710 30.
138. Bánffy Dezső miniszterelnök levele Eötvös Lorándnak, kitüntetése alkalmából, 1896.
MTA KIK KRKGy Ms 10710 31.
139. Stein Aurél köszönőlevele Kasmírból, külső taggá választása alkalmából, 1895.
MTA KIK KRKGy RAL 438/1895.
140. Az Akadémia előcsarnoka, 1890 körül.
MTA KIK, KRKGy Ms 10754. Fényképek az MTA palotájáról, 1890-es évek. Erdélyi Mór felvételei.
141. Szinnyei József könyvtáros, levelező tag 1899-től.
MTA KIK KRKGy Ms 315. Akadémiai tagok fényképei.
142. Pauler Gyula történész-levéltáros, levelező tag 1870-től, rendes tag 1877-től.
MTA KIK KRKGy Ms 315. Akadémiai tagok fényképei.
143. Az Akadémia Felolvasóterme, 1890 körül.
MTA KIK KRKGy Ms 10754 Fényképek az MTA palotájáról, 1890-es évek. Erdélyi Mór felvételei.
144. Az elnöki tanácsterem, 1890 körül.
MTA KIK KRKGy Ms 10754. Fényképek az MTA palotájáról, 1890-es évek. Erdélyi Mór felvételei.
145. Gyulai Pál irodalomtörténész, levelező tag 1858-tól, rendes tag 1867-től, igazgatótanácsi tag 1883-tól.
MTA KIK KRKGy Ms 315. Akadémiai tagok fényképei.
146. A Vámbéry Ármin-emlékplakett előlapja. Murányi Gyula alkotása, 1900.
MTA KIK KRKGy Érmek 82.
147. Az Akadémia Goethe-szobája, 1900 körül.
MTA KIK KRKGy Ms 10754. Fényképek az MTA palotájáról, 1890-es évek. Erdélyi Mór felvételei.
148. A Kisfaludy Társaság szobája, 1900 körül.
MTA KIK KRKGy Ms 10754. Fényképek az MTA palotájáról, 1890-es évek. Erdélyi Mór felvételei.
149. Az Akadémiai Könyvtár raktára, 1900 körül.
MTA KIK KRKGy Ms 10754. Fényképek az MTA palotájáról, 1890-es évek. Erdélyi Mór felvételei.
150. A *Vasárnapi Ujság* tudósítása a Deák Ferenc-emlék-ünnepségről, 1904.
Vasárnapi Ujság, 1904. május 22. 358.
151. Berzeviczy Albert, az Akadémia elnöke 1905–1936 között. Zemplényi Tivadar festménye, 1905.
MNM TK ltsz. 55.8.
152. Henri Poincaré, Bolyai-díjas francia matematikus levele külső taggá választása alkalmából, 1906.
MTA KIK KRKGy RAL 205/1906.
153. Than Károly, az Akadémia alelnöke 1907–1908 között.
MTA KIK KRKGy Ms 315. Akadémiai tagok fényképei.
154. Az Akadémia Mikszáth Kámán-emlékérmé negyven-éves írói jubileumára. Murányi Gyula alkotása, 1910.
MTA KIK KRKGy Érmek 17.
155. A *Vasárnapi Ujság* tudósítása a Bolyai-jutalomdíjról, 1910.
Vasárnapi Ujság, 1910. október 23. 884.
156. Az Akadémia Bolyai-emlékérmé. Stefan Schwartz alkotása, 1910.
MTA KIK KRKGy Beck Mihály érmei 15.
157. Ferenczi Zoltán irodalomtörténész rendes tagságáról szóló oklevele, 1917.
MTA KIK KRKGy Ms 4405/91.
158. Emlékérem Fraknói Vilmos 75. születésnapjára. Johanna Blaschczik alkotása, 1918.
MTA KIK KRKGy Érmek 66.
159. Az Akadémia elnökségének „szózata” a világ akadémiai-hoz Magyarország felosztása ellen, 1918.
MTA KIK KRKGy RAL 918/1918.

160. Pekár Gyula, író, politikus, az Akadémia levelező tagja 1911-től.
OSZK Kézirattár Arckep_0174.
161. Alexander Bernát, filozófus, esztéta az Akadémia levelező tagja 1892-től, rendes tagja 1915-től.
MTA KIK D 4489.
162. Asbóth Oszkár, nyelvész, az Akadémia levelező tagja 1892-től, rendes tag 1907-től.
MTA KIK KRKGy Ms 315/3.
163. Beke Manó matematikus, levelező tag 1914-től.
OSZK Kézirattár Arckep_0118.
164. Emlékérme elő- és hátlapja Balogh Jenőről, az MTA főtítkáráról. Beck Ö. Fülöp alkotása, 1924.
MTA KIK KRKGy Beck Mihály érmei 35/1–2.
165. József főherceg, az Akadémia új elnöke koszorút helyez Berzeviczy Albert ravatalára, mellette Voinovich Géza főtítkár és Szalay Gábor, Berzeviczy veje.
Képes Pesti Hírlap, 1936. március 25.
166. A Magyar Tudományos Tanács megalakulása, 1949. február 25. Az asztalnál a Tudományos Tanács elnöksége: Rusznayk István akadémikus, Ortutay Gyula közoktatásügyi miniszter, Gerő Ernő, a Tanács elnöke (áll), Vajda Imre, a Tervhivatal elnöke, és Alexits György, a Tudományos Tanács főtítkára és Rudas László, a Tanács Társadalomtudományi szakosztályának tagja.
AL Fényképtár 349.
167. Az 1919. április 8-án elhunyt Eötvös Lorándot április 11-én a Magyar Nemzeti Múzeumban ravatalozták fel, innen indult a gyászmenet a Kerepesi temetőbe.
Vasárnapi Ujság, 1919. április 20. 179.
168. Lukács György népbiztos 1919. április 14-én kelt levele az Akadémia működésének felfüggesztéséről.
MTA KIK KRKGy RAL 291/1919.
169. Lukács György MTA-tagsági igazolványa 1951-ből, már 1949-től rendes tag volt.
MTA KIK KRKGy Ms 2834/91.
170. Berzeviczy Albert elnök íróasztala előtt.
MTA KIK KRKGy Ms 5070/26.
171. Az Akadémia Zrínyi-ünnepének megnyitója 1920. május 11-én, az elnöki asztalnál Berzeviczy Albert elnök, tőle jobbra Heinrich Gusztáv főtítkár, balra Herczeg Ferenc alelnök ülnek.
Vasárnapi Ujság, 1920. május 23. 111.
172. Stein Aurél portréja, 1890-es évek.
MTA KIK Keleti Gyűjtemény Cat. Stein LHAS Ms. 39.
173. Meghívó a Magyar Tudományos Akadémia alapításának 100. évfordulóján tartott ünnepi ülésre.
MTA KIK KRKGy RAL 1700/1925.
174. Újsághír a 100 éves Magyar Akadémia ünnepéről.
Az Est, 1925. november 4., címlap
175. A *Tolnai Világlapja* összeállítása a 100 éves Akadémiáról és...
Tolnai Világlapja, 1925. november 4. 4.
176. ...az évfordulós ünnepségekre érkező külföldiekről.
Tolnai Világlapja, 1925. november 11. 4.
177. A *Szózat* kézirata. A költő unokája, Bernrieder Jánosné Széll Ilona 1927-ben az Akadémiának ajándékozta Vörösmarty Mihály kéziratait, könyvtárát és néhány személyes tárgyat.
MTA KIK KRKGy K721/I.
178. Vörösmarty íróasztala.
MTA KIK KRKGy K 2/118. 23. p. 4. tétel
179. A *Tolnai Világlapjának* címlapja a Vigyázó-vagyonról.
Tolnai Világlapja, 1928. augusztus 22. címlap
180. Előkelőségek Vigyázó Ferenc temetésén: Szily Kálmán államtitkár, Szabolcska Mihály akadémikus, Petri Pál államtitkár, Szinnyi József főkönyvtárnok, Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter, Balogh Jenő főtítkár, Vargha Gyula másodelnök, Denhoff Antal miniszteri tanácsos. Rákoskeresztúr, 1928. augusztus 6.
MTA KIK KRKGy Ms 5074/21.
181. A rákoskeresztúri Vigyázó-kastélyban 1935. május 25-én ünnepélyesen megnyílt a „Gróf Vigyázó és báró Podmaniczky családi múzeum”.
MTA KIK KRKGy Ms 2450/86.
182. A *Borsszem Jankó* rajza a Vigyázó-vagyon megőrzésének kapcsán kialakult helyzetről.
Borsszem Jankó, 1928. augusztus 10. 3.
183. József Ágost főherceg, az Akadémia elnöke megtekinti a budapesti Vigyázó-palota helyén épülő új akadémiai ingatlant...
MTA KIK KRKGy Ms 5074/33.
184. ...és az elkészült új épület a Rákóczi út és a Károly (király) körút kereszteződésében, 1940.
Fortepan – Márkus Richárd
185. Az Akadémia Székházának patkós szobája a Duna-parti szárnyon. A Felolvasóterem melletti helyiségben végezte Bartók Béla 1934-től 1940-ig a népzenei gyűjtemény feldolgozását, később Kodály Zoltán és a Népzeneutató Csoport munkahelye volt 1970-ig. Ma az alelnökök

szobája. Erdélyi Mór felvétele.
MTA KIK D 45328.

186. Emlékezés Kodály Zoltánra az egykori patkós szobában. Szigeti Tamás felvétele, 2022. szeptember 29.
photos/mtasajto/albums
187. Pátzay Pál Kodály születésnapján, 1954. december 16-án bemutatta Kodálynak a Bartók halálának 10. évfordulójára készített reliefet. Ülnek: Pátzay Pál és Kodály Zoltán, állnak: Kerényi György, Kiss Lajos, Keleti Norma.
MTA KIK KRKGy Ms 6298/208.
188. Az elkészült Bartók-relief és a Kodály vezette Népzene-kutató Csoport a volt patkós szobában. Fényes Tamás felvétele, 1960.
MTI Fotó: Fényes Tamás. Nemzeti Archívum, Fotótár, Budapest, AF__NY196005080012.
189. A Tudományos Akadémia 1929. évi díjnyertesei. *Képes Pesti Hírlap*, 1929. május 15.
190. A nemzetközi orvostörténeti kongresszus ülése az Akadémia Székháza dísztermében, 1929.
Fortepan – Semmelweis Egyetem Levéltára
191. Hóman Bálint, az Akadémia rendes tagja felolvassa előadását a Magyar Történelmi Társulat ülésén, 1930-as évek. Az elnöki asztalnál: Hóman Bálint, Domanovszky Sándor, Lukinich Imre.
MTA KIK KRKGy Ms 2445/28.
192. A Magyar Tudományos Akadémia rendes tagsági oklevele Domanovszky Sándor számára, 1930. február 10. Az oklevélben hibás dátum szerepel: Domanovszkyt 1926. május 6-án választották rendes taggá. A tévesztés alapja az lehetett, hogy többnyire azok tartottak 1929–1930-ban székfoglalót, akiket 1929. május 10-én választottak meg.
MTA KIK KRKGy Ms 2445/43.
193. A *Képes Pesti Hírlap* tudósítása a 80 éves Berzeviczy Albert köszöntéséről.
Képes Pesti Hírlap, 1933. június 13.
194. József főherceg palotájában Budapesten is megalakul a Klebelsberg- emlékbizottság 1933. október 12-én. Középen áll József főherceg, a bizottság védnöke és Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter, a bizottság elnöke. Hóman mellett Ernst Sándor katolikus pap, volt népjóléti miniszter; baloldalt Szily Kálmán államtitkár és Berzeviczy Albert, az Akadémia elnöke áll. A második sorban Kornis Gyula, Herczeg Ferenc, akadémikusok; Glattfelder Gyula csanádi megyéspüspök; Petri Pál államtitkár és gróf Széchenyi Károly, mögöttük Kertész K. Róbert, Paizs Ödön, Petrovics Elek, Halász titkár és Domanovszky Sándor akadémikus.
MTA KIK KRKGy Ms 2445/30.
195. Voinovich Géza, az Akadémia főtitkára hivatali asztalánál.
MTA KIK KRKGy Ms 2/35
196. Bartók Bélát 1935-ben az Akadémia levelező tagjává választották, székfoglaló előadását Liszt Ferencről tartotta. Az emelvényen Melich János és Szinnyey József ülnek. Schäffer fotószalon és fotóriport iroda, 1936. február 3.
MNM TF 346/1954 fk.
197. Korányi Sándort 1935-ben az Akadémia tiszteleti, majd 1937-ben igazgatótanácsi tagjává választotta.
MTA KIK KRKGy Ms 5244/115b.
198. Steiner Lajos meteorológus, aki a német megszállás után, 1944. április 2-án öngyilkos lett.
OSZK Kézirattár Arckep_0209.
199. Földes Béla közgazdász, aki 1945-ben, 96 évesen éhen halt a pesti gettóban.
MTA KIK KRKGy Ms 315 034.
200. Fellner Frigyes közgazdász, akit a német megszállást követően letartóztattak és Mauthausenbe hurcoltak, ahol 1945 elején éhen halt.
OSZK Kézirattár Arckep_0461.
- 201– Kornis Gyula 1945-ből származó igazolványa.
202. MTA KIK KRKGy Ms 4285/18.
- 203– Gergely Pál fényképei a háború utáni Akadémiáról,
204. 1945 tavasza. Gergely Pál az Akadémia főtitkári hivatalában dolgozott mint jogász, és az Akadémia Arany János utcai bérházában lakott, így volt alkalma rögtön a harcok befejeztével fényképeket készíteni.
MTA KIK KRKGy Ms 6298/184., 185.
205. Az Akadémia 1947. június 8-i ünnepi közgyűlésen az elnökség: Varga István, az előadó, Kodály Zoltán elnök, Szent-Györgyi Albert alelnök, Voinovich Géza főtitkár. MTA KIK KRKGy Ms 1054/146.
206. Az Akadémia 1947. június 8-i ünnepi közgyűlése, az üres széksor mögötti sorban ülnek: Széki Tibor, Bay Zoltán, Jávorka Sándor, Zimmermann Ágoston akadémikusok. MTA KIK KRKGy Ms 1054/143.
207. Az Akadémia 1947. június 8-i ünnepi közgyűlésének hallgatósága.
MTA KIK KRKGy Ms 1054/147.
208. Az Akadémia Felolvasótermében Julian Sorell Huxley, az UNESCO főigazgatója tartott előadást az UNESCO szervezetéről és programjáról, 1948. június 14. Huxley 1948-ban az MTA külső (külföldi) tagja lett, majd 1960-ban – több külföldi taggal együtt – kizárták

- (mert véleménye nem egyezett a szovjet genetikusokéval). Az MTA Elnöksége a 39/1989. számú határozatával hatályon kívül helyezte a kizárást.
MTA KIK KRKGY Ms 1054/148.
209. Huxley előadásának hallgatósága.
MTA KIK KRKGY Ms 1054/149.
210. A *Magyar Nemzet* tudósítása Huxley látogatásáról.
Magyar Nemzet, 1948. június 16. 2.
211. A Magyar Tudományos Tanács főtitkára, az átszervezett Akadémia első főtitkára, Alexits György matematikai előadást tart.
MTA KIK KRKGY Ms 2290/167.
212. Gerő Ernő javaslata a Magyar Tudományos Akadémia átszervezésére.
AL 2. Magyar Tudományos Tanács 3/1.
213. Az Akadémia 1949. november 29-én megválasztott elnöksége. Az asztalnál ülnek: Gombás Pál és Ligeti Lajos alelnökök, Rusznyák István elnök, Alexits György főtitkár, mögöttük állnak a választott elnökségi tagok: Novobáztzy Károly, Erdey-Grúz Tibor, Straub F. Brunó, Lukács György, Molnár Erik.
MTA KIK KRKGY Ms 2290/158.
214. Aujeszky László meteorológus kandidátusi oklevele. A meteorológusok vagy a fizikai tudományokból, vagy a földrajztudományokból kaptak oklevelet.
AL TMB 5332.
215. Az 1978. májusi közgyűlés: a fényképen három akadémikus is látható, Radnót Magda, Szabolcsi Gertrúd és Garas Klára.
AL Fényképtár 2037.
216. Kádár János látogatása az Akadémián, 1981. november 17-én. Óvári Miklós, az MSZMP Központi Bizottságának titkára, az MSZMP Politikai Bizottságának tagja, Pál Lénárd, az MTA főtitkára, Kádár János, az MSZMP Központi Bizottságának első titkára, Szentágothai János, az MTA elnöke és Aczél György, az MSZMP Politikai Bizottságának tagja, a Minisztertanács elnökhelyettese, a Tudománypolitikai Bizottság elnöke.
AL Fényképtár I. 1069.
217. A *Szabad Nép* 1949. november 29-én megjelent cikke az átszervezett Akadémiáról.
Szabad Nép, 1949. november 29. 6.
218. Az MTA Ideiglenes Intéző Bizottsága értesíti Mályusz Elemért, hogy az Akadémia II. Társadalmi-történeti Tudományok Osztályának tanácskozó tagjává választották, 1949. november 16.
MTA KIK KRKGY Ms 6547/66.
219. Mályusz Elemér 1950 körül.
MTA KIK KRKGY Ms 6408/584.
220. Polner Ödön jogász, tanácskozó tag levele.
AL 5. Főtitkár 2/16.
221. Meghívó az Akadémia fennállásának 125. évfordulójára rendezett ünnepi hétre.
AL 150. Közgyűlés 1. dob.
222. Az Akadémia fennállásának 125. évfordulójára rendezett nagygyűlés megnyitója 1950. november 26-án.
AL Fényképtár 1397.
223. A *Világosság*, a Magyar Dolgozók Pártja napilapjának rajza a 125 éves Akadémiáról.
Világosság, 1950. december 2. 8.
224. A francia vendég, Marcel Prenant köszönőlevele, 1950. december 4.
AL 3. Elnök (Rusznák) 61/5 (827/R-1950).
225. A *Népszava* rajza a külföldi vendégekről: Mihail Dubinyin kémikus; Kuo Mo-Zso, a Kínai Népköztársaság miniszterelnök-helyettese, a Kínai Tudományos Akadémia elnöke, régész; Pak Den Aj asszony, a Koreai Béketanács helyettes elnöke; Marcel Prenant francia biológus; Konsztantyin Szkrijabin biológus.
Népszava, 1950. december 5. 6.
226. Az Akadémia érmet készíttetett két világhírű magyar matematikusról, akik évtizedek óta az Akadémia tagjai voltak: Fejér Lipót 1908 óta akadémiai tag volt...
MTA KIK KRKGY Beck Mihály érmei, 31.
227. ...és Riesz Frigyes, aki 1916 óta tag volt. Reményi József alkotásai, 1955.
MTA KIK KRKGY Beck Mihály érmei, 32.
228. Müller Sándor kémikus, az MTA levelező tagja.
MTA KIK D 3631; DVD.265.
229. Müller Sándor segítséget kérő levele apósa kitelepítési ügyében.
AL 3. Elnök (Rusznák) 37/3 (692/R-1951).
230. Állami vezetők az Akadémia nagygyűlésének ünnepi megnyitó ülésén: Rónai Sándor, a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke, az MDP Politikai Bizottságának tagja; Dobi István, a Minisztertanács elnöke; Friss István, az MDP Központi Vezetőségének tagja, 1951. december 9.
AL Fényképtár 1517.
231. Tudósok pihennek 1956 nyarán a balatonvilágosi akadémiai üdülőben.
Művelt Nép, 1956. szeptember 2. 3.

232. Szalai Sándor szociológus akadémikus. G. Fábri Zsuzsa felvétele.
MTA KIK D_7690.
233. Az 1956. november 3-i tagértekezleten megfogalmazott rádiókommuniké.
AL 3. Elnök (Rusznayák) 36/1/1.
234. I. Tóth Zoltán akadémikus mellszobrát Vizi E. Szilveszter és Sólyom László leplezte le 2006. október 20-án.
Vígh Tamás alkotása.
Hámori Péter felvétele
235. Az Akadémia hivatalos beszámolója az elmúlt időszak eseményeiről a *Magyar Tudomány* 1957. januári számában.
Magyar Tudomány, 1957/1 –4. 133.
236. Bognár Géza villamosmérnök.
MTA KIK D 2334.
237. Ligeti Lajos nyelvész, orientalista.
MTA KIK D 2795.
238. Az 1956-os belövések nyoma a székházon...
Fortepan/Gara 162630.
239. ... és a Pénzügyi Főosztály feljegyzése erről.
AL 35. Pénzügyi Főosztály 160.
240. A főtitkár tiltakozó levele a martonvásári kutatók rendőrségi zaklatása ellen.
AL 5. Főtitkár (Erdey-Grúz) 23/2 (433/57).
241. Az MTA martonvásári kutatóintézetéből 1957-ben elhurcolt és megalázott tudósok emlékére avattak emléktáblát 2017-ben. Az emléktáblát Balázs Ervin, az MTA Agrártudományi Kutatóközpont főigazgatója és Boross Péter, volt miniszterelnök leplezte le.
mta.hu/Szigeti Tamás
242. Németh Gyula akadémikus.
MTA KIK D 3621.
243. Németh Gyula levele igazgatói kinevezése alkalmából.
AL 3. Elnök (Rusznayák) 62/4/38.
244. Révai József népművelési miniszter engedélyezi a Népzene-kutató Csoport szervezését.
AL 3. Elnök (Rusznayák) 54/2/54 - 89/B-R.
245. A Központi Fizikai Kutatóintézet atomreaktorának építése az 1950-es években...
AL Fényképtár 3314.
246. ... és a kész reaktor, 1967 körül.
AL Fényképtár 3332.
247. Az Országos Tervhivatal elnökének 1953-as levele arról, hogy meg lehet indítani a Kísérleti Orvostudományi Kutatóintézet tervezését...
AL 3. Elnök (Rusznayák) 57/7/54.
248. ...de csak 1964-re készült el a Kísérleti Orvostudományi Kutatóintézet saját épülete a Szigony utcában.
AL Fényképtár 3303.
249. Az SZBK alapkölététele 1968. április 2-án. Rusznayák István elnök végzi az első kapavágásokat, a háttérben Szentágothai János, a VIII. Biológiai Tudományok Osztályának elnöke – akkori elnevezéssel osztálytitkára.
AL Fényképtár 3663.
250. Az SZBK épülete 1973-ban.
AL Fényképtár 3756.
251. A Magyarország felszabadulásának 13. évfordulója alkalmából hazánkban tartózkodó szovjet párt- és kormányküldöttség ünnepi ülésen találkozott a magyar értelmiség képviselőivel a Magyar Tudományos Akadémián, 1958. április 9. A szünetben a vendégek a Tudósklubban beszélgettek: az asztalnál Ny. Sz. Hruscsov, a SZKP KB első titkára; Erdélyi Károly tolmács; Rusznayák István elnök; Fogarasi Béla alelnök; hátrébb sötét szemüvegben Kállai Gyula, az MSZMP Központi Bizottságának titkára. Állnak: Erdei Ferenc főtitkár; Kelen Béla, az MSZMP budapesti bizottságának titkára; Burchard Erzsébet, a Kecskeméti Felsőfokú Óvónőképző Intézet igazgatója.
AL Fényképtár 203.
252. 1960 áprilisában az Akadémia Elnöksége meghívására a British Academy három tagja Magyarországra jött: Mrs. J. W. Robinson közgazdászprofesszor, H. D. F. Kitto, a bristoli egyetem görög tanszékének professzora és J. P. Taylor történész, egyetemi tanár. A delegáció április 5-én megnézte a Könyvtár Kézirattárának gyűjteményét. A fényképen: Taylor, Marticskó József, ismeretlen, Kürti Györgyné, Mrs. Robinson, Kitto, Mihályi Gusztáv és Csapodi Csaba, a Kézirattár vezetője.
AL Fényképtár 51.
253. Magyar–szovjet tudományos együttműködési egyezmény 1959. évi munkatervét írja alá Mihail Mihajlovics Dubinyin, az MTA tiszteleti tagja és Erdei Ferenc főtitkár. Állnak: Sz. A. Szokolov, Erdey-Grúz Tibor, Baik Éva és Hevesi Gyula.
AL Fényképtár 929.
254. Chandrasekhara Venkata Raman Nobel-díjas indiai fizikus 1958-as látogatásán átveszi Rusznayák elnöktől a külső tagságáról szóló oklevelet, 1958. június 20. Ramant már 1937-ben megválasztották az MTA külső tagjának, de a háború és az utána kialakuló nemzetközi helyzet miatt csak 1958-as európai körútján tudta átvenni az erről szóló oklevelet.
AL Fényképtár 262.

255. Elnökségi ülés Martonvásáron, 1961. június 23. Első sor: Geleji Sándor, Manninger Rezső, Novobáztzy Károly, Vadász Elemér, Molnár Erik, Ligeti Lajos, Hajós György, Erdey-Grúz Tibor, Mócsy János, Biacsi Imre. Második sor: Szabó Imre, Mátrai László, Ernst Jenő, Erdei Ferenc, Szigeti György, Bognár Géza, Antal Jánosné, Gerecs Árpád, Csipka László. Az ülés egyik napirendi pontja a „Jelentés az MTA Mezőgazdasági Kutató Intézetének helyzetéről problémáiról és perspektívájáról”. AL Fényképtár 529.
256. Sötér István irodalomtörténészt 1965-ben az MTA rendes tagjának választották. MTA KIK KRKGy Ms 2264/13.
257. Sötér István portréja. MTA KIK KRKGy Ms 2253/591.
258. 1967. március 6-án meghalt Kodály Zoltán. Hivatalos gyászjelentést nem adtak ki róla, csak családit, mert Kodály ragaszkodott az egyházi temetéshez, amelyet a szocialista állam csak megtűrt a hivatalos temetések után vagy előtt. MTA KIK KRKGy – Gyászjelentések
259. A Kodály-avató az Akadémia épületében... MTA KIK KRKGy Ms 6298/210.
260. ...és a búcsúzni érkező emberek. MTA KIK KRKGy Ms 6298/211.
261. Gábor Dénes, tiszteleti tag előadása az ATOMKI-ban 1969 tavaszán. AL Fényképtár 3073.
262. Gábor Dénes gyerekkori vázlatfüzetének egyik rajza. A korabeli műszaki újdonságokat ábrázoló rajzokat tartalmazó füzetet a hozzátartozók ajándékozták az MTA Könyvtárának 2008-ban. MTA KIK KRKGy K 793, fol. 9v 10. kép.
263. Korányi Erzsébet levele arról, hogy Korányi Sándor kedvenc bútordarabját, egy tabernákulumot, az Akadémiának ajándékoz. AL 3. Elnök (Rusznay) 95/4/6.
264. Korányi Sándor, az MTA tiszteleti tagjának szekrénye – ma a Tudósklub zeneszobájában található. MTA MGy ltsz. 503
265. Erdey-Grúz Tibor elnök a szobájában. Mivel 1964–1970 között főtitkár volt, maradt abban a szobában, amelyet 1950 után a főtitkárok számára alakítottak ki. A főtitkári szoba a székház első emeletén az Akadémia utca – Széchenyi tér sarkán található. AL Akadémikus dosszié.
266. Erdey-Grúz Tibor, újonnan megválasztott elnök, Aczél György, az MSZMP Központi Bizottságának titkára és Erdei Ferenc újonnan megválasztott főtitkár a 130. közgyűlés zárónapján, 1970. február 5. AL Fényképtár 1703.
267. Az elnöki szoba a székház első emeletén, 1970–1980 között a főtitkárok voltak itt. AL 502. KESZ 100/2 Heltay László állagörögzítő fotói.
268. A 150., jubileumi közgyűlésre érkező vendégek: Kállai Gyula, az MSZMP Központi Bizottságának tagja és Aczél György, a Minisztertanács elnökhelyettese, a Tudománypolitikai Bizottság elnöke. AL Fényképtár 1758.
269. A közgyűlés elnöksége. AL Fényképtár 1732.
270. A külföldi vendégek. AL Fényképtár 1744.
271. Losonczi Pál átadja a Munka Vörös Zászló Érdemrendet. AL Fényképtár 1740.
272. Jubileumi 200 forint
273. Emléklap a 150. évfordulóra kiadott bélyegekkel. MTA MGy
274. A 150 éves évfordulóra készített kiadványok csokra
275. Kép az 1980–1985 között működő elnökség néhány tagjáról: Hollán Zsuzsa – 1976 óta választott elnökségi tag, Straub F. Brunó, Tamássy István, Kulcsár Kálmán, Beck Mihály, Ujfalussy József, Tétényi Pál. AL Fényképtár 1052.
276. Buzágh Aladár-díj, elő- és hátlap. MTA KIK KRKGy Beck Mihály érmei 27.
277. Ligeti Lajost a 75. születésnapján köszöntik az Akadémia vezetői: Tóth Béla, Láng István, Márta Ferenc főtitkár, Ligeti Lajos, Szentágothai János elnök, Knopp András, az MSZMP KB munkatársa, Jánossy Lajos, Kónya Sándor. AL Fényképtár I. 1095.
278. A *Fanyar Tudomány* címlapja. *Magyar Tudomány*, 1978 (különszám)
279. A Magyar Tudományos Akadémia 1979. december 19-i együttes ülésén megemlékeztek az újjáalakulás 30. évfordulójáról, utána kötetlen beszélgetés folyt a Tudósklubban: Fülöp József alelnök, Szentágothai János elnök (félig látszik), Aczél György, az MSZMP Politikai Bizottságának tagja, a Minisztertanács elnökhelyettese; Márta Ferenc főtitkár, Pach Zsigmond Pál alelnök, Ligeti Lajos akadémikus, Somos András alelnök, Köpeczi Béla

- főtitkárhelyettes, Tétényi Pál választott elnökségi tag.
AL Fényképtár 1078.
- 280.** Az első szovjet–magyar űrrepülés résztvevői, Valerij Kubaszov és Farkas Bertalan, valamint Alekszej Jeliszejev, a közös űrrepülés földi repülésirányító parancsnoka és Magyarai Béla kiképzett űrhajós 1980. június 17-én találkoztak a hazai tudományos élet vezetőivel az Akadémián. Fogadás a Tudósklubban: Valerij Kubaszov, Szentágothai János, Farkas Bertalan és Magyarai Béla. Hámori Fotó.
AL Fényképtár 1153.
- 281.** Előadás a Felolvasóteremben, Pál Lénárd főtitkár, a tolmács, Valerij Kubaszov, Szentágothai János elnök. Hámori Fotó.
AL Fényképtár 1165.
- 282.** Szentágothai János akadémikustársainak, Polinszky Károlynak és Simai Mihálynak mutatja a régi szavazóurna működését. Hámori Fotó.
AL Fényképtár I. 1058.
- 283.** 1986-ban Pach Zsigmond Pál vette át az Aranyérmet volt tanítványától, Berend T. Iván elnöktől. Hámori Fotó.
AL Fényképtár 2777.
- 284.** Az Akadémiai Aranyérem képe, elő- és hátlap. Vigh Tamás alkotása, 1961.
MTA KIK KRKGY Beck Mihály érmei.
- 285.** 1988-ban úgy döntöttek Bartók fiai, hogy az 1945-ben elhunyt Bartók Béla hamvait – kívánsága szerint – hazahozzák Amerikából, és Magyarországon helyezik örök nyugalomra. Az újratemetés előtt az érckoporsó az Akadémia székházában volt felravatalozva.
Fortepan – Gábor Viktor
- 286.** 1988. november 3-án avatták fel az Akadémiai Könyvtár új épületét: Rózsa György, a könyvtár főigazgatója, Berend T. Iván elnök, Pozsgay Imre államminiszter, Láng István főtitkár, Braun Tibor, a könyvtár főigazgató-helyettese, Szentágothai János akadémikus. Láng Klára felvétele.
MTA KIK
- 287.** Olvasótermi enteriőr. Láng Klára felvétele.
MTA KIK
- 288.** Az 1989. májusi közgyűlés nyitóülése, május 8. Az első sorban: Kulcsár Kálmán akadémikus, igazságügyminiszter, Márta Ferenc alelnök, Szűcs Istvánné, az MSZMP V. kerületi bizottságának első titkára, Lukács János, az MSZMP KB titkára, Straub F. Brunó akadémikus, köztársasági elnök és Keresztury Dezső, az 1989. évi Aranyérem kitüntetettje. Hámori Fotó.
AL Fényképtár 6444.
- 289.** Az 1989. májusi közgyűlés előtt a Tudósklubban beszélget Németh Miklós miniszterelnökkel Berend T. Iván elnök, mellette Hazai György akadémikus, az Akadémiai Kiadó és Nyomda igazgatója. Hámori Fotó.
AL Fényképtár 6449.
- 290.** Wolsky Sándor portréja. Akadémiai Almanach.
Hámori Fotó.
- 291.** Wolsky Sándor levele. Ő egyike volt azoknak, akik megérték tagságuk visszaállítását.
AL 3. Elnök (Berend) 273 - E-345/1989
- 292.** Az 1990-es májusi közgyűlés elnökségi asztalánál az akkor megválasztott új elnök, Kosáry Domokos és Antall József miniszterelnök. Hámori Fotó.
Láng Ildikó tulajdona
- 293.** 1997-ben első alkalommal rendezték meg a Magyar Tudomány Napját. A nyitóünnepséget november 3-án tartották az MTA Székház dísztermében. Az emelvényen: Kökény Mihály népjóléti miniszter, Gál Zoltán, az országgyűlés elnöke, Glatz Ferenc, az MTA elnöke, Magyar Bálint művelődési miniszter, Bihari István, az OMFB elnöke, Horn Gyula miniszterelnök. Hámori Fotó.
AL Fényképek 1/1997/10.
- 294.** Az Akadémia a Tudomány Napjára időzítette a kilencvenes években rendszeressé váló második közgyűlését. 2000. november 3-án délelőtt ünnepi ülésen emlékeztek meg az Akadémia alapításának 175. évfordulójáról. Az ülésen megjelent és felszólalt több politikus is. Az ülés előtt az elnök szobájában: Vizi E. Szilveszter alelnök, Keviczky alelnök, Meskó Attila főtitkárhelyettes, Mádl Ferenc köztársasági elnök, Kroó Norbert főtitkár. Hámori Fotó.
AL Fényképek 2/2000/20.
- 295.** 1990-es májusi közgyűlésről távozó Göncz Árpád köztársasági elnököt Berend T. Iván leköszönő elnök kíséri ki. Hámori Fotó.
AL Fényképtár 6481.
- 296.** A rehabilitáció folytatása a tagválasztásokban (levelező tagok: 1990, rendes tagok: 1991). Palotás László. G. Fábri Zsuzsa felvétele.
MTA KIK D-10414.
- 297.** A rehabilitáció folytatása a tagválasztásokban (levelező tagok: 1990, rendes tagok: 1991). Preisich Gábor. G. Fábri Zsuzsa felvétele.
MTA KIK D-10350.
- 298.** A rehabilitáció folytatása a tagválasztásokban (levelező tagok: 1990, rendes tagok: 1991). Györffy György. G. Fábri Zsuzsa felvétele.
MTA KIK D-10342.

299. A rehabilitáció folytatása a tagválasztásokban (levelező tagok: 1990, rendes tagok: 1991). Vayer Lajos. G. Fábri Zsuzsa felvétele.
MTA KIK D-10561.
300. A rehabilitáció folytatása a tagválasztásokban (levelező tagok: 1990, rendes tagok: 1991). Gunda Béla.
MTA KIK C 3506_1.
301. A rehabilitáció folytatása a tagválasztásokban (levelező tagok: 1990, rendes tagok: 1991). Benda Kálmán. G. Fábri Zsuzsa felvétele.
MTA KIK D-10337.
302. 1991. augusztus 17-én a Magyar Tudományos Akadémia Üri utcai kongresszusi termében II. János Pál pápa találkozott a magyar kultúra és a tudomány kiemelt képviselőivel. Szelényi Károly felvétele.
AL Fényképtár 8373.
303. A pápát Kosáry Domokos, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, Láng István, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára, Szentágothai János akadémikus és Dankó László kalocsai érsek fogadta. A képen kezét fog Szentágothai János akadémikussal, középen Láng István főtitkár. Láng Ildikó tulajdona. Hámori Fotó.
304. II. Erzsébet angol királynő látogatása az Akadémián, 1993. május 5. Kosáry Domokos, az MTA elnöke fogadja a királynőt és Fülöp herceget a székház bejáratánál. Láng Ildikó tulajdona. Hámori Fotó.
305. Kosáry Domokos bemutatja az Akadémia vezetését a királynőnek: Mádl Ferenc művelődési és közoktatási miniszter; Halász Béla alelnök – Fülöp edinburgh-i herceg kísérője az Akadémián, Ujfalussy József alelnök, Berényi Dénes alelnök, Láng István főtitkár (vele fog kezét a királynő) és Csurgay Árpád főtitkárhelyettes. Láng Ildikó tulajdona. Hámori Fotó.
306. 1996. október 24-én Pro Scientia Hungarica díjjal tüntették ki Jakó Zsigmond kolozsvári történész-professzort, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagját 80. születésnapja alkalmából. A díjat Glatz Ferenc, az MTA elnöke adta át. Hámori Fotó.
AL Fényképek 1/1996/4.
307. A Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia alapító tagjai 1992-ben Kosáry Domokossal és Ritoók Zsigmond professzorral, az MTA delegáltjával. Az első sorban ül Kovács Anikó ügyvezető titkár, Polgár Rózsa, Szabó Magda, Kosáry Domokos, Jókai Anna, Takáts Gyula, Lossonczy Tamás, Bartha László. Mögöttük áll: Mándy Iván, Haiman György, Soproni József, Cseres Tibor, Fodor András, Jovánovics György, Juhász Ferenc, Görgey Gábor, Lakatos István, Lator László, Domokos Mátyás, Somlyó György, Lengyel Balázs, Szabó István, Hubay Miklós, Ritoók Zsigmond, Konrád György. Hámori Fotó.
308. Kép az 1992-es közgyűlési vacsoráról, Ujfalussy József alelnök, Domokos Mátyás, a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia alelnöke és Ritoók Zsigmond akadémikus. Hámori Fotó.
AL Fényképtár 6673.
309. Az MTA elnöksége és a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia tagjai köszöntik a nyolcvanéves Kosáry Domokost 1993 júliusában. Domokos Mátyás, Kosáry Domokos, Lator László, Köpeczi Béla, Venetianer Pál, Lakatos István, Hubay Miklós, Németh G. Béla, Jovánovics György. Hámori Fotó.
AL Fényképtár 7141.
310. 1995-ös májusi közgyűlésen részt vett Oláh György, aki a kémiai Nobel-díjat, és Harsányi János, aki a közgazdasági Nobel-díjat kapta meg 1994-ben. Oláh 1990 óta, Harsányi pedig ekkor, 1995-ben lett az Akadémia tiszteleti tagja. A fénykép első sorában Balogh János, aki az 1995-ös Akadémia Aranyérmét kapta, mellette Bihari István, az OMFB elnöke, Baja Ferenc miniszter, Harsányi János, Oláh György, és Teplán István mb. főtitkárhelyettes. Hámori Fotó.
AL Fényképtár 6893.
311. Oláh György és Halász Béla, az Akadémia alelnöke. Hámori Fotó.
AL Fényképtár 6859.
312. Az 1996. májusi közgyűlés elnöksége: Keviczky László főtitkár, Göncz Árpád köztársasági elnök, Kosáry Domokos leköszönő elnök és Michelberger Pál alelnök. Hámori Fotó.
AL Fényképtár 6991.
313. Az 1996. májusi közgyűlés résztvevői, az első sorban Domokos Mátyás, a SZIMA ügyvezető elnöke, Lator László, a SZIMA tagja, Borzsák Istvánné, Borzsák István (ő kapta 1995-ben az Akadémiai Aranyérmét), Magyar Bálint művelődési miniszter, Bihari István, az OMFB elnöke. Hámori Fotó.
AL Fényképtár 7012.
314. Glatz Ferenc, az újonnan megválasztott elnök és a köszöntésére érkező Horn Gyula miniszterelnök. Hámori Fotó.
AL Fényképtár 7365.
315. Kerekasztal-beszélgetés a Nemzeti Stratégiai Kutatási Program keretében készült *Környezetvédelem és uniós csatlakozás* című könyv megjelenése kapcsán, 1998. október 20. Résztvevők: Kiss Károly (BKE), Koloszár

Miklós (PM), Kerekes Sándor (BKE), Glatz Ferenc, Láng István, Szlávik János (BME), Ángyán József (GATE).
Hámori Fotó.

AL Fényképek 1/1998/12

316. *Magyarország az Ezredfordulón*-kötetek

317. Peter Munk, a TriGránit egyik tulajdonosa, 1998-ban felajánlást tett két díj alapítására. Az egyik a Munkácsi Bernát-díj, mert Munkácsi Bernát (1860–1937) nyelvész akadémikus Peter Munk nagyapjának a testvére volt. A képen Glatz Ferenc elnök, Demján Sándor, Munk üzleti partnere, Munk egy rokona és Peter Munk. Hámori Fotó.

AL Fényképek 1/1998/3.

318. 2007-ben a Magyar Tudomány Ünnepét a Városmajori Gimnáziumban nyitották meg. Az elnökségben: Patkós András akadémikus, aki „A tudomány és az iskola” címmel tartott ünnepi előadást, Vizi E. Szilveszter, az MTA elnöke, Pléh Csaba főtitkárhelyettes, Pokorni Zoltán, a XII. kerület polgármestere, Szebedy Tas, a gimnázium igazgatója. Hámori Fotó.
AL Fényképek 2007-es Cd 9648.

319. A „Diákok az Akadémián” program keretében az Akadémiai Könyvtár és Információs Központban a Keleti Gyűjtemény kincseit mutatja az osztályvezető Kelecsényi Ágnes a gimnazistáknak, 2015. november 13.
MTA KIK 2015 MTÜ Diákok az Akadémián DSC_4273.

320–321. 2015-ben a Magyar Tudomány Ünnepe idején az utcára vitte a tudományt az Akadémia. Az MTA székháza előtt távcsöves bemutató és a Fizibusz fogadta az érdeklődőket. A busz elejében a fényről tudhattak meg érdekes információkat a látogatók, hátsó részében pedig a CERN nagy hadronütköztetőjét mutatták be.
mta.hu/Szigeti Tamás

322–323. 2020-ban a Magyar Tudomány Ünnepeén az egyik előadást Jakab Ferenc tartotta „Mit tanultunk a koronavírus-járványból?” címmel 2020. november 4-én. A járvány miatt 2020-ban az előadásokat online közvetítéssel lehetett követni, élőben csak Kollár László főtitkár, Erdei Anna főtitkár-helyettes és az operatőr volt jelen.
mta.hu/Szigeti Tamás

324. 2021. november 3-án, a Magyar Tudomány Ünnepeének megnyitóján mindenki maszkot viselt.
mta.hu/Szigeti Tamás

325. „Nők a tudományban”. Kerekasztal-beszélgetés az MTÜ keretében 2021. november 17-én. A résztvevők: Bollobás Enikő, Font Mária, Frank Tibor, Károly Krisztina, Bondár Mária.
mta.hu/Szigeti Tamás

326. „Nők a tudományban: A nők helyzete a tudományos pályán”. Előadások és kerekasztal-beszélgetés 2022. november 16-án az Akadémia Székházában. Köszöntőt mond Bollobás Enikő, az MTA Nők a Kutatói Élet-pályán Elnöki Bizottságának elnöke.
mta.hu/Szigeti Tamás

327. 1999. március 22-én a kutatói, fejlesztői munka területén kimagasló teljesítményt elért 181 fiatal tudós vehette át első alkalommal a Bolyai János Kutatási Ösztöndíjat odaítélő oklevelet az Akadémia dísztermében.
Hámori Fotó.

AL Fényképek Bolyai Ösztöndíj, 1999.

328. A Bolyai-oklevelek átadása 2007-ben. A képen Gergely János, a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj Kuratóriumának első elnöke (1998–2006), Meskó Attila főtitkár és Körmendi Sándor, az MTA Titkárság Doktori Tanács Titkárságának a vezetője. Hámori Fotó.
AL Fényképek Bolyai Ösztöndíj, 2007.

329. Bolyai-nap 2011. június 29-én. Bálint Csanád kuratóriumi tag, Kissné Németh Ágnes kuratóriumi titkár, Babcsán Norbert ösztöndíjas. Hámori Fotó.
AL Fényképek Bolyai Ösztöndíj, 2011.

330. A 2016-os Bolyai-napon számolt be a Bolyai-ösztöndíjasok körében végzett felmérésük eredményeiről Soós Sándor és Pálköő Éva. Pálköő Éva és az ülés elnöksége: Török Ádám főtitkár, Fülöp Ferenc, a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj Kuratóriumának elnöke, Demény Attila kuratóriumi tag, Lovász László elnök, Barnabás Beáta kuratóriumi tag és főtitkárhelyettes.
AL Fényképek Bolyai Ösztöndíj, 2016.

331. Az intézethálózat konszolidációja keretében 1998. december 2-án Keviczky László főtitkár és Glatz Ferenc elnök meglátogatta az MTA Műszaki Fizikai és Anyagtudományi Kutatóintézetét, ahol az intézet igazgatója, Gyulai József fogadta őket. Hámori Fotó.
AL Fényképek 1/1998/16.

332. 1998. december 3-án adták át az MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóközpontjában az új Ökológiai Kutatóközpontot; Borhidi Attila beszél az új központ jelentőségéről. Hámori Fotó.
AL Fényképek 1/1998/17.

333. Angol nyelvű beszámolók a kutatóhálózat működéséről

334. Az Akadémia 175 éves jubileumára létesített „Széchenyi István”-emlékerdő átadása-átvétele, 2000. október 16-án. Az FVM Erdészeti Hivatalának az elnöke és Glatz Ferenc, az MTA elnöke. Hámori Fotó.
AL Fényképek 2/2000/14.

335. Fát ültet Glatz Ferenc, az MTA elnöke és az FVM Erdészeti Hivatalának az elnöke. Hámori Fotó. AL Fényképek 2/2000/14.
336. A felújított Bolyai Matematikai Nagydíj átadása 2000. november 4-én. A közönség első sorában ül a díjazott, Saharon Shelah, a jeruzsálemi Hebrew University és a Rutgers University (USA) professzora. Hámori Fotó. AL Fényképek 2/2000/28.
337. A díjátadó elnöksége: Győry Kálmán, Keviczky László alelnök (ő adta át a díjat), Révész Pál, Rolf Jeltsch, Katona Gyula. Hámori Fotó. AL Fényképek 2/2000/28.
338. Elnökség: Kroó Norbert főtktár, Mádl Ferenc köztársasági elnök, Glatz Ferenc elnök, Pokorni Zoltán oktatási miniszter, Vizi E. Szilveszter és Enyedi György alelnökök. Hámori Fotó. AL Fényképek 2/2000/20.
339. Az MTA Könyvtárának 175 éves fennállásra rendezett ünnepség 2001. március 19-én az MTA Székház Nagytermében. Hámori Fotó. AL Fényképtár 8371.
340. Meskó Attila főtktár 2006. március 16-án átadta az Akadémiai Ifjúsági Díjakat. Hámori Fotó. AL fényképtár Cd 2006.
341. A főtktár az egyik díjazottal, Takács Gáborral, az MTA Nyelvtudományi Intézet munkatársával fog kezét. Hámori Fotó. AL fényképtár Cd 2006.
342. Az MTA Elnöksége 2007-ben. Pannonhalmi Kálmán, Marosi Ernő, Kroó Norbert, Vizi E. Szilveszter, Hámori József, Pléh Csaba, Banczerowskiné Pelyhe Ilona, Buka Ágnes, hátsó sor: Makara Gábor, Michelberger Pál, Szász Domokos, Beck Mihály, Romics László, Török Ádám, Ádám József, Horn Péter, Medzihradszky Kálmán, Keviczky László, Horváth Zalán, Szabó Miklós (régész), Csöndes Mária, Dudits Dénes, Pálinkás Gábor, Gyulai József, Szolcsányi János, Maróth Miklós, Bakonyi Gábor. Hámori Fotó. AL Fényképtár 7230.
343. Az Akadémia vezetői, Vizi E. Szilveszter elnök, Hámori József alelnök, Pléh Csaba főtktárhelyettes, Marosi Ernő és Kroó Norbert alelnökök Kosáry Domokos ravatalánál, 2007. december 4. Hámori Fotó. AL Fényképek 2007 Cd 1769.
- 344– A 2004-es és a 2007-es WSF egyik előadása az Akadémia székházában. Hámori Fotó.
345. AL Fényképek 4/2004/35., AL Fényképek Cd 2007/2.
346. Parlamenti tanácskozás a 2024. november 23-i ülésen. Itt arról egyeztettek, hogyan tudják elősegíteni a tudomány vívmányainak minél erősebb érvényesülését a szakpolitikai intézkedésekben szerte a világon. mta.hu/Szigeti Tamás
347. Freund Tamás, az MTA elnöke üdvözlí a WSF 11. konferenciája megnyitó ülésen a résztvevőket 2024. november 21-én a Müpában. mta.hu/Szigeti Tamás
348. 2011. október 27-én a Lendület – Fiatal Kutató Program előző évi nyerteseinek eredményeit mutatták be a Magyar Tudományos Akadémián. A képen Szarka László Csaba, az MTA Titkárság Kutatóintézeti Főosztálya vezetője. MTA kommunikáció
349. A Lendület program első nyertesei 2009-ben. AL 3. Elnöki iratok 2011 3/4.
350. A Lendület program nyertesei 2011-ben. AL 3. Elnöki iratok 2011 3/4.
351. A Lendület program nyertesei 2022-ben. mta.hu/Szigeti Tamás
352. Domokos Péter, az MTA rendes tagja székfoglaló előadása 2020. január 29-én... mta.hu/Szigeti Tamás
353. ...és Reglódi Dóra levelező tag székfoglalója 2023. március 22-én. mta.hu/Szigeti Tamás
354. 2010-ben az MTA Művészettörténeti Kutatóintézete és az MTA Könyvtára emlékkiállítást rendezett az MTA alapítója, Széchenyi István halálának 150. évfordulójára: a kiállítás egyik rendezője, Mázi Béla és a korszak szakértője Gergely András. Láng Klára felvétele. MTA KIK
355. A kiállítás részlete. Láng Klára felvétele. MTA KIK
- 356– 2011. március 1-jén tartották a „Vörösiszap-katasztrófa: következmények és tapasztalatok” című konferenciát a Magyar Tudományos Akadémián. A rendezvény keretében két együttműködési megállapodás is aláírásra került a katasztrófavédelem (Bakondi György) és az MTA (Pálinkás József) között. AL Fényképtár 8281., 8273.
358. „150 éves az Akadémia palotája” címmel kiállítás nyílt meg 2015. október 20-án az MTA Művészeti Gyűjteményében. mta.hu/Szigeti Tamás

359. Előadás a székházról a kulturális örökség napján, 2015. szeptember 22-én.
mta.hu/Szigeti Tamás
360. 2015-ben az Akadémiai Aranyérmet T. Sós Vera matematikus kapta. Az érmet az akkori elnök egykori tanítványa, Lovász László adta át.
mta.hu/Szigeti Tamás
361. Fiatal Kutatók Akadémiája – alakuló ülés, 2019. május 7.
mta.hu/Szigeti Tamás
362. Bartók Béla születésének 135. évfordulójára két kiállítással is készült az MTA Zenetudományi Intézet: „A zongorázó Bartók”, illetve „Bartók és kortársai”. A megjelenetet Lovász László, az MTA elnöke üdvözölte, majd a kiállítást Áder János köztársasági elnök nyitotta meg.
mta.hu/Szigeti Tamás
363. 2016-ban a Magyar Tudomány Ünnepe az MTA Könyvtár és Információs Központ kiállítást rendezett Vörösmarty Mihálynak a könyvtárban őrzött hagyatékából. A képen a kiállítás rendezője, a Kézirattár vezetője, Babus Antal mutatja a diákoknak a költő írásait.
mta.hu/Szigeti Tamás
364. A klímaváltozás és a fenntarthatóság állt a fókuszában annak a Magyar Tudományos Akadémia által szervezett Kárpát-medencei középiskolai tanulmányi versenynek, amelynek döntőjét 2023. március 4-én tartották az MTA Székházban.
mta.hu/Szigeti Tamás
365. Az MTA vezetése és a zsűri tagjai a verseny előtt az elnök szobájában. Freund Tamás elnök, Erdei Anna főtítkárhelyettes, Kiss László csillagász, Bozó László meteorológus, akadémikus, az MTA Földtudományok Osztálya elnöke, Düll Andrea környezetpszichológus, az MTA doktora, az ELTE professzora, Szurdoki Erzsébet Piroska, az ELTE TÓK Természettudományi Tanszék adjunktusa, Bartholy Judit klímakutató, az MTA doktora (háttal), Boda Zsolt társadalomkutató, az MTA doktora, az ELKH Társadalomtudományi Kutatóközpont főigazgatója (háttal), Simon Tamás, Böhm Gergely.
mta.hu/Szigeti Tamás
366. Az Akadémia Területi Bizottságai elnökeinek találkozója Pécsen, 2023. szeptember 21–22-én.
MTA Pécsi Akadémiai Területi Bizottság
367. Karikó Katalin és Drew Weissman megosztva kapták a 2023-as fiziológiai és orvostudományi Nobel-díjat biokémiai felfedezéseikért, amelyek lehetővé tették egy hatékony mRNS-alapú vakcina kifejlesztését a Covid-19 ellen. Karikó Katalin életrajzi kötetének bemutatója az Akadémián 2023. október 11-én. Az emelvényen Karikó Katalin és Erdei Anna főtítkárhelyettes.
mta.hu/Szigeti Tamás
368. Dombi Péter előadása 2023. november 13-án „Krausz Ferenc, az elektronok Nobel-díjas lesifotósa” címmel. Az előadás előtt Krausz Ferenc videóüzenetben köszöntötte az érdeklődőket.
mta.hu/Szigeti Tamás
369. Az MTA elnöke és az Akadémia Gazdaság- és Jogtudományi Osztálya különleges ajándékot készíttetett Király Tibor 100. születésnapjára: egy mappaformájú emléklapot, amelynek első oldalán az MTA elnökének és a IX. Osztály elnökének köszöntése olvasható, másik oldalán pedig egy művészi „családfa” látható. Ezen a Király Tibor akadémikusnak ajánlók, valamint az őket ajánlók neve olvasható – egészen a reformkorig, de szerepelnek a dokumentumon azok is, akiket Király Tibor ajánlott.
mta.hu/Szigeti Tamás

A Magyar Tudományos Akadémia 2025-ben ünnepli alapításának 200. évfordulóját. Az erre az alkalomra készült kiadványok egyike ez a könyv, amely kevés szöveggel és sok képpel próbálja hitelesen és érdekesen bemutatni az Akadémia történetét. Ilyen terjedelemben nem vállalkozhattunk mély elemzésre, de igyekeztünk ismert és kevésbé ismert festmények, szobrok, érmek és fényképfelvételek segítségével átfogó képet nyújtani az elmúlt 200 évről. Megjelennek az Akadémia vezetői, a nevezetesebb események, a fontosabb dokumentumok, és ezeken keresztül kirajzolódnak azok a történelmi változások is, amelyek az országban bekövetkeztek és befolyásolták az Akadémia életét. Az illusztrációk változása jól jelzi az idő múlását is, hiszen a 19. század elejéről a képzőművészeti alkotások (festmények, szobrok) őrizték meg az akadémikusok kinézetét, és a dokumentumok is kézírással készültek. A 19. század közepére aztán megjelentek az első műtermi fényképek és az újságok számára készített metszetek, majd a 20. században már a fekete-fehér, később színes riportképek közül tudtunk válogatni, a könyv végén pedig már a digitális fényképek szolgáltak forrásul.

Ára: 5900 Ft

9 789634 164999